

Experiential, conjecture vai deduced?

Evidentiaalisuuskategorioiden termit ja
vertailtavuus

Satu Keinänen
Pro gradu -tutkielma
Yleinen kielitiede
Nykykielten laitos
Helsingin yliopisto
Maaliskuu 2017

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Nykykielten laitos	
Tekijä – Författare – Author Satu Keinänen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title <i>Experiential, conjecture vai deduced?</i> Evidentiaalisuuskategorioiden termit ja vertailtavuus			
Oppiaine – Läroämne – Subject Yleinen kielitiede			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Maaliskuu 2017	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages iv + 73 sivua + liitteet 59 sivua	
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tämä tutkielma tarkastelee termejä, joita evidentiaalisuuskategorioista on käytetty kieliopeissa ja muissa kielten kuvauksissa. Evidentiaalisuus on funktionaalinen domeeni, joka tarkoittaa tiedonlähteen tai tiedon saannin ilmaisu: puhuja on voinut saada tietonsa esimerkiksi näkemällä tapahtuman, päättämällä sen jäljelle jääneistä merkeistä tai kuulemalla siitä muilta. Kaikki kielet voivat ilmaista evidentiaalisuutta, mutta vain joissakin sen kieliopillistunut omaksi kategoriakseen. Tutkielma tarkastelee juuri kieliopillisia evidentiaalisuuskategorioita ja niistä käytettyjä termejä.</p> <p>Aihetta lähestytään niin kieltenvälisen vertailun kuin terminologian näkökulmasta. Lisäksi tutkielmassa esitellään myös evidentiaalisuutta ilmiönä sekä sen tutkimushistoriaa: erityisesti keskitytään evidentiaalisuuden määrittelyn näkökulmiin ja ongelmiin. Kielten vertailuun vaikuttaa näkemys kategorioista. Universalistisen näkökulman mukaan kielten kategoriat ovat pohjimmiltaan samoja, mutta partikularistisen näkemyksen, jota tässä tutkielmassa noudatetaan, kielten kategoriat ovat aina erilaisia, mutta voivat olla samankaltaisia. Tällöin vertailu toteutetaan käyttämällä vertailukäsitteitä, jotka perustuvat semanttisiin ja funktionaalisiin ominaisuuksiin. Kielten yksilölliset kategoriat, jotka on kuvattu ja määritelty kunkin kielen omilla ehdoilla, ovat sen sijaan kuvauskategorioita. Käytännön syistä olisi hyvä, jos vertailukäsitteistä ja kuvauskategorioista käytettäisiin samoja termejä, mutta toisaalta on toivottavaa, että kuvauskategorioiden termit kuvastaisivat juuri kyseistä kategoriata. Lisäksi on yleisiä terminologisia ihanteita, kuten erottuvuus ja monosemia, eli termien tulisi erottua toisistaan ja kutakin käsitettä tulisi vastata yksi termi ja kutakin termiä yksi käsite. Tutkielma tarkastelee myös tällaisten kriteerien toteutumista evidentiaalisuuden terminologiassa.</p> <p>Tutkielman aineistona on 51 kielen evidentiaalisuusjärjestelmät, joiden tiedot on kerätty 57 eri kieliopista tai muusta kuvauksesta. Kieliopeista poimitaan evidentiaalisuuskategorioiden termit ja niiden määritelmiä verrataan eri evidentiaalisuuskategorioiden vertailukäsitteisiin, minkä jälkeen kuhunkin vertailukäsitteisiin sopivien kategorioiden termit kerätään yhteen ja niitä verrataan toisiinsa.</p> <p>Tutkielmassa selviää, että evidentiaalisuuskategorioista käytetty terminologia on runsasta ja vaihtelevaa. Polysemiaa ja etenkin synonymiaa esiintyy paljon, mikä haittaa termien ymmärrettävyyttä ja erottuvuutta. Termien runsaus selittyy osittain evidentiaalisuuden lyhyehköllä tutkimushistorialla, jonka takia termit eivät ole ehtineet vakiintua. On myös mahdollista, että evidentiaalisuus ilmiönä on edelleenkin heikommin tunnettu kuin jotkin toiset kieliopilliset ilmiöt, jolloin myös käsitteistön vakiintumattomuus synnyttää terminologista vaihtelua. Toisaalta, kielten kategorioissa on eroja, minkä on syytä heijastua myös terminologiaan. Runsasta terminologista vaihtelua löytyykin ei-visuaalisen sensorisen evidentiaalisuuden sekä eri päättelytyyppien kategorioissa, jotka ovat semanttisesti monitahoisia. Tutkielman aineistosta löytyi myös yllättävän monta yleistiedon ja ego-evidentiaalisuuden kategoriata, vaikka näitä kategorioita ei välttämättä ole otettu huomioon evidentiaalisuustypologioissa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Evidentiaalisuus, kieltenvälinen vertailu, vertailukäsite, kuvauskategoria, kielitypologia, terminologia, termit, Aikhenvald			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto, Helda / E-thesis			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

Luettelo kaavioista	ii
Luettelo kartoista	ii
Luettelo taulukoista	ii
Käytetyt lyhenteet	ii
1. Johdanto	1
2. Taustaa: kategorioiden vertailu, terminologia ja evidentialisuus	4
2.1. Kielelliset kategoriat ja kielten vertailu	4
2.2. Terminologiasta ja sen tutkimuksesta	7
2.3. Evidentialisuudesta	9
3. Aineisto ja metodi	18
3.1. Aineisto	18
3.2. Metodi	21
4. Termit tiedonlähteille	24
4.1. Suora tai sensorinen tiedonlähde	24
4.1.1. Visuaalinen evidentialisuus	24
4.1.2. Suora evidentialisuus	26
4.1.3. Ei-visuaalinen sensorinen evidentialisuus	29
4.2. Epäsuora tiedonlähde	33
4.3. Päättely tiedonlähteenä	34
4.3.1. Päättelyn kaksi tyyppiä	34
4.3.2. Inferentiaalinen evidentialisuus: todisteet	36
4.3.3. Assumptiivinen evidentialisuus: oletus	42
4.4. Toisen käden tieto	47
4.4.1. Reportatiivinen evidentialisuus: epätarkka lähde	47
4.4.2. Kvotatiivinen evidentialisuus: tarkka lähde	51
4.5. Muita tiedonlähteitä	53
4.5.1. Yleistieto	53
4.5.2. Ego-evidentialisuus	55
4.5.3. Avoimia kysymyksiä	58
4.6. Yhteenveto	59
5. Pohdinta	59
6. Johtopäätökset	65
Lähteet	68
Liitteet	74

Luettelo kaavioista

Kaavio 1: Plungianin (2010:37) luokittelu	13
Kaavio 2. Termien polysemia ja homonymia.	64

Luettelo kartoista

Kartta 1. Otoksen kielet.....	18
Kartta 2. Papua-Uuden-Guinean kielet.....	18
Kartta 3. Kalifornian kielet.	19
Kartta 4. Etelä-Amerikan kieliä.	19
Kartta 5. Etelä-Amerikan kieliä	19

Luettelo taulukoista

Taulukko 1. Visuaalisen evidentialisuuden termit.	26
Taulukko 2. Suoran evidentialisuuden termit.	29
Taulukko 3. Ei-visuaalisen sensorisen evidentialisuuden termit	32
Taulukko 4. Epäsuoran evidentialisuuden termit.	34
Taulukko 5. Inferentiaalisen evidentialisuuden termit.	40
Taulukko 6. Assumptiivisen evidentialisuuden termit.	47
Taulukko 7. Reportatiivisen evidentialisuuden termit.	50
Taulukko 8. Kvotatiivisen evidentialisuuden termit.	53
Taulukko 9. Yleisen tiedon evidentialit.	54
Taulukko 10. Ego-evidentialisuuden termit.	58
Taulukko 11. Termien synonymia	60
Taulukko 12. Yhteenveto kategorioiden vertailukäsitteistä	66

Käytetyt lyhenteet

Lyhenteiden selitykset ovat pääsääntöisesti suomeksi, mutta joissakin tapauksissa annetaan myös alkuperäinen englanninkielinen selitys selvyys vuoksi.

(ø)	‘thing’ or ‘event’ (kaksi morfeemia, jotka eroavat vain toonilta) (Thiesen & Weber 2012)	ASSERT	assertion-evidentiali
		ASSP	asserted past participle
		ASSUM	assumptiivinen evidentiali
		ATTES	attested-evidential
A	transitiivinen subjekti	ATTR	attributiivi
ABL	ablatiivi	AUD	auditiivi
ABS	absolutiivi	AUG	augmentatiivi
ACC	akkusatiivi	AUX	apuverbi (auxiliary)
ADES	adessiivinen suhde	BN	sidottu substantiivi (bound noun)
ADV	adverbi		
AFAR	translokatiivi (kaukana)	CAUS	kausatiivi
AFF	affirmatiivinen	CERT	varmuus (certainty)
AFFEC	vaikuttunut (affected)	CO	kontrastiivinen tunnus
AGT	agentiivinen	COMIT	komitatiivi
ANIM	elollinen	COMPL	kompletiivinen
ANPH	anaforinen	COND	konditionaali
ANT	anteriorinen	CONJEC	konjektuuri (conjecture)
APPL	applikatiivi	CONNEG	konnektiivi
APRX	approksimatiivi	CONT	jatkuva (continuous, continuous)
ART	artikkeli		
ASP	aspekti	CONTR	kontrasti
ASS	assertiivinen	CONVB	konverbi
ASSC	assosiatiivi	COP	kopula

CUST	tavanmukainen (customary)	INDIR	epäsuora
DU	duaali	INF	infinitiivi
DAT	datiivi	INFER	inferentiaalinen
DECL	deklaratiivi	INF.NON.MIR	ei-miratiivinen inferentiaali
DEDUC	deduktiivinen	INFR.PF	inferentiaalinen perfekti
DEF	määräinen (definite)	INSTR	instrumentaali
DEM	demonstratiivi	INTENS	intensifioija
DESID	desideratiivi	INTROS	introspektiivi
DIR	suora (direct) evidential	Ipe	välitön mennyt, silminnäkijä
DIRC	suora sija (direct case)		(immediate past eyewitness)
DIRX	suunnan tunnus (directional)	IPn	välitön mennyt, ei-silminnäkijä
DK	liikkeen tunnus (motion marker)		(immediate past noneyewitness)
DM	pro-muoto	IPST	keskimennyt (intermediate)
DR	alajuoksun relaatio (downriver relation)	IRR	irrealis
DS	eri subjekti (different subject)	KIN	sukulaisuus (kinship)
DST	distaalinen	L	liittäjä (linker)
DUB	dubitatiivi	LAT	latiivi
DUR	duratiivinen aspekti	LIM	limitatiivi
DX	deiktinen prefiksi	LOC	lokatiivi
DYMN	dynaaminen	M	maskuliini
EGO	ego-evidential	MC	mandariinikiina
ELPA	eksistentiaalinen, lokatiivinen, possessiivinen, attributiivinen	MO	modaalinen tunnus
EMPH	emfaattinen	MOMENT	hetkellinen (momentaneous)
EQU	ekvatiivi	MOV	liike (movement)
ERG	ergatiivi	NARR	narratiivinen
EV	evidential	NAR.P	narratiivinen mennyt
EV/MIR	evidential mirative	NCL	substantiiviluokka tai -
EX	ekslusiivi		klassikaattori
EXC	eksessiivi	NCONGR	ei-kongruentti
EXCL	huudahdus (exclamative)	NEG	kielto
EXPER	eksperientiaali	NEG.EX	negatiivinen olemassaolo
EXIST	eksistentiaali	NEUTER	neutri
F	feminiini	NF	ei-feminiini
FACT	faktuaali	NMLZ	nominalisoija
FOC	fokus	NOM	nominatiivi
FNS	päättävä nominaalinen suffiksi (final nominal suffix)	NPAST	ei-mennyt
FP	kaukainen mennyt (far past)	NPRES	ei-preesens
FUT	futuuri	NRP	lähimennyt (near past)
GEN	genetiivi	NVIS	ei-visuaali (nonvisual)
G.KN	yleistieto (general knowledge)	NWIT	ei-todistettu (nonwitnessed)
GM	suvun tunnus (gender marker)	OBJ	objekti
HAB	habituaali	OBL	obliikvi
HIST	historiallinen	OBS	havaittu (observed)
HR.EV	kuulo- ja muu aistievidential	ONOM	onomatopoesia
HS	kuulopuhe (hearsay)	P	perfektiivinen mennyt taivutus
HS.DIFF	diffuse hearsay -evidential	PART	partikkeli
HUM	ihminen (human)	PASS	passiivi
IMP	imperatiivi	PAST	mennyt
IPFV	imperfekti, imperfektiivinen	PAT	patientti
IN	individuaalinen verifikaatio	PCP	partisipatorinen evidential
INES	inessiivinen relaatio	PDR	past deferred realization
INCOMPL	inkomplettiivinen	PE	persoonapäätte (ending)
INCH	inkoatiivi	PER	personal-factual -evidential
INCEP	inseptiivi	PERFM	performatiivi
INDEF	epämääräinen	PFV	perfekti, perfektiivinen
INDIC	indikatiivi	PINF	physical inferential -partikkeli
		PL	monikko
		PL.ACT	monikollinen teko (plural act)
		PMOT	pyrkivä liike (purpose motion)

PN	erisnimi (proper noun)	SG	singular
PQ	polaarinen kysymys	SIM	samanaikainen (simultaneous)
POSS	possessiivi	SIMIL	similaritiivi
POSTP	postpositio	sIn	yksi (single) teko, intransitiivinen
POT	potentiaali	SLF	1.pers. kertoja (self)
PREF	prefiksi	SPEC	tarkentaja (specifier)
PREVEN	preventiivi	SPEC.ANPH	spesifi anafora
PRES	preesens	SPEC.INFER	spesifi inferentiaali
PREST	nykyinen puhuja (present speaker)	SPECL	spekulatiivi
PROB _{pst}	past probabilitive -modus	SS.SIB	samaa sukupuolta oleva sisarus (sukulaistermistä)
PROG	progressiivi	S.SIM	sama subjekti, samanaikainen
PROS	prospektiivi	SUBJ	subjekti
PROX	läheinen (proximate)	SUPRESS	superessiivi
PTCP	partisiiippi	(t)	verbin klassifikaattori
PUNCT	punktuaalinen	T/E	tempus/evidentiaali
PX.1SG	yksiköllinen omistettava, 1. pers. omistaja, nominatiivi	TEL	teelisyys
PX.ACC.3SG	yksiköllinen omistettava, 3. pers. omistaja, akkusatiivi	TODP	tämän päivän mennyt (today past)
Q	kysymys	TOP	topiikki
QUOT	kvotatiivi	TOP.NON.A/S	topikaalinen ei-subjektin sija
REC.P	lähimennyt (recent past)	TR	transitiivi
REF	referentiaalinen	UNCERT	epävarmuus
REFL	refleksiivi	V	verbi
REL	relatiivi	VCL	verbiluokan tunnus (verb class marker)
REM.P	kaukainen mennyt (remote)	VI	verbivartalon tunnus (verbal stem marker)
REP	reportatiivi	VIS	visuaali
RESP	responsiivi	VOC	vokatiivi
RESU	results-evidentiaali	VST	verbivartalon tunnus (verbal stem marker)
RPe	lähimennyt, silminnäkijä (recent past eyewitness)	WIT	todistettu (witnessed)
S	intransitiivinen subjekti	YESTP	eilinen mennyt (yesterday past)
SAP	puhetilanteen osallistuja (speech act participant), 1PL		
SEE.EV	inklusiivinen näköevidentiaali		
SENS	sensorinen evidentiaali		
SEQ	sekventiaali		

1. Johdanto

Experiential, *conjecture* ja *deduced* ovat kaikki termejä, joilla on viitattu melko samanlaiseen evidentialisuuskategoriaan, joka osoittaa puhujan tiedon perustuvan aikaisemmasta kokemuksesta tai yleistiedosta kumpuavaan päättelyyn tai muuhun järkeilyyn. Aikhenvaldin (2004) evidentialisuustypologiassa tämäntyyppiseen kategoriaan viitataan termeillä *assumption* ja *assumed*, ja eri kielten kieliopissa on monia muita termejä. Tässä tutkielmassa tarkastelenkin, miten evidentialisuuskategorioita on nimetty kieliopissa ja muussa tutkimuskirjallisuudessa: onko termien valinnassa yleisiä tendenssejä ja vastaavatko kategorioiden termit toisiaan vai eivät. Lähestyn ongelmaa kieltenvälisen vertailun ja evidentialisuuden tutkimuksen näkökulmista.

Kielitieteessä ja etenkin kielitypologiassa tutkitaan kieltenvälistä vaihtelua, ja yhdenlainen tutkimuskohde on, millaisin keinoin jotain tiettyä merkitystä ilmaistaan eri kielissä. Usein kielten kategoriat ovat keskenään erilaisia ja kielissä on erilainen valikoima kategorioita, mikä vaikeuttaa vertailua. Saman ilmiön tunnistaminen eri kielistä eli kieltenvälisen identifikaation ongelman ratkaiseminen on osa typologista tutkimusta, ja ratkaisu riippuu pitkälti teoreettisesta näkemyksestä kategorioihin. (Stassen 1985, Miestamo 2013.) Kategorioiden luonteesta on pääosin kaksi näkemystä, universalistinen ja partikularistinen. Universalistisen näkemyksen mukaan on olemassa joukko universaaleja kategorioita, joiden valikoima kielissä voi vaihdella, mutta esiintyessään kategoriat ovat kuitenkin samat ja toisiaan vastaavat ja niitä voi verrata toisiinsa. Partikularistisessa ajattelussa kategorioiden ei oleteta olevan universaaleja: kielten kategoriat eivät ole samoja, mutta voivat olla samankaltaisia. Samankaltaisuuden perusteella kategorioita voi vertailla semanttis-konseptuaalisten määritelmien avulla, mutta kielikohtaiset kategoriat ovat silti pohjimmaltaan erilaisia muun muassa formaalien ominaisuuksiensa osalta. Partikularistista kantaa edustava Haspelmath puhuukin sen puolesta, että kieliä vertailtaessa otettaisiin huomioon kategorioiden erot ja kielikohtaisuus, ja vertailun perustana käytettäisiin semanttis-konseptuaalisiin määritelmiin perustuvia käsitteitä, eli vertailukäitteitä, eikä kielissä esiintyviä kategorioita, joita Haspelmath kutsuu kuvauskategorioiksi. (Haspelmath 2010, Miestamo 2013.)

Evidentialisuus on funktionaalinen domeeni, joka tarkoittaa tiedonlähteen ilmaisua, ja sen kieliopillisia tunnuksia kutsutaan evidentialaaleiksi. Evidentialisuutta

merkitään kieliopillisesti etenkin Pohjois- ja Etelä-Amerikan alkuperäiskielissä, joiden tutkimuksessa termi onkin syntynyt. Esimerkit (1)-(5) ovat amazonialaisesta kielestä tarianasta, jossa evidentialisuus on fuusioitunut samaan morfiin tempuksen kanssa, osaksi verbin taivutusta; esimerkeissä on lähimenneisyyden muodot. Evidentialisuuskategorioita on viisi, joista visuaalinen evidentialiaali *-ka* osoittaa, että puhuja on nähnyt tapahtuman. Ei-visuaalista sensorista evidentialiaalia *-mahka* käytetään, kun puhuja on vaikkapa kuullut jalkapallopeleihin liittyviä ääniä, muttei nähnyt itse peliä. Inferentialinen evidentialiaali *-nihka* ilmaisee, että puhuja voi päätellä tapahtuman esimerkiksi siitä, että Josén jalkapallo ja jalkapallokengät ovat poissa. Assumptiivista evidentialiaalia *-sika* käytetään, kun puhujan tieto perustuu yleiseen tietoon Josén tavoista, kuten että hän pelaa jalkapalloa aina sunnuntaisin. Reportatiivista evidentialiaalia *-pidaka* käytetään, kun puhuja kuuli tiedon muilta. (id: 2–3.)

Tariana (Aikhenvald 2004: 2–3)

(1) *Juse irida di-manika-ka*

José jalkapallo 3SGNF-pelata-REC.P.VIS

‘José on pelannut jalkapalloa (me näimme sen)’

(2) *Juse irida di-manika-mahka*

José jalkapallo 3SGNF-pelata-REC.P.NVIS

‘José on pelannut jalkapalloa (me kuulumme sen)’

(3) *Juse irida di-manika-nihka*

José jalkapallo 3SGNF-pelata-REC.P.INFR

‘José on pelannut jalkapalloa (päättelemme sen visuaalisista todisteista)’

(4) *Juse irida di-manika-sika*

José jalkapallo 3SGNF-pelata-REC.P.ASSUM

‘on pelannut jalkapalloa (oletamme siitä, minkä jo tiedämme)’

(5) *Juse irida di-manika-pidaka*

José jalkapallo 3SGNF-pelata-REC.P.REP

‘José on pelannut jalkapalloa (meille kerrottin)’

Evidentiaalisuutta on toki muuallakin maailmassa, kuten Kaukasuksella, Aasiassa ja Siperiassa. Afrikkalaisia kieliä, joissa on kieliopillinen evidentiaalisuus, tunnetaan toistaiseksi vähän. (Ks. kartta: Aikhenvald 2004: 303.) Alla olevat esimerkit (6)-(8) ovat sinotiibetiläisestä kielestä qiangista. Useimmiten tieto, josta puhuja on varma ja jonka hän on nähnyt, on nollamerkitty, mutta ilmimerkinnällä *-(w)u* puhuja voi korostaa todella nähneensä tilanteen. Fyysiseen tai muuhun ei-visuaaliseen evidenssiin perustuvaa päättelyä merkitään suffiksilla *-k* ja toisen tai kolmannen käden tietoa ilmaistaan kuulopuhesuffiksilla *-i*. (LaPolla 2003: 197–198, 200, 204.)

Qiang (LaPolla 2003: 198, 200, 204)

(6) *The: zdzyta: ha-qə-(w)u*

3SG Chengdu.LOC DIRX-mennä-VIS

’Hän meni Chengduun.’ (puhuja näki henkilön lähtevän, ei ole palannut)

(7) *The: zdzyta: ha-qə-k*

3SG Chengdu.LOC DIRX-mennä-INFER

’Hän meni Chengduun.’ (henkilön piti lähteä, matkalaukut ovat poissa)

(8) *The: zdzyta: ha-qə-i*

3SG Chengdu.LOC DIRX-mennä-HS

’Hän meni Chengduun.’ (puhuja on kuullut muilta)

Tässä tutkielmassa evidentiaalisuutta tarkastellaan terminologisesta näkökulmasta, koska kielioppeja lukiessa huomaa, miten eri kirjoittajien käyttämä terminologia vaihtelee ja toisiaan muistuttavat evidentiaalisuuskategoriat voivat löytyä erilaisilla ja yllättävilläkin nimillä. Toivon, että tutkimukseni lisää tietoisuutta paitsi siitä, että kategorioiden nimet vaihtelevat, myös siitä, millaisia termejä kustakin kategoriasta on käytetty. Tutkimukseni tuo esiin myös terminologian merkityksen kieltenvälisessä vertailussa: terminologiset erot ja vastaamattomuudet hämärtävät kategorioiden eroja ja yhtäläisyyksiä ja siten vaikuttavat osaltaan kieltenvälisten kategorioiden tunnistamiseen. Toisaalta kielitypologian ja deskriptiivisen kielitieteen terminologiset tavoitteet ovat erilaiset, mikä on osasyyn terminologian vaihtelevuuteen.

Tutkielman teoreettista taustaa eli kielten välisen vertailun problematiikkaa, terminologista työtä sekä evidentiaalisuuden määrittelyä ja tutkimusta käsitellään toisessa luvussa, ja kolmannessa luvussa esitellään käytetty aineisto ja metodi. Ai-

neistoksi on valittu kielioppeja kielistä, joissa on vähintään kolme evidentiaalisuus-kategoriaa, koska tällöin kategorioiden merkitykset ovat paremmin vertailtavissa – pienemmissä järjestelmissä kategoriat ovat todennäköisemmin polyseemisempiä. Neljännessä luvussa esitellään evidentiaalisuuskategorioita ja niistä käytettyjä termejä sekä havaintoja löydettyistä termeistä. Viides luku käsittelee johtopäätöksiä termien analyysistä, ja kuudes luku on yhteenveto.

2. Taustaa: kategorioiden vertailu, terminologia ja evidentiaalisuus

2.1. Kielelliset kategoriat ja kielten vertailu

Käsitykseen siitä, miten kieliä voi vertailla, vaikuttaa näkemys kielten kategorioista, jotka voi käsittää kahdella tavalla, universalistisella tai partikularistisella. Universalistisen käsityksen mukaan on olemassa universaaleja kategorioita, jotka ilmenevät kielissä eri tavoin. Kategoriat ovat kuitenkin pohjimmiltaan samoja, joten niitä voi vertailla toisiinsa. Sen sijaa partikularistisen käsityksen mukaan kategoriat eivät ole universaaleja, vaan kussakin kielessä on omat kategoriansa. Kielten kategoriat voivat toki olla samankaltaisia – lähinnä siksi, että kielillä on samanlaisia kommunikatiivisia ja funktionaalisia päämääriä – mutta ne eivät ole samoja. (Miestamo 2013: 29–30, 32.) Jotkin kategoriat voivat olla todella yleisiä ja näyttää melko samanlaisilta eri kielissä – kuten substantiivi tai verbi – mikä voi saada pitämään niitä kieltenvälisinä, mutta toisaalta on laaja joukko kategorioita ja rakenteita, joiden tunnistaminen kieltenvälisesti on hankalampaa. Haspelmath huomauttaakin, että jos kategoriat olisivat universaaleja, kielten kategorioiden tutkimuksen pitäisi vähitellen yhtäläistyä universaaleiksi tunnistettuihin kategorioihin. Näin ei ole vielä käynyt, joten hän argumentoi, että kategorioita ei pitäisi ottaa ennalta-annettuina, koska kielistä helposti löytyy ilmiöitä, jotka eivät sovi ennestään tunnettuihin luokitteluihin. Kielten kuvausta ja analyysiä varten kullekin kielelle tarvitaan omat kategoriansa, mutta vertailua varten erilliset vertailukäsitteet. (Haspelmath 2007: 122–123, 127, Haspelmath 2008: 17–18, Haspelmath 2010: 669.)

Universalismin ongelmana on, että kielten samoiltakin näyttävät kategoriat ovat usein erilaisia, eikä kielissä välttämättä edes ole toisiaan vastaavia kategorioita. Esimerkkinä Haspelmath (2010) käyttää datiivia: venäjän, korean ja turkin datiivit ovat riittävän samanlaisia ollakseen samannimisiä, mutta silti ne ovat erilaisia eivätkä

vastaa toisiaan. Ei ole kieltenvälistä datiiivin käsitettä, joka kuvaaisi ne kaikki tyydyttävästi. (Id: 665.) Partikularistisen näkökulman ongelmana taas on, miten vertailla pohjimmiltaan erilaisia kielikohtaisia kategorioita – ongelma on jo saman ilmiön tunnistamisessa, mitä kutsuu kieltenvälisen idenfikaation ongelmaksi. Kategorioilla on kuitenkin myös samankaltaisia ominaisuuksia, joita voi selittää funktionaalisesti, joten myös vertailua voi tehdä funktiolähtöisesti. (Haspelmath 2010: 664, 669, Miestamo 2013: 31–32, 36.) Stassen (1985, 2011) korostaakin ei-formaalien, kognitiivisten tai semanttisten määritelmien tärkeyttä. Tällöin määritelmä on riippumaton yksittäisten kielten piirteistä ja kieltenvälisen idenfikaation ongelman selvittäminen onnistuu paremmin. Formaaleja kriteerejä voi käyttää rajaamaan tutkittavaa ilmiötä, esimerkiksi rajoittamaan komparaatorakenteiden tutkimus koskemaan vain nominaalilausekkeilla ilmaistujen objektien vertailua. Tällöin tutkimuksen kohteena ovat ilmaisut kuten *John is taller than Harry*, mutta ulkopuolelle jää muun muassa *John is smarter than I thought*. (Stassen 1985: 14–15, Stassen 2011: 95–96, ks. myös Miestamo 2013: 37–39.)

Partikularismin ongelma siis ratkaistaan käyttämällä konseptuaalis-semanttisia määritelmiä (Haspelmath 2010: 665, 676). Tästä lähtökohdasta esimerkiksi datiiivin voi määritellä vertailukäsitteenä vaikkapa morfologiseksi tunnukseksi, jolla merkitään siirtoverbin (kuten *antaa*) vastaanottaja-argumenttia – tällöin sekä venäjän datiiivi että suomen allatiivi, joilla muuten on keskenään erilaisia ominaisuuksia, sopivat samaan kuvaukseen ja molempia voi tarkastella datiiiveina. Muiden ominaisuuksien takia niiden ei kuitenkaan voi sanoa vastaavan toisiaan tai ilmentävän (universaalista) datiiivin käsitettä. (Haspelmath 2010: 666.)

Haspelmathin (2010) vastaus kategorioiden ongelmaan onkin erottaa toisistaan vertailukäsitteet (*comparative concepts*) ja kuvauskategoriat (*descriptive categories*). Vertailukäsitteet ovat lingvistien luomia käsitteitä, jotka on tarkoitettu kielten väliseen vertailuun, ja joilla on semanttis-funktionaalinen pohja. Ne eivät ole psykologisesti tosia eivätkä siis oikeita tai vääriä – ainoastaan paremmin tai huonommin vertailuun soveltuvia. Kuvauskategoriat taas ovat kielikohtaisia – ne on tarkoitettu kielten analysointiin ja kuvaukseen. Käyttämällä kielikohtaisia kuvauskategorioita, siis löytämällä kullekin kielelle parhaiten sopivat kategoriat, kielet voidaan kuvata niiden omista lähtökohdista, toisin kuin käyttämällä ennaltaoletettuja universaaleja kategorioita tai vaikkapa latinan kielioppiperinteen kategorioita. Lisäksi kriteerit kategorioille, kuten sanaluokille, ovat aina kielikohtaisia, joten itse kategoriatkin ovat viime

kädessä kielikohtaisia (Haspelmath 2010: 664–667.) Muissakin kirjoituksissaan Haspelmath on argumentoinut, että ei ole ennalta-asetettuja, universaaleja ja kieltenvälisiä kategorioita, joita voisi käyttää muistilistana tutkimusta tehtäessä (ks. Haspelmath 2007, 2008).

Vertailukäsitteitä havainnollistaessaan Haspelmath antaa esimerkin muun muassa adjektiivin määritelmästä: ”An adjective is a lexeme that denotes a descriptive property and that can be used to narrow the reference of a noun”. Tällainen määritelmä ei ota kantaa siihen, muodostavatko adjektiivit oman sanaluokkansa vai eivät – voi olla, että kielessä verbit ilmaisevat adjektiivien merkityksiä. Tällöin vertailukäsitteeseen sopii eri kielistä eri kuvauskategorioita – joistakin kielistä adjektiiveja, mutta toisista substantiiveja tai verbejä. (Haspelmath 2010: 670.) Vertailukäsitteet auttavat tunnistamaan vertailtavat ilmiöt eri kielissä ottamatta kantaa siihen, mihin kuvauskategorioihin ne kuuluvat tai tulisi luokitella (Haspelmath 2010: 673–674).

Vertailukäsitteiden ja kuvauskategorioiden erottaminen toisistaan vaikuttaa myös terminologiaan. Jos olisi olemassa yhteisiä kieltenvälisiä kategorioita, jokaiselle kategorialle voitaisiin antaa oma terminsä ja samoja termejä voisi käyttää kielten vertailussa kuin kuvauksessa. Kun ajatus kategorioiden universaaliudesta hylätään, tilanne mutkistuu, koska kielten erilaisia kategorioita ei aina ole mielekästä nimetä samalla tavoin, ja kielten kuvauksiin syntyy monia eri termejä. Kielikohtaisten kuvauskategorioiden termien on tarkoitus kuvailla juuri kyseisen kielen kategorioita. Yleensä valitut termit tosin ovat samankaltaisia kuin vastaavasta vertailukäsitteestä käytetty termi, koska tällöin kommunikointi eri kielten asiantuntujoiden kanssa on helpompaa. Vertailukäsitteetkin ovat kuitenkin tutkijakohtaisia, eikä niiden nimeämiselle ole toistaiseksi terminologista käytäntöä. Haspelmathin mukaan olisi yleisesti ottaen parempi käyttää pikemminkin semanttisia termejä, kuten ”omistaja”, eikä ”genetiivi”, mutta vertailukäsitteet eivät aina ole puhtaasti semanttisia. Tavallisesti käytetään samankaltaisia termejä kuin kieliopeissa, mikä voi aiheuttaa väärinkäsityksiä, mutta tekee terminologiasta läpinäkyvää. (Haspelmath 2010: 674.)

2.2. Terminologiasta ja sen tutkimuksesta

Terminologia tarkoittaa sekä erikoiskieleen liittyvää nimitysten joukkoa että oppia käsitteiden ja termistöjen rakenteesta, kehityksestä ja käsittelystä.¹ Alana terminologia on monitieteinen ala, joka tähtää tiedon järjestämiseen ja välittämiseen ja perustuu käsitteiden analysointiin ja niiden välisten suhteiden selvittämiseen (Suonuuti 2006: 11). Alan piirissä on käsitelty käsitejärjestelmien rakenteita, sanastojen koostamisen prosessia ja määritelmien kirjoittamista (ks. Haarala 1981, Opas 1984, Suonuuti 2006; Nuopponen & Pilke 2010), minkä lisäksi termejä ja käsitteitä on pohdittu myös tieteenfilosofiassa (ks. Niiniluoto 1984). Terminologiatyö on tieteenalojen terminologisten ja käsitteellisten ongelmien ratkaisemista, jossa luodaan yhteisiä menetelmiä ja periaatteita termien ja käsitteiden kuvaukselle ja yhdistämiselle. Terminologiaoppi käsittelee tällaisen työn teoriaa ja ongelmia, ja sitä voidaan käyttää apuna tiedon analysoimisessa ja järjestämisessä. Terminologiatyön ja terminologisen tutkimuksen pääväline on terminologinen analyysi, johon kuuluu käsitteiden ja niiden välisten suhteiden tunnistaminen sekä termien kerääminen ja määrittäminen. Analyysin osa-alueet ovat käsiteanalyysi, määritelmien kirjoittaminen ja termianalyysi. (Nuopponen ja Pilke 2010: 13–14, 17–18.) Koska tämä tutkielma koskee evidensiaalisuuskategorioiden nimiä eli termejä, tässä luvussa käsitellään erityisesti termianalyysia ja termejä.

Termianalyysissa määritellään käsitteiden ja termien suhteet ja termienväliset suhteet, arvioidaan termit ja muodostetaan termit (Nuopponen & Pilke 2010: 18). Termi on erikoisalan sana, joka on tarkasti määritellyn käsitteen nimi, alalla yleisesti tunnettu ja hyväksytty sekä käytöltään vakiintunut. Tavoitteena on yleensä monosemia, jolloin kutakin käsitettä vastaa yksi termi ja kutakin termiä yksi käsite, mutta erikoiskielissäkin esiintyy synonymiaa, homonymiaa ja polysemiaa: eri termit viittaavat samaan käsitteeseen, sama termi viittaa eri käsitteisiin ja sama termi viittaa useampaan läheisesti liittyviin käsitteisiin (esim. *kohina* elektroniikassa ja atk:ssa). (Haarala 1981: 16, 39–42.) Nuopponen ja Pilke (2010: 60) pohtivat syitä synonymiaan: rinnakkaistermejä esiintyy etenkin nopeasti kehittyvillä aloilla ja käsitteitä voidaan luokitella eri tavoin sen mukaan, mitä käsitepiirteitä pidetään erottavina, jolloin myös päädytään eri nimiin.

¹ Ks. Tieteen termipankki: Terminologiaoppi:termistö (<http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Terminologiaoppi:termistö>) ja Terminologiaoppi:terminologiaoppi (<http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Terminologiaoppi:terminologiaoppi>) (1.2.2017)

Termeillä on erilaisia rakenteita. Termi voi olla yksi- tai monisanainen (*massa*, *magneettivuon tiheys*). Yksisanainen termi voi puolestaan olla yksinkertainen (johdattamon; *antenni*), johdettu (*kirjoitin*) yhdyssana (*painovoima*) tai lyhenne (*usb-muisti*). Monisanainen termi on sanaliitto tai lauseke (*optinen säteily*, *kahden tilaajan yhteisjohto*). (Nuopponen & Pilke 2010: 62, Haarala 1981: 16–17.)

Ihanteellisesti hyvä termi on lyhyt, erottuva, kieliopillisesti oikein ja helppo ääntää, kirjoittaa ja taivuttaa sekä lisäksi sopii käsitejärjestelmään, kuvailee käsitteen hyvin, soveltuu johdettavaksi ja yhdistettäväksi sekä kostuu kielen omista elementeistä. Kussakin vaatimuksessa on ongelmansa. Esimerkiksi on epäselvää, mitä lyhyydellä tarkoitetaan: luettavuutta tutkittaessa yli kuusikirjaimista sanaa pidetään pitkänä, mutta termeistä suurin osa on pidempiä kuin kuusi kirjainta. Lisäksi lyhyden periaate ei toteudu, jos termin halutaan kuvaavan käsitettä tai sen paikkaa käsitejärjestelmässä, mikä usein edellyttää ainakin yhdyssanaa (*polkupyörä* erotuksena muista *pyöristä*) tai jos termistä halutaan johtaa lisää termejä. Erotettavuus taas kärsii, jos jotkin termit ovat liian samanlaisia (*uudismaalaus* ja *uusintamaalaus*), etenkin saman alan sisällä (kemia: *natriumsulfiitti* ja *natriumsulfidi*). Sopivuus kieleen – muun muassa kieliopillisuus, taivutettavuus, johdettavuus ja omakielisyys – voi olla hankala saavuttaa, jos kyseessä on lainasana, lyhenne tai monisanainen termi. (Nuopponen & Pilke 2010: 65–69, Haarala 1981: 37–39.)

Kun tarvitaan uusi termi, terminmuodostuksen lähteenä voi olla yleiskieli, toisen erikoisalan kieli, vieras kieli, kansankieli tai ammattislangi. Yleiskielen pohjalta luodut termit istuvat yleensä helposti termistöön ja ovat läpinäkyviä, mutta voivat toisaalta sekaantua yleiskielisiin merkityksiin ja käyttöihin. Termin lainaaminen toisesta erikoiskielestä johtaa termin polysemiaan, mikä voi johtaa ongelmiin, jos määritelmien kanssa ei olla tarkkoja. Lainat vieraista kielistä voivat olla yleislainoja, jotka ovat täysin mukautuneet kieleen (*vekseli*), erikoislainoja, joita on mukautettu jonkin verran (*finanssi*), sitaattilainoja, joiden kirjoitus- ja ääntöasu säilytetään alkuperäisenä (*logo*) tai käännöslainoja (*kantaaalto*, engl. *carrier wave*). Kansankielestä ja ammattislangeista lainaaminen ei ole niin yleistä, mutta niinkin tehdään. (Nuopponen & Pilke 2010: 71–74, Haarala 1980: 34–36.)

Tarvittaessa käsitteitä ja termejä voidaan harmonisoida, jolloin tarkoituksena on pienentää lähes samanlaisten käsitteiden eroja tai jopa poistaa erot (Suonuuti 2006: 33). Harmonisointia tehdään enimmäkseen osana sanastoprojekteja, joiden tuloksena on julkaistu sanasto (Kosunen 2010: 117).

Tässä tutkielmassa kohteena ovat evidentialisuuskategorioista käytetyt termit, joten pohdintaluvussa (Luku 5) hyödynnetään yllä kuvattuja hyvän termin kriteerejä – lyhyys, erottuvuus, kieliopillisuus, ääntämisen, kirjoittamisen ja taivuttamisen helppous, käsitejärjestelmään sopivuus, kuvailevuus, johdettavuus sekä omakielisyys – ja pohditaan, miten kieliopissa käytetyt termit suhteutuvat edellä esitettyihin termien ihanteisiin. Kriteerien lisäksi tarkastellaan myös termien suhteita: synonymiaa, eli samaan käsitteeseen viitataan useammalla termillä, sekä polysemiaa ja homonymiaa, eli saman termin viittaamista useampaan käsitteeseen.

2.3. Evidentialisuudesta

Evidentialisuus tarkoittaa tiedonlähteen tai tiedon saannin ilmaisu: puhuja on voinut saada tietonsa esimerkiksi näkemällä tapahtuman, päättelämällä sen jäljelle jääneistä merkeistä tai kuulemalla siitä muilta. Kuten muidenkin merkitysten kohdalla, kaikki kielet voivat ilmaista evidentialisuutta, mutta vain joissakin sen ilmaisu on kieliopillistunut vaikkapa verbitaivutuksen kategoriaksi. Kieliopillinen evidentialisuus voi olla pakollista, kuten johdannossa esitellyissä tarianan esimerkeissä (1) - (5), mutta joissakin kielissä se voi tietyin ehdoin jäädä pois, kuten qiangissa (ks. johdanto, Liite 3). Evidentialisuuden tutkimus on keskittynyt enimmäkseen kieliopilliseen evidentialisuuteen, ja seuraavaksi käydään läpi joitakin kirjallisuudessa esitettyjä näkemyksiä.

Aikhenvaldin (2004) määritelmän mukaan evidentialisuus on kieliopillinen kategoria, jonka ensisijainen tulkinta on tiedonlähde. Kielissä, joissa evidentialisuus on kieliopillista, sen merkitseminen on pakollista. Evidentialiaali taas on morfeemi, jonka ydinmerkitys on tiedonlähde. Sen sivumerkityksenä voi olla luotettavuus tai todennäköisyys, mutta Aikhenvald pitää tiukasti kiinni siitä, että evidentialisuus, modaalisuus ja modus ovat täysin erillisiä kategorioita: evidentialisuus ei ole kummankaan tai minkään muunkaan kategorian alakategoria. Evidentialien toissijaiset luotettavuuden merkitykset eivät tee modaaleista evidentialiaaleja eivätkä evidentialisuudesta yhdentyyppistä modaalisuutta. Lisäksi Aikhenvald myös erottaa evidentialien muista keinoista ilmaista tiedonlähdettä: leksikaaliset keinot sekä muiden kategorioiden, kuten moduksen, evidentialiset sivumerkitykset ovat hänen mukaansa evidentialisuusstrategioita. (Aikhenvald 2004: 1, 3, 6–7, 10–11.) Esimerkki (9) on kieliopillisesta evidentialista amazonialaisesta kielestä hup ja (10) on keksitty esimerkki suomen leksikaalisesta ilmaisusta. Esimerkissä (11) liettuan passiivilla on

päätelynomainen merkitys, ja se toimii Aikhenvaldin mukaan evidentialisstrategiana (Aikhenvald 2004: 117).

Hup (Epps 2005: 631)

(9) *tih=do?* *s'ɔm-sĩwĩy=sud*

3SG=lapsi kylpeä-jo=INFER

‘The child already took a bath.’ (we see he’s wet)

(10) a. ***Kuulin***, että *Minna palaa* ensi viikolla.

b. *Minna kuulemma* palaa lomalta ensi viikolla.

Liettua (Aikhenvald 2004: 117)

(11) *čia žmoni-ų gyven-ta*

täällä ihmiset-GEN.PL elää-PASS.PAST.NOM.NEUTER

‘People have evidently been living here’

Diewald ja Smirnova (2010a) käsittävät evidentialisuuden funkionaaliseksi domeeniksi, jota voi ilmaista sekä leksikaalisesti että kieliopillisesti, ja he kritisoivat Aikhenvaldin tiukkaa määritelmää siitä, että siinä yhdistetään kieliopillinen kategoria suoraan fuktionaaliseen alaan eli evidentialisuuteen, mikä on heidän mielestään verrattavissa siihen, että ”tempus” olisi sama asia kuin ”temporaalisuus”. He ovat yhtä mieltä Aikhenvaldin kanssa siitä, että modaalit eivät ole evidentialiaaleja, vaikka niillä olisikin evidentialisia käyttöjä sekä siitä etteivät evidentialiset apuverbit muodosta kieliopillista evidentialisuuskategoriaa – kuitenkin kyse ei välttämättä ole evidentialisuusjärjestelmien tai -rakenteiden puutteesta. Lisäksi, kieliopillistumiskehityksessä on aina vaihe, jolloin uusi merkitys syntyy vain tietyissä konteksteissa, ja Diewaldin ja Smirnovan mukaan mukaan myös vähemmän kieliopillistuneet ja kehityksessä olevat järjestelmät ovat tutkimuksen arvoisia, vaikka Aikhenvaldin määritelmä ja tutkimus ottavatkin huomioon vain täysin kieliopillistuneet järjestelmät. (Diewald & Smirnova 2010a: 1, 3–5.)

Aikhenvaldia joustavampi määritelmä on Brugmanilla ja Macaulaylla (2015), jotka jakavat määritelmään kahteen osaan: ydinkriteereihin, jotka määrittelevät kategorian, sekä läheisesti liittyviin ominaisuuksiin, jotka vaihtelevat kieltenvälisesti.

Määritelmän kaksi ydinkriteeriä ovat evidenssin lähde (”source of evidence”)² ja suljettuun kieliopilliseen järjestelmään kuuluminen. Vaihtelevat ominaisuudet ovat varmuuden aste tai puhujan sitoumus, puhujan merkitseminen, pakollisuus, merkitysten komplementaarisuus sekä totuussidonnaisuus. Puhujan merkinnällä tarkoitetaan sitä, että evidentialit voivat oletusarvoisesti osoittaa puhujan näkökulmaa ja siten viitata puhujaan. (Brugman & Macaulay 2015: 201–202, 228–231.) Brugmanin ja Macaulayn sekä Aikhenvaldin määritelmät eivät ole niinkään ristiriidassa, vaan korostavat eri asioita: Brugmanin ja Macaulay kiinnittävät huomiota evidentialien eri ominaisuuksiin eri kielissä ja eksplisiittisesti toteavat, että eroista huolimatta kyse on evidentialaaleista, kunhan ydinkriteerit toteutuvat.

Vaihtelevilla ominaisuuksilla Brugman ja Macaulay pyrkivät ottamaan huomioon kielten eroja, joita tutkimuskirjallisuudessa on noussut esiin: esimerkiksi tarianassa tiedon lähde ja varmuus ilmaistaan erillisin keinoin, kun taas creessä evidentialit ilmaisevat molempia. Niinpä varmuuden tai sen puutteen ilmaisemisen lisääminen pakollisiin ominaisuuksiin sulkisi toisen kielen evidentialit pois. Mitä tulee puhujan merkitsemiseen, joissakin kielissä evidentialit voivat viitata jonkun toisen henkilön näkökulmaan, joten siitäkään ei tehty pakollista ominaisuutta. Myöskään komplementaarisuutta Brugman ja Macaulay eivät laske pakolliseksi ominaisuudeksi, koska heillä on esimerkki kielestä, jossa evidentialien merkitykset ovat päällekkäisiä: karukin partikkeli *yánava* voi ilmaista sekä visuaalista että muihin aisteihin perustuvaa evidenssiä, vaikka kielessä on myös pelkkää kuuloevidenssiä ilmaiseva partikkeli. Myös totuussidonnaisuudesta on vaihtelevia tuloksia. (Brugman & Macaulay 2015: 201–202, 215, 227–231.) Mielestäni tärkein ero Aikhenvaldiin (2004: 6) on se, että evidentialien ei tarvitse olla pakollisia, mikä jättää ovea auki muun muassa Euroopan kielten kieliopillistuville evidentialaaleille.

Tässä tutkielmassa käytetään funktioon pohjautuvaa määritelmää, jonka mukaan evidentialisuus tarkoittaa tiedonlähteen ilmaisua. Evidentialisuuden ilmaisu voi olla leksikaalista tai kieliopillista, ja kieliopillisia keinoja kutsutaan evidentialaaleiksi, jotka voivat olla morfeemeja tai useammasta elementistä koostuvia konstruktioita. Niinpä vertailukäsitteeni evidentialaille on seuraava:

- (i) Evidentiali on kieliopillinen elementti, joka ilmaisee tiedonlähdettä ensisijaisena merkityksenään.

² Brugman ja Macaulay (2015) käyttävät ilmaisua ”source of evidence” Aikhenvaldin ”source of information” sijasta, nähdäkseni kuitenkin samassa merkityksessä.

Aikhenvaldin (2004) tavoin puhtaasti leksikaalisia keinoja tai muiden kategorioiden evidentialiaalisia sivumerkityksiä pidetään evidentialiaalisuusstrategioina. Lisäksi Brugman ja Macaulayn (2015) tavoin heidän mainitsemiaan vaihtelevia ominaisuuksia pidetään evidentialialille mahdollisina, muttei välttämättöminä ominaisuuksina. Kielten kuvauskategorioissa on eroja, esimerkiksi pakollisuuden tai evidentialisten ja modaalisten merkitysten yhdistymisen suhteen, ja johonkin vertailukäsitteeseen identifioituvalla kuvauskategorialla voi olla muitakin merkityksiä ja tehtäviä kuin vertailukäsitteessä mainitut (ks. Hasplemath 2010).

Tiedonlähteitä on useita erilaisia. Aikhenvaldin (2004: 63–64) mukaan maailmanlaajuisesti toistuvasti esiintyviä semanttisia parametrejä tiedonlähteille on kuusi:

1. visuaalinen (*visual*): näköaistin kautta saatu tieto
2. ei-visuaalinen sensorinen (*non-visual sensory*): tieto muiden aistien kautta
3. päättely (*inference*): näkyviin tai konkreettisiin todisteisiin tai lopputulokseen perustuva tieto
4. oletus (*assumption*): muunlaisiin lopputuloksiin perustuva tieto; myös esimerkiksi looginen päättely tai järkeily, yleistieto
5. kuulopuhe (*hearsay*): muilta kuultu tieto, ei tarkkaa lähdettä
6. kvotatiivi (*quotative*): muilta saatu tieto, siteerataan jotakin tiettyä tahoa

Tässä tutkielmassa näistä parametreista käytetään termejä visuaali/visuaalinen, ei-visuaalinen sensorinen (tai lyhyemmin ei-visuaali), inferentiaali/inferentiaalinen, assumptiivi/assumptiivinen, reportatiivi/reportatiivinen sekä kvotatiivi/kvotatiivinen.

Nämä parametrit ilmenevät eri tavoin eri kielissä: esimerkiksi tarianan järjestelmässä koodataan kieliopillisesti parametrit 1, 2, 3, 4 ja 5 kukin omilla kategorioillaan (Aikhenvald 2003: 60). Sen sijaan wankaketsuassa koodataan parametrit 1, 3, 4 ja 5 siten, että päättely ja oletus koodataan samaan samaan kategoriaan, jolloin kielessä on kaikkiaan kolme kategoriaa (Floyd 1993: 42, 156). Yleensä, mitä vähemmän kategorioita on, sitä todennäköisemmin evidentialialit ovat polyseemisiä verrattuina suurempiin järjestelmiin, joissa kategoriat ovat hienojakoisempia. (ks. esim. Aikhenvald 2004: 189, 192). San Roque ja Loughnane (2012: 114) käyttävät lähes samoja parametrejä tutkiessaan Papua-Uuden-Guinean kieliä, mutta heidän analyysissään on mukana partisipatorinen evidentialiaalisuus (*participatory*; osoittaa puhujan suorittaneen teon) eikä kvotatiivista evidentialiaalisuutta, minkä lisäksi he ovat nimenneet päätely- ja oletuskategoriat termeillä *results* ja *reasoning*.

Hieman toisenlainen näkökulma on Plungianilla (2010): evidentialit osoittavat, millä tavalla puhuja on päässyt käsiksi tietoon. Plungianin mukaan ”pääsy” (*access*) on joustavampi käsite kuin ”tieto” tai ”tiedonsaanti” ja korostaa enemmän tapaa hahmottaa tilanne. Tietoon pääsy voi olla suoraa tai epäsuoraa sekä henkilökohtaista tai ei-henkilökohtaista: suora tarkoittaa puhujan havaitsemista (pääasiassa näkemistä) tai osallistumista, epäsuora taas muunlaista tietoon pääsyä, henkilökohtainen pääsy viittaa puhujan omakohtaiseen tietämiseen ja ei-henkilökohtainen tarkoittaa, että puhuja pääsee käsiksi tietoon jonkun toisen henkilön kautta. Erilaisten pääsytapojen avulla Plungian pystyy luokittelemaan samat arvot, jotka ovat Aikhenvaldin parametreissa, esimerkiksi inferentiaali on epäsuoraa tietoon pääsyä, koska puhuja ei havainnut varsinaista tapahtumaa, mutta henkilökohtaista, koska päätelmä perustuu puhujan itsensä havaitsemiin seikkoihin. Lisäksi Plungian pystyy erottelemaan alatyyppejä, jotka eivät näy Aikhenvaldin typologiassa, kuten endoforisen evidentialisuuden eli puhujan kokemiseen perustuvan tiedon, joka on yksi suoran ja henkilökohtaisen evidentialisuuden alatyyppejä. Plungian luokittelu on kuvattu Kaaviossa 1. (Plungian 2010: 17, 28–29, 36–38.)

Direct/Personal [= Attested, Witnessed, Firsthand, Confirmative]

- Participatory/Endophoric; <Common knowledge>
- Visual (with subtypes)
- Non-visual [= Sensory]

Indirect/Personal

- Inferential (based on observed results)
- Presumptive (based on plausible reasoning) <Common knowledge>

Indirect/Non-personal [= Secondhand]

- Reported (with subtypes)

Kaavio 1: Plungianin (2010:37) luokittelu

Evidentialit muodostavat hierarkioita: jotain evidentialia pidetään muita vahvempana ja sitä suositaan, vaikka puhujalla olisi useampi tiedonlähde käytössään (ks. Brugman & Macaulay 2015: 213–215). Esimerkiksi tuyucassa käytetään mieluiten visuaalia, jos puhujalla vain on näköhavaintoa jostain tapahtuman vaiheesta. Oma ei-visuaalista havaintoa taas käytetään mieluummin kuin toisen käden raporttia,

vaikka tiedon kertova henkilö olisi ollut silminnäkijä. Ei-visuaalista evidentialiaa pidetään myös assumptiivista evidentialiaa ensisijaisempana. Inferentialia eli *apparent*-kategorialla käytetään mieluummin kuin *assumed*- tai *secondhand*-kategorioita. Toisen käden raporttia käytetään mieluummin kuin assumptiivista evidentialiaa, jota siis käytetään vain silloin, kun muita vaihtoehtoja ei ole. (Barnes 1984: 262–264.) Stenzel formalisoi Barnesin hierarkian muotoon *visual* > *non-visual* > *apparent* > *secondhand* > *assumed*, siten, että nuolet osoittavat vahvimasta evidenssistä heikompaan, ja kertoo wananon hierarkian olevan samankaltainen (*visual* > *non-visual* > *inference* > *hearsay*), joskaan wananon *assertion*-kategorian sijoittaminen hierarkiaan ei ole yhtä yksinkertaista kuin tuyucan *assumed*-kategorian (Stenzel 2008: 426). Kashayassa suositaan performatiivista evidenssiä, ja evidentialit voi järjestää hierarkiaksi *performative* > *factual-visual* > *auditory* > *inferential* > *quotative* (Oswalt 1986: 43). Tiibetissä hierarkian korkein evidentialia on ego, joka osoittaa henkilökohtaisinta tietoa: *ego* > *direct* > *indirect* (Garrett 2001: 41). San Roquen ja Loughnanen (2012: 153) havainnon mukaan Papua-Uuden-Guinean kielissä vahvemmat evidentialisuuskategoriat merkitään todennäköisemmin verbin taivutuksella, kun taas heikommat kategoriat ovat todennäköisemmin kliittejä tai partikkeleja.

Faller (2002: 55–77) käsittelee evidentialisuushierarkioita ja kritisoi Barnesia ja Oswaltia siitä, etteivät he tarkenna, miksi puhujat suosivat joitakin evidentialiaaleja. Erityisesti Faller nostaa esille ongelmat reportatiivisen ja inferentialisen evidenssin sijoittamisessa hierarkioihin. Faller käsittelee esimerkkejä, joissa puhujalla on ristiriitaista tietoa eri lähteistä ja päätyy siihen, että puhuja arvioi saatavilla olevan evidenssin, päättää mihin proposition uskoo ja valitsee evidenssityypin, jota pitää vahvimpana – puhuja saattaa siis toisinaan valita reportatiivin, toisinaan inferentialin. Fallerin mukaan universaalin hierarkian voi kuitenkin rakentaa, kun kaikkia evidenssityyppejä ei järjestetä suhteessa toisiinsa – hänen ratkaisunsa onkin kaksi erillistä jatkumoa, henkilökohtaisen evidenssin jatkumo (a) ja välitetyn tiedon jatkumo (b).

(a) *performative* > *visual* > *auditory* > *other sensory* > *inference from results* > *reasoning* > *assumption*

(b) *direct* > *secondhand* > *thirdhand* > *hearsay/folklore*

Jatkumoiden määräävä tekijä on suoruus: henkilökohtaisen tiedon kohdalla se tarkoittaa mahdollisimman pientä päättelyn määrää ja välitetyn tiedon kohdalla taas mahdollisimman vähäistä välikäsien määrää. (Faller 2002: 56, 59, 68–71.)

Evidentiaalisuushierarkiat ovat yhteydessä Gricen keskustelun maksiimeihin. Erityisesti laadun maksiimista, jonka mukaan puhujan tulisi sanoa vain, minkä tietää todeksi ja mistä on riittävää evidenssiä (Grice 1989: 27), seuraa, että puhujan tulisi valita korkein mahdollinen evidentiaali (Garrett 2001: 61, Aikhenvald 2004: 334–335, 381.) Fallerin mukaan tiedonlähteen suoruus selittää evidentiaalin aseman hierarkiassa: puhujat suosivat suorinta evidenssityyppiä, jota voivat käyttää ja sitä kuvaava evidentiaali on hierarkiassa korkeimmalla. Faller on kuitenkin sitä mieltä, ettei hänen kahden jatkumonsa välistä suoruutta voi verrata: esimerkiksi päättelyn ja toisen käden evidenssin väliltä ei voi valita suurempaa, eikä toisen käyttö siis implikoi toisen puuttumista. (Faller 2002: 68–71.) Toisaalta, muiden näkemysten mukaan alemman tason evidentiaalin valinta osoittaa, että puhujalla ei ole korkeamman tason evidenssiä ollenkaan (Haan 1997: 156, Garrett 2001: 41). Aikhenvald taas kuvaa evidentiaalien yhteyttä etenkin määrän maksiimiin (”ole niin informatiivien kuin täytyy”; Grice 1989: 26) ja tavan maksiimiin (muun muassa ”vältä epämääräisyyttä”; Grice 1989: 27). Silloin kun evidentiaalisuuden merkintä on pakollista, puhujan sanoma on automaattisesti informatiivinen ja tarkka tiedonlähteen osalta. (Aikhenvald 2004: 335, 381.)

Evidentiaalisuuden tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota paitsi siihen, mitä tiedonlähteitä kielessä ilmaistaan, myös niiden esiintymiseen ja mahdollisiin erikoismerkityksiin muiden kieliopillisten kategorioiden kanssa – kuten persoona tai modaalisuus – sekä käyttöön diskurssissa, esimerkiksi retorisisa tarkoituksissa (ks. Aikhenvald 2004). Esimerkiksi jonkin epäsuoran evidentiaalin käyttö ensimmäisen persoonan subjektin kanssa voi ilmaista muun muassa, ettei tilanne ole puhujan hallinnassa, teko oli tahaton tai puhuja ei muista tekoaan (ks. id: 220–227). Tutkimuksessa ja kieliopissa on käsitelty sitäkin, miten evidentiaaleja käytetään, kun kerrotaan unista: esimerkiksi wankaketsuassa unia pidetään tosielämän kokemuksiin verrattavina ja niistä kerrottaessa käytetään suoraa evidentiaalia, kun taas shipibokonibossa unia pidetään realistiseta maailmasta erillisinä ja niistä käytetään reportatiivia (Aikhenvald 2004: 344–349, Floyd 1993: 91–92, Valenzuela 2003: 50–51).

Evidentiaalisuus on indoeurooppalaisille kielille vieras kieliopillinen kategoria, joten sen tunnistaminen on ollut vaikeaa eurooppalaisille lingvisteille. Esimerkiksi ketsuan ja aymarän kieliopissa, jotka on kirjoitettu ennen 1900-lukua, evidentiaalit on tulkittu koristeellisiksi partikkeleiksi, joilla ei ole varsinaista merkitystä tai funktioita. Ensimmäisen kerran pakollinen tiedonlähteen merkintä tunnistetaan kwakiut-

lin kuvauksessa vuonna 1911 (Boas 1911), minkä jälkeen se vähitellen yleistyi Pohjois-Amerikan intiaanikielten kieliopissa. (Aikhenvald 2004: 12–13, Plungian 2010: 24–25.)

Muitakin termejä kuin evidentialisuus on käytetty. Ladakhin kieliopissa on kategoria nimeltä *orientation*, joka ilmaisee puhujan sitoumusta tai osallisuutta toimintaan (todistettu vai ei, tieto, epävarmuus) sekä sitä, onko kyseessä puhujan oma kokemus tai tuntemus vai raportti jonkun toisen toiminnasta (Koshal 1979: 184–185). Nambikuaran evidentialisuffiksi koostuu tempuksesta, verifikaatiosta ja orientaatiosta – näistä orientaatio vastaa tiedonlähdettä (Kroeker 2001: 62). Hardman (1986) taas käyttää termiä *data-source* kategoriasta, jossa on elementtejä evidentialisuuden, validationaalisuuden³ ja varmuuden merkinnästä (id: 114). Foen kieliopissa tiedonlähdettä ilmaisevaa kategoriaa kutsutaan aspektiksi, koska on kyse puhujan näkökulmasta tapahtumaan: ”the particular aspect from which the speaker has viewed the event”, kun taas termi *evidence* viittaa pikemminkin pelkkään päättelyyn, eli tilanteeseen, jossa puhujalla on evidenssiä tapahtumasta. Papua-Uuden-Guinean kielten tutkimuksessa termiä *aspect* on käytetty muutenkin (Rule 1977: 52, 71, ks. San Roque & Loughnane 2012: esim. 137.) Kroekeria lukuun ottamatta nämä lähteet ovat vanhahkoja, ja ladakhi ja foe ovat vieläpä Amerikkojen ulkopuolelta, joten tutkimus- ja termitraditio onkin todennäköisesti eri kuin Pohjois-Amerikan kielissä.

Myös evidentialisuuden sijoittaminen muiden kielen kategorioiden joukkoon on ollut vaihtelevaa. Aluksi se käsitettiin (episteemisen) modaalisuuden alakategoriaksi (Aikhenvald 2004: 6–8, 13) – esimerkiksi Bybee käsittelee evidentialit moduksen yhteydessä, vaikka määrittelee niiden ilmaisevan tiedonlähdettä (Bybee 1985: 184–185). Esimerkiksi *Handbook of Pragmatics*issa evidentialisuus käsitellään osana modaalisuutta: evidentialisuus kyllä löytyy aihealueesta, mutta sen kohdalla neuvotaan katsomaan modaalisuus. Modaalisuutta käsittelevässä luvussa evidentialistia on oma alalukunsa, jonka alussa evidentialien merkitykseksi määritellään myös tiedon luotettavuus: ”Evidentials are markers that indicate the source and the reliability of the speaker’s knowledge.” (Kiefer 1998). Myös *Dictionary of Linguistics and Phonetics*issa (Crystal 2008: 176–177) evidentialisuus käsitetään osaksi episteemistä modaalisuutta ja sen sanotaan ilmaisevan puhujan sitoutumisen vahvuutta suhteessa saataviin todisteisiin.

³ Puhujan asenne tietoa kohtaan: pitääkö puhuja tietoa esimerkiksi totena, kuvitteluna vai arveluna (Weber 1986: 137).

Näyttääkin siltä, ettei ole yksimielisyyttä evidentiaalisuuden ja modaalisuuden suhteesta. Brugman ja Macaulay (2015) esittävät yhteenvedona neljä näkökulmaa, jotka esiintyvät tutkimuskirjallisuudessa. Ensinnäkin, evidentiaalisuutta voi pitää yhtenä kategoriana, joka sisältää modaalisuuden – siis sekä tiedonlähteen että varmuuden asteen ilmaisun. Tällöin on kyse evidentiaalisuudesta laajassa merkityksessä, ja Brugman ja Macaulay mainitsevat muun muassa Chafe ja Nicholisin (1986) edustavan tätä näkökantaa. Toinen vaihtoehto on nähdä evidentiaalisuus kapeassa merkityksessä, kuten Aikhenvald (2004), jolloin modaalisuus ja evidentiaalisuus ovat erillisiä ja varmuuden aste voi olla evidentiaaleissa vain toissijaisena merkityksenä. Kolmannen näkökulman mukaan evidentiaalisuus ja modaalisuus limittyvät, jolloin jollakin evidentiaalilla voi olla yhtäaikaista sekä tiedonlähteen että varmuuden asteen merkityksiä, mikä ei kuitenkaan päde koko järjestelmään. Neljänneksi, modaalisuutta tai evidentiaalisuutta voidaan pitää toisen alakategoriana. Brugman & Macaulay itse ovat sitä mieltä, että määritelmät pitäisi tehdä kielikohtaisesti: “it is a language-specific matter to assert for a particular item that it belongs to one or both domains” (Brugman & Macaulay 2015: 207–208.) Myös Stenzel (2008: 439) viittaa kielikohtaisuuteen siinä, analysoidaanko kielen evidentiaalit osaksi modaalisuutta vai ei, ja pitää epäkäytännöllisenä määritellä evidentiaalisuus vain joko osaksi modaalisuutta tai siitä erilliseksi. Plungian (2010: 49) huomauttaa, että koska evidentiaalisuuden ja modaalisuuden suhde riippuu kunkin kielen järjestelmästä, hyödyllinen ero voisi olla ”modalisoituneet” ja ”ei-modalisoituneet” evidentiaalisuusjärjestelmät. Modalisoituneissa järjestelmissä vähemmän suoraa tietoa ei pidetä niin luotettavana ja visuaalinen evidenssi on usein nollamerkittyä, kun taas ei-modalisoituneissa järjestelmissä suoruuden ja luotettavuuden välillä ei ole yhteyttä ja visuaalinen evidenssi on ilmimerkittyä. Plungianin mukaan ei-modalisoituneet järjestelmät ovat harvinaisempia. (Plungian 2001: 354–355.)

Evidentiaalisuuden ilmaisukeinoja on tarkasteltu myös kielissä, joissa evidentiaalisuutta ei ole kieliopillisena kategoriana. Esimerkiksi Diewald & Smirnova (2010a) on artikkelikokoelma eurooppalaisten kielten evidentiaaleista – muun muassa siitä, millaisia evidentiaalisia sivumerkityksiä joillakin verbeillä ja modaaleilla on. Diewald & Smirnova (2010b) taas tarkastelee nimenomaan saksan evidentiaalisuutta, sen muodostumista ja kieliopillistumista. Tällaiset evidentiaalisuusstrategiat, joissa jokin toinen kategoria saa evidentiaalisia merkityksiä, eivät kuitenkaan kuulu tämän tutkielman tutkimuskohteeseen, joten niitä ei käsitellä enempää.

3. Aineisto ja metodi

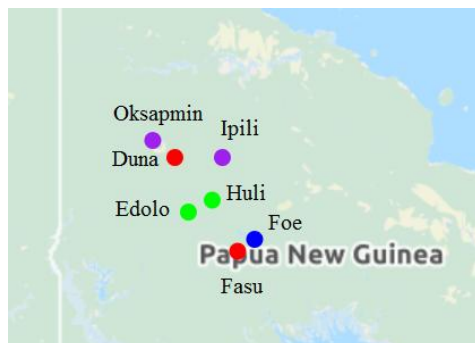
3.1. Aineisto

Tutkielman aineisto koostuu evidentialisuuskategorioihin viittaavista termeistä, jotka on poimittu 57 kieliopista tai artikkelista, kaikkiaan 51 kielestä. Kielistä 16 on Etelä-Amerikasta, 14 Pohjois-Amerikasta ja 13 Euraasiasta. Seitsemän kieltä on Papua-uudesta-Guineasta ja yksi kieli on Afrikasta. Kartta 1 näyttää kielten sijainnit Glottologin koordinaattien mukaan, lukuunottamatta patwinia, jolle ei löytynyt koordinaatteja (Hammarström et al. 2016). Kartoissa 2-5 on tarkemmat kuvat alueista, joilla kielet sijaittivat hyvin lähekkäin. Värien seliteet ovat samat kaikissa kartoissa. Lisäksi Liitteessä 1 on luettelo kaikista kielistä alueittain sekä maininta genealogisesta luokittelusta ja Liitteessä 3 on esitelty kunkin kielen evidentialisuusjärjestelmä.

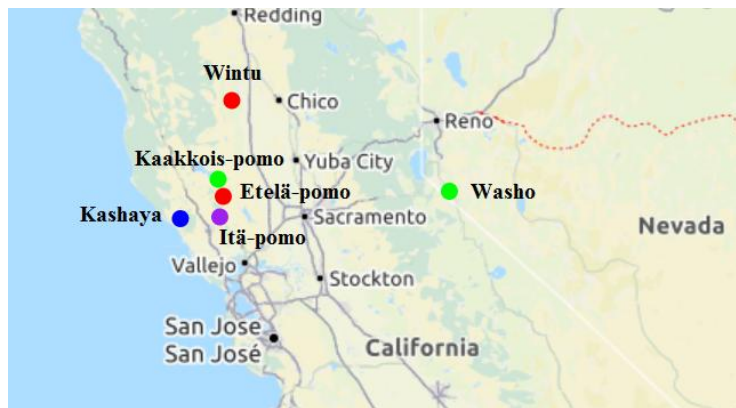
Kartta 1. Otoksen kielet

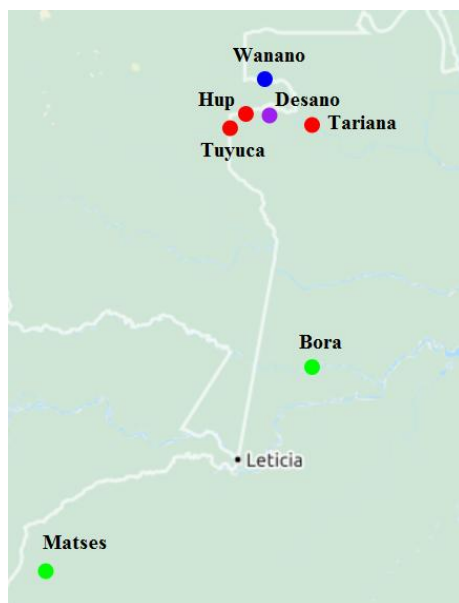
Kartta 2. Papua-Uuden-Guinean kielet

Kartta 3. Kalifornian kielet.

Kartta 4. Etelä-Amerikan kieliä.

Kartta 5. Etelä-Amerikan kieliä

Yleensä typologisessa tutkimuksessa kielten valinnassa pyritään tasapainotettuun, edustavaan ja riippumattomaan otokseen valitsemalla kieliä tasaisesti eri kieli-

kunnista ja maantieteellisiltä alueilta (Stassen 1985: 11–13, Miestamo 2013: 45–46). Tässä tutkimuksessa käytetty otos kielistä ei kuitenkaan ole tasapainotettu, koska kohteena ovat kielet, joissa on kieliopillista evidentialisuutta. Tällöin tutkittavien kielten määrä on jo rajautunut ja on joka tapauksessa genealogisesti ja maantieteellisesti epätasainen. Kielet on kuitenkin pyritty valitsemaan eri puolilta maailmaa mahdollisimman monipuolisesti. Lisäksi tutkimuskohteena ovat varsinaisesti kieliopissa käytetyt termit, joihin genealogia ja maantiede eivät niin suorasti vaikuta. Eri alueiden kielten tutkimuksessa voi toki olla erilaisia tutkimustraditioita, mutta siltikään genealoginen tai areaalinen tasapainoisuus ei ole niin oleellista termien tutkimuksen yhteydessä.

Koska lähteiksi tarvittiin kielioppeja kielistä, joissa evidentialisuus on kieliopillisena kategoriana, niiden etsiminen aloitettiin keräämällä samoja lähteitä, joita Aikhenvald (2004) on käyttänyt. Lisäksi kielten määrää rajoitettiin valitsemalla kieliä, joissa on vähintään kolme evidentialisuuskategoriaa, jolloin apuna käytettiin Aikhenvaldin luokitteluja (ks. Aikhenvald 2004: 42–63). Evidentialien ei kuitenkaan tarvinnut muodostaa varsinaista järjestelmää, kuten Aikhenvaldin typologia olettaa. Esimerkiksi jarawarassa on Aikhenvaldin mukaan kaksiosainen *firsthand* vs. *non-firsthand* -järjestelmä ja kielen reportatiivisuffiksi ja inferentialimainen apuverbi käsitetään rinnakkaisiksi järjestelmiksi, koska niiden esiintymistä rajoittavat muut seikat (ks. Aikhenvald 2004: 84–85). Tämä tutkielma koskee kuitenkin evidentialisuuskategorioista käytettyä terminologiaa eikä kategorioiden muodostamia järjestelmiä, joten tämän tutkimuksen kannalta jarawarassa on neljä kategoriaa.

Aikhenvaldin mainitsemien lähteiden lisäksi käytettiin kielioppeja kielistä, jotka olivat esillä Seppo Kittilän evidentialisuuskurssilla keväällä 2013, sekä kielioppeja, joihin tutustuin ollessani tutkimusavustajana Kittilän evidentialisuutta käsittelevässä tutkimusprojektissa. Näin mukaan tuli lähteitä kielistä, joita Aikhenvaldilla ei ollut (kuten matses) tai jotka ovat uudempia kuin Aikhenvaldin kirja (muun muassa wanano). Lisäksi WALSin kartasta ja luvusta 77, jotka käsittelevät evidentialisuuden semanttista erottelua (Haan 2013), poimittiin kieliä etenkin Amerikkojen ulkopuolelta.

Vähintään kolmen evidentialisuuskategorian rajaukseen päädyttiin, koska pienemmissä järjestelmissä kategoriat voivat olla semanttisesti niin laajoja, että niiden vertaaminen isompien järjestelmien kapeampiin kategorioihin voi olla hankalaa – esimerkiksi ei-ensikäden evidentiali voi kattaa niin raportoidun kuin päätellynkin

tiedon (ks. Aikhenvald 2004: 26–27). Sen sijaan kolmiosaisen järjestelmän kategorioille löytyy melko läheinen – mahdollisesti jopa samanniminen – vastine suuremmista järjestelmistä: esimerkiksi kolmiosaisen järjestelmän päättelyevidentiaali usein kattaa saman semanttisen alan kuin suuremman järjestelmän päättely- ja oletusevidentiaalit, ja kummassakin järjestelmässä käytetty termi voi olla inferentiaali (ks. Aikhenvald 2004: 65: taulukko 2.1.).

Rajaus evidentiaalisuusjärjestelmän koon perusteella vaikutti kielten maantieteelliseen ja genealogiseen jakaumaan: ulkopuolelle jäi etenkin kaukasialaisia kieliä, kuten georgia ja abhaasi. Amerikkalaisista kielistä taas jäivät pois ainakin mayalaiset kielet, joissa on paljon kvotatiivisia ja reportatiivisia evidentiaaleja, muttei juuri muita. Tällaisissa järjestelmissä toki nollamerkityllä muodolla voisi olla evidentiaalinen funktio, mutta muutamissa vastaantulleissa mayalaiskielten kieliopeissa ei käsitelty tällaista mahdollisuutta. Sen sijaan esimerkiksi pomolaisen kielikunnan seitsemästä kielestä neljä on mukana, ja itätukanolaisia kieliä on kolme, samoin kuin nuclear trans New Guinea -kielikunnan kieliä, mutta toisaalta näissä kielikunnissa evidentiaalisuus on yleistä.

Koska keskityttiin kieliin, joissa evidentiaalisuus on kieliopillisena kategoriana, ja aineisto on etsitty pitkälti Aikhenvaldin (2004) kautta, aineiston ulkopuolelle jäivät myös ns. evidentiaalisuusstrategioita käyttävät kielet. Evidentiaalisuusstrategioilla Aikhenvald tarkoittaa muita kategorioita tai muotoja, kuten modusta tai nominalisaatioita, jotka saavat toissijaisia, tiedonlähteeseen liittyviä merkityksiä ja käyttöjä (ks. Aikhenvald 2004: 105). Lisäksi tällaisissa tapauksissa vaikkapa jonkin moduksen erikoiskäytölle ei välttämättä ole annettu omaa nimeään, joten ne eivät olisi-kaan kovin hyödyllisiä terminologian vertailun näkökulmasta.

3.2. *Metodi*

Tässä tutkielmassa hyödynnetään termianalyysiä, eli tarkastellaan käsitteiden ja termien suhteita sekä termienvälisiä suhteita, sekä erityisesti vertaillaan termejä. Kieliopeista etsitään kieliopillisia keinoja ilmaista puhujan tiedonlähdettä tai väitteen perustaa. Ensisijainen keino on katsoa kieliopin sisällysluettelo tai hakemisto, mutta myös glossiluetteloista on apua – jos kieliopissa on käytetty vaikkapa lyhenteitä EVID, INFR ja VIS, kielessä todennäköisesti on evidentiaalisia morfeemeja. Kun evidentiaalilta vaikuttava morfeemi tai kategoria on löytynyt, tarkistetaan sen määritelmä sekä siitä annetut esimerkit ja arvioidaan niiden avulla, onko kyse tiedonlähteen

ilmaisusta vai ei. Tiedot kielten evidentialisuuskategorioista, niiden merkityksistä, termeistä ja määritelmistä löytyvät Liitteestä 3, minkä lisäksi Liitteessä 2 on yhteen-
vetotaulukko siitä, miten kielten kategoriat identifioituvat eri vertailukäsitteisiin.

On syytä muistaa, että kielten kuvauskategoriat ovat keskenään erilaisia, ja samaan vertailukäsitteeseen identifioituvilla kuvauskategorioilla voi olla vertailukäsitteeseen kuulumattomia ominaisuuksia ja tehtäviä (ks. Haspelmath 2010). Brugmanin ja Macaulayn (2015) evidentialisuusmääritelmä ottaa huomioon joitakin vaihtelevia, evidentialeille mahdollisia ominaisuuksia, jotka on otettu huomioon myös tämän tutkielman määritelmässä. Evidentialit voivat muun muassa olla pakollisia tai valinnaisia, ilmaista myös varmuuden astetta eivätkä merkitykset välttämättä ole komplementaarisia. Esimerkiksi jarawarassa evidentialisuuden ilmaiseminen on valinnasta: ”all post-root elements in the predicate are optional, so that no clause *must* include a marker of evidentiality” (Dixon 2003: 185, korostus alkuperäinen). Muun muassa musqueamin partikkelit, jotka ilmaisevat tiedon laatua, ilmaisevat myös varmuuden astetta (Suttles 2004: 34), ja tundranenetsin evidentialit kuuluvat morfosyntaktisilta ominaisuuksiltaan laajempaan modusjärjestelmään (Nikolaeva 2014). Myös suomen sanat *näköjään* ja *kuulemma* osoittavat, että evidentialisuuden ja tiedon varmuuden merkitykset voivat kasautua samaan elementtiin. Aineistossa on myös kieliä, joissa kategorioiden merkitykset eivät ole komplementaarisia: esimerkiksi länsigrönlannin evidentialit ovat merkityksiltään osittain päällekkäisiä, ja muutamissa kielissä, kuten ladakhissa, saman päättelytyypin alle kuuluu useampi, merkitykseltään rajatumpi evidentiali (ks. Luku 4 sekä Liitteet 2 ja 3). Pakollisuus, varmuuden aste ja komplementaarisuus ovat vaihtelevia ominaisuuksia, kun taas kielipillisuus ja tiedonlähteen ilmaisu ovat välttämättömiä, joten määritelmä mahdollistaa niin jarawaran, musqueamin, tundranenetsin, länsigrönlannin kuin ladakhinkin huomioon ottamisen. Sen sijaan ulkopuolelle jäävät esimerkiksi suomi, jonka evidentialisuuden ilmaisukeinot ovat leksikaalisia sekä matsesin kuulopuhe, jota ilmaistaan suoralla lainauksella kvotatiivisten verbien avulla (ks. Fleck 2003: 419–420).

Kategorioiden määritelmiä verrataan toisiinsa ja selvitetään, onko merkitykseltään samoja kategorioita nimetty samalla tavalla tai onko samaa termiä käytetty erilaisista kategorioista. Samalla otetaan huomioon, että erikokoiset evidentialisuusjärjestelmät jakavat semanttista kenttää eri tavalla: esimerkiksi kolmiosaisen järjestelmän visuaalinen evidentiali voi kattaa muutkin aistit kuin vain näön, kun taas suuremmissa järjestelmissä voi olla erikseen ei-visuaalinen sensorinen evidentiali puh-

taan visuaalisen evidentialin lisäksi (ks. esim. Aikhenvald 2004: 159, 167). Samankaltaisten kategorioiden tunnistamisessa lähtökohtana ovat Aikhenvaldin (2004: 63–63) kuusi parametria – visuaalinen, ei-visuaalinen sensorinen, inferentiaalinen, assumptiivinen, reportatiivinen ja kvotatiivinen – joita käytetään vertailukäsitteinä. Näiden lisäksi vertailukäsitteiksi otetaan myös suora ja epäsuora evidentialisuus, joita Aikhenvald (2004) käyttää toisinaan kattotermeinä pienempien evidentialisuusjärjestelmien monimerkityksisemmille kategorioille, koska aineistosta löytyi kategorioita, jotka vastasivat paremmin näitä käsitteitä. Lisäksi tutkimuksen aikana muodostettiin yleistiedon ja ego-evidentialisuuden vertailukäsitteet aineistosta löytyneiden kategorioiden perusteella. Analyysin alaluvut on muodostettu vertailukäsitteiden avulla, ja kunkin alaluvun alussa selitetään vertailukäsitteen merkitys. Toinen lähestymistapa olisi ollut muodostaa piirrematriisi evidentialien merkityksistä, mutta se osoittautui mahdottomaksi lähteiden eritasoisten kuvausten takia. Joissakin kieliopeissa kuvataan lyhyesti evidentialin perusmerkitys (esim. Rule 1977), joissakin lisäksi erilaisia käyttötapoja ja merkityseroja (Valenzuela 2003, Epps 2005) ja toisinaan merkitys kuitataan yhdellä lauseella (Suttles 2004). Niinpä lähtökohtana ovat Aikhenvaldin parametrit hieman muokattuina ja täydennettyinä.

Kategorioiden tarkastelun jälkeen siirrytään termeihin. Terminologian näkökulmasta määritelmiltään samankaltaisten kategorioiden termien tulisi olla niin ikään samankaltaisia, jottei synny turhaa synonymiaa, ja Haspelmath (2010: 674) tuo esiin, että käytännön syistä kuvauskategorioista ja vertailukäsitteistä käytetään usein samoja termejä. Tutkielmassa selvitetään, mitä termejä kategorioista on käytetty ja termien vertailua varten samantyyppisten kategorioiden termit järjestetään taulukoihin, joissa on termi, evidentialimorfeemi tai -rakenne, kielen nimi sekä lähde. Jos samaa termiä on käytetty paljon tai useampi termi on selvästi muodostettu samasta sanasta, näistä muodostetaan termiryhmä, kuten *visual* tai *infer-*, joka osoitetaan taulukon ensimmäisessä sarakkeessa ja jonka kohdalla luetellaan kaikki siihen kuuluvat termit muine tietoineen. Termit tai termiryhmät listataan siten, että useimmiten esiintyvät termit ovat ensin, sitten seuraavaksi yleisimmät termit, ja lopuksi vain kerran esiintyvät termit on lueteltu aakkosjärjestyksessä. Jos samasta kielestä on useampi kuvaus, jotka eroavat terminologiaaltaan, eroavat termit ovat eri riveillä. Ensisijaisesti joksikin toiseksi kategoriaksi, kuten tempukseksi, tunnistetut ja nimetyt kategoriat ovat erikseen taulukon termiryhmässä ”Muu kategoria”. Kategoriat, joille ei ole termiä vaan pikemminkin glossikäännös tai -lyhenne, ryhmitellään kohtaan ”Ei termiä”. Näiden

kahden kohdan, ”Muu kategoria” ja ”Ei termiä”, kielet lasketaan mukaan, kun ilmoitetaan, kuinka monesta kielestä kategoria löytyy, mutta niiden termejä tai glosseja ei lasketaan evidentialisuustermeiksi.

4. Termit tiedonlähteille

Tässä luvussa käydään läpi evidentialisuuskategorioista käytettyjä termejä. Määritelmiltään samankaltaiset evidentialisuuskategoriat on luokiteltu yhteen ja kukin ryhmä käsitellään omassa alaluvussaan. Luokittelussa on käytetty Aikhenvaldin (204: 63–64) kuutta parametria – visuaalinen, ei-visuaalinen sensorinen, inferentiaalinen, assumptiivinen, reportatiivinen ja kvotatiivinen – vertailukäsitteinä. Niiden lisäksi on muodostettu suoran, epäsuoran, yleistiedon ja ego-evidentialisuuden vertailukäsitteet, koska kielistä löytyi kategorioita, jotka paremmin sopivat näihin käsitteisiin. Kussakin alaluvussa esitellään parametri eli vertailukäsite ja annetaan esimerkkejä kielioppien määritelmistä sekä tarvittaessa kommentoidaan joidenkin kielten luokittelua tai evidentialisuusjärjestelmää. Termit esitetään taulukoissa, joissa kielten evidentialit ovat omilla riveillään. Ensimmäisessä sarakkeessa on samankaltaisista termeistä yleistetty termiryhmä, sitten kieliopista löytyneet termit, evidentiali, kielen nimi sekä viimeisessä sarakkeessa lähde.

4.1. Suora tai sensorinen tiedonlähde

4.1.1. Visuaalinen evidentialisuus

Vertailukäsitteenä visuaalinen evidentialisuus tarkoittaa, että puhuja on saanut tietonsa näkemällä tapahtuman. Esimerkki (12) on dunasta.

Duna (San Roque & Loughnane 2012: 126)

(12) *imanoa ita koro=tia*

ihmiset sika savustaa=VIS.PREVIOUS

‘People steambaked a pig (I saw).’

Kategorioidenn kuvaukset kieliopissa vaihtelevat. Joissakin kieliopissa mainitaan erikseen näkeminen: kashayan *visual*-suffiksi *-yã* osoittaa, että ”the speaker knows of what he speaks because he sees, or saw, it” (Oswalt 1986: 36). Samankaltainen määritelmä on muun muassa foen, nambikuaran ja tsafikin kuvauksissa (Rule 1977: 72, Kroeker 2001: 62, Dickinson 2000: 407). Toinen ilmaisutapa on viitata

puhujalla olevaan visuaaliseen evidenssiin, kuten edolon suffiksin *-sio* kuvauksessa (San Roque & Loughnane 2012: 149).

Toisissa kieliopeissa taas painotetaan suoraa aistihavaintoa, todistusta tai havaitsemista, eikä varsinaista näkemistä välttämättä mainita: “direct sensory experience”, “directly witnessed” (tsafiki: Dickinson 2000: 407), “experienced or observed directly” (wanano: Stenzel 2008: 412), “direct observation” (washo: Jacobsen 1964: 626). Esimerkiksi mamaindên *visual*-suffiksin *-nân* kuvataan viittaavaan juuri todistamiseen (Eberhard 2009: 455), samoin eteläpomon *factual* -*a* viittaa todistamiseen tai kokemiseen, joka ei ole kuulemistä (Walker 2013: 320). Tällä tavoin kuvatut kategoriat on laskettu mukaan tähän ryhmään, koska usein esimerkki tai esimerkin selitys (ks. esimerkki (12) yllä) tarkoittaa, että kyse on näkemisestä. Lisäksi tämän ryhmän kielissä on usein toinen sensorinen kategoria, joka kattaa kaikkiin muihin aisteihin perustuvan tiedon, jolloin on loogista olettaa, että suoruus, todistus tai kokemus viittaa näkemiseen. Esimerkiksi itäpomon *non-visual* osoittaa, että väitteen perusta on saatu havainnosta ”using a sense other than sight” (McLendon 1975: 98) – niinpä *direct knowledge* -suffiksi *-ya* viittaa todennäköisemmin näkemiseen.

Dulongissa, nambikuarassa (*observed*), qiangissa (*visual*) ja shillukissa (*direct*) toista sensorisen tiedon kategoriaa ei ole, mutta näiden kielten määritelmät viittaavat selvästi näkemiseen, vaikka termi viittaakin nambikuarassa ja shillukissa yleisemmin havaitsemiseen. Ilmeisesti näiden kielten järjestelmät eivät ota huomioon muihin aisteihin perustuvaa tietoa ollenkaan. Qiangin kieliopissa sanotaan eksplisiitisti, että visuaali ei viittaa muihin aistihavaintoihin, vaan niiden yhteydessä käytetään inferentiaalia – muu sensorinen tieto siis merkitään siis päättelynä, ei omana kategorianaan (LaPolla 2003b: 199).

Taulukossa 1 on lueteltu visuaalisen evidentialisuuden vertailukäsitteeseen sopivat evidentialit, niistä käytetyt termit sekä kieli ja lähde. Visuaalinen kategoria löytyy yhteensä 24 kielestä, ja kaikkiaan termejä on 12, kun ulkopuolelle jätetään muun kategorian mukaan tai pelkällä glossilla nimetyt evidentialit (”ei termiä”). Yleisin termi on *visual*, jota käytettiin 16 kertaa (mukaan lukien edolon *visual evidence* ja foen *visuo-perception*). *Observe*-verbistä ja *direct*-adjektiivista johdettuja termejä on kumpaakin kolme erilaista. Termien lukumäärään vaikuttavat eri tutkijoiden käyttämät eri termit, kuten akhan kohdalla (Thurgood 1986: 215, Hansson 2003: 248) tai saman tutkijan käyttämät rinnakkaistermit, kuten foen tapauksessa (Rule 1977: 72). Kashayassa taas on eri termit aspektuaalisen eron takia: perfektiivinen *-yā*

on *visual* ja imperfektiivinen *-wă* on *factual*, mutta molemmat ilmaisevat puhujan tiedon perustuvan näkemiseen (Oswalt 1961: 244–245, Oswalt 1986: 36).

Taulukko 1. Visuaalisen evidentialisuuden termit.

Termiryhmä	Termi	Evidentiaali	Kieli	Lähde
Visual	visual	<i>ŋáa</i>	akha	Thurgood 1986
	visual	<i>=tia</i>	duna	San Roque & Loughnane 2012
	visual	<i>a- -re</i>	fasu	San Roque & Loughnane 2012
	visual	\emptyset	hup	Epps 2008
	visual	<i>-yă</i>	kashaya	Oswalt 1961, 1986
	visual	<i>-nân</i>	mamaindê	Eberhard 2009
	visual	<i>-si</i>	mýky	Montserrat & Dixon 2003
	visual	<i>-ya</i>	kaakkoispomo	Moshinsky 1974
	visual	\emptyset	qiang	LaPolla 2003b
	visual	<i>-ka</i>	tariana	Aikhenvald 2003, 2004
	visual	<i>-wo</i>	tuyuca	Barnes 1984
	visual	<i>-ha</i>	wanano	Stenzel 2008
	visual	<i>-iye?</i>	washo	Jacobson 1964
	visual	<i>ʔel</i>	wintu	Pitkin 1984
	visual evidence	<i>-sio</i>	edolo	San Roque & Loughnane 2012
	visuo-perception	<i>-bo 'oge</i>	foe	Rule 1977
Observe	observed	\emptyset	desano	Kaye 1970
	observed	<i>-dug</i>	ladakhi	Koshal 1979
	observed	<i>-na²</i>	nambikuara	Lowe 1999
	observational	<i>-na²</i>	nambikuara	Lowe 1999
	observation	<i>-na²-hê³</i>	nambikuara	Kroeker 2001
Direct	direct	<i>á-</i>	shilluk	Miller & Gilley 2007
	direct knowledge	<i>-ya</i>	itápomo	McLendon 2003
	direct sensory experience	\emptyset	tsafiki	Dickinson 2000, 2002
Factual	factual	<i>-wă</i>	kashaya	Oswalt 1961, 1986
	factual	<i>-a</i>	etelápomo	Walker 2013
Muu	default	\emptyset	hup	Epps 2005
	seen	<i>-bo 'oge</i>	foe	Rule 1977
Muu kategorია	indicative	<i>-ya</i>	itápomo	McLendon 1975, 1996
	recent past	<i>ǰí</i>	dulong	LaPolla 2003a
Ei termiä	'seeing'	<i>ŋáa</i>	akha	Hansson 2003
	'sight'	<i>-(k) 'yuu</i>	maricopa	Gordon 1986

4.1.2. Suora evidentialisuus

Vertailukäsitteenä suora evidentialisuus tarkoittaa, että puhujan tieto perustuu mihin tahansa aistiin. Tällainen kategoria kattaa vähintään sekä näkö- että kuuloaistin. Visuaalisesta evidentialista se siis eroaa siten, että siihen kuuluu muukin aistitieto kuin näkeminen, kun taas visuaalisuus viittaa vain näkemiseen.

Tämäntyyppisen kategorian kattavuus vaihtelee kielittäin. Fasun *-rakasa* ja moseténin *ishtyi* viittaavat sekä näköön että kuuloon, ja ingushin *-ar* näkemiseen tai muuhun todistamiseen (Sakel 2004: 340, Nichols 2011: 249, San Roque &

Loughnane 2012: 143). Sen sijaan ersun nollamerkitty *direct evidence*, matsesin -o ja shipibo-konibon -ra viittaavat minkä tahansa aistin kautta saatuun tietoon (Fleck 2003: 402, Valenzuela 2003: 35, Zhang 2014: 134). Myös aymaran -wa viittaa kaikkiin aisteihin, ja Hardman mainitsee, että sokeiden ei ole havaittu käyttävän evidenti-aaleja eri tavoin (Hardman 1986: 115). Samoin wankaketsuan -mi ja tiibetin -'dug viittavat kaikkiin aisteihin, vaikka näköaisti onkin yleisin tiedonlähde (Floyd 1993: 68, Garrett 2001: 5). Oksapminin *visual-sensory* -gop kattaa todistamisen, kuulemisen tai muun aistimisen. Esimerkeistä (13) ja (14) käy ilmi, visuaalis-sensorisia menneitä tempuksia käytetään niin nähdyistä kuin tunnetuista tapahtumista (Loughnane 2009: 256–258.)

Oksapmin (Loughnane 257, 258)

- (13) *jəxe ita* *ox* *xto-n-gop*
 sitten isä.1/2POSS 3SG.M nähdä-PFV-VIS.FP.SG
 ‘Then (I saw that) my father looked at (it).’

- (14) *nox tom din* *wanxe* *n-x-n-gwel*
 1SG vesi janoinen paljon 1/2.OBJ-TEHDÄ-PFV-VIS.YESTP
 ‘(I felt that) I was really thirsty.’

Jarawaran *eyewitness*-tempukset ilmaisevat ennen kaikkea, että puhuja on todistanut tapahtuman, mutta tietyin ehdoin niitä voi käyttää myös kuulo- tai hajuaistista (Dixon 2003:168, 171), minkä takia ne on tässä tutkielmassa luokiteltu suoriksi eikä vain visuaalisiksi.

Jarawara (Dixon 2003: 170)

- (15) *moto* *ati* *ka-tima-re-ka*
 moottorivene.M ääni olla.liikkeessä-YLÄVIRTAAN-IPe.M-DECL.M
 ‘The noise of the motorboat was coming upstream (the noise could be heard)’

Tähän ryhmään on luokiteltu myös kategoriat, joiden kuvaukset olivat epätar Kempia. Esimerkiksi boran kielioissa todetaan vain, että evidentialiiklitin puute ”implies first hand information” (Thiesen & Weber 2012: 306). Ainun ja kalmukin kieliopeissa puhutaan vain todistamisesta ja havainnoinista, eivätkä esimerkit selvittäneet todistamisen tai havainnoimisen laatua (Shibatani 1990: 83–84, Skribnik & Seesing 2014: 153–155). Näissä kahdessa kielessä ei ole toista sensorista evidentialia-

lia, minkä takia on hyvinkin mahdollista, että ainoa sensorinen evidentialiaali kattaa kaikki aistit tai ainakin useamman kuin yhden. Patwinin deklaratiivinen modus merkitsee tietoa, jonka todisteet ovat nähtävissä, toisaalta suoraa sensorista tietoa. Kielessä ei ole muita sensorisia evidentialiaaleja, mutta on toinen kategoria (*indirect*), joka kattaa ei-sensorisen evidenssin, joten olisi luontevaa, että deklaratiivi kattaisi kaikki sensoriset lähteet ja olisi suora evidentialiaali (Whistler 1986: 68, 69).

Kokonaan vailla selitystä ovat coran *attested* (Willett 1988: 68), musqueamin 'certainty' (Suttles 2004: 382–384) sekä tsetseenin *witnessed* (Nichols 1994: 38), jotka paremman tiedon puuttuessa on luokiteltu tähän ryhmään. Mikään ei viittaa yksinomaan näköön ja toisaalta kummassakaan kielessä ei ole toista sensorista evidentialiaalia, jonka kanssa sensorisen tiedon kenttää voisi jakaa.

Wutunin *sensory-inferential* -li on erikoistapaus, jossa yhdistyy kahden erilaisen evidentialisuuskategorian semanttikka. Se ilmaisee puhujalla olevan joko suoraa sensorista tai pääteltyä evidenssiä (Sandman 2016: 208). Kategoria kattaa kaikkiin aisteihin perustuvan tiedon, minkä takia se on tässä tutkimuksessa luokiteltu suoraksi evidentialiaksi, mutta se on luokiteltu myös inferentialiseksi (ks. luku 4.3.2.), koska se voi ilmaista myös päättelyä.

Kielten kuvauksissa on varsin vähän tietoa siitä, mitä tarkoitetaan suoralla havaitsemisella tai suoralla todistamisella – tai havaitsemisella ja todistamisella ylipäätään – mikä hämärtää kategorian semanttisia rajoja ja hankaloittaa puhtaan visuaalisen ja suoran evidentialisuuden erottamista toisistaan. Onko todistaminen tai havaitseminen sama asia kuin näkeminen? Onko suora todistaminen eri kuin pelkkä todistaminen, viittaako suoruus näkemiseen ja pelkkä todistaminen muihin aisteihin? Tässä tutkielmassa ero on tehty sen mukaan, mainitaanko kuvauksessa muita aisteja näkemisen lisäksi: jos kategoria viittaa näkemisen lisäksi muihin aisteihin, se luokitellaan suoraksi. Eksplisiittisesti suoruutta selitti vain Fleck (2003), jonka mukaan suoruus tarkoittaa ensisijaista tai optimaalisinta aistia, mikä yleensä on näkeminen, mutta esimerkiksi ukkosen tai maun havaitsemiseen kuulo- ja makuaisti ovat optimaalisimmat. Toisaalta matsesin *experiential*-suffiksin -o kannalta on tärkeää, että aistihavainto on samanaikainen itse tapahtuman kanssa, jolloin myös vähemmän optimaalinen aisti oikeuttaa suffiksin -o käytön. (Fleck 2003: 402). Tarianassa evidentialien tempus viittaa tapahtuman ja tiedonsaannin aikaan, ja preesensissä päättelykategoroiden sijasta käytetään ei-visuaalisia evidentialiaaleja, mikä voisi indikoida, että myös tarianassa sensorisissa evidentialiaaleissa keskeistä on havainnon ja tapahtuman yhtäai-

kaisuus, joskaan Aikhenvald ei ota tätä näkökulmaa esiin vaan käsittelee pelkästään evidentialien aikaviittauksia (ks. Aikhenvald 2003: 147). San Roque ja Loughnane (2012: 154) mainitsevat, että partisipatorisen, visuaalisen ja sensorisen (ei-visuaalisen) evidentialisuuden kohdalla havainto ja tapahtuma ovat tyypillisesti samanaikaiset, joten samanaikaisuus voi hyvinkin olla suoruuden avain.

Suoraan evidentialisuuteen sopiva kategoria löytyi 19 kielestä ja erilaisia termejä yhteensä 11, jotka on listattu Taulukkoon 2. Muiden kategorioiden termejä tai glosseja ei laskettu termeiksi. Yleisin termi on *direct* tai *direct evidence*, jota käytetään viiden kielen kuvauksessa. Toiseksi yleisin on *witnessed*, joka esiintyy kolmen kielen kuvauksessa. Loput kahdeksan termiä ovat yksittäisiä varmuuteen, kokemukseen, omakohtaisuuteen tai todistamiseen viittaavia termejä. Wutunin termi *sensory-inferential* ja oksapminin *visual-sensory* viittaavat kategorioiden monitahoisuuteen: wutunin kategoria ilmaisee myös päättelyä ja oksapminin kategoria yhdistää visuaalisen ja ei-visuaalisen evidenssin, mikä on otettu huomioon termissä.

Taulukko 2. Suoran evidentialisuuden termit.

Termiryhmä	Termi	Evidentiali	Kieli	Lähde
Direct	direct	-la	kalmukki	Skribnik & Seesing 2014
	direct	-ra	shipibo-konibo	Valenzuela 2003
	direct	- 'dug	tiibetti	Garrett 2001
	direct	-mi	wankaketsua	Floyd 1993
	direct evidence	∅	ersu	Zhang 2014
Witnessed	witnessed	sir	ainu	Shibatani 1990
	witnessed	-ar	ingush	Nichols 2011
	witnessed	-ira	tsetseeni	Nichols 1994
Muu	attested	ku	cora	Willett 1988
	experiential	-o	matses	Fleck 2003
	eyewitness	-(ha)ra	jarawara	Dixon 2003
	firsthand	∅	bora	Thiesen & Weber 2012
	personal knowledge	-wa	aymara	Hardman 1986
	sensory experience	ishtyi'	mosetén	Sakel 2004
	sensory-inferential	-li	wutun	Sandman 2016
	visual-sensory	-gop	oksapmin	Loughnane 2009
Muu kategoria	declarative mode	be(-)s	patwin	Whistler 1986
	past tense	-rakasa	fasu	San Roque & Loughnane 2012
Ei termiä	EV	ku	cora	Casad 1984
	'certainty'	mə	musqueam	Suttles 2004

4.1.3. Ei-visuaalinen sensorinen evidentialisuus

Ei-visuaalinen sensorinen evidentialisuus tarkoittaa, että puhujan tieto perustuu aistihavaintoon, joka ei ole näkemistä. Useimmiten tieto perustuu tällöin kuuloaistiin,

mutta riippuu kielestä ja kieliopista, kattaako tällainen kategoria vain kuuloaistin vai myös muita aisteja.

Esimerkiksi hupin *nonvisual*-kategorian =*hɔ̃* kuvauksen mukaan ”the most common source for the information is hearing, but can also be smell, taste, or touch” (Epps 2005: 625), ja samoin dunan *sensory* =*yarua* kattaa kaikki muut aistit (San Roque & Loughnane 2012: 125). Ipilin *-lu(a)* viittaa kuulemisen ohella esimerkiksi tuntemuksiin (San Roque & Loughnane 2012: 134) ja kaakkoispomon *introspective -qo* osoittaa tiedon olevan peräisin puhujan ajatuksista ja aisteista (Moshinsky 1974: 71). Makahin suffiksi *-qadi* ilmaisee kuulemiseen perustuvaa tietoa, ja joissakin tapauksissa myös tunteeseen tai tuntoon (Jacobsen 1986: 13). Hulin ja mamaindên suffiksien *-rua* ja *-hĩn* kuvauksissa korostuu ei-näkeminen: ”not on visible but on other sensory evidence” (San Roque & Loughnane 2012: 130) ja ”through the non-visual senses” (Eberhard 2009: 457). Desanossa taas on kyse pikemminkin siitä, että puhuja ei näe kohdetta – “events which are non-visible either by the nature of the event or its location” – ja suffiksia *-ko* käytetään muun muassa tunneverbien kanssa (Kaye 1970: 35). Esimerkit (16) havainnollistavat hupin ei-visuaalisen evidentialin käyttöä eri aistien yhteydessä.

Hup (Epps 2005: 626).

- (16) a. *nasia* *pæ-sĩw-ĩy=hɔ̃*
 vene mennä.ylävirtaan-COMPL-IPFV=NVIS
 ‘The boat already went upriver.’ (heard but did not see it)
- b. *huʔ-d’əh* *ni-isap=hɔ̃*
 pium-PL olla.olemassa-AUG=NVIS
 ‘There are a lot of piums (small biting insects)!’ (I can feel their bites)

Muutamien kielten kuvauksissa korostui erikseen kuulon merkitys. Kashayan *aural/auditory -vnnă*, eteläpomon *aural -Vnʔda* ja washon *auditive -delem* viittaavat vain kuuloaistiin – tai ainakaan kieliopissa ei mainita muita aisteja: “evidence for the statement is derived from the hearing of the speaker” (Jacobsen 1964: 627), ”heard the sound of the action” (Oswalt 1986: 37). Myös edolon *evidence heard* -kategorian *-sabeo* ja fasun *hear with ears* -kategorian *-rakae* merkitykseksi mainitaan kuulohavainto, mutta San Roque ja Loughnane (2012: 144, 149–150) kommentoivat, että aineistoa ei ole riittävästi osoittamaan, onko kyseessä vain kuuloon eri-

koistunut evidentialiaali vai kattaisiko se muitakin aisteja. Niinpä auditiivia ei käsitellä tässä tutkielmassa omana kategorianaan. On myös huomattava, että metsäenetsin ja tundranenetsin *auditive*-kategoriat viittaavat myös muilla ei-visuaalisilla aisteilla saatuun tietoon, vaikka termi viittaaakin nimenomaan kuulemiseen (ks. Künnap 2002: 145, Nikolaeva 2014: 113–114).

Eräänlainen erikoistapaus on länsigrönlannin affiksi *-(r)pallaC-* 'one can hear V-ing', joka ilmaisee paitsi kuulemista ja muiden ei-visuaalisten aistien kautta saatua tietoa, myös kuulopuheeseen tai huhuihin perustuvaa tietoa (Fortescue 2003: 294). Länsigrönlannissa on kuitenkin muita, erikseen kuulopuhetta merkitseviä keinoja, minkä lisäksi kuulohavaintoon viittaavat evidentialiaalit voivat ilmaista myös kuulopuhetta, kuten esimerkiksi metsäenetsin auditiivi (ks. Siegl 2013: 300), joten affiksi *-(r)pallaC-* on luokiteltu tässä tutkielmassa ei-visuaaliseksi sensoriseksi. Esimerkit (17) havainnollistavat affiksin käyttöä sekä kuulohavainnon että kuulopuheen esittämisen.

Länsigrönlanti (Fortescue 2003: 295)

(17) a. *ani-rpallap-puq*

ani-(r)pallaC-3SG.INDIC

'One can/could hear him going out.'

b. *angir-pallap-puq*

sanoa.kyllä-(r)pallaC-3SG.INDIC

'He is supposed to have said yes (I have heard).'

Suurimmassa osassa kielistä, joista tällainen kategoria löytyi, näköhavaintoon perustuva tieto on ilmimerkitty jollain muulla morfeemilla. Ainoastaan desanossa ja hupissa (Kaye 1970, Epps 2005, 2008) näköhavainto on nollamerkitty. Sen sijaan metsäenetsissä, länsiapassissa, länsigrönlannissa, hulissa, ipilissä, makahissa, tundranenetsissä ja wutunissa näköhavaintoon perustuvaa evidentialisuutta ei ole ollenkaan (Jacobsen 1986, Künnap 2002, Reuse 2003, Fortescue 2003, San Roque & Loughnane 2012, Nikolaeva 2014 ja Sandman 2016). Länsiapassista Reuse (2003: 83) kirjoittaa: "It would be incorrect, however, to conclude from this that the absence of a particle marks an eyewitness evidential. The absence of a particle is ambiguous, since evidentials are not obligatory [...]". Näissä kahdeksassa kielessä siis suoriin evidenssi, jota ilmaistaan, on kuuloon ja muihin aisteihin perustuvaa, eikä näköha-

vaintoa eritellä mitenkään – joskin wutunissa on sensorista tietoa suurempi kategoria, ego, joka kuitenkin merkitsee muutakin kuin näköhavaintoa (ks. luku 4.5.2.).

Ei-visuaalista sensorista tietoa ilmaiseva kategoria löytyi 27 kielestä. Käytettyjä termejä on 18 erilaista, jotka on lueteltu Taulukossa 3. Yksittäisistä termeistä yleisin on *nonvisual*, joka esiintyy yhteensä yhdeksän kertaa, ja kun mukaan lasketaan muut samantyyppiset termit, kuten *nonvisual sensorial*, esiintymiskertoja on 13. Seuraavaksi eniten on latinan *audire*-verbiin perustuvia termejä, yhteensä seitsemän, joista eniten eli neljä kertaa esiintyy termi *auditive*. Muut termit viittaavat muilla tavoin ei-näkemiseen, kuulemiseen (verbistä *hear* johdetut termit) tai aistimiseen (johdettu sanasta *sense*) – kaikkia näitä termityyppejä on kutakin lähes yhtä paljon. Dulongin *lŭŋ* on nimetty tempuskategoriaksi, joten sitä ei ole otettu huomioon terminä, vaikka dulong onkin kielenä laskettu mukaan. Myöskään akhan ja länsigrönlannin evidentialien glosseja ei ole laskettu termiksi.

Taulukko 3. Ei-visuaalisen sensorisen evidentialisuuden termit

Termiryhmä	Termi	Evidentiaali	Kieli	Lähde
Nonvisual	nonvisual	<i>mia</i>	akah	Thurgood 1986
	nonvisual	= <i>hō</i>	hup	Epps 2005, 2008
	nonvisual	- <i>hîn</i>	mamaindê	Eberhard 2009
	nonvisual	- <i>hmĩ</i>	mýky	Monserat & Dixon 2003
	nonvisual	- <i>ink'e</i>	itápomo	McLendon 1975, 1996
	nonvisual	- <i>mahka</i>	tariana	Aikhenvald 2003
	non-visual	- <i>mahka</i>	tariana	Aikhenvald 2004
	nonvisual	- <i>to</i>	tuyuca	Barnes 1984
	nonvisual	<i>koa</i>	wanano	Stenzel 2008
	nonvisual sensory	- <i>ink'e</i>	itápomo	McLendon 2003
	nonvisual sensory	- <i>nt'e</i>	wintu	Pitkin 1984
	nonvisual sensorial	- <i>nt'e</i>	wintu	Schlichter 1986
	nonvisible	- <i>ko</i>	desano	Kaye 1970
Ei-näkeminen	non-eyewitness experiential	<i>hilt's'ad</i>	länsiapassi	Reuse 2003
	nonsight sensory	-(<i>k</i>)'a	maricopa	Gordon 2003
	unseen	- <i>rua</i>	huli	San Roque & Loughnane 2012
	unseen sense perception	- <i>bidobo'oge</i>	foe	Rule 1977
Audi-, aural	auditive	- <i>monō-</i>	metsäenetsi	Künnap 2002
	auditive	- <i>munu</i>	metsäenetsi	Siegl 2013
	auditive	- <i>m(an)oh</i>	tundranenetsi	Nikolaeva 2014
	auditive	- <i>delem</i>	washo	Jacobson 1964
	auditory	<i>ŵnnă</i>	kashaya	Oswalt 1986
	aural	<i>ŵnnă</i>	kashay	Oswalt 1961
	aural	- <i>Vn?da</i>	etelápomo	Walker 2013
Hear	hear with ears	- <i>rakae</i>	fasu	San Roque & Loughnane 2012
	hearing and other nonvisual sensory	-(<i>k</i>)'a	maricopa	Gordon 1986
	evidence heard	- <i>sabeo</i>	edolo	San Roque & Loughnane

				2012
Sense	sensed	- <i>lu(a)</i>	ipili	San Roque & Loughnane 2012
	sense perception	- <i>rua</i>	huli	San Roque & Loughnane 2012
	sensory	= <i>yarua</i>	duna	San Roque & Loughnane 2012
Muu	introspective	- <i>qo</i>	kaakkoispomo	Moshinsky 1974
Muu kategoria	recent past	<i>lūŋ</i>	dulong	LaPolla 2003a
Ei termiä	'hearing/feeling'	<i>mia</i>	akha	Hansson 2003
	'one can hear V-ing'	-(<i>r</i>) <i>pallaC-</i>	länsigrönlanti	Fortescue 2003
	-	- <i>qadi</i>	makah	Jacobsen 1986

4.2. Epäsuora tiedonlähde

Epäsuora tiedonlähde tarkoittaa, että puhujalla ei ole sensorista tietoa. Puhujan tieto ei perustu näkemiseen, kuulemiseen, muihin aisteihin tai läsnäoloon tai mihinkään muuhun suorana pidettävään tiedonsaantitapaan. Epäsuora evidentiaalisuus voi olla määrittelemättömäksi jätettyä tietoa, suoran tai sensorisen tiedon puutetta tai päätte-
lyn ja kulopuheen merkityksiä yhdistävä kategoria. Tavallaan epäsuora evidentiaali-
suus siis yhdistää eri vertailukäsitteitä, kuten juurikin päättelyn ja kuulopuheen, mut-
ta terminologisesta näkökulmasta on tarkoituksenmukaista erottaa epäsuora erikseen,
sillä termien määritelmät, eli kategorioiden kuvaukset, eroavat muiden vertailukäsit-
teiden määritelmistä.

Aymaran *nonpersonal knowledge -tayna* kattaa tilanteet, joissa ”witnesses can-
not be expected”, ennen kaikkea kaukaisen menneisyyden (Hardman 1986: 116) ja
boran *nonwitnessed -³ha* ilmaisee kaiken aistihavainnon puutetta (Thiesen & Weber
2012: 306). Jarawaran *non-eyewitness -(ha)ni* osoittaa, että puhuja ei nähnyt tapah-
tumaa, mutta se kattaa myös päättelyn ja muilta kuullun tiedon, minkä lisäksi sitä
käytetään tarinankerronnassa ja sillä on miratiivisia käyttöjä (Dixon 2003: 168–170,
172). Patwinin *indirect -boti* osoittaa tiedon perustuvan muuhun kuin sensoriseen
evidenssiin ja kattaa sekä kuulopuheeseen että erilaisiin päättelyihin perustuvan tie-
don (Whistler 1986: 69–70). Kalmukin *indirect -ž* jättää tiedonlähteen määrittelemät-
tömäksi ja voi ilmaista sekä päättelyä että kuulopuhetta, ja sitä voidaan käyttää myös
hallitsemattomista tapahtumista (Skribnik & Seesing 2014: 155). Kalmukissa ja pat-
winissa tosin on muita tunnuksia, jotka ilmaisevat erikseen päättelyä ja kuulopuhetta
(Skribnik & Seesing 2014: 152, Whistler 1986: 69–73), mutta niissä on myös tällai-
nen tarkemmin määrittelemätön epäsuoran tiedon kategoria. Tiibetin *indirect -
yod.red* merkitsee sekä kuulopuhetta että päättelyä, ja sitä käytetään myös tarinoissa

ja kaukaiseen menneisyyteen sijoittuvista tapahtumista (Garrett 2001: 39–40, 42–43). Esimerkki (18) on tiibetistä.

Tiibetti (Garrett 2001: 14)

(18) *kho phyin-pa-red*

3SG mennä-NMLZ-INDIR.AUX

‘He left.’ (eg. I infer, it is known)

Epäsuora evidentialisuus löytyi omana kategorianaan kuudesta kielestä, joiden kieliopeissa käytetyt termit on lueteltu Taulukossa 5. Eri termejä on neljä, ja yleisin niistä on *indirect*, jonka kategoria on kuvattu kieliopeissa melko samankaltaisesti päättelyn ja kuulopuheen yhdistäväksi kategoriaksi. Myös jarawaran *non-eyewitness* ilmaisee sekä päättelyä että kuulopuhetta, mutta sen keskeisin merkitys tuntuu silti olevan se, että puhuja ei ole nähnyt tapahtumaa. Aymaran *nonpersonal knowledge* ja boran *nonwitnessed* on määritelty pikemminkin havaitsemisen puutteeksi.

Taulukko 4. Epäsuoran evidentialisuuden termit.

Termiryhmä	Termi	Evidentialiaali	Kieli	Lähde
Indirect	indirect	-ž	kalmukki	Skribnik & Seesing 2014
	indirect	-boti	patwin	Whistler 1986
	indirect	-yod.red	tiibetti	Garrett 2001
Muu	non-eyewitness	-(ha)ni	jarawara	Dixon 2003
	nonpersonal knowledge	-tayna	aymara	Hardman 1986
	nonwitnessed	-ʔha	bora	Thiesen & Weber 2012

4.3. Päättely tiedonlähteenä

4.3.1. Päättelyn kaksi tyyppiä

Puhujan tieto voi perustua myös päättelyyn. Yleisesti ottaen voidaan erottaa kaksi eri päättelytyyppiä: päättely, joka perustuu havaittaviin todisteisiin sekä päättely, joka pohjautuu maailmantietoon ja aiempiin kokemuksiin. Aikhenvaldin (2004) terminologiassa *inference* tarkoittaa erilaisiin todisteisiin tai jälkiin perustuvaa päättelyä ja *assumption* viittaa oletukseen, kokemukseen tai logiikkaan perustuvaan päättelyyn. Tässä tutkielmassa käytetään termejä inferentiaalinen/inferentialisuus ja assumptiivinen/assumptiivisuus. Joissakin kielissä on oma kategoriansa molemmille päättelytyypeille, joissakin vain toiselle. Jos kielessä on vain yksi päättelyyn viittaava kategoria, se voi kattaa molemmat päättelytyypit, kuten wankaketsuassa (ks. Floyd 1993: 156). On myös mahdollista, että sama päättelytyyppi jakautuu edelleen alatyyppihin, joita ilmaistaan eri kategorioilla. Esimerkiksi foessa on oma evidentialinsa sille,

että puhuja on nähnyt todisteen, mutta todiste ei ole puhehetkellä nähtävissä (Rule 1977: 72).

Inferentiaalisen ja assumptiivisen päättelyn eroja kuvataan kieliopeissa eri tavoin. Yleensä inferentiaalisuus edellyttää, että puhuja on havainnut jotain evidenssiä (muun muassa hup, matses, patwin, tariana, tsafiki, tuyuca, wintu) tai nähnyt lopputuloksen (matses, nenetsi, wanano). Sen sijaan assumptiivisuudessa on usein kyse yleisestä tiedosta tai tavanmukaisuudesta (kalmukki, nambikuara, tariana, tsafiki, wanano), aikaisemmasta kokemuksesta (nenetsi, tuyuca, wanano, wintu) tai ylipäättään heikosta tai riittämättömästä evidenssistä (matses, patwin, shipibo-konibo). Samanlaiset merkitykset näkyvät esimerkiksi Willettin (1988: 57, 96) ja Plungianin (2010: 37) evidentialisuustypologioissa, joissa assumptiivisuutta kuvaillaan sanalla *reasoning*. San Roque ja Loughnane (2012: 114) ovat antaneen assumptiivisen vertailukäsitteensä nimeksi niin ikään *reasoning*, kun taas inferentiaalinen vertailukäsite on *results*. Inferentiaalisuuden ja assumptiivisuuden eroa havainnollistaa esimerkki tsafikista (19): inferentiaalisessa a-kohdassa päättely perustuu tapahtumasta jääneisiin jälkiin, jotka puhuja näkee, kun taas assumptiivisessa b-kohdassa päätelmä perustuu puhujan tietoihin toisen henkilön tavoista (Dickinson 200: 407).

Tsafiki (Dickinson 2000: 408)

(19) a. *Manuel ano fi-nu-e*

Manuel ruoka syödä-EV/MIR-DECL

‘Manuel has eaten.’ (The speaker sees the dirty dishes.)

b. *Manuel ano fi-n-ki-e*

Manuel ruoka syödä-NMLZ-VCL:do-DECL

‘Manuel must have eaten.’ (He always eats at 8:00, it’s now 9:00.)

Pitkin (1984), Barnes (1984) ja Stenzel (2008) ovat formalisoineet wintun, tuyucan ja wananon kategorioiden eroja. Pitkin ja Barnes käyttävät binaarisia piirteitä. Wintun *inferential* ja *experiential* ovat molemmat [-visual, +logic], mutta *inferential* on [+sensory] ja *experiential* [-sensory] (Pitkin 1984: 149). Inferentiaaliin siis liittyy aistihavainto, mutta assumptiiviseen eksperientiaaliin ei. Tuyucan *apparent* ja *assumed* taas ovat molemmat [-direct], mutta inferentiaalinen *apparent* on [+firsthand], kun taas *assumed* on [-firsthand]. *Apparent* on [+firsthand], koska se tarkoittaa puhujan nähneen itse todisteita tai muuta tapahtumaan liittyvää hänellä on siis jokin oma-

kohtainen linkki tapahtumaan, vaikkei sitä nähnytäkään. (Barnes 1984: 267–268.) Nämä analyysit siis tarkoittavat, että inferentiaalisuuteen liittyy aistikokemus tai jonkinlainen omakohtaisuus. Stenzelin analyysin mukaan wananon *inference* ja *assertion* (eli assumptiivi) ovat molemmat ensikäden tietoa⁴, mutta *inference* perustuu ulkoisiin (external) lähteisiin, kuten todisteisiin, ja *assertion* sisäisiin (internal) lähteisiin. Sisäinen lähde voi olla muun muassa puhujan aikaisemmat kokemukset tai historiallinen tieto maailmasta. Stenzel käsittelee myös laajemmin *assertion-/assumed-* kategorian asemaa itätukanolaisten kielten järjestelmissä ja panee merkkeille osittaisen päällekkäisyyden ei-visuaalisen kategorian merkitysten kanssa ja huomauttaa, että *assertion*-kategoria voi olla merkitykseltään pikemminkin irreaalinen. (Stenzel 2008: 410, 411, 424.)

4.3.2. Inferentiaalinen evidentialisuus: todisteet

Inferentiaalinen evidentialisuus tarkoittaa, että puhujan tieto perustuu päättelyyn: puhuja näkee tapahtuman lopputuloksen tai muita todisteita, joista voi päätellä tapahtuman. Puhuja ei ole nähnyt tai kokenut tapahtumaa, mikä erottaa inferentiaalisuuden suorasta tai sensorisesta evidentialisuudesta, kun taas todisteiden näkeminen erottaa inferentiaalisen kuulopuhe-evidentialaaleista, joista puuttuu kaikenlainen omakohtainen havainnointi.

Kielikohtaisten kategorioiden kuvauksissa yleensä todetaan, että puhuja ei ole nähnyt, todistanut tai havainnut tapahtumaa, mutta päättelee tapahtuman muista seikoista. Esimerkiksi moseténin *deductive* *-(a)ke* ilmaisee, että puhuja kertoo tapahtumasta “without having seen or heard the action itself” (Sakel 2004: 341) ja shillukin *inferential* *ó-* + *-ṣ* ilmaisee, että ”the speaker was not an eyewitness to a past event” (Miller & Gilley 2007: 193). Itäpomon *logical* *-ine* osoittaa, että tapahtuma “is not known from direct observation, hearsay, or non-visual sensual perception” (McLendon 1975: 87) ja wankaketsuan *conjecture* *-chra* osoittaa, että “the speaker has no direct experiential basis” (Floyd 1993: 151).

Vaikka puhujalla ei ole suoraa tietoa, hän voi päätellä tapahtuman sen lopputuloksen tai jälkeen jääneen evidenssin pohjalta. Näin on moseténin, shillukin, itäpomon ja wankaketsuan, ja myös muiden kielten kohdalla. Esimerkiksi tuyucan *apparent* *-yo* ilmaisee, että puhuja “draws conclusions from direct evidence” (Barnes 1984: 260) ja wananon *inference* *-ri* että tieto perustuu “on some type of observed results”

⁴ Ei-ensikäden tietoa ovat vain kvotatiivit (Stenzel 2008: 410).

(20) (*takuuk masak*) *siallir-sima-vuq*
 (katso on märkää) *sataa-sima-3SG.INDIC*

Tundranenetsi (Nikolaeva 2014: 93)

(21) *tīnaq* *ya-mtoh* *war'ol'e-wedoh*
 poro.PL.1PL paikka-ACC.3PL talloa-INFER.3PL>SG.OBJ

‘The reindeer have trampled that place.’

Toisinaan kategorian kuvaus on ainoastaan päättely. Näin on muun muassa coran partikkeli *séin* (Willett 1988: 68) ja enetsin suffiksin *-tta* (Künnap 2002: 146) kohdalla. Yleensä esimerkit selventävät millaisesta päättelystä on kyse, mutta jos niistäkään ei ole apua, olen luokitellut ne tähän päättelyryhmään, koska oletan päättelyn perustuvan lähtökohtaisesti jonkinlaiseen todisteiden tai vihjeiden havainnointiin.

Enetsin *probabilitive* on tosin ristiriitainen tapaus. Künnapilla (2002: 146) se on muodossa *-tta* ja ilmaisee päättelyä, kun taas Sieglin kieliopissa *-ta* on potentiaali ja *past probabilitive -sau* ilmaisee mahdollista tapahtumaa menneisyydessä. Mo-

lemmat ovat moduksia, joiden käyttö näyttää päättelynomaiselta, kuten esimerkin (22) *past probabilitive* -moduksen käytöstä näkee, vaikka Siegl ei mainitsekaan, onko kummallakaan moduksella tiedonlähteeseen viittaavia sivumerkityksiä tai käyttöjä. Kumpikaan kuvaus ei ole kovin tarkka evidentiaalin tai moduksen merkityksestä, joten paremman tiedon puutteessa on noudatettu kirjoittajien analyysyjä: Künnapin -*tta* on evidentiaali ja Sieglin -*ta* ja -*sau* ovat moduksia. (ks. Siegl 2013: 290, 293.)

Metsäenetsi (Siegl 2013: 290)

(22) *muđ äsi-jʔ bodu-ʔ kañ-sau*

1SG isä-PX.1SG tundra-LAT mennä-**PROB**_{PST}.**3SG**

'Apparently my father went into the tundra (but I did not see him leaving).'

Ainun *semblative*-moduspartikkelin *humi* merkitys on 'it sounds', 'it appears' tai 'I gather' (Shibatani 1990: 84). Sen merkitykseen kuuluu siis sekä aistiminen tai havainnointi että ymmärtäminen, mikä viittaa todisteiden pohjalta päättelyyn, joten se on luokiteltu tähän ryhmään. Toinen päättelynomainen modus *kuni* sen sijaan näyttää käsittelevän pikemminkin järkeilyä ja on luokiteltu assumptiiviseksi (ks. luku 4.3.3.). Myös jarawaran apuverbimäinen *awine* on merkitykseltään havaitsemisen ja ajattelun välimaastossa: se voidaan kääntää muun muassa 'it seems/appears that' tai 'I guess' (Dixon 2003: 181–182). Sekin on luokiteltu todisteiden pohjalta päättelyksi, koska esimerkit näyttävät olevan jonkinlaisia tulkintoja siitä, miltä jokin asia näyttää tai miten asiat ovat.

Wutunin *sensory-inferential* -li esiteltiin jo luvussa 4.1.2.. Katteoria siis ilmaisee sensorista tai pääteltyä evidenssiä (Sandman 2016: 208), ja se on tässä tutkielmassa luokiteltu sekä suoraksi että inferentiaaliseksi evidentiaaliksi. Se muistuttaa länsigrönlannin affiksia -*gunar*-, joka myös ilmaisee joko sensorista tietoa tai loogista päätelyä, mutta joka luokiteltiin esimerkkien perusteella pikemminkin assumptiiviseksi (ks. luku 4.3.3.), kun taas wutunin -*li* näyttäisi viittaavan jonkinlaiseen evidenssiin.

Makahissa on useita päättelynomaisia suffikseja. Ensinnäkin suffiksi -*pi:t* kuvaa päätelyä fyysisestä evidenssistä, yleensä lopputuloksesta. Lisäksi on kolme suffiksia – -*ck^{wi}*-, -*kuk* ja -*pał* – jotka ovat evidentiaalisia tietyissä konteksteissa. Suffiksi -*ck^{wi}*- muodostaa substantiiveja, jotka viittaavat jonkin toiminnan jälkeksi: esimerkiksi yhdistettynä sanaan 'peura' se tarkoittaa peuran jälkeä, mutta samalla ilmaisee johtopäätöstä 'se oli peura'. Kyseessä olisi siis jälkeksi tai lopputulokseen perustuva päät-

ly. Suffiksi *-kuk* on evidentialinen vain toisen persoonan kanssa, jolloin se osoittaa ulkonäköön perustuvaa evidenssiä ('you look like you're getting fat'). Suffiksi *-pał* kuvailee hajua tai makua, mutta osoittaa myös niihin perustuvaa evidenssiä: esimerkiksi 'it smells like dried fish'. (Jacobsen 1986: 12, 15, 19–23.) Näille suffikseille ei ole omia termejään, minkä lisäksi kuvausten perusteella on vaikea tehdä eroa päättelyn ja oletuksen välillä. Aikhenvaldin (2004: 176) mukaan makahin päättelyn alatyyppejä ovat myös "inference from hearing and physical evidence such as the leftovers of food", mikä voisi tarkoittaa suffiksia *-pi:t* tai *-ck^{wi}* sekä "visual evidence of a second person" eli *-kuk* (ibid). On kuitenkin epävarmaa, mikä suffiksi on yhdistetty mihinkin päättelyn tyyppiin ja onko suffiksia *-pał* otettu huomioon. Tässä tutkielmassa on päädyttiin luokittelemaan suffiksit *-pi:t*, *ck^{wi}*, *-kuk* ja *-pał* inferentiaalisiksi.

Länsiapassin *past deferred realization* -partikkeli *lēk'eh* on hieman poikkeava. Sitä käytetään menneistä tapahtumista, joissa puhuja ei ollut silminnäkijä, ja se ilmaisee tapahtuman tai tilanteen uudenlaista ymmärtämistä jälkikäteen. Reusen esimerkissä puhuja kertoo, kuinka oli toverineen nukkunut hautausmaalla, minkä he tajusivat vasta aamulla, kun oli valoisaa ja he näkivät paikan kunnolla. Johtopäätös 'We had slept in a graveyard!' on merkitty *lēk'eh*-partikkelilla, joka kaiken kaikkiaan muistuttaa merkitykseltään sekä inferentiaalia että miratiivia: päätelmä tehdään aikaisempien tapahtumien pohjalta ja uusi oivallus on yllättävä. Kuitenkin sitä käytetään tarinankerronnassa kvotatiivisen partikkelin *ch'inū* tavoin, jonka kanssa se on täysin vaihdettavissa. Nykyisessä länsi-apisissa *lēk'eh*-partikkelin toistaminen jokaisessa lauseessa on oikea kerrontatapa, mutta ennen tarinoissa käytettiin vain *ch'inū*-partikkeliä. Reuse arvelee muutoksen johtuvan oraalisen tradition katkeamisesta ja tarinankerronnan muuttumisesta, kun puhujat keksivät uusia, alkuperäisiä tarinoita. (Reuse 2003: 82, 84–88.) Koska *lēk'eh*-partikkelin käytön muuttuminen vaikuttaa viimeaikaiselta kehitykseltä, ja Reuse on valinnut sille glossin PDR, tulkitsen sen keskeisimmän merkityksen olevan 'past deferred realization' ja luokittelen sen päättelyä ilmaisevien evidentialien ryhmään. Lisäksi länsiapassissa on *physical inferential* -partikkeli *noliḥ*, joka viittaa fyysiseen ulkonäköön perustuvaan päättelyyn (Reuse 2003: 82). Niinpä länsiapassissa on kaksi erilaista keinoa merkitä todisteisiin perustuvaa päättelyä.

Inferentiaalisista kategorioista käytetyt termit sekä kielet, joista ne löytyvät, on lueteltu Taulukossa 5. Tämän tyyppinen kategoria löytyy 42 kielestä ja termejä on 28 erilaista. Yleisin yksittäinen termi on *inferential*, joka esiintyi kieliopissa 11 kertaa,

ja yhteensä kaikki *infer*-verbistä johdetut termit esiintyivät 31 kertaa – joskin on huomattava, että wutunin *sensory-inferential*-termissä näkyy myös kategorian sensorinen luonne. Verbistä *deduce* johdettuja termejä on neljä, ja *evidence*-ryhmän termejä myös neljä hyvin samanlaista. Lisäksi on kymmenen muuta eri tavalla päättelyyn tai muuhun ajatteluun viittaavia termejä, ja kahdeksalle evidentialisuuskategorialle ei ollut varsinaista termiä. Termien lukumääristä on huomattava, että joidenkin kielten samasta kategoriasta on käytetty useampaa termiä ja joissakin kielissä on useampi päättelykategoria, jolloin kummassakin tapauksessa termejä tulee enemmän. Esimerkiksi foen kieliopissa samasta kategoriasta käytetään termejä *deduced* ja *mental deduction* (Rule 1977: 72, 74) ja itäpomon kieliopissa käytetään termejä *logical* ja *logical inferential* (McLendon 1975: 87, McLendon 2003: 104) niin ikään samasta kategoriasta, samoin kuin tarianan termit *specific inferred* ja *inferred* viittaavat samaan kategoriaan (Aikhenvald 2003, Aikhenvald 2004).

Useampi päättelykategoria on muun muassa länsiapassissa, foessa ja patwinissa. Länsiapassissa on *past deferred realization* -partikkelin lisäksi tavallisempi *physical inferential*. Foessa taas on yleisempi päättely ja kaksi tarkempaa päättelyä, joihin kaikkiin liittyy havaittavia todisteita, eli ne ovat kaikki inferentiaalisia. Foen *deduced -adobo'oge* ilmaisee, että puhujalla on havainto, josta päätelmä on tehty ja *visible evidence -iba'ae* osoittaa, että puhuja on nähnyt jonkin todisteen, kuten jalanjäljen. Lisäksi on *previous evidence -iyo'oge*, joka merkitsee, ettei todiste ole enää nähtävissä, kuten silloin jos puhuja kertoo tapahtumasta eri paikassa kuin missä näki todisteen. (Rule 1977: 72). Myös hulissa ja ipilissä on kaksi päättelykategoriaa sen mukaan, ovatko todisteet nähtävillä puhehetkellä vai eivät (San Roque & Loughnane 2012: 130, 134–135). Patwinissa on yleisempi *indirect* (ks. luku 4.2.), jonka sijasta puhuja voi valita tarkemman evidentialin: ulkoisiin seikkoihin perustuvaa päättelyä (*circumstantial inference -mon?ə*) tai varmaa päättelyä (*confident inference -m?ə*) kuvaavan evidentialin (Whistler 1986: 69, 72–73).

Taulukko 5. Inferentiaalisen evidentialisuuden termit.

Termiryhmä	Termi	Evidentiali	Kieli	Lähde
Infer-	inferential	-qǎ	kashaya	Oswalt 1986
	inferential	-ac	matses	Fleck 2003
	inferential	-nĩn ²	nambikuara	Lowe 1999
	inferential	-miə	tundranenetsi	Nikolaeva 2014
	inferential	-ka	eteläpomo	Walker 2013
	inferential	-k	qiang	LaPolla 2003b
	inferential	ó- + -ō	shiluk	Miller & Gilley 2007
	inferential	-bira	shipibo-	Valenzuela 2003

			konibo	
	inferential	- <i>nu</i>	tsafiki	Dickinson 2000
	inferential	-(<i>i</i>) <i>na</i>	tsetseeni	Nichols 1994a
	inferential	- <i>re</i>	wintu	Pitkin 1984, Schlichter 1986
	inferred	- <i>jo</i> + - <i>biN</i>	desano	Kaye 1970
	inferred	= <i>pà</i>	ersu	Zhang 2014
	inferred	= <i>cud</i>	hup	Epps 2008
	inferred	= <i>sud</i>	hup	Epps 2005
	inferred	- <i>sn bäädltä</i>	kalmukki	Skribnik & Seesing 2014
	inferred	- <i>ntîn</i>	mamaindê	Eberhard 2009
	inferred	- <i>aka</i>	mýky	Monserat & Dixon 2003
	inferred	<i>sa</i>	oksapmin	Loughnane 2009
	inferred	- <i>ka</i>	tariana	Aikhenvald 2004
	inferred	- <i>nu</i>	tsafiki	Dickinson 2000, 2002
	inference	= <i>pà</i>	ersu	Zhang 2014
	inference	- <i>ri</i>	wanano	Stenzel 2008
	inferring	<i>sein</i>	cora	Willett 1988
Muu infer-	circumstantial inference	- <i>mon?a</i>	patwin	Whistler 1986
	confident inference	- <i>m?a</i>	patwin	Whistler 1986
	fact-based inferential	-(<i>C</i>) <i>og</i>	ladakhi	Koshal 1979
	logical inferential	- <i>ine</i>	itápomo	McLendon 2003
	physical inferential	<i>nolj̥h</i>	länsiapassi	Reuse 2003
	specific inferred	- <i>nihka</i>	tariana	Aikhenvald 2004
	sensory-inferential	- <i>li</i>	wutun	Sandman 2016
Deduce	deduced	- <i>adobo'oge</i>	foe	Rule 1977
	mental deduction	- <i>adobo'oge</i>	foe	Rule 1977
	deduction	- <i>nũ²-hẽ³</i>	nambikuara	Kroeker 2001
	deductive	-(<i>a</i>) <i>ke</i>	mosetén	Sakel 2004
Evidence	evidence	= <i>rea</i>	fasu	San Roque & Loughnane 2012
	visible evidence	- <i>iba'ae</i>	foe	Rule 1977
	visible evidence	- <i>da</i>	huli	San Roque & Loughnane 2012
	visible evidence	- <i>ya</i>	ipili	San Roque & Loughnane 2012
	previous evidence	- <i>iy'o'oge</i>	foe	Rule 1977
	previous evidence	- <i>ya</i>	huli	San Roque & Loughnane 2012
	previously visible evidence	- <i>yala</i>	ipili	San Roque & Loughnane 2012
Muu	apparent	- <i>yo</i>	tuyuca	Barnes 1984
	circumstantial	- <i>qǎ</i>	kashaya	Oswalt 1961
	conjecture	- <i>chra</i>	wankaketsua	Floyd 1993
	logical	- <i>ine</i>	itápomo	McLendon 1975, 1996
	mirative	- <i>á?yi?</i>	washo	Jacobson 1964
	nonwitnessed	= <i>jy</i>	ingush	Nichols 2011
	past deferred realization	<i>lẽk'eh</i>	länsiapassi	Reuse 2003
	probabilitive	- <i>tta</i>	metsäenetsi	Künnap 2002
	results	= <i>rei</i>	duna	San Roque & Loughnane 2012
	semblative	<i>humi</i>	ainu	Shibatani 1990
Ei termiä	EV	<i>sẽin</i>	cora	Casad 1984
	'apparently'	- <i>sima-</i>	länsigrönlanti	Fortescue 2003

	'evidently'	-xEnt	kwakiutl	Boas 1911
	'inferential'	yəx ^w	musqueam	Suttles 2004
	'seem'	awine	jarawara	Dixon 2003
	-	-pi:t	makah	Jacobsen 1986
	-	-ck ^w i	makah	Jacobsen 1986
	-	-kuk	makah	Jacobsen 1986
	-	-pat	makah	Jacobsen 1986

4.3.3. Assumptiivinen evidentialisuus: oletus

Assumptiivinen evidentialisuus tarkoittaa, että puhujan tiedonlähde on päättely, joka perustuu yleiseen tietoon, tavanmukaisuuteen tai aikaisempaan kokemukseen, tai evidenssi voi ylipäättään olla heikkoa tai riittämätöntä. Tällaista päättelyä on nimetty monella tavalla, esimerkiksi Willettillä (1988: 96) se on *inference from reasoning*, Aikhenvaldilla (2004) *assumption* ja Plungianilla (2010) *presumptive*. Kuvaukset ovat monitahoisia: Willetin (1988: 96) mukaan päättelyn perustana on ”intuition, logic, a dream, previous experience or some other *mental construct*” (korostus alkuperäinen), Aikhenvald (2004: 63) mainitsee loogisen järjelyn, oletuksen ja yleisen tiedon ja Plungianin (2010: 30) syy-seuraus-suhteet, luonnolliset järjestyksen sekä tietämyksen maailmasta. San Roquen ja Loughnanen (2012: 114) määritelmä *reasoning*-vertailukäsitteelle on “inference based on complex and creative deduction, commonly involving a synthesis of several different knowledge sources”. Siispä assumptiivinen päättely nojaa puhujan ajattelutaitoihin ja kokonaistietämykseen.

Tuyucan ja wananon määritelmät ovat jotakuinkin tyhjentävät: tuyucan *assumed-hiyo* osoittaa, että “the speaker has prior knowledge about the state of things or about habitual or general behavior patterns” (Barnes 1984: 262) ja wananon *assertion-ka* ilmaisee väitteen olevan “founded on the speaker’s own previous experience – resulting in reasoned suppositions – or on his or her cultural, historical, or physical knowledge of the world – resulting in assertions of fact” (Stenzel 2008: 420). Esimerkissä (23) puhujalla on aikaisempaa tietoa tai kokemusta curupira-hengen tavoista. Kalmukin *assumed*-rakenne -sn bol-x ilmaisee, että asiantila tulkitaan tai selitetään puhujan tietämyksen pohjalta ja *prospective*-rakennetta -x bol-x käytetään, kun ennustetaan tulevia tapahtumia syy-seuraus-suhteiden, yhteisön normien tai odotettujen tilanteiden pohjalta (Skribnik & Seesing 2014: 159–161). Tarianan *generic inferred-si-ka* viittaa järjelyyn tai maalaisjärkeen (Aikhenvald 2003: 136, 139) ja tsafikin *deductive* yleiseen tietoon maailmasta (Dickinson 2000: 407). Nambikuaran *customary-te²ju²hē³* taas osoittaa, että jokin asia, kuten eläinten käytös, tapahtuu aina samalla tavalla (esimerkki (24)) (Kroeker 2001: 62–63).

Wanano (Stenzel 2008: 422)

- (23) *yɥ'u-re a'ri-ro chu-dua-ro ~di-ka*
 1 SG-OBJ DEM.PROX-SG syödä-DESID-NMLZ olla.PROG-ASSERT.IPFV
 'This one (the curupira) wants (lit: is wanting) to eat me.'

Nambikuara (Kroeker 2001: 63)

- (24) *Ti³ka³l-a² kai³l-a² yain-Ø-te²ju²hē³-la²*.
 muurahaiskarhu-DEF muurahainen-DEF syödä-3SG-T/E.IN.CUST.PAST-PFV
 'The anteater habitually eats ants.'

Wananon ohella erityisesti puhujan kokemukset mainitaan wintun ja tundranenetsin kategorioiden määritelmässä. Wintun *experiential* tai *expectational* suffiksi *-ʔel* ilmaisee, että päättely perustuu puhujan kokemuksiin samanlaisista tilanteista tai toistuvista olosuhteista (Pitkin 1984: 134, Schlichter 1986: 52). Samoin tundranenetsin *approximative* *-meəɾəxə* viittaa aikaisempiin kokemuksiin päättelyn perustana, joskin se voi tarkoittaa myös puhujan nähneen tilanteen (Nikolaeva 2014: 101).

Toinen kuvauksissa toistuva näkökulma oli todisteiden heikkous: esimerkiksi shipibo-konibon *speculative*-suffiksia *-mein* käytetään, kun "the evidence for the proposition is rather poor or maybe even non-existent" (Valenzuela 2003: 47). Ylipäätään, kyse on pikemminkin oletuksesta tai arvauksesta. Patwinin *tentative inference* *-mtʰer* 'might' ilmaisee perusteiden olevan riittämättömiä ja merkitsee pikemmin oletusta, joka perustuu hatariin todisteisiin (Whistler 1986: 69, 71-72). Hupin *additional inferred* *-ni-* osoittaa päättelyä esimerkiksi lopputuloksesta ja on lähellä inferentiaalista kliittiä *=cud*, mutta sitä suositetaan, kun evidenssiä ei varsinaisesti ole, minkä takia *-ni-* on luokiteltu assumptiiviseksi (Epps 2005: 638, Epps 2008: 659). Matsesin *conjecture*-suffiksia *-ash* käytetään, kun tapahtumasta ei ole jäänyt todisteita, jolloin oletukseen voi liittyä epävarmuutta, mutta ei välttämättä: esimerkiksi kauan sitten eläneen henkilön kuolema merkitään suffiksilla *-ash* siksi, ettei kuolemasta enää ole todisteita, eikä siksi, että kyseessä olisi oletus tai muu epävarmuus (esimerkki (25)).

Matses (Fleck 2003: 418)

- (25) *migued cadau uēnēs-nēdash*
 Miguel Grau kuolla-DIST.PAST.CONJEC
 'Miguel Grau is dead.' (lit. 'Miguel Grau has died long ago.')

Todisteiden heikkous tai jopa puute on sinänsä eri asia kuin aikaisempaan tietoon ja kokemukseen perustuva päättely, mutta jos vastakkain asetetaan inferentiaalisuus ja assumptiivisuuden eri muodot, päättely voitaisiin käsittää jatkumoksi, jossa esimerkki (25) tai vaikkapa shipibo-konibon spekulatiivi on vielä kauempana toisessa ääripäässä. Inferentiaalisuus on päättelyä enemmän tai vähemmän konkreettisista todisteista ja assumptiivisuus kaikesta muusta, ja jotkin assumptiivisen päättelyn lähteistä ovat hieman konkreettisempia kuin toiset – esimerkiksi toisen henkilön tapojen tuntemus on hitusen konkreettisempi lähtökohta päättelylle kuin pelkkä intuitio – jolloin päättelyn lähteet muodostavat jatkumon konkreettisuuden mukaan. Heikot todisteet olisivat tällöin jatkumon vähiten konkreettisessa ääripäässä, lähellä Willettin (1988) mainitsemaa intuitiota tai San Roquen ja Loughnanen (2012) luovaa päättelyä. Toisaalta, kuvauksissa oleva ero aikaisemman tiedon ja puuttuvan evidenssin välillä voi johtua myös tutkijoiden eri näkökulmista: matesin esimerkkiä (25) ja muita heikon evidenssin kategorioita voisi pitää myös osana kulttuurista tai yleismaailmallista tietoa, mutta tutkijat ovat päätyneet kuvaamaan niitä evidenssin puutteena. Stenzel (2008: 424) mainitseekin, että assumptiivista evidentialisuutta pidetään usein evidenssin puutetta kuvaavana kategoriana, mutta hän itse ehdottaa, että kategoria kuvaa sisäistettyyn tietoon perustuvaa päättelyä, jonka pohjalta voi esittää vahvoja viitteitä maailmasta.

Jossain määrin epäselviä tapauksia ovat nambikuaran *internal* ja ainun *expectative*, koska kielioppien kuvaukset ovat niukkoja. *Internal -hē'* osoittaa puhujan nojaavan ”mututuntumaansa” (”gut feeling”) siitä, miten asioiden on oltava (Lowe 1999: 275), mikä voisi olla lähellä sitä, miten Stenzel käsittää wananon *assertion*-kategorian ilmaisevan sisäistettyä tietoa eli yleistä maailmantietoa, jolle ei ole ulkoista evidenssiä (ks. Stenzel 2008: 424–425). Niinpä nambikuaran *internal* on luokiteltu assumptiiviseksi yhdessä wananon *assertion*-kategorian kanssa. Ainun *expectative kuni* taas on glossattu ’must be’, mutta koska toinen päättelynomainen partikkeli *humi* näyttää liittyvän enemmän konkreettisiin havaintoihin ja siten inferentiaalisuuteen, *kuni* luokiteltiin assumptiiviseksi (ks. Shibatani 1990: 84).

Länsigrönlannin affiksin *-gunar-* ’it seems that / presumably, probably’ luokittelu oli myös ongelmallista, mutta siksi, että sen merkitys on monitahoisempi. Se merkitsee joko sensorista tietoa tai loogista päättelyä, ja merkitykset erotetaan vain kontekstista. (Fortescue 2003: 292.) Fortescuen esimerkit näyttävät kuitenkin pi-

kemminkin päättelyltä, silloinkin kun mukana on aistihavainto, minkä lisäksi länsigrönlannissa on affiksi *-sima-* joka merkitsee päättelyä evidenssistä. Esimerkki (26 a), jossa on *-gunar-*, muodostaa lähes minimiparin *-sima-*-esimerkin (20) kanssa, joten affiksit osoittavat erilaista päättelyä, minkä takia *-gunar-* on luokiteltu nyt assumptiiviseksi. Esimerkki (26 b) näyttää affiksin *-gunar-* loogisen käytön.

Länsigrönlanti (Fortescue 2003: 293)

- (26) a. (*taa*) *siallir-unar-puq*
 (kuuntele!) sataa-**gunar**-3SG.INDIC
 ‘It must be raining’
 (to judge from the view through the window or the sound on the roof)

- b. (*kingusinnirusukkut sianirvigigiuk*) *niri-gunar-puq*
 (soita hänelle myöhemmin) syödä-**gunar**-3SG.INDIC
 ‘He is probably eating’
 (e.g. from the present time and one’s knowledge of the person’s habits).

Makahin suffiksin *-caqiļ* merkitys on “uncertain visual evidence” ja se kuvaa pikemminkin sitä, että jotain yritetään tunnistaa kaukaa (vrt. ‘it looks like’) (Jacobsen 1986: 15). Aikhenvald (2004: 176) on luokitellut sen yhdeksi päättelyn alatyypiksi. Tässä tutkielmassa *-caqiļ* on kuitenkin luokiteltu assumptiiviseksi, koska jonkin asian tai tapahtuman tunnistaminen tai tulkitseminen todennäköisesti edellyttää aikaisempaa kokemusta tai maailmantietoa, mikä puolestaan on tyypillistä assumptiiviselle päättelylle. Lisäksi makahin *inferred probability* *-xa:-...-š* merkitsee todennäköisyyttä, joka on päätelty määrittelemättömästä evidenssistä (Jacobsen 1986: 19), ja on niin ikään luokiteltu assumptiiviseksi, vaikka Aikhenvald (2004: 176) on todennäköisesti tulkinnut sen inferentiaalinen alatyypiksi ”logical inference from unspecified evidence”.

Lisäksi ladakhin *reportive*-kategorian *-yod* luokittelu olin haastavaa. Bhat (1999: 72) ja Aikhenvald (2004: 53) näyttävät pitävän sitä reportatiivisena toisen käden evidentialina, mutta sen kuvauksessa ei mainita, että puhuja kertoisi muilta kuulemaansa tietoa, kuten reportatiivien kuvauksissa usein mainitaan (ks. luku 4.4.1.). Sen sijaan Koshalin kuvaus *reportive present* -muodoista viittaa pikemminkin tapahtumasta kertomiseen ja mahdolliseen tavanmukaisuuteen: ”[They] are used to report an action taking place in the present time. They may also be used to report

something which one usually does, maybe as a matter of occupation or habit” (Koshal 1979: 193–194). Sen sanotaan viittaavan varmaan tietoon (“definite knowledge”), ja vastaava kopula *yod* viittaa sekä suoraan tietoon (myös näkemiseen) että epäsuoraan, kuten kirjoista tai radiosta saatuun tietoon (Koshal 1979: 186–187, 193). Kaiken kaikkiaan *reportive* näyttäisi yhdistävän visuaalista, assumptiivista ja yleistiedollista semantiikkaa, mutta koska sillä on yhteys tavanmukaisuuteen, ja visuaaliselle ja yleiselle tiedolle on omat tunnuksensa, *reportive* on tässä tutkielmassa luokiteltu assumptiiviseksi.

Assumptiivisista kategorioista käytetyt termit on koottu Taulukkoon 6. Tämän tyyppinen kategoria löytyy 22 kielestä, joiden kuvauksista käytetään 24 termiä. Yleisin yksittäinen termi on *assumed*, joka löytyy kolmen kielen kuvauksesta. Toisaalta *infer*-ryhmän termejä on yhteensä kymmenen ja siten niitä on enemmän kuin muita termejä – näistä termeistä *inferential* esiintyy kaksi kertaa. Termiä *speculative* on käytetty kaksi kertaa, ja tsafikin kuvauksissa on käytetty kahta erilaista *deduce*-verbistä johdettua termiä, ja loput 11 termiä ovat erilaisia ajatteluun ja arvioon viittaavia termejä, jotka esiintyivät kukin vain yhdessä kuvauksessa. Tutkijat ovat selvästi käyttäneet eri termejä, minkä lisäksi termien paljous selittyy myös sillä, että kashayan, tarianan ja wintun kuvauksissa on käytetty hieman eri termejä (Pitkin 1984, Schlichter 1986, Oswalt 1961, 1986, Aikhenvald 2003, 2004).

Lisäksi sekä kalmukissa että ladakhissa on useampi kategoria, jotka on laskettu kuuluvaksi tähän ryhmään. Kalmukin *assumed* ilmaisee, että tilanne tulkitaan puhujan tietämyksen pohjalta, kun taas *prospective* ilmaisee pikemminkin ennustusta, loogista oletusta tulevien tapahtumien kehittymisestä, minkä lisäksi kategorioilla on muita erilaisia ominaisuuksia (Skribnik & Seesing 2014: 159–161). Ladakhissa taas on *appearance-based inferential*, joka kuvaa päätelmien perustuvan siihen, miltä todellisuus näyttää. Sen eri muodot osoittavat, että päätelmä perustuu toiminnan habitualisuuteen, epävarmaan muistoon, osittaiseen tietoon tai arvaukseen. *Attested inferential* sen sijaan ilmaisee, että puhujalla ei ole ensikäden tietoa vaan muunlaista evidenssiä – se voisi kuulua siis todisteisiin pohjautuvaan päättelyyn, mutta se kuitenkin eroaa *fact-based inferential* -muodosta, jossa päättelyn pohjana on konkreettisia faktoja (ks. 4.3.1.). Lisäksi ladakhin *reportive -yod* on nimestään huolimatta luokiteltu assumptiiviseksi, koska siihen liittyy merkitys kuvatun teon tavanmukaisuudesta. (Koshal 1979: 193–194, 197, 211–216).

Taulukko 6. Assumptiivisen evidentialisuuden termit.

Termiryhmä	Termi	Evidentialiaali	Kieli	Lähde
Infer-	inferential	-xugjy	ingush	Nichols 2011
	inferential	-bi	kashaya	Oswalt 1961
	inferential II	-bi	kashaya	Oswalt 1986
	appearance-based inferential	-thig	ladakhi	Koshal 1979
	attested inferential	-tok	ladakhi	Koshal 1979
	non-mirative inferential	golmī	länsiapassi	Reuse 2003
	additional inferred	-ni-	hup	Epps 2005, 2008
	generic inferred	-si-ka	tariana	Aikhnevald 2003
	inferred probability	-xa:- + -š	makah	Jacobsen 1986
	tentative inference	-mt'er	patwin	Whistler 1986
Assumed	assumed	sn bol-x	kalmukki	Skribnik & Seesing 2014
	assumed	-sika	tariana	Aikhnevald 2004
	assumed	-hiyo	tuyuca	Barnes 1984
Speculative	speculative	-étiro	mýky	Monserat & Dixon 2003
	speculative	-mein	shipibo-konibo	Valenzuela 2003
Deduce	deduced	NMLZ+VCL	tsafiki	Dickinson 2000, 2002
	deductive	NMLZ+VCL	tsafiki	Dickinson 2000
Muu	approximative	-meəɾəxə	tundranetsi	Nikolaeva 2014
	assertion	-ka	wanano	Stenzel 2008
	conjecture	-ash	matses	Fleck 2003
	customary	-te ² ju ² hē ³	nambikuara	Kroeker 2001
	expectational	-ʔel	wintu	Schlichter 1986
	expectative	kuni	ainu	Shibatani 1990
	experiential	-ʔel	wintu	Pitkin 1984
	internal	-hē ¹	nambikuara	Lowe 1999
	prospective	-x bol-x	kalmukki	Skribnik & Seesing 2014
	reasoning	=noi	duna	San Roque & Loughnane 2012
Ei termiä	reportive	-yod	ladakhi	Koshal 1979
	'presumably'	-gunar-	länsigrönlanti	Fortescue 2003
	'speculative'	čtwaʔ	musqueam	Suttles 2004
	—	-caqił	makah	Jacobsen 1986

4.4. Toisen käden tieto

Toisen käden tieto tarkoittaa, että puhujan tiedonlähde jonkun muun kertomus tai selostus tapahtuneesta, ei oma havainto, kokemus tai päättely. Tiedonlähde voi olla hajanainen tai epätarkka, yleinen kuulopuhe, jolloin on kyse reportatiivisesta evidentialisuudesta, tai lähde voi olla joku tietty henkilö, jolloin on kyse kvotatiivisesta evidentialisuudesta. Kummankinlaiselle toisen käden tiedolle voi olla oma tunnusensa, tai kielessä voi olla yksi yhteinen toisen käden evidentialisuus.

4.4.1. Reportatiivinen evidentialisuus: epätarkka lähde

Reportatiivinen evidentialisuus tarkoittaa, että puhujan tieto perustuu jonkun toiseen selostukseen tapahtuneesta, mutta alkuperäistä kertoja on anonymi, eikä tätä joko

maininta tai tiedetä. Täten tiedonlähde jätetään epätarkaksi, määrittelemättömäksi (engl. esim. *unspecified*).

Tämänkaltaisen kategorian kuvauksena on usein, että puhuja on kuullut tiedon muilta tai muut ovat kertoneet sen hänelle: esimerkiksi boran *reportative* -*βa* ilmaisee, että ”the speaker is reporting something said by another person” (Thiesen & Weber 2012: 307). Tieto on voinut kulkea useamman henkilön kautta, kuten fasun kliitin =*pakae* kuvaus näyttää: ”The speaker is reporting something that someone else said who in turn has repeated what someone else said who in turn [...] etc” (San Roque & Loughnane 2012: 143). Edolon kliittiä =*wabu* käytetään, kun toistetaan, mitä joku toinen sanoi (San Roque & Loughnane 2012: 149).

Muilta kuulemisen sijasta tai lisäksi voi olla maininta kuulopuheesta tai toisen käden tiedosta. Esimerkiksi makahin *wa:t* ja eteläpomon -*do* merkitys on ”hearsay evidence” (Jacobsen 1986: 16, Walker 2013: 322). Hupin *reportative* =*mah* sen sijaan ”marks secondhand, reported information” (Epps 2005: 634) ja ersun *dzẽ* on ”applicable to all non-firsthand information” (Zhang 2014: 136). Kielessä voi kuitenkin olla tarkempi erottelu: mamaindêssa erotetaan toisen ja kolmannen käden tieto, *reported second hand* ja *reported third hand*. Toisen käden tieto -*satau* on tietoa, jonka puhuja on kuullut joltakulta toiselta, kun taas kolmannen käden tieto -*sĩn* on ollut jo puhujan lähteelle välitettyä tietoa. (Eberhard 2009: 460, 462.) Esimerkki (27) havainnollistaa eroa.

Mamaindê (Eberhard 2009: 460, 462)

- (27) a. *waʔnĩn-soʔka* *janãn-tu* *sun-satau-le-Ø-hĩn-wa*
 shamaani-NCL.HUM jaguaari-FNS tappaa-REP-I.PST-SUBJ3-PAST/NVIS-DECL
 ‘The shaman killed a jaguar (yesterday)’
 (and I know this because someone told me)
- b. *waʔnĩn-soʔka* *janãn-tu* *sun-sĩn-Ø-nha-wa*
 shamaani-NCL.HUM jaguaari-FNS tappaa-REP3-SUBJ3-PRES/NVIS-DECL
 ‘The shaman killed a jaguar (yesterday)’
 (and I know this because someone said they were told that it was so)

Lisäksi lähteen saavuttamattomuus tai tuntemattomuus kuuluu reportatiiviseen semantiikkaan. Esimerkki (28) on wananosta, jossa *diffuse hearsay* -*yu’ti* ilmaisee, ettei alkuperäiseen lähteeseen enää pääse käsiksi tai se on tuntematon (Stenzel 2008:

410–411). Myös *dunan* ja *fasun* kategorioiden kohdalla mainittiin, ettei alkuperäinen lähde ole saatavissa tai tunnettu (San Roque & Loughnane 2012: 125, 143).

Wanano (Stenzel 2008: 410)

- (28) *ti-ro* *wu'u-pu* *wa'a-yu'ti*
 ANPH-SG talo-LOC mennä-HS.DIFF
 (They say that) 'He went home.'

Jos kielessä on vain yksi toisen käden tiedon kategoria, se on luokiteltu tässä tutkielmassa reportatiiviseksi. Tällöin se voi kattaa myös kvotatiivisen alueen: esimerkiksi ingushin *joax* osoittaa puhujan kuulleen ”either from a specific individual or as general hearsay” (Nichols 1994: 279). Myös muun muassa *hupin*, *patwinin* ja *shipibo-konibon* kuvauksissa mainitaan, että tiedonlähde voi olla myös tunnettu (Whistler 1986: 64–66, Valenzuela 2003: 37, Epps 2005: 634). Esimerkki (29) näyttää *hupin* reportiivin =*mah* siteerauksessa.

Hup (Epps 2005: 634)

- (29) '*titi?* *yuw-uh!*' *no-ɔy=mah*.
 likainen tuo-DECL sanoa-IPFV=REP
 “‘That one is dirty!’ he said, they say.”

Suullisen tiedon merkitsijänä reportatiivi on yhteydessä kansanperinnetietoon, ja monissa kieliopeissa mainitaankin käyttö kansantarinoissa, myyteissä, legedoissa tai ylipäättään tarinankerronnassa: Nichols (2011: 279) näyttää, miten ingushin *quotative joax* esiintyy eri myyttisiä ja historiallisia aikakausia kuvaavissa kertomuksissa. Lisäksi ainakin *boran*, *desanon*, *edolon*, *hupin*, *dulongin*, *metsäenetsin*, *länsigrönlannin*, *jarawaran*, *kashayan*, *wankaketsuan*, *moseténin*, *mýkyn*, *oksapminin*, *patwinin*, *eteläpomon*, *itäpomon*, *qiangin*, *shipibo-konibon*, *tuyucan* ja *wintun* kuvauksissa kerrotaan, että reportatiivista kategoriaa käytetään tarinoissa. Mielenkiintoinen tapaus on *desano*, jossa *reported -jo + -py* kattaa nimenomaan perinteisen suullisen kirjallisuuden, kun taas muista kulttureista peräisin olevat tarinat merkitään *inferred*-kategoriolla (Kaye 1970: 33–34). Toinen erikoisuus on *tariana*, jossa perinteiset tarinat kerrotaan *reported*-muodoilla, mutta kulttuurisesti tärkeät tarinat, esimerkiksi kansan esi-isistä, kerrotaan '*generic*' *inferred* -muodoilla, koska esi-isät ovat jättäneet jälkiä, jotka voi havaita. Lisäksi *tarianan* *reported*-kategoriolla merkitään kulttuurinen tieto, kuten paikkojen tai kasvien nimet, jos puhuja on epävarma tiedostaan

– kulttuuritieto esitetään tällöin suullisesti välitettynä, kun taas varma, tietävä puhuja käyttää *visual*-muotoja. (Aikhenvald 2003: 139–141.) Esimerkki (30) on perinteisestä tarianalaisesta kertomuksesta ja (31) ingushinkielisestä keskiaikaa koskevasta tekstistä.

Tariana (Aikhenvald 2003: 140)

- (30) *paita-pidana* *itfiri ka-inu*
 yksi.NUM.CL:ANIM-REM.P.REP riista REL-tappaa
 'There was one (man), a hunter'

Ingush (Nichols 2011: 279)

- (31) *Ch'woagha xoza ch'ondarjg loqazh* *xannuu* *joax yz*
 erittäin nätti (soitin) soittaa.CVsim PROG.NAR.P.GM QUOT 3SG
 'He is said to have played the *ch'ondarjg* (stringed instrument) very well.'

Reportatiivinen evidentialisuus löytyi 45 kielestä ja käytettyjä termejä on 19, jotka on lueteltu Taulukossa 7. Yleisin yksittäinen termi on *quotative*, joka löytyy 12 kuvauksesta. Toisaalta yhteenlaskettuina *report*-verbistä johdettuja termejä (*reportative*, *reportive*, *reported*) esiintyy eniten, eli yhteensä 20 kertaa, kun taas kaikkia *quote*-verbistä johdettuja termejä esiintyy hieman vähemmän, yhteensä 15 kertaa. Kolmanneksi suosituimpia ovat *hearsay*-ryhmän termit, joita on yhteensä yhdeksän. Näiden pääryhmien ulkopuolelle jäävät kuusi termiä ovat pääosin merkityksiltään samansuuntaisia, eli ne liittyvät tiedon välittymiseen, kuten fasun *heard from another* (San Roque & Loughnane 2012: 143), aymaran *knowledge through language* (Hardman 1986) tai tuyucan *secondhand* (Barnes 1984).

Taulukko 7. Reportatiivisen evidentialisuuden termit.

Termiryhmä	Termi	Evidentialiaali	Kieli	Lähde
Report-	reportative	- <i>βa</i>	bora	Thiesen & Weber 2012
	reportative	= <i>mah</i>	hup	Epps 2008
	reportative	(<i>'</i>) <i>ish</i>	maricopa	Gordon 1986
	reportative	- <i>rəxamiə</i>	tundranenetsi	Nikolaeva 2014
	reportative	- <i>ronki</i>	shipibo-konibo	Valenzuela 2003
	reportative	- <i>ti</i>	tsafiki	Dickinson 2002
	reportive	= <i>mah</i>	hup	Epps 2005
	reported	- <i>jo</i> + - <i>py</i>	desano	Kaye 1970
	reported	= <i>norua</i>	duna	San Roque & Loughnane 2012
	reported	<i>dzě</i>	ersu	Zhang 2014
	reported	-(<i>ha</i>) <i>mone</i>	jarawara	Dixon 2003
	reported	- <i>ž ginā</i>	kalmukki	Skribnik & Seesing 2014

	reported	<i>-maka</i>	mŷky	Monserat & Dixon 2003
	reported	<i>=li</i>	oksapmin	Loughnane 2009
	reported	<i>-pida-ka</i>	tariana	Aikhenvald 2003, 2004
	reported	<i>-chi</i>	wankaketsua	Floyd 1993
Muu report-	reported speech	<i>=(e)pia</i>	ipili	San Roque & Loughnane 2012
	reported second hand	<i>-satau</i>	mamaindê	Eberhard 2009
	reported third hand	<i>-sîn</i>	mamaindê	Eberhard 2009
	third-hand reported	<i>nu'u</i>	cora	Willett 1988
Quotative	quotative	<i>djé</i>	akha	Thurgood 1986
	quotative	<i>-guuq</i>	länsigrönlanti	Fortescue 2003
	quotative	<i>unnia</i>	länsigrönlanti	Fortescue 2003
	quotative	<i>joax</i>	ingush	Nichols 2011
	quotative	<i>-do</i>	kashaya	Oswalt 1961, 1986
	quotative	<i>mañ</i>	metsäenetsi	Siegl 2013
	quotative	<i>wa:t</i>	makah	Jacobsen 1986
	quotative	<i>-ta^l</i>	nambikuara	Lowe 1999
	quotative	<i>ɣupu</i>	patwin	Whistler 1986
	quotative	<i>-do</i>	eteläpomo	Walker 2013
	quotative	<i>-do</i>	kaakkoispomo	Moshinsky 1974
	quotative	<i>älla</i>	tsetseeni	Nichols 1994
Muu quot-	indirect quotation	<i>djé</i>	akha	Hansson 2003
	narrative quotative	<i>nu'u</i>	cora	Casad 1992
	nonindicative quotation	<i>-ča</i>	makah	Jacobsen 1986
Hearsay	hearsay	<i>teiwă</i>	dulong	LaPolla 2003a
	hearsay	<i>joax</i>	ingush	Nichols 1994
	hearsay	<i>katyi'</i>	mosetén	Sakel 2004
	hearsay	<i>-le</i>	itäpomo	McLendon 1975, 1996, 2003
	hearsay	<i>-i</i>	qiang	LaPolla 2003b
	hearsay	<i>-í</i>	shilluk	Miller & Gilley 2007
	hearsay	<i>-ti</i>	tsafiki	Dickinson 2000
	hearsay	<i>-ke</i>	wintu	Pitkin 1984, Schlichter 1986
Muu hearsay	diffuse hearsay	<i>-yu'ti</i>	wanano	Stenzel 2008
Hear	heard from another	<i>=pakaē</i>	fasu	San Roque & Loughnane 2012
	hearing, he said	<i>=wabu</i>	edolo	San Roque & Loughnane 2012
Muu	hearsay-reportive	<i>hawe</i>	ainu	Shibatani 1990
	knowledge through language	<i>sasaw si</i>	aymara	Hardman 1986
	narrative	<i>-bi</i>	metsäenetsi	Künnap 2002
	secondhand	<i>-yigo</i>	tuyuca	Barnes 1984
Ei termiä	'it is said'	<i>-^ll(a)</i>	kwakiutl	Boas 1911
	'quotative'	<i>čə</i>	musqueam	Suttles 2004
	QUOT	<i>nu'u</i>	cora	Casad 1984

4.4.2. Kvotatiivinen evidentialisuus: tarkka lähde

Kvotatiivinen (*quotative*) tieto on toisen käden tietoa, jonka alkuperäinen lähde on tunnettu. Määritelmässä mainitaan joko suora siteeraus tai että lähteenä on tietty henkilö, jonka puhuja mahdollisesti tuntee.

Suora sitaatti tai diskurssi on yksi coran partikkelin *yé* käytöistä (Casad 1984: 179, Casad 1992: 152, 162). Myös ersun *quotative*-partikkelia *dza* käytetään suorissa siteerauksissa – Zhang (2014: 137–138) painottaa, että tällöin ei käytetä sanomiseen viittaavaa verbiä, kuten esimerkistä (31) näkee.

Ersu (Zhang 2014: 137)

(32) *a-pu=nè, 'na-ka ɲə-dzɿ=a.*'

KIN.PREF-isoäiti=TOP PREF:alas-tappaa PREF:ulospäin-syödä=PROS.NPAST
= *dza*.

=EV:*quotative*

The old man said like this: '(The ox should) be killed and eaten.'

Tunnettu lähde on länsiapassin ja wananon kvotatiiven määritelmien ydin. Länsiapassin *quotative*-partikkelin *ch'inī* merkitys on 'that's what s/he said, and you know who said it, but you don't want say who said it' eli se siis ilmaisee joltakulta tietyltä henkilöltä saatua tietoa. Vanhemmassa kielenkäytössä se oli tarinankerronnassa käytetty evidentiali, koska puhujat olivat tietoisia siitä, keneltä olivat tarinan kuulleet. (Reuse 2003: 87–88.) Wananon *quotative hearsay* *-yu'ka* ilmaisee niin ikään, että puhuja on kuullut toisen käden tiedon joltakulta tietyltä henkilöltä joka useimmiten oli itse osallisena kerrottuun tapahtumaan (Stenzel 2008: 410–411.) Esimerkki (33) wananosta muodostaa minimiparin esimerkin (28) reportatiivisen evidentialin kanssa.

Wanano (Stenzel 2008: 410)

(33) *ti-ro wu'u-pu wa'a-yu'ka*

ANPH-SG talo-LOC mennä-HS.QUOT

(Someone told me that) 'He went home.'

Kalmukin *reported*-rakenne *-sn bilä* on hieman erikoisempi. Se osoittaa, että kuulopuhe on kuultu tiedon todistaneelta tai kokeneelta henkilöltä, mutta rakenne erikoistunut lähes pelkästään sanomalehtikieleen. (Skribnik & Seesing 2014: 162). Vaikka sen käyttöalueen rajallisuus on epätavanomaista kvotatiivien – ja ylipäättään evidentialien – joukossa, *-sn bilä* kuitenkin viittaa tiettyyn henkilöön tiedonlähteenä, minkä takia se on tässä tutkielmassa luokiteltu kvotatiiviseksi, erikseen muista kalmukin reportatiivisista rakenteista. Myös kwakiutlin suffiksi *-Emsk^u* on jossain määrin erikoinen: sen merkitys on 'as I told you before' ja esimerkin selityksenä on

”as you ought to know, since I told you before” (Boas 1911: 496). Lähinnä se näyttäisi viittaavaan puhujaan tiedonlähteenä, mutta toisaalta lähteenä voi ajatella olevan jokin tietty puhetapahtuma. Kummassakin tapauksessa tiedonlähde on spesifi ja kwakiutlissa on reportatiivinen evidentialiaali (ks. 4.4.2.), joten *-Emsk^u* on tulkittu kvotatiiviseksi.

Kvotatiivinen evidentialisuus löytyy omana kategorianaan vain kuudesta kielestä, joiden kuvauksissa käytetyt termit on listattu Taulukkoon 8. Erilaisia termejä on neljä, joista yleisin on yhteensä neljä kertaa esiintyvä *quotative*-tyyppinen – joka oli toiseksi yleisin termiryhmä reportatiivisen evidentialisuuden kohdalla. Muut termit ovat *reported* ja *second-hand*, joita molempia on myös käytetty reportatiivisista kategorioista. Kahdessa lähteessä oli varsinaisen termin sijasta pikemmin glossi: kwakiutlin ’as I told you before’ (Boas 1911) ja coran QUOT (Casad 1984).

Taulukko 8. Kvotatiivisen evidentialisuuden termit.

Termiryhmä	Termi	Evidentialiaali	Kieli	Lähde
Quotative	quotative	<i>ch’iṇṇ</i>	länsiapassi	Reuse 2003
	quotative	yée	cora	Casad 1992
	quotative	<i>dzà</i>	ersu	Zhang 2014
Muu quote-	quotative hearsay	<i>yu’ka</i>	wanano	Stanzel 2008
Muu	reported	<i>-sn bilā</i>	kalmukki	Skribnik & Seesing 2014
	second-hand	yée	cora	Willett 1988
Ei termiä	’as I told you before’	<i>-Emsk^u</i>	kwakiutl	Boas 1911
	QUOT	yée	cora	Casad 1984

4.5. Muita tiedonlähteitä

4.5.1. Yleistieto

Yleistieto ei kuulunut tutkimuksen alussa määriteltyihin vertailukäsitteisiin, mutta muutamasta kielestä löytyi samankaltaisia kategorioita, jotka eivät sopineet muihin vertailukäsitteisiin. Nämä kategoriat on yhdistetty vertailukäsitteeseen yleistieto, joka osoittaa faktoja, yleisiä väittämiä tai yhteisössä yleisesti tunnettua tietoa, mutta ei kuitenkaan kuitenkaan ole päättelyä assumptiivisuuden tavoin.

Ladakhin *historical -ə-nog* kuvaa universaaleja tai historiallisia totuuksia sekä yleisiä väittämiä (Koshal 1979: 196–197). Mamaindên *general knowledge -nīnta* taas viittaa tietoon, jonka jokainen yhteisöön kuuluva aikuinen tietää: se kattaa habituaaliset tapahtumat, joista kaikki tietävät, tai väitteet, joihin kaikki uskovat, minkä takia se on luonteenomainen myyteille (Eberhard 2009: 463). Wutunin *factual-*

evidentiaali *re* ilmaisee niin ikään yleistä tietoa (Sandman 2016: 210). Esimerkit (34) ja (35) havainnollistavat kategorialaakkeissa ja mamaindessa.

Ladakhi (Koshal 1979: 196)

- (34) *ñi-mə zəktəŋ šər-ne šər-rə-nok*
 aurinko-kuolla päivittäin itä-ABL nousta-HIST
 ‘The sun rises daily in the east’

Mamaindê (Eberhard 2009: 463)

- (35) *waʔnĩn-soʔka janān-tu sun-jeʔ-Ø-ĩnta-wa*
 shamaani-NCL.HUM jaguaari-FNS tappaa-EMPH-SUBJ3-G.KN-DECL
 ‘The shaman killed a jaguar’
 (everyone knows this because that is what we always do)’

Kalmukin kategoriala *common knowledge* käytetään erityisesti sanonnoissa (Skribnik & Seesing 2014: 163). Yleistieto on melko lähellä assumptiivista evidentiaalisuutta, mutta kalmukin *common knowledge* -tunnus *-dg ginä* on kehittynyt samasta siteerausverbistä kuin reportatiivirakenteet (Skribnik & Seesing 2014: 163). Lisäksi sananlaskunomaista tietoa merkitään reportatiivilla wankaketsuassa ja ingushissa (ks. Floyd 1993: 221, Nichols 1994: 279–280) ja Plungian (2010: 36) mainitsee, että yleisesti tiedettyjä totuuksia merkitään reportatiivisilla tai suorilla evidentiaaleilla. Kalmukin *common knowledge* -rakenteeseen *-dg ginä* ei kuitenkaan näytä liittyvän järkeilyä, ja Skribnik ja Seesing käsittelevät sen erillään sekä reportatiivisista että assumptiivisista rakenteista, joten tässäkin tutkielmassa se on luokiteltu erilliseksi kategoriaksi ja yhteen muiden yleistietoa ilmaisevien kategorioiden kanssa.

Yleistiedon kategorioiden termit ja evidentiaalit on lueteltu Taulukossa 9. Tämäntyyppinen kategoria löytyy siis neljästä kielestä, joista jokaisen kuvauksessa on käytetty eri termiä. Kalmukin *common knowledge* ja mamaindên *general knowledge* ovat tosin hyvin lähellä toisiaan ja viittaavat molemmat sekä yleisyyteen että tietoon. Muut kaksi termiä viittavat historiaan (*historical*) ja tosiasioihin (*factual*).

Taulukko 9. Yleisen tiedon evidentiaalit.

Termi	Evidentiaali	Kieli	Lähde
common knowledge	<i>-dg ginä</i>	kalmukki	Skribnik & Seesing 2014
historical	<i>-ə-nog</i>	ladakhi	Koshal 1979
general knowledge	<i>-nĩnta</i>	mamaindê	Eberhard 2009
factual	<i>re</i>	wutun	Sandman 2016

4.5.2 Ego-evidentiaalisuus

Ego-evidentiaalisuuskaan ei kuulunut tutkimuksen alussa valittuihin vertailukäsitteisiin, mutta myös tämäntyyppisiä kategorioita löytyi useammasta kielestä. Ego-evidentiaalisuus tarkoittaa puhujan tiedon perustuvan puhujan omaan kokemukseen, toimintaan tai osallistumiseen. Kategorialla voi olla yhteys persoonaan siten, että väitteissä se osoittaa egon eli puhujan tiedonlähdetä, mutta kysymyksissä ego onkin kuulija, koska kysyvä puhuja olettaa kuulijalla olevan ego-evidenssiä aiheesta. Tarkemmin sanoen ego-evidentiaalisuus kuvaa episteemisen auktoriteetin kokemusta tai toimintaa, mikä puhetapahtumasta riippuen voi viitata joko puhujaan tai kuulijaan.

Aikhenvaldilla ei tällaista kategoriaa tai semanttista parametria ei ole: hän joko mainitsee ne, mutta jättää huomiotta taksonomiassa – esimerkiksi foesta ja kashayasta mainitaan kuudes evidentiaali, mutta niiden järjestelmät luokitellaan silti viisiosaisiksi (Aikhenvald 2004: 60) – tai tulkitsee ne jonkin muun tiedonlähteen tunnuksiksi. Sen sijaan Plungianilla (2001: 352) on kategoria *endophoric*, joka viittaa sisäisten tilojen kokemiseen ja tuntemiseen, ja myöhemmässä tutkimuksessa Plungian täsmentää endoforisen evidentiaalisuuden viittaavan puhujan olevan kokija ja *participatory* viittaa puhujan osallistumiseen (Plungian 2010: 37). San Roquella ja Loughnanella (2012: 114) kategoria *participatory* osoittaa puhujan itse suorittaneen teon.

Plungian (2001, 2010) ja Loughnane (2009: 251) pitävät partisipatorista tai henkilökohtaista evidentiaalisuutta suoran evidentiaalisuuden alatyypinä. Tässä tutkielmassa puhujan osallistumiseen ja kokemukseen perustuvat evidentiaalisuus kategoriat kuitenkin luokiteltiin omaksi ryhmäkseen, koska kategorioiden määritelmät poikkeavat suoran evidentiaalisuuden kategorioista, etenkin episteemisen auktoriteetin osalta. Vertailukäsitteen nimeksi valittiin ego-evidentiaalisuus, koska se esiintyy kieliopeissa, toisin kuin esimerkiksi *endophoric*. Terminä ego-evidentiaalisuus kuvastaa myös kategorian yhteyttä episteemiseen auktoriteettiin – se ei välttämättä viittaa juuri puhujaan – ja voi viitata kaikenlaiseen omakohtaisuuteen tai egoon liittyvään, kun taas esimerkiksi *performative* viittaa melko suoraan nimenomaan teon suorittamiseen. Ego-evidentiaalisuutta ei ole myöskään käytetty muunlaisten kategorioiden nimenä, kuten *experiential*-termiä on käytetty sensorisista ja assumptiivisista kategorioista.

Tiibetin *ego*-kategoria *-yod* kattaa puhujan (eli origon) henkilökohtaisen ja välittömän tiedon, mukaan lukien tiedon itsestä. Se on oletusarvoinen evidentiaalisuus-kategoria, ellei muuta merkitä. (Garrett 2001: 5, 104–105, 116–117.) Wutunin *ego* -

yek viittaa puhujan henkilökohtaiseen osallisuuteen ja tiedonlähteenä on puhujan oma toiminta ja tietoisuus (Sandman 2016: 208–210). Kashayan ja eteläpomon *performative* kuvaa, että puhuja on itse suorittanut teon ja siksi tietää siitä (Oswalt 1961: 246, Oswalt 1986: 34, Walker 2013: 323). Foen *participatory* tai *factual -ge* ilmaisee, että puhuja joko osallistuu aktiivisesti ja tietoisesti tai esittää tunnetun tosiasian (Rule 1975: 71). Myös oksapminin *personal-factual*-kategoriaa käytetään, kun puhuja on tietoinen tekijä tai esittää kiistattomia faktoja. Loughnane kiinnittääkin huomiota oksapminin *personal-factual*-kategorian samankaltaisuuteen muun muassa foen *participatory*-kategorian ja kashayan performatiivin kanssa. (Loughnane 2009: 249, 252.) Fasun menneen ajan muoto *-sua* ilmaisee puhujan osallistuneen tapahtumaan, josta kertoo (San Roque & Loughnane 2012: 143). Esimerkit (34) ja (35) havainnollistavat kategorian käyttöä ensimmäisen persoonan yhteydessä tiibetissä ja kashayassa.

Tiibetti (Garrett 2001: 13)

- (34) *kha.sa nga khong-gi-nang-la phyin-pa-yin*
 eilen minä hän-GEN-house-LOC mennä-NMLZ-EGO.AUX
 ‘Yesterday I went to his house.’

Kashaya (Oswalt 1961: 246)

- (35) *mo-mác^h-mela .^*
 juosta-sisään.täältä-PERFM.PFV
 ‘I ran/came in.’ ‘I am coming in.’

Ladakhin *experiential -ə-ræg* taas ilmaisee kokemuksia, tunteita tai tuntemuksia (Koshal 1979: 207–209). Koshalin kuvaus ei siis erityisesti korosta omakohtaisuutta, tekijyyttä tai osallistumista, ja Aikhenvald (2004: 53) näyttäisikin tulkitsevan sen ei-visuaaliseksi sensoriseksi evidentialiksi – toisaalta kuvaus ei erityisemmin mainitse aistejakaan. Tässä tutkielmassa päädyttiin tulkitsemaan *experiential* ego-evidentialiksi, koska oman kokemuksen ilmaisimena sen käyttö on rajoittunut ensimmäiseen persoonaan (Koshal 1979: 208). Lisäksi ladakhi kuuluu bodilaiseen haaraan sinotiibetiläisessä kielikunnassa, kuten tiibetikin, ja Garrettin (2001: 102) ego-evidentialisuus on yleistä bodilaisissa kielissä.

Ego-evidentialisuus on yhteydessä siis puhujaan eli ensimmäiseen persoonaan. Koska kyse on kuitenkin täsmällisemmin episteemisestä auktoriteetista, kysymyksis-

sä ego onkin kuulija eli toinen persoona. Oksapminissa ensimmäisen persoonan väitelauseissa, joissa subjektina on siis puhuja, *personal-factual* on oikea muoto ja *visual-sensory* sen sijaan epäkieliopillinen, minkä näkee esimerkiksi (36 b). Toisen persoonan kohdalla *personal-factual*-suffikseja käytetään kysymyksissä, kun puhuja olettaa kuulijan olleen tietoinen tekijä eli ego (esimerkki (36 c)). (Loughnane 2009: 254.) Myös tiibetisissä ja wutunissa egoa käytetään toisen persoonan kysymyksissä (Garrett 2001: 109–110, Sandman 2016: 208–210). Foen, fasun, kashayan, eteläpomon ja ladakhin kuvauksissa ei mainita egon käyttöä kysymyksissä.

Oksapmin (Loughnane 2009: 254)

(36) a. *nuxut* *gəl* *ml* *di-pa*
 1DU leikata TEHDÄ(.SEQ) syödä.PFV-PER.FP.PL
 ‘We cut it up and ate it.’

b. */? *nuxut* *gəl* *ml* *de-n-gopa*
 1DU leikata TEHDÄ(.SEQ) syödä-PFV-VIS.FP.PL
 ‘We cut it up and ate it.’

c. *go* *koli* *ox=nux=xe* *wa* *de-l=d=o*
 2SG PN 3SG.M=OBJ=FOC nähdä TEHDÄ-IPFV.PER.TODP=PQ=EMPH
 ‘Did you see Koli?’

Ego-evidentialisuus löytyy omana kategorianaan kahdeksasta kielestä, joiden kieliopissa käytetyt termit on listattu Taulukkoon 10. Erilaisia termejä on kuusi, eli melkein kaikissa kielissä on käytetty eri termejä, ja foen kieliopissa on kaksi vaihtoehtoista termiä. Termejä *ego* ja *performative* on käytetty kahden kielen kuvauksissa, ja molempia termejä käytetään tiettyjen alueiden tutkimuksessa: egoa sinotiibetiläisten ja performatiivien pomolaisten kielten tutkimuksessa. Myös *factual* esiintyy tavaltaan kahden kielen, foen ja oksapminin kuvauksissa, mutta oksapminin termi on kaksiosainen. Oksapminin termi *personal-factual* kuvastaakin kategorian kahta puolta. Loughnane kertoo valinneensa termin ”personal evidentiality” viitataksaan kategorian käyttöön ensimmäisen persoonan väittämissä ja toisen persoonan kysymyksissä. Kummassakin tapauksessa episteemisellä auktoriteetilla – puhujalla väitteissä, kuulijalla kysymyksissä – on evidenssiä, koska hän suoritti teon. Termi ”factual evidentiality” taas viittaa siihen, miten kategoriaa käytetään kiistattomista faktoista. Sekä

henkilökohtainen että faktuaalinen evidentialisuus voivat sisältää useampia tiedonlähteitä – esimerkiksi erilaisia aistimuksia ja ajatuksia omista teoista – mutta faktuaalisen evidentialisuuden tapauksessa evidenssi on muidenkin kuin episteemisen auktoriteetin saatavissa. (Loughnane 2009: 251–253.)

Taulukko 10. Ego-evidentialisuuden termit.

Termiryhmä	Termi	Evidentiali	Kieli	Lähde
Ego	ego	-yod	tiibetti	Garrett 2001
	ego	-yek	wutun	Sandman 2016
Performative	performative	-ela	kashaya	Oswalt 1961, Oswalt 1986
	performative	-l:a	eteläpomo	Walker 2013
Muu	experiential	-ə-rəg	ladakhi	Koshal 1979
	factual	-ge	foe	Rule 1977
	participatory	-ge	foe	Rule 1977
	personal-factual	-p	oksapmin	Loughnane 2009
Muu kategoria	past tense	-sua	fäsu	San Roque & Loughnane 2012

4.5.3. Avoimia kysymyksiä

Kielten kuvauksista löytyi kaksi yksittäistä kategoriaa, jotka eivät sopineet vertailukäsitteisiin.

Kwakiutlin suffiksin *-Eng·a* selitykseksi annetaan ainoastaan 'in a dream' (Boas 1911: 496), eikä vastaavaa merkitystä löytynyt muista kielistä omana kategorianaan. Boasin kuvaus kwakiutlista on ensimmäinen kerta, kun termiä *evidential* on käytetty, ja todennäköisesti myös ensimmäisiä kertoja, kun tiedonlähteen ilmaisu kieliopillisena kategoriana on tunnistettu, joten myöhempi tutkimus, joka on tietoisempi evidentialisuudesta, voisi tarjota monipuolisempaa tietoa. Uudempaa tutkimusta ei kuitenkaan löytynyt, eikä glossaamaton esimerkki *laE'ng·a* 'in a dream it was seen that he went X' (ibid.) selitä merkitystä kovinkaan paljon. Niinpä suffiksia *-Eng·a* ei sen tarkemmin luokitella tässä tutkielmassa.

Ladakhin *narrative*-kategoriaa *-kək* käytetään tarinoissa, eikä ilmeisesti muissa konteksteissa (Koshal 1979: 205). Muissakin kielissä on kertomuksissa käytettäviä evidentialiaaleja – etenkin länsiapassin partikkelit *ch'inū* ja *lək'eh* – mutta ladakhin *-kək* näyttää olevan erikoistunut nimenomaan kertomuksiin ilman suullisen tiedon tai toisen käden tiedon konnotaatioita. Pikemminkin se osoittaa, että puhuja ei ole nähnyt kertomuksen tapahtumia eikä hänellä ole niistä suoraa tietoa, eli kyseessä on ehkä jonkinlainen tarinoihin erikoistunut tiedonlähteen puutteen merkintä – toisaalta ”narrational” näyttäisi olevan yksi ladakhin orientaatio- eli evidentialisuusvaihtoehtoista (Koshal 1979: 185, 205). Myös ladakhin kohdalla tuorempi analyysi voisi

valottaa narratiivin ja muiden kategorioiden asemaa, mutta sellaisen puuttuessa *narrative* jätettiin luokittelematta.

4.6. Yhteenveto

Tässä luvussa on tarkastelu kielten kuvauksissa käytettyjä termejä evidentiaalisuus-kategorioille ja verrattu niitä toisiinsa. Terminologia on osoittautunut runsaaksi ja vaihtelevaksi, mutta toisaalta myös kielten kategorioissa on eroja sen mukaan, mitä semanttisia ominaisuuksia kulloisestakin käsitteestä painotetaan ja kielten kuvauksetkin vaihtelevat laajuudeltaan. Seuraavaksi viidennessä luvussa kuvataan terminologian yleisiä tendessejä, minkä lisäksi termejä tarkastellaan suhteessa hyvän termin kriteereihin sekä pohditaan terminologian synonyymisyyttä ja polyseemisyyttä. Lopuksi kuudennessa luvussa esitetään yleisiä havaintoja tutkimuksesta.

5. Pohdinta

Kieliopissa käytetty terminologia on hyvin vaihtelevaa. Termit sinänsä täyttävät hyvän termin kriteerit (ks. luku 2.2., Haarala 1981: 37–39, Nuopponen & Pilke 2010: 65–69): lyhyys on toki kyseenalaista, mutta pääsääntöisesti ne kuvaavat evidentiaalisuuskategoriaa hyvin, sopivat kulloisenkin kielen esitettyyn järjestelmään ja sopivat johdettaviksi ja yhdistettäviksi, kuten näkee vaikkapa eri päättelytyyppejä kuvaavista termeistä. Toisaalta eri tutkijat käyttävät samantyyppisistä evidentiaalisuus-kategorioista eri termejä, ja joissakin tapauksissa samaa termiä on käytetty erilaisista kategorioista, joten eri kielioppien välillä kriteerit eivät toteudu. Eri käyttötavat vähentävät termien läpinäkyvyyttä ja erottuvuutta: suoralta kädeltä ei voi tietää, viittaako termi *experiential* suoraan tietoon, oletukseen vai puhujaan tietoon itsestään. Termien käytön vaihtelevuus johtuu todennäköisesti evidentiaalisuuden lyhyestä tutkimushistoriasta: termi on tarkasti määritellyn käsitteen nimi, alalla yleisesti tunnettu ja vakiintunut (Haarala 1981: 16), joten jos ilmiö ja sen tutkimus ei ole riittävän tunnettua ja vakiintunutta, sen termitkään tuskin ovat. Lisäksi kielten kategoriat ovat harvoin tarkasti määriteltyjä, eivätkä etenkin kieltenvälisestä näkökulmasta.

Tutkimuskirjallisuudessa käytetyistä termeistä löytyikin niin synonyymisiä kuin polyseemisiä tai homonyymisiä termejä. Taulukkoon 11 on listattu kunkin kategorian synonyymiset termit, eli kaikki termit, jotka viittaavat saaman vertailukäsitteeseen. Lisäksi taulukkoon on poimittu myös kunkin vertailukäsitteen monoseemiset termit eli termit, joita on käytetty vain yhden vertailukäsitteen kohdalla – joskin

usein monoseeminen termi on esiintynyt vain yhden kielen kuvauksessa. Termi on laskettu monoseemiseksi, vaikka se olisi osana toisen kategorian termiä, kuten *visual* on osa oksapminin suoran evidentialisuuden termiä *visual-sensory*. Poikkeuksena tosin ovat *infer-* ja *deduce-*verbeistä johdetut termit, sillä niitä on niin runsaasti sekä inferentiaalisissa että assumptiivisissa kategorioissa sekä yksinkertaisina että johdetuina. Puhdasta monoseemiaa ei kuitenkaan ole, sillä moniseemisiksi lasketut termit ovat keskenään synonyymejä. Yksi syy synonymiaan on, että eri termit korostavat eri puolia käsitteistä (ks. Nuopponen & Pilke 2010: 60), ja termien valinnoissa näkyvät selviä tendenssejä, joita käsitellään ennen kuin palataan tarkemmin synonymiaan, polysemiaan ja homonymiaan.

Taulukko 11. Termien synonymia

Vertailukäsite	Synonymia	Monosemia
Visuaali	default, factual, direct, direct knowledge, direct sensory experience, observe-, seen, visual, visual evidence, visuo-perception	observe, seen, visual, visuo-perception
Suora	attested, direct, direct evidence, experiential, eyewitness, firsthand, personal knowledge, sensory experience, visual-sensory, witnessed	attested, eyewitness, firsthand, personal knowledge, witnessed
Ei-visuaali	auditive, auditory, aural, evidence heard, hearing, hearing and other nonvisual sensory, hear with ears, introspective, non-eyewitness experiential, nonsight sensory, nonvisual, nonvisual sensorial, nonvisual sensory, non-visible, sensed, sensory, sensory inferential, unseen sense perception	audi-, hear-termit, introspective, nonvisual, non-visible, unseen
Epäsuora	indirect, non-eyewitness, non-personal knowledge, non-witnessed	indirect, non-personal knowledge
Inferentiaali	apparent, circumstantial, circumstantial inference, confident inference, conjecture, deduced, deduction, deductive, evidence, fact-based inferential, inference, inferential, inferred, inferring, logical, logical inferential, mental deduction, mirative, nonwitnessed, past deferred realization, physical inferential, previous evidence, probabilitive, semblative, sensory-inferential, specific inferred, visible evidence	apparent, circumstantial, logical, mirative, probabilitive, semblative, previous evidence, visible evidence
Assumptiivi	additional inferred, appearance-based inferential, approximative, assertion, assumed, attested inferential, conjecture, customary, deduce, deductive, expectational, expectative, experiential, generic inferred, inferential, inferred probability, internal, non-mirative inferential, prospective, reasoning, reportive, speculative, tentative inference	approximative, assertion, assumed, customary, expectational, expectative, internal, prospective, reasoning, speculative
Reportatiivi	diffuse hearsay, heard from another, hearing, he said; hearsay, hearsay-reportive, indirect quotation, knowledge through language, narrative, narrative quotative, non-indicative quotation, quotative, reportative, reported, reported speech, reported second hand, reported third hand, reportive, secondhand	heard from another, hearing, he said; knowledge through language, reportative, repoted speech, reported second hand, reported third hand
Kvotatiivi	quotative, quotative hearsay, reported, second-hand	-
Yleistieto	common knowledge, factual, general knowledge, historical	common knowledge, general knowledge, historical

Ego	ego, experiential, factual, participatory, performative, personal-factual	ego, participatory, performative,
------------	---	-----------------------------------

Visuaalisten evidentialisuuskategorioiden kohdalla termit liittyvät näkemiseen, havaitsemiseen tai suoruteen. Yleisin vaihtoehto on näkemiseen viittaava *visual*, mutta kategoriasta on myös *observe*-tyyppisiä ja *direct*-tyyppisiä termejä. *Direct* on suosittu termi myös suoran evidentialisuuden kategorioille, jonka termit muten viittaavat lähinnä kokemukseen tai omakohtaisuuteen, kuten *experiential* (matses) ja *firsthand* (bora). Muita termejä on ylipäätään paljon, ja suurin osa termeistä esiintyy vain yhdessä kieliopissa. Visuaalisen ja suora evidentialisuuden termit menevät päällekkäin vain *direct*-termion osalta, joskin *observe* (visuaalinen) ja *witness* (suora) ovat merkitykseltään lähellä toisiaan. Toisaalta, suoran evidentialisuuden kategorioista ei ole käytetty *visual*-termiä – poikkeuksena oksapminin *visual-sensory*, jossa kuitenkin *sensory* osoittaa, ettei ole kyse vain näkemisestä (Loughnane 2009) – mikä on tärkeä terminologinen ero nöiden vertailukäsitteiden välillä.

Ei-visuaalinen sensorinen kategoria on nimetty käytännössä kahdella tavalla: joko näkemisen kieltäväksi tai kuuloa korostavaksi. Edelliseen ryhmään kuuluvat muun muassa *nonvisual sensory* (mm. wintu) ja *unseen* (huli), jälkimmäiseen *auditive* (mm. nenetsi) ja *hearing* (akha). Lisäksi oli muutama aistimiseen liittyvä termi, kuten *sensed* (ipili). Yleisin termi oli *nonvisual*, ja muutenkin ei-näkemisen termit olivat yleisempiä.

Todisteisiin pohjautuvan, inferentiaalisen päättelyn kategorian termi viittasi yleensä juurikin päättelyyn, ja useimmiten termi on muodostettu englannin *infer*-verbistä. Lisäksi oli muita päättelyyn tai ajatteluun viittaavia termejä, muun muassa *deduce*-verbistä johdettuja, tai todisteisiin viittaavia, kuten foen *visible evidence*. Termeissä näkyi jonkin verran eri tutkimustraditioiden vaikutus: esimerkiksi enetsin *probabilitiv* on samojedikielten tutkimuksessa perinteisesti käytetty termi (Künnap 2002: 146), ja *evidence*-ryhmän termit ovat kaikki Papua-Uuden-Guinean kielten kuvauksista (Rule 1977, San Roque & Loughnane 2012).

Assumptiivisen päättelyn termit ovat vaihtelevampia, eikä löydy selkeästi suosituinta vaihtoehtoa – suosituin, *assumed*, esiintyi kolme kertaa, mikä on vähän verrattuna siihen, että kategoria löytyi 22 kielestä, ja erilaisia *infer*-termejä oli yhteensä enemmän. Juuri *infer*-termien käyttö assumptiivisesta kategoriasta on silmiinpistävää, sillä ne ovat yleisin termi inferentiaaliselle päättelylle, mikä haittaa termien

ymmärrettävyyttä. Ongelmaa ei yleensä ole yksittäisen kielen kuvauksessa, vaan se nousee vasta eri kielten termejä vertailtaessa. Toisinaan kuitenkin saman kielen järjestelmässä voi olla useampi samanlainen termi, jolloin ymmärrettävyyden lisäksi kärsii myös erotettavuus: esimerkiksi hupin *inferred* ja *additional inferred* tai patwinin *confident inference*, *circumstantial inference* ja *tentative inference* ovat keskenään samankaltaisia. Lisäksi sekä assumptiivisesta ja inferentiaalisesta evidentiaalisuudesta on käytetty *deduced*- ja *conjecture* -termejä. Muuten assumptiivisesta päätelystä käytetty termi viittaa oletuksen ja päättelyn lisäksi esimerkiksi tavan- tai odotuksenmukaisuuteen, kuten nambikuaran *customary* ja wintun *expectational*.

Reportatiivisen kategorian termeissä on muutama selvästi suosittu termi: *report*-verbistä johdetut, *hearsay* ja *quote*-verbistä johdettu. Niiden ulkopuolelle jäi vain muutamia termejä, mikä osoittanee, että tämän kategorian terminologia on melko vakiintunutta. Eniten oli *report*-ryhmän verbejä, mutta yleisin yksittäinen termi oli *quotative*, mikä on sikäli ongelmallista, että *quotative* on yleisin termi myös kvotatiivisen evidentiaalisuuden kategorialle. Tällöin termin ymmärrettävyys ja erottuvuus kärsii. Myös *secondhand*-termiä käytettiin sekä reportatiivisesta että kvotatiivisesta evidentiaalisuudesta. Sen sijaan *reported*-termin toistuminen kvotatiivisen evidentiaalisuuden terminä johtuu tässä tutkielmassa tehdystä ratkaisusta luokitella yksi kalmukin *reported*-rakenteista kvotatiiviseksi.

Epäsuora evidentiaalisuus ja yleistieto löytyivät omina kategorioinaan vain muutamista kielistä, ja niissä oli suhteessa kielten määrään paljon termejä. Epäsuoran kategorian yleisin termi oli *indirect* (mm. kalmukki), mutta lisäksi oli muita eimakohtaisuuteen viittavia termejä, kuten *non-personal* (aymara), *non-witnessed* (bora). Yleistiedon kategorioista oli kaikkien kielten kuvauksissa käytetty eri termejä, mahdollisesti siksi, että yleistieto esiintyy harvoin omana kategorianaan.

Ego-evidentiaalisuus oli melkein jokaisessa kielen kuvauksessa omalla termillään, minkä lisäksi foen kieliopissa oli vaihtoehtoinen termi. Olettaisin, että terminologinen kirjo johtuu paitsi evidentiaalisuuden tutkimuksen nuoresta iästä, mahdollisesti myös siitä, ettei kategoria syystä tai toisesta ole vielä tunnettu – esimerkiksi Aikhenvald (2004) ei ota sitä huomioon ollenkaan. Lisäksi tutkimusten maantieteelliset ja ajalliset erot voivat vaikuttaa. Foe (Rule 1977), oksapmin (Loughnane 2009) ja fasu (San Roque & Loughnane 2012) ovat papua-uusi-guinealaisia kieliä, ja vaikka kaikissa on eri termit, Loughnane ja San Roque ovat tietoisia Rulen tutkimuksesta: Loughnane (2009: 251) mainitsee Rulen kieliopin kertoessaan *personal-factual*-

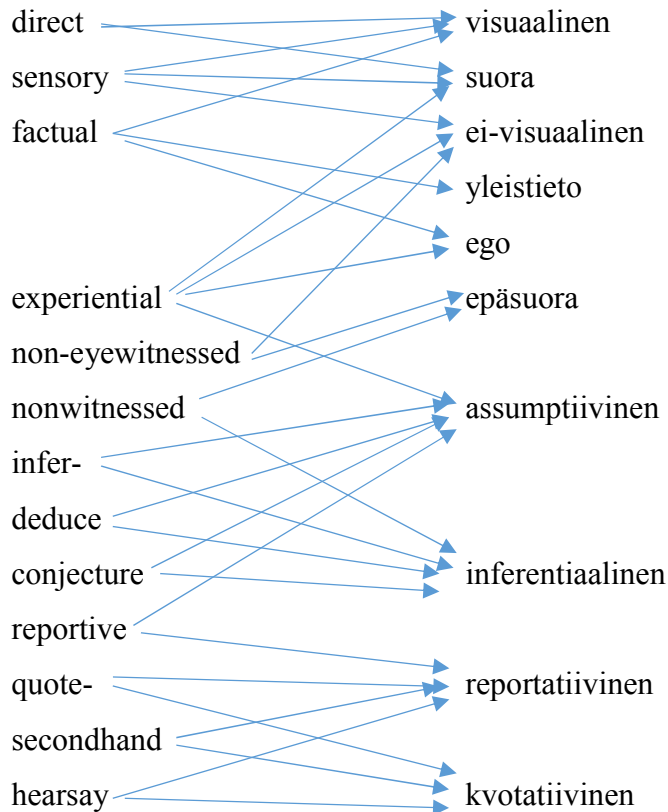
kategoriasta ja San Roque ja Loughnane (2012: 114) ovat valinneet vertailukäsitteensä nimeksi *participatory* juuri Rulen mallin mukaan. Kashaya (Oswalt 1961, 1986) ja eteläpomo (Walker 2013) ovat molemmat pomolaisia kieliä, joten sama termi *performative* ei ole yllättävä, ja Walker käyttää Oswaltin tutkimuksia lähteenään. Ladakhi (Koshal 1979), tiibetti (Garrett 2001) ja wutun (Sandman 2016) ovat sinotiibetiläisiä kieliä, joista siniittisessä wutunissa on paljon tiibetiläisiä vaikutteita (Sandman 2016: 2). Näistä ladakhin *experiential* on selvästi tiibetin ja wutunin *egoa* vanhempi termi, ja on epäselvää, missä määrin Garrett ja Sandman ovat olleet tietoisia Koshalin työstä – joka tapauksessa Sandman on tuntenut Garrettin tutkimuksen (Sandman 2016: 208). On myös syytä huomata, että kaikissa näissä ryhmissä vanhimmat tutkimukset – Oswalt (1961), Rule (1977) ja Koshal (1979) – on julkaistu ennen Chafen ja Nicholsin (1986) ensimmäistä kieltenvälistä evidentiaalisuustutkimusta, ja koska tutkitut kielet ovat niin erilaisilla alueilla, nämä tutkijat eivät välttämättä ole olleet tietoisia toistensa tutkimuksista.

Evidentiaalisuuskategorioiden termeissä on paljon sekä synonymiaa että homonymiaa tai polysemiaa. Synonymia, eli eri termien käytön samankaltaisista kategorioista, on tiivistetty Taulukkoon 11, mutta sen näkee jo Taulukoista 1-10, parhaiten Taulukoista 6 (assumptiivi) ja 10 (ego), joissa termien lukumäärä on lähes sama kuin kielten. Assumptiivisen evidentiaalin kohdalla kyse on osittain siitä, että kielessä voi olla useampi kategoriaa, jotka on luokiteltu samaan ryhmään (mm. ladakhi ja kalmukki), mutta myös siitä, että termit vaihtuvat: esimerkiksi Pitkin (1984) ja Schlichter (1986) käyttävät eri termejä wintun kategoriasta. Samoja ongelmia on muissakin kategorioissa. Termien vaihtelevuus johtunee lyhyestä tutkimushistoriasta (ks. luku 2.2.), jonka takia terminologia ei ole ehtinyt vakiintua, sekä tutkijoiden erilaisista näkökulmista kategorioihin ja termeihin. Eri tutkijat pitävät kategorioiden eri merkityksiä keskeisimpinä: esimerkiksi suoran kategorian termeistä *direct* viittaa tiedon suoruuteen, mutta *sensory experience* tai *visual-sensory* korostaa tiedon olevan peräisin aisteista. Toisaalta, tutkijat ovat myös johtaneet termejä eri lähteistä, vaikka merkitys olisikin samankaltainen: esimerkiksi *inferred* ja *deduced* viittaavat molemmat päättelyyn. Lisäksi kieliopit käsittelevät kielikohtaisia kuvauskategorioita, eivätkä vertailukäsitteitä, jolloin kategorioiden rajat ja ominaisuudet ovat erilaisia ja termien on kuvattava mahdollisimman hyvin juuri kyseisen kielen kategoriat.

Termien polysemiaa ja homonymiaa havainnollistaa Kaavio 2, jossa eri termeistä osoittaa nuoli kutakin vertailukäsitettä kohti, josta kyseistä termiä on käytetty.

Kaaviossa näkyy myös osa synonymiasta, kun samaan vertailukäsitteeseen osoittaa useampi nuoli. Ongelmallisin termi lienee *experiential*, jota on käytetty sekä suorasta tiedosta (matses), assumptiivista (wintu) sekä egosta (ladakhi), minkä lisäksi länsi-passin *non-eyewitness experiential* viittaa ei-visuaaliseen evidenssiin. Termiä *factual* on käytetty sekä näkemistä kuvaavasta kategoriasta (kashaya, eteläpomo), yleistiedosta (wutun) että ego-evidentiaalisuudesta (foe sekä osana oksapminin termiä). Muita vastaavia tapauksia ovat *infer*-tyyppiset termit sekä *deduced* ja *conjecture*, joita käytetään molemmista päättelytyypeistä. Myös *quotative* esiintyy molempien välitetyn tiedon kategorioiden kohdalla. Lisäksi *direct* voi viitata joko näkemiseen tai aivan kaikkiin aisteihin, ja sanaa *sensory* näkee niin visuaalisen, suoran kuin ei-visuaalisen evidentiaalisuuden termeissä.

Kaavio 2. Termien polysemia ja homonymia.

Kategorioiden merkitykset ovat melko lähellä toisiaan, joten useimmissa tapauksissa on kyse polysemiasta. Visuaalinen, suora ja ei-visuaalinen evidentiaalisuus (termi *sensory*) sisältävät kaikki aistihavainnon, ja on helppo ymmärtää egon eli puhujan oman kokemuksen yhteys aistihavaintoihin tai kokemuksiin perustuvaan päättelyyn (*experiential*). Schlichter (1986: 52) kertookin vaihtaneensa Pitkinin (1984)

assumptiivisesta kategoriasta käyttämän *experiential*-termin toiseen, koska hänestä ei-visuaalinen kategoria on eksperientiaalinen – siis Schlichterille sana 'experiential' viittaa aistikokemukseen, kun taas Pitkin ilmeisesti pitää sitä kokemuksiin ja odotuksiin viittaavana terminä, minkä takia he käyttävät samaa termiä eri kategorioista. Samoin assumptiivisen ja inferentialisen sekä reportatiivisen ja kvotatiivisen evidentialisuuden välillä on selviä semanttisia yhtäläisyyksiä. Sen sijaan pikemminkin homonyymistä on termin *nonwitnessed* käyttö sekä epäsuorasta että inferentiaalisesta kategoriasta sekä termin *reportive* käyttö assumptiivisesta ja reportatiivisesta kategoriasta, koska näillä kategorioilla ei ole niin selvää semanttista yhteyttä.

Eniten terminologista vaihtelua tuntui olevan ei-visuaalisessa, inferentiaalisessa ja assumptiivisessa evidentialisuudessa sekä ego-kategoriassa. Paljon vaihtelua oli myös epäsuoran evidentialisuuden ja yleisen tiedon kohdalla, mutta niissä kielten vähäisyys todennäköisesti vaikuttaa tulokseen. Egon termien erilaisuus selittynee ainakin osittain tutkimushistorian hajanaisuudella ja lyhyydellä, mutta muiden kategorioiden tapauksessa voi olla kyse kategorian semanttisesta rakenteesta. Ei-visuaalisen kategorian monitahoisuuden näkee jo esimerkiksi Aikhenvaldin ja tämän tutkielman vertailukäsitteestä: *nonvisual sensory*, ei-visuaalinen sensorinen. Kategoriassa on selvästi kaksi semanttista osaa, ei-näkeminen ja aistit, mikä näkyy kieliooppien kuvauksissa ja myös termeissä. Joissakin tapauksissa määritelmä tai termi korostaa ei-näkemistä, ja toisissa tapauksissa aistimista. Lisää monimerkityksisyyttä tulee siitä, että kuuloaisti näyttää olevan tiedonlähteenä paljon tärkeämpi kuin muut ei-visuaaliset aistit, joten termit korostavat melko usein pikemminkin kuulemistä, jos eivät näköhavainnon puuttumista. Erilaisiin korostuksiin vaikuttanevat paitsi tutkijoiden eri näkemykset, myös kielten kategorioiden erilaiset painotukset, jolloin terminologiset erot ovat myös perusteltuja. Myös inferentiaalisessa ja assumptiivisessa evidentialisuudessa voi ajatella olevan kaksi semanttista osaa: toisaalta päättely, toisaalta päättelyn perusteet (todisteet tai muu tieto). Seurauksena on eri tavoin päättelyä, muuta ajattelua, arviota ja todisteita painottavia termejä.

6. Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa on tarkasteltu eri evidentialisuuskategorioiden termejä, joita on käytetty kieliopeissa ja muissa kuvauksissa. Evidentialisuuskategorioiden kuvaukset ja termit on kerätty kielten kuvauksista ja niitä on verrattu toisiinsa, minkä perusteella evidentialisuuskategoriat on ryhmitelty kaikkiaan kymmeneen ryhmään (luvut

4.1–4.5.). Vertailukäsitteet perustuivat pitkältä Aikhenvaldin (2004) typologiaan, mutta kaksi vertailukäsitettä, yleistieto ja ego-evidentiaalisuus, muotoutuivat kieliopeista löydetyn aineiston perusteella. Ryhmistä on yhteenveto Taulukossa 12. Lisäksi oli kaksi kategoriaa, jotka eivät sopineet mihinkään vertailukäsitteeseen eivätkä muistuttaneet toisiaan riittäväksi muodostaakseen yhtenäistä ryhmää (ks. luku 4.5.3.).

Taulukko 12. Yhteenveto kategorioiden vertailukäsitteistä

Vertailukäsitteet	Lyhyt kuvaus
Visuaali	näkeminen, myös havitseminen ja todistaminen
Suora	kaikki aistit
Ei-visuaalinen sensorinen	muut aistit kuin näkö
Epäsuora	ei käy ilmi, onko kyse päättelystä vai kuulopuheesta
Inferentiaali	esimerkiksi lopputuloksesta
Assumptiivi	esimerkiksi aikaisemmasta kokemuksesta
Reportatiivi	kuulopuhe; alkuperäinen lähde on tuntematon tai määrittelemätön
Kvotatiivi	alkuperäinen lähde on tunnettu
Yleistieto	yleinen, kulttuurisesti tai historiallisesti tunnettu tieto; faktat
Ego-evidentiaalisuus	puhujan oma osallistuminen tai kokemus

Havaintojeni mukaan alan terminologiaa vaivaa sekä runsas synonymia (samanlaisista kategorioista on käytetty eri termejä) että polysemia (samoja termejä käytetään eri kategorioista) (ks. Taulukko 11 ja Kaavio 2). Terminologian vaihtelevuus kertoo paitsi siitä, että kielten kategoriat on koettu erilaisiksi, myös siitä, että evidentiaalisuus on ilmiönä tunnettu vasta suhteellisen vähän aikaa, tutkimus on melko nuorta ja terminologia siten osittain vakiintumatonta. Ensimmäiset typologiset tutkimukset julkaistiin vuosina 1986 (Wallace & Chafe) ja 1988 (Willett), kun taas vanhin lähde tässä tutkimuksessa on kielioppiluonnos vuodelta 1911 (Boas). Terminologia ei siis ole vielä ehtinyt vakiintua, ja on todennäköistä, etteivät kielioppien kirjoittajat ole olleet kovin tietoisia muiden kielten evidentiaalisuusjärjestelmistä ja niiden termeistä.

Termien vaihtelevuus ei kuitenkaan aina palvele tutkimusta: vaikka ajateltaisiinkin partikularistisen näkemyksen mukaan, että kielten kategoriat ovat pohjimmiltaan erilaiset, voidaan silti havaita samankaltaisuuksia ja yhtäläisyyksiä, joiden olisi hyvä heijastua myös käytetyissä termeissä. Toisaalta, jos taas universalistisen näkemyksen mukaan kielten kategorioita pidetään pohjimmiltaan samoina, sitä suuremmalla syyllä myös terminologian tulisi olla yhteneväistä. Kumman näkökannan omaksuukaan, yhtenäisyys terminologiassa on hyödyllistä, koska silloin on selvempää, mitä eri termit tarkoittavat.

Toisaalta, termien vaihtelevuus on myös hyvästä, etenkin partikularistisesta näkökulmasta. Kielten kategorioissa on eroja, ja on hyvä, että erot näkyvät myös terminologiassa. Termien on kuitenkin tarkoitus kuvata hyvin juuri tietyn kielen kategorioita, joten kun kielet painottavat kategorioiden semanttisia puolia eri tavoilla, terminologinen ero on perusteltu. Niinpä partikularistisesta ja terminologisesta näkökulmasta olisi ehkä syytä kiinnittää huomiota kunkin kielen tutkimuksen piirissä käytettyihin termeihin. Esimerkiksi länsiapassissa on *non-mirative inferential* -partikkeli, joka on tässä tutkielmassa luokiteltu assumptiiviseksi, sekä miratiivinen partikkeli *mirative/inferential*, jota tutkielmassa ei tarkemmin käsitelty – vaikka termit tuovat esiin partikkelien semanttisia yhtäläisyyksiä, ne eivät ole kovin hyvin erottuvia.

Terminologinen yhtäläisyys tai hajanaisuus heijastaa osittain kategorioiden semanttista yhtäläisyyttä. Yhdenmukaisinta terminologia on reportatiivisen evidentialisuuden kategoriassa, Aikhenvaldin (2004) mukaan toisen käden evidentialit ovat semanttisesti varsin yhdenmukaisia maailman kielissä. Eniten hajontaa taas on ei-visuaalisen sensorisen evidentialisuuden, päättelyn ja ego-evidentialisuuden kategorioissa, jotka ovat semanttisesti monitahoisempia. Ei-visuaalisen sensorisen kategoria ilmaisee sekä näkemisen puutetta että muihin aisteihin tai kuulemiseen perustuvaa tietoa. Päättelyssäkin on monta semanttista elementtiä, minkä lisäksi termejä voi johtaa monista eri sanoista, joiden merkitys on riittävän lähellä kategorian semantiikkaa. Ego-evidentialisuuden termejä on niin ikään johdettu monista eri lähteistä, minkä lisäksi kategorian tunnettuus voi vielä olla vähäistä.

Olisi kiinnostavaa, jos sekä kielten kuvauksissa että typologisessa tutkimuksessa näkyisi tietoisuus termeistä, sillä termi voi vaikuttaa kategorian tulkintaan. Jos termejä perusteltaisiin tai muuten kommentoitaisiin, valittu termi olisi motivoitumpi, kategorian semantiikka avautuisi enemmän eikä ehkä tarvittaisi vaihtoehtoisia termejä, kuten *foen* ja *ingushin* kieliopissa on käytetty (Rule 1977, Nichols 2011: 279). Esimerkiksi, miksi on valittu termi *deduced* eikä *inferred*, viittaavatko ne tutkijan mielestä erilaisiin päättelytapoihin, ja edustaako kuvattu kategoria nimenomaan jompaakumpaa? Tai miksi termiä on vaihdettu? Esimerkiksi Oswalt (1986) kertoo vaihtaneensa *aural*-termin termiksi *auditory*, koska ”aural” muistuttaa äännettynä sanaa ”oral”, mutta kiinnostavampaa olisi tietää, miksi *circumstantial* (Oswalt 1961) vaihtui *inferential*-termiksi. Termien ja kategorioiden merkitysten selittäminen auttaisi myös typologista tutkimusta. Esimerkiksi ladakhin kategorian *reportive* kuvauksessa ei ole juuri mitään samaa kuin muiden kielten reportatiivisten tai kvotatiivisten kate-

gorioiden kuvauksissa, mutta sekä Bhat (1999) että Aikhenvald (2004), lähteenään Koshal (1979) pitävät sitä reportatiivisena, toisen käden tiedon kategoriana. Oletan, että ainakin osasyys luokitteluun on kategorian nimi.

Ylipäättään typologisessa tutkimuksessa tietoisuus eri termien käytöistä voisi olla avuksi kategorioiden luokittelussa. Haspelmathin (2010) huomion mukaan samat termit sekä vertailukäsitteille että kuvauskategorioille ovat käytännöllisiä – koska kielioppien kuvauskategorioiden termeihin ei juuri voi vaikuttaa, vertailukäsitteiden termien valintaan tulisi kiinnittää huomiota ja niiden perustelu voisi toisinaan olla paikallaan, samoin kuin vertailukäsitteiden ja kuvauskategorioiden selkeä erottaminen. Esimerkiksi San Roque ja Loughnane (2012) esittävät eksplisiittisesti, mikä on heidän käyttämänsä vertailukäsitteen termi ja mikä on lähdekieliopissa käytetty termi, minkä lisäksi heidän termsä *results* ja *reasoning* ovat esimerkkejä semanttisista termeistä, joita Haspelmath (2010) ehdottaa käytettäväksi.

Tutkimuksessani ehkä yllättävintä oli löytää niinkin monta kuin neljä kieltä, joissa on erillinen yleisen tiedon kategoria, sekä kahdeksan kieltä, joissa on omana kategorianaan ego-evidentiaalisuus. Aikhenvaldhan (2004) ei sisällytä näitä semanttisiin parametreihinsä. Toisaalta, parametrit ovat yleistyksiä toistuvista tiedonlähteistä, joten voi olla, ettei Aikhenvald ole pitänyt niitä riittävän toistuvana verrattuna valitsemiinsä tiedonlähteisiin (*visual, non-visual sensory, inference, assumption, hearsay, quotative*; Aikhenvald 2004: 63–64). Tämän tutkielman kieliotoksen valossa tosin näyttää siltä, että ego-evidentiaalisuus on yleisempää kuin puhtaasti kvotatiivinen evidentiaalisuus – joka löytyi vain kuudesta kielestä – mutta syynä on todennäköisesti otoksen pienuus sekä valikoituneet ja valikoitumatta jääneet kielet. Joka tapauksessa, evidentiaalisuuden kuvauksessa ja typologiassa riittää vielä tutkittavaa, jotta eri kielten järjestelmiä ja niistä tehtäviä yleistyksiä voisi paremmin ymmärtää.

Lähteet

Kielten kuvaukset

Aikhenvald, Alexandra Y. 2003. Evidentiality in Tariana. Teoksessa Alexandra Y. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (toim.), *Studies in evidentiality*, 131–164. (Typological Studies in Language 54.) Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Barnes, Janet 1984. Evidentials in the Tuyuca verb. *International Journal of American Linguistics* 50(3): 255–71.

- Boas, Franz 1911. Kwakiutl. Teoksessa Franz Boas (ed.) *Handbook of American Indian languages. Part 1*, 423-558 (Smithsonian Institution. Bureau of American Ethnology Bulletin 40). Washington: Government Printing Office.
- Casad, Eugene 1984. Cora. Teoksessa Ronald W. Langacker (toim.), *Studies in Uto-Aztecan grammar. Vol. 4, Southern Uto-Aztecan grammatical sketches*, 151-459. (Summer Institute of Linguistics: Publications in Linguistics 56 vol. 4) Dallas: Summer Institute of Linguistics and University of Texas at Austin.
- Casad, Eugene H. 1992. Cognition, history and Cora yee. *Cognitive Linguistics* 3(2): 151-186.
- Dickinson, Connie 2000. Mirativity in Tsafiki. *Studies in Language* 24(2), 379-421.
- Dickinson, Connie 2002. *Complex predicates in Tsafiki*. Oregon: Väitöskirja, University of Oregon.
- Dixon, R. M. W. 2003. Evidentiality in Jarawara. Teoksessa Alexandra Y. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (toim.), *Studies in evidentiality*, 165-187. (Typological Studies in Language 54) Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Eberhard, David Mark 2009. *Mamainde grammar: A Northern Nambikwara language and its cultural context*. Amsterdam: Väitöskirja, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Epps, Patience 2005. Areal diffusion and the development of evidentiality: evidence from Hup. *Studies in Language* 29(3), 617-650.
- Epps, Patience 2008. *A Grammar of Hup*. (Mouton Grammar Library: 43) Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Fleck, David William 2003. *A Grammar of Matsigenka*. Houston, TX: Väitöskirja, Rice University.
- Floyd, Rick 1993. *The Structure of Wanka Quechua evidential categories*. San Diego, CA: Väitöskirja, University of California.
- Fortescue, Michael 2003. Evidentiality in West Greenlandic. A case of scattered coding. Teoksessa Alexandra Y. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (toim.) *Studies in evidentiality*, 291-306. (Typological Studies in Language 54) Amsterdam: John Benjamins.
- Garrett, John. 2001. *Evidentiality and assertion in Tibetan*. Los Angeles, CA: Väitöskirja, University of California.
- Gordon, Lynn 1986. The Development of evidentials in Maricopa. Teoksessa Wallace Chafe & Johanna Nichols (toim.) *Evidentiality: The Linguistic coding of epistemology*, 75-88. Norwood, New Jersey: Ablex.
- Hansson, Inga-Lill 2003. Akha. Teoksessa Graham Thurgood & Randy J. LaPolla (toim.), *The Sino-Tibetan languages*, 236-251. London: Routledge.
- Hardman, Martha James 1986. Data-source marking in the Jaxi languages. Teoksessa Wallace Chafe & Johanna Nichols (toim.) *Evidentiality: The Linguistic coding of epistemology*, 113-136. Norwood, New Jersey: Ablex.
- Jacobsen, William Horton, Jr. 1964. *A Grammar of Washo language*. Berkeley, CA: Väitöskirja, University of California.
- Jacobsen, William H., Jr. 1986. The Heterogeneity of evidentials in Makah. Teoksessa Wallace Chafe & Johanna Nichols (toim.) *Evidentiality: The Linguistic coding of epistemology*, 3-28. Norwood, New Jersey: Ablex.
- Kaye, Jonathan Derek 1970. *The Desano verb: Problems in semantics, syntax and phonology*. New York: Väitöskirja, Columbia University.
- Koshal, Sanyukta 1979. *Ladakhi grammar*. Delhi, Varanasi & Patna: Motilal Banarsidass.

- Kroeker, Menno 2001. A Descriptive grammar of Nambikuara. *International Journal of American Linguistics* 67(1), 1-87.
- Künnap, Ago 2002. On the Enets evidential suffixes. *Linguistica Uralica* 38(2), 145-153.
- LaPolla, Randy J. 2003a. Dulong. Teoksessa Graham Thurgood & Randy J. LaPolla (toim.), *The Sino-Tibetan languages*, 674-684. London: Routledge.
- LaPolla, Randy J. 2003b. *A Grammar of Qiang* (Mouton Grammar Library 31). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Loughnane, Robyn 2009. *A Grammar of Oksapmin*. Melbourne: Väitöskirja, University of Melbourne.
- Lowe, Ivan 1999. Nambiquara. Teoksessa R. M. W. Dixon & Alexandra Y. Aikhenvald (toim.) *The Amazonian languages*, 269-291 (Cambridge Language Surveys). Cambridge: Cambridge University Press.
- McLendon, Sally 1975. *A Grammar of Eastern Pomo*. (University of California Publications in Linguistics 74) Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press.
- McLendon, Sally 1996. Sketch of Eastern Pomo, a Pomoan language. Teoksessa Ives Goddard (toim.), *Handbook of North American Indians*, Vol. 17 *Languages*, 507-50. Washington: Smithsonian Institution.
- McLendon, Sally 2003. Evidentials in Eastern Pomo with a comparative survey of the category in other Pomoan languages. Teoksessa Alexandra Y Aikhenvald & R.M.W. Dixon (toim.) *Studies in evidentiality*, 101-130. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Miller, Cynthia L. & Leoma G. Gilley 2007. Evidentiality and mirativity in Shilluk. Teoksessa Doris L. Payne & Mechthild Reh (toim.), *Advances in Nilo-Saharan linguistics. Proceedings of the eighth international Nilo-Saharan linguistics colloquium, University of Hamburg, August 22-25, 2001*, 191-206. Cologne: Rüdiger Köppe.
- Montserrat, Ruth & R. M. W. Dixon 2003. Evidentiality in M̃yky. Teoksessa Alexandra Y. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (toim.) *Studies in evidentiality*, 237-241. (Typological Studies in Language 54) Amsterdam: John Benjamins.
- Moshinsky, Julius 1974. *A Grammar of Southeastern Pomo*. (University of California Publications in Linguistics 72) Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press.
- Nichols, Johanna 1994. Chechen. Teoksessa Smeets, Rieks (toim.), *The Indigenous languages of the Caucasus* 4, 1-77. Delmar, New York: Caravan Books.
- Nichols, Johanna 2011. *Ingush grammar*. (University of California publications in Linguistics 143.) Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press.
- Nikolaeva, Irina 2014. *A Grammar of Tundra Nenets* (Mouton Grammar Library 65). Berlin/Boston: de Gruyter Mouton.
- Oswalt, Robert Lewis. 1961. *A Kashaya grammar (Southwestern Pomo)*. California: Väitöskirja, University of California.
- Oswalt, Robert L. 1986. The Evidential system of Kashaya. Teoksessa Wallace Chafe & Johanna Nichols (toim.) *Evidentiality: The Linguistic coding of epistemology*, 29-45. Norwood, New Jersey: Ablex.
- Pitkin, Harvey 1984. *Wintu grammar*. (University of California Publications in Linguistics 94) Berkeley: University of California Press.

- Reuse, Willem J. de 2003. Evidentiality in Western Apache (Athabaskan). Teoksessa Alexandra Y. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (toim.) *Studies in evidentiality*, 79-100. (Typological Studies in Language 54) Amsterdam: John Benjamins.
- Rule, W. M. 1977. *A Comparative study of the Foe, Huli and Pole languages of Papua New Guinea*. (Oceania Linguistic Monographs 20) Sydney: University of Sydney.
- Sakel, Jeanette 2004. *A Grammar of Mosetén*. (Mouton Grammar Library 33) Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Sandman, Erika 2016. *A Grammar of Wutun*. Helsinki: Väitöskirja, Helsingin yliopisto
- San Roque, Lila & Robyn Loughnane 2012. The New Guinea Highlands evidentiality area. *Linguistic Typology* 16 (1), 111–167.
- Schlichter, Alice 1986. The Origin and deictic nature of Wintu evidentials. Teoksessa Wallace Chafe & Johanna Nichols (toim.) *Evidentiality: The Linguistic coding of epistemology*, 46–59. Norwood, New Jersey: Ablex.
- Shibatani, Masayoshi 1990. *The Languages of Japan*. (Cambridge Language Surveys.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Siegl, Florian 2013. *Materials on Forest Enets, an indigenous language of Northern Siberia*. (Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia / Mémoires de la société Finno-Ougrinne 267) Helsinki: Société Finno-Ougrinne.
- Skribnik, Elena & Olga Seesing 2014. Evidentiality in Kalmyk. Teoksessa Alexandra Y. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (toim.) *The Grammar of knowledge: A Cross-linguistic typology*, 148–170. Oxford: Oxford University Press.
- Stenzel, Kristine 2008. Evidentials and clause modality in Wanano. *Studies in Language* 32 (2), 405–445.
- Suttles, Wayne 2004. *Musqueam reference grammar*. Vancouver & Toronto: UBCPress.
- Thiesen, Wesley & David Weber 2012. *A Grammar of Bora with special attention to tone*. (SIL International Publications in Linguistics 148) Dallas, Texas: SIL International.
- Thurgood, Graham 1986. The nature and origins of the Akha evidentials system. Teoksessa Wallace Chafe & Johanna Nichols (toim.), *Evidentiality: The Linguistic coding of epistemology in language*, 214-222. Norwood, New Jersey: Ablex.
- Valenzuela, Pilar M. 2003. Evidentiality in Shipibo-Konibo, with a comparative overview of the category in Panoan. Teoksessa Alexandra Y. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (toim.), *Studies in evidentiality*, 33-61. Typological Studies in Language 54. Amsterdam: John Benjamins
- Walker, Neil Alexander 2013. *A Grammar of Southern Pomo: An Indigenous language of California*. Santa Barbara, CA: Väitöskirja, University of California.
- Whistler, Kennerth W. 1986. Evidentials in Patwin. Teoksessa Wallace Chafe & Johanna Nichols (toim.) *Evidentiality: The Linguistic coding of epistemology*, 60–74. Norwood, New Jersey: Ablex.
- Zhang, Sihong 2014. The expression of knowledge in Ersu. Teoksessa Alexandra Y. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (toim.), *The Grammar of knowledge: A Cross-linguistic typology*, 132-147. Oxford: Oxford University Press.

Muu kirjallisuus

- Agha, Asif 1993. *Structural form an utterance context in Lhasa Tibetan: grammar and indexicality in a non-configurational language*. New York: Peter Lang.

- Aikhenvald, Alexandra Y. 2004. *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.
- Bhat, D. N. S. 1999. *The Prominence of tense, aspect and mood*. Amsterdam: John Benjamins.
- Brugman, Claudia M. & Monica Macaulay 2015. Characterizing evidentiality. *Linguistic Typology* 19(2), 201-237.
- Bybee, Joan L. 1985. *Morphology: A Study of the relation between meaning and form*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
- Crystal, David 2008. *A Dictionary of linguistics and phonetics*. 6. painos. Oxford: Blackwell Publishing.
- Diewald, Gabriele & Elena Smirnova 2010a. Introduction. Evidentiality in European languages: the lexical-grammatical distinction. Teoksessa Gabriele Diewald & Elena Smirnova (toim.) *Linguistic realization of evidentiality in European languages*, 1-14. (Empirical approaches to language typology 49). Berlin / New York: De Gruyter Mouton.
- Diewald, Gabriele & Elena Smirnova 2010b. *Evidentiality in German. Linguistic realization and regularities in grammaticalization* (Trends in linguistics 228). Berlin / New York: De Gruyter Mouton.
- Faller, Martina T. 2002. *Semantics and pragmatics of evidentials in Cuzco Quechua*. Stanford: Väitöskirja, Stanford university.
- Grice, Paul 1989. *Studies in the way of words*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Haan, Ferdinand de 1997. *The Interaction of modality and negation. A Typological study*. New York & London: Garland Publishing.
- Haan, Ferdinand de. 2013. Semantic distinctions of evidentiality. Teoksessa Dryer, Matthew S. & Haspelmath, Martin (toim.) *The World atlas of language structures online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. (<http://wals.info/chapter/77>). (19.9.–19.10.2016)
- Haarala, Risto 1981. *Sanastotyön opas* (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisu 16). Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Hammarström, Harald; Robert Forkel, Martin Haspelmath & Sebastian Bank 2016. *Glottolog 2.7*. Jena: Max Planck Institute for the Science of Human History. (<http://glottolog.org>) (23.10.2016–31.1.2017)
- Handbook of Pragmatics online: <https://benjamins.com/online/hop/> (20.10.2016)
- Haspelmath, Martin. 2007. Pre-established categories don't exist – consequences for language description and typology. *Linguistic Typology* 11 (1). 119–132.
- Haspelmath, Martin. 2008. Framework-free grammatical theory. Teoksessa Bernd Heine & Heiko Narrog (toim.) *The Oxford handbook of grammatical analysis*. 341–365. Oxford: Oxford University Press.
- Haspelmath, Martin 2010. Comparative concepts and descriptive categories in cross-linguistic studies. *Language* 86 (3). 663–687.
- Kiefer, Ferenc 1998. Modality. In *Handbook of pragmatics online*: <https://benjamins.com/online/hop2/articles/mod3> (20.10.2016)
- Kosunen, Riina 2010. Introductory tutorials in the principles of terminology work provided by the Government Terminology Service – the present and future. Teoksessa Anita Nuopponen & Nina Pilke (toim.) *Ordning och reda. Terminologilära i teori och praktik*, 117–125. Tukholma: Norstedts.
- Miestamo, Matti 2013. Kielten vertailu kielitypologisessa tutkimuksessa. Teoksessa Kolehmainen, Leena, Matti Miestamo & Taru Nordlund (toim.) *Kielten vertailun metodiikka*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Niiniluoto, Ilkka 1984. *Johdatus tieteenfilosofiaan*. 2. painos. Helsinki: Otava.

- Nuopponen, Anita & Nina Pilke 2010. *Ordning och reda. Terminologilära i teori och praktik*. Tukholma: Norstedts.
- Opas, Lisa Leena 1984. *Kielitieteen terminologiaa*. Helsinki: Yleisen kielitieteen sivulaudaturtyö, Helsingin yliopisto
- Plungian, Vladimir A. 2001. The Place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of pragmatics* 33 (3), 349–357.
- Plungian, Vladimir A. 2010. Types of verbal evidentiality marking: an overview. Teoksessa Gabriele Diewald & Elena Smirnova (toim.) *Linguistic realization of evidentiality in European languages*, 15-58. (Empirical approaches to language typology 49). Berlin / New York: De Gruyter Mouton.
- Stassen, Leon 1985. *Comparison and universal grammar*. Oxford: Blackwell.
- Stassen, Leon 2011. The problem of cross-linguistic identification. Teoksessa Jae Jung Song (toim.) *The Oxford handbook of linguistic typology*, 90-99. Oxford: Oxford University press.
- Suonuuti, Heidi 2006. *Sanastotyön opas*. Helsinki: Sanastokeksos TSK ry.
- Thurgood, Graham & Randy J. LaPolla (eds.) 2003. *The Sino-Tibetan languages*. London: Routledge.
- Weber, David J. 1986. Information perspective, profile and patterns in Quechua. Teoksessa Wallace Chafe & Johanna Nichols (toim.) *Evidentiality: The Linguistic coding of epistemology*, 137–155. Norwood, New Jersey: Ablex.
- Willett, Thomas 1988. A cross-linguistic survey of the grammaticization of evidentiality. *Studies in Language* 12(1), 51–97.

Liitteet

Liite 1. Lista kielistä

Afrikka: 1

Shilluk (länsiniloottinen)

Amerikka, Etelä: 16

Aymara (aymaralainen)

Bora (boralainen)

Desano (itätukanolainen)

Hup (nadahup-kielikunta)

Jarawara (arawálainen)

Ketsua, wanka- (ketsualainen)

Mamaindê (pohjoisnambikuaralainen)

Matses (panolainen)

Mosetén (isolaatti)

Mýky (isolaatti)

Nambikuara (nambikuaralainen)

Shipibo-Konibo (panolainen)

Tariana (arawakalainen)

Tsafiki (barbakolainen)

Tuyuca (itätukanolainen)

Wanano (itätukanolainen)

Amerikka, Pohjois: 14

Apassi, länsi- (lounaisathabaskalainen)

Grönlanti, länsi- (eskimo-aleuttilainen)

Cora (eteläinen uto-atsteekkilainen)

Kashaya (= lounaispomo) (pomolainen)

Kwakiutl (pohjoiswakashilainen)

Makah (eteläwakashilainen)

Maricopa (yumalainen)

Musqueam (salishilainen)

Patwin (wintulainen)

Pomo, etelä- (pomolainen)

Pomo, itä- (pomolainen)

Pomo, kaakkois- (pomolainen)

Washo (isolaatti)

Wintu (wintulainen)

Euraasia: 13

Ainu (ainulainen)

Akha (burmo-qiangilainen)

Dulong (sinotiibetiläinen)

Enetsi, metsä- (uralilainen, samojedi)

Ersu (burmo-qiangilainen)

Ingush (nakh-daghestanilainen)

Kalmukki (itämogolilainen)

Ladakhi (sinotiibetiläinen, bodilainen)

Nenetsi, tundra- (uralilainen, samojedi)

Qiang (sinotiibetiläinen, burmo-qiangilainen)

Tiibetti (sinotiibetiläinen, bodilainen)

Tsetseeni (nakh-daghestanilainen)

Wutun (sinotiibetiläinen, siniittinen)

Papua-Uusi-Guinea: 7

Duna (isolaatti)

Edolo (bosavi-kielikunta)

Fasu (isolaatti)

Foe (itäkutubulainen)

Huli (Nuclear Trans New Guinea)

Ipili (Nuclear Trans New Guinea)

Oksapmin (Nuclear Trans New Guinea)

Liite 2. Kategoriat ja vertailukäsitteet

Taulukkoon on listattu kielittäin, mitä termiä vertailukäsitteisiin indentifioituvista kategorioista on käytetty. Tilan säästämiseksi yleistieto ja ego-evidentiaalisuus on yhdistetty sarakkeeseen ”Muu”. Samasta kategoriasta käytetyt eri termit on erotettu pilkuilla (esimerkiksi akha: *visual*, ’seeing’ – kategoriasta on käytetty kirjallisuudessa kahta eri termiä). Eri kategoriat, jotka identtioituvat samaan vertailukäsitteeseen, on erotettu toisistaan puolipisteellä (esimerkiksi länsiapassi: *physical inferential*; *past deferred realization* – ei kategoriat, jotka kuuluvat samaan vertailukäsitteeseen).

Kieli	Visuaali	Suora	Ei-visuaali	Epäsuora	Inferentiaali	Assumptiivi	Reportatiivi	Kvotatiivi	Muu
Ainu		witnessed			semblative	expectative	hearsay-reportive		
Akha	visual, 'seeing'		nonvisual, 'hearing / feeling'				quotative, indirect quotation		
Apassi, länsi-			non-eyewitness experiential		physical inferential; past deferred realization	non-mirative inferential		quotative	
Aymara		personal knowledge		non-personal knowledge			knowledge through language		
Bora		firsthand		non-witnessed			reportative		
Cora		EV, attested			EV, inferring		QUOT, narrative quotative	QUOT, quotative, second-hand	
Desano	observed		nonvisible		inferred		reported		
Dulong	recent past		recent past				hearsay		
Duna	visual		sensory			reasoning	reported		
Edolo	visual evidence		evidence heard				hearing, he said		
Enetsi, metsä-			auditive		probabilitive		quotative, narrative		
Ersu		direct evidence			inferred, inference		reported	quotative	
Fasu	visual	past tense	hear with ears		evidence		heard from another		past tense

Foe	visuo-perception, seen		unseen sense perception		deduced, mental deduction; visible evidence; previous evidence				factual, participatory
Grönlanti, länsi-			'one can hear V-ing'		'apparently'	'presumably'	quotative		
Huli			unseen, sense perception		visible evidence; previous evidence				
Hup	visual, default		nonvisual		inferred	additional inferred	reportative, reportive		
Ingush		witnessed			nonwitnessed	inferential	quotative, hearsay		
Ipili			sensed		visible evidence		reported speech		
Jarawara		eyewitness		non-eyewitness	'seem'		reported		
Kalmukki		direct		indirect	inferred	assumed; prospective	reported	reported	common knowledge
Kashaya	visual, factual		aural, auditory		circumstantial, inferential	inferential, inferential II	quotative		performative
Ketsua, wanka-		direct			conjecture		reported		
Kwakiutl					'evidently'		'it is said'	'as I told you before'	'in a dream'
Ladakhi	observed				fact-based inferential	appearance-based inferential; attested inferential; reportive			narrative; historical; experiential
Makah			EI TERMIÄ		EI TERMIÄ	inferred probability; ei termiä	quotative; nonindicative quotation		

Mamainde	visual		nonvisual		inferred		reported second hand; reported third hand		general knowledge
Maricopa	'sight'		hearing and other nonvisual sensory, nonsight sensory				reportative		
Matses		experiential			inferential	conjecture			
Mosetén		sensory experience			deductive		hearsay		
Musqueam		'certainty'			'inferential'	'speculative'	'quotative'		
Mýky	visual		nonvisual		inferred	speculative	reported		
Nambiku-ara	observed, observation, observational				inferential, deduction	customary, internal	quotative		
Nenetsi, tundra-			auditive		inferential	approximative	reportative		
Oksapmin		visual-sensory			inferred		reported		personal-factual
Patwin		declarative mode		indirect	circumstantial inference; confident inference	tentative inference	quotative		
Pomo, etelä-	factual		aural		inferential		quotative		performative
Pomo, itä-	direct knowledge, indicative		nonvisual, nonvisual sensory		logical, logical inferential		hearsay		
Pomo, kaakkoi-	visual		introspective				quotative		
Qiang	visual				inferential		hearsay		
Shilluk	direct				inferential		hearsay		

Shipibo-Konibo		direct			inferential	speculative	reportative		
Tariana	visual		nonvisual		specific inferred, inferred	generic inferred, assumed	reported		
Tiibetti		direct		indirect					ego
Tsafiki	direct sensory experience				inferred, inferential	deduced, deduced	reportative, hearsay		
Tsetseeni		witnessed			inferential		quotative		
Tuyuca	visual		nonvisual		apparent	assumed	secondhand		
Wanano	visual		nonvisual		inference	assertion	diffuse hearsay	quotative hearsay	
Washo	visual		auditive		mirative				
Wintu	visual		nonvisual sensory, nonvisual sensorial		inferential	expectational, experiential	hearsay		
Wutun			sensory-inferential		sensory-inferential				factual; ego

Liite 3. Kielten järjestelmät

Tässä liitteessä esitellään tutkielmassa tarkasteltujen kielten evidentialisuusjärjestelmät. Järjestelmiä kuvataan ensin yleisesti, kuten onko kyse suffikseista tai partikkeleista, tai kommentoidaan muita huomionarvoisia seikkoja. Jos evidentialit ovat salkkumorfeemeja ja muodostavat paradigmoja vaikkapa tempuksen mukaan, kaikki muodot luetellaan taulukossa, minkä lisäksi ilmoitetaan, mikä muoto on valittu edustamaan kutakin kategoriala tutkielman tekstiin ja taulukoihin. Jokaisen evidentialisuus-kategorian merkitys käydään läpi ja niistä annetaan esimerkkejä. Esimerkkien glossilyhenteitä on jonkin verran muutettu tai vaihdettu, muun muassa siten, että samannimisistä kategorioista, kuten perfektistä, käytetään aina samaa lyhennettä, tai jonkin spesifin kategorian lyhenteen tilalle on valittu yleisempi. Lopuksi on taulukkomuotoinen yhteenveto kielen evidentialaaleista ja siitä, mihin vertailukäsitteeseen ne on tutkielmassa yhdistetty.

Kielet on aakkostettu suomenkielisten nimien mukaan, minkä lisäksi kielistä mainitaan Glottologissa käytetty ISO-koodi ja nimi sekä Glottologin mukainen genealoginen luokittelu. Pääkielikunnan lisäksi toisinaan mainitaan myös jokin alahaara, jotta kielten sukulaisuussuhteet hahmottuisivat helpommin.

Ainu (AIN) (Ainu) (ainulainen)

Evidentialisuus on osa modusjärjestelmää: osalla moduksista on evidentialinen merkitys. Modukset merkitään partikkeleilla. (Shibatani 1990: 83.)

Witnessed-modus *sir* osoittaa, että puhuja on todistanut asian (Shibatani 1990: 84).

Aptoas *anke* *sir-an*
sade pudota alkamaisillaan
'It is about to rain' (Shibatani 1990: 84)

Semblative humi tarkoittaa 'it sounds', 'it appears' tai 'I gather' (Shibatani 1990: 84) eli se on merkitykseltään inferentialinen.

Apto as *humi-ne*
sade pudota
'It seems to be raining.'

Expectative kuni ilmaisee merkitystä 'must be' (Shibatani 1990: 84) ja on siis assumptiivinen.

Kamuy *ne* *kuni* *a-ramu* *awa*
jumala olla täytyy 1SG-ajatella sitten
'Then I thought that (it) must be a god'

Hearsay-reportive-moduksen *hawe* merkitys on 'They say that...' tai 'I hear that...' (Shibatani 1990: 84) eli se ilmaisee toisen käden tietoa.

Hapo *ray* *hawe-ne*
äiti kuolla
'I hear that his mother has died'

Termi	Evidentiali	Vertailukäsite
witnessed	<i>sir</i>	suora
semblative	<i>humi</i>	inferentialinen
expectative	<i>kuni</i>	assumptiivinen
hearsay-reportive	<i>hawe</i>	reportatiivinen

Akha (AHK) (Akha) (sinotiibetiläinen > burmo-qiangilainen)

Evidentialisuutta ilmaistaan partikkeleilla, joilla on eri muotoja sen mukaan, mistä tempuksesta on kyse ja onko toiminta odotettua vai ei-odotettua. Tutkielman tekstissä ja taulukoissa visuaalisesta ja ei-visuaalisesta partikkeleista käytetään *expected nonpast* -muotoja. Alla oleva taulukko on muokattu Thurgoodilta. (Thurgood 1986: 214, 218.)

	Visual		Nonvisual		Quotative
	expected	nonexpected	expected	nonexpected	
nonpast	<i>ṇáa</i>	<i>ṇá</i>	<i>míá</i>	<i>njá</i>	<i>djé</i>
past	<i>ṇàá</i>	<i>ṇà</i>	<i>míà</i>	<i>njá</i>	

Partikkelista *ḡaa* Thurgood (1986: 217) käyttää termiä *visual* ja Hansson (2003: 248) glossausta 'seeing'. Thurgoodin (1986: 215) mukaan visuaalinen partikkeli osoittaa, että tiedonlähde näköhavainto.

Nə-màq àjəq-àḡ di-ḡaa
2SG-PL 3SG-OBJ lyödä-VIS

'You (plural) will beat him (I see it now).' (Thurgood 1986: 214)

Partikkelista *mía* (tai *nja*) Thurgood (1986: 217) käyttää termiä *nonvisual*, kun taas Hanssonilla (2003: 248) on glossi 'hearing/feeling'. Thurgoodin (1986: 215) mukaan ei-visuaalinen partikkeli ilmaisee, että tiedonlähde on ei-visuaalinen, kuten kuuloaisti.

Nə-màq àjəq-àḡ di-nja
2SG-PL 3SG-OBJ lyödä-NVIS

'You (plural) will beat him (e.g. I guess so from the sound of beating).' (Thurgood 1986: 214)

Kuulopuhetta ilmaiseva partikkeli *djé* on Thurgoodin (1986: 221) termin *quotative*, Hanssonilla (2003: 251) taas *indirect quotation*. Thurgoodin mukaan se ilmaisee kuulopuheen lisäksi myös epäsuoraa tietoa (1986: 221).

Nə-màq àjəq-àḡ di-mé djé
2SG-PL 3SG-OBJ lyödä=mé QUOT

'he told me that your group will beat him.' (Thurgood 1986: 221)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite	Lähde
visual	<i>ḡaa</i>	visuaalinen	Thurgood 1986
'seeing'	<i>ḡaa</i>	visuaalinen	Hansson 2003
nonvisual	<i>mía</i>	ei-visuaalinen	Thurgood 1986
'hearing/feeling'	<i>mía</i>	ei-visuaalinen	Hansson 2003
quotative	<i>djé</i>	reportatiivinen	Thurgood 1986
indirect quotation	<i>djé</i>	reportatiivinen	Hansson 2003

Apassi, länsi- (APW) (Western Apache) (Athapaskan-Eyak-Tlinglit > lounaisathabaskalainen)

Evidentiaalisuutta ilmaistaan partikkeleilla, jotka eivät ole pakollisia (Reuse 2003: 79). Tässä esiteltävien partikkelien lisäksi on vielä *mirative/inferential*-partikkeli *lāq̄*, jota käytetään ilmaisemaan päätte-lyä ja yllätystä. Se on kuitenkin ensisijaisesti miratiivi, joten se jää tämän tutkielman ulkopuolelle. (Ks. Reuse 2003: 81, 83.)

Nollamerkintä, eli evidentiaalisuuspartikelin puuttuminen, voidaan tulkita osoitukseksi puhujan varmuudesta tai siitä, että puhuja oli silminnäkijä. Kuitenkaan nollamerkintä ei voi automaattisesti pitää silminnäkijäevidentiaalina, koska partikkelit eivät ole pakollisia ja eikä niiden puuttuminen ole yksiselitteistä. (Reuse 2003: 83.)

Non-eyewitness experiential hilts'ad osoittaa kuultuja tai haistettuja kokemuksia sekä fysiologiaa, psykologiaa tai omaa ruumista koskevia tuntemuksia (Reuse 2003: 80). Se kattaa siis kaikki aistit paitsi näön.

Train hilwol hilts'ad
juna 3.SG.PROG.juosta NVIS

'I hear the train (running).' (noise heard) (Reuse 2003: 80)

Gozdod hilts'ad
3SP.P.olla.kuuma NVIS

'It's hot.' / 'I sense it's hot.' (felt physiologically) (Reuse 2003: 80)

Dinshñiih hilts'ad
1SG.IPFV.ASP.sattua NVIS

'I'm not feeling well.' (sensed inside one's body) (Reuse 2003: 80)

Likqh gonlchih hilts'ad
3SG.IPFV.ASP.olla.makea 3SP.2SG.IPFV.ASP.tuoksua NVIS

'You smell good.' (Reuse 2003: 80)

Physical inferential nolih on merkitykseltään lähellä ei-miratiivista inferentiaalia, mutta se viittaa fyysiseen ulkonäköön perustuvaan päättelyyn. Esimerkissä päättely perustuu siihen, että auto on nähty liikkeellä. Myös tässä partikkelissa on epäilyksen merkitys. (Reuse 2003: 82, 83.)

Mizhaazhé mil na'ilbqqs nolih dak'eh aldo' áí
 hänen.pikkuisensa kanssa 3SG.IPFV.ASP.ajaa PINF joskus myös tuo
 'Her daughter seems to drive her at times also.' (Reuse 2003: 82)

Past deferred realization -partikkelia *lek'eh* kutsutaan myös termillä *quotative*. Kvotatiivina se on tärkeä osa tarinankerrontaa ja täysin vaihdettavissa toisen kvotatiivin, *ch'inū*, kanssa. Kuitenkin sillä on myös muunlaisia käyttöjä ja merkityksiä. Puhujat usein selittävät, että *lek'eh* viittaa menneisiin tapahtumiin tai siihen että puhuja ei ollut tapahtumien silminnäkijä. Reusella on esimerkki omaelämäkerrallisesta tekstistä, jossa puhuja kertoo, kuinka oli toverineen nukkunut hautausmaalla, minkä he tajusivat vasta aamulla, kun oli valoisaa ja he näkivät paikan kunnolla. Johtopäätös 'We had slept in a graveyard!' on merkitty *lek'eh*-partikkelilla, jonka Reuse tulkitsee ilmaisevan menneen tapahtuman ymmärtämistä jälkikäteen ja määrittelee sen siten, että puhuja ei ollut tietoinen tapahtumista tapahtumahetkellä, vaan ymmärsi tapahtuman myöhemmin. Merkitykseltään se on lähellä inferentiaalia, koska päätelmä tehdään aikaisempien tapahtumien pohjalta, sekä miratiivia, koska uusi oivallus on yllättävä. (Reuse 2003: 82, 84–86.)

Tarinankerronnassa *lek'eh* auttaa kertojaa korostamaan, että kyse ei ole ensikäden evidenssistä ja tuo esiin kertojan tietoisuuden auktoriteetistaan tarinankertojana. Tietoisuus auktoriteetista on yhteydessä jälkikäteiseen ymmärtämiseen, sillä se syntyy vain kertomisen kautta. Lisäksi suullinen perinne on muuttunut: 1900-luvun alussa kertomuksissa käytettiin yksinomaan kvotatiivia *ch'inū*, minkä Reuse selittää siten, että silloin puhujat tiesivät tarkkaan, keneltä olivat tarinan kuulleet. Nykyisin tarinoita tulee eri lähteistä eivätkä puhuja aina pysty jäljittämään alkuperäistä lähdetään, minkä takia kvotatiivia ei enää voida käyttää tarinankerronnassa ja sen sijasta on alettu käyttää partikkelia *lek'eh*. (Reuse 2003: 87–88.) Koska *lek'eh*-partikkelin siirtyminen tarinankerrontaan näyttää melko tuoreelta kehitykseltä, se on tässä tutkielmassa luokiteltu *past deferred realization* -merkityksen ja -nimityksen mukaisesti päättelyn alatyypiksi.

Eah jī, gah dī'i dagólī lek'eh.
 eräs päivä jänis neljä 3PL.IPFV.ASP.elää PDR
 'Once upon a time there were four rabbits, it is said.' (Reuse 2003: 82)

Adāqāq' magashi náyis'ah lek'eh ni'.
 eilen lehmä 3SG.3SG.P.teurastaja PDR ASSP
 'It is clear that he butchered the cow yesterday' (Reuse 2003: 92)

Non-mirative inferential -partikkelia *golnū* käytetään päättelyä kuvaavissa tilanteissa. Se käännetään usein 'I think', 'it seems like' tai 'apparently' ja siihen kuuluu myös epäilyksen merkitys. (Reuse 2003: 81,83)

Chaghāshé doo ákū nádabini' da golnū
 lapset NEG sinne 3PL.haluta.mennä.takaisin NEG INF.NON.MIR
 'I don't think the children want to go back there.' (Reuse 2003: 81–82)

Quotative-partikkelia *ch'inū* käytetään tarinankerronnassa. Sen merkitys on 'that's what s/he said, and you know who said it, but you don't want say who said it' eli se siis ilmaisee joltakulta tietyltä henkilöltä saatua tietoa. Sillä on myös juoruilun miellelyhtymä. (Reuse 2003: 82, 87–88.)

Ma' hanaazhi sitī ch'inū.
 kojootti toisella.puolella 3SG.P.maata QUOT
 'Coyote was lying on the other side (of the fire), it is said.' (Reuse 2003: 82)

Izee baa gowahyú óyāā ch'inū ni'.
 lääke sitä.koskien koti=päin 3SG.P.lähteä QUOT ASSP
 'I heard she went to the hospital.' (Reuse 2003: 92)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
non-eyewitness experiential	<i>hīts'ad</i>	ei-visuaalinen
physical inferential	<i>nolih</i>	inferentiaalinen
past deferred realization	<i>lek'eh</i>	inferentiaalinen
non-mirative inferential	<i>golnū</i>	assumptiivinen
quotative	<i>ch'inū</i>	kvotatiivinen

Aymara (AYR) (Central Aymara) (aymaralainen)

Aymarassa on laajempi kategoria *data-source marking*, johon kuuluu evidentialisuuden, validationaalisuuden ja varmuuden merkintää. Pääpaino on kuitenkin kanavassa eli siinä, mistä tieto on peräisin. Hardman kutsuu kategoriaa *data-sourciksi*, koska 'evidentiali' on liian kapea termi kuvaamaan käytettyjä informaatiotyyppisiä. (Hardman 1986: 114–115.) Evidentialisuus on siis osa laajempaa järjestelmää, jossa on muutakin kuin tiedonlähteen merkintää.

Pääkategoriat ovat *personal knowledge*, *nonpersonal knowledge* ja *knowledge-through-language*, ja niiden merkintä on pakollista. Niiden lisäksi on muita tunnuksia, joita voi käyttää, jos tilanne esimerkiksi osuu useampaan kategoriaan tai puhuja haluaa häivyttää faktoja joutumatta valehtelemaan. Pääasiassa evidentialisuutta merkitään lausesuffikseilla ja verbin tempuksilla. (Hardman 1986:115, 117.) Tässä tutkielmassa on otettu huomioon vain kolme pääkategoriaa, ei ylimääräisiä tunnuksia.

Personal knowledge -wa merkitsee tietoa, joka on saatu henkilökohtaisen kokemuksen tai aistien kautta. Suffiksi kattaa muutkin aistit kuin näköaistin, kuten ruumiin tuntemukset. (Hardman 1986: 115–116, 118.)

jupa-w ut uñji. 'She sees/saw the house.' (Hardman 1986: 118)

Nonpersonal knowledge -suffiksia -*ayna* käytetään tilanteista, joista puhujalla ei voi olla henkilökoh- taista tietoa, kuten kaukaisesta menneisyydestä, myyteistä, legendoista ja tarinoista hengistä sekä yllätyksistä (Hardman 1986: 115–116, 120).

Jupax ut uñja-ayna. 'She saw the house.' (Hardman 1986: 120)

Knowledge-through-language -kategoriaa merkitään aymarassa kvotatiivisella upotuksella. Sitä käytetään kuulopuheen, lukemisen sekä puheiden ja keskustelujen kuulemisen kautta saadusta tiedosta, mutta ei perinteisistä tarinoista. Lisäksi sitä käytetään kolmannen persoonan ruumiin tiloista puhutta- essa. (Hardman 1986: 115–116, 119–120.)

walikiw sasaw si. 'O.K., she said.' (Hardman 1986: 119)

Termi	Evidentiali	Vertailukäsite
personal knowledge	-wa	suora
non-personal knowledge	-ayna	epäsuoa
knowledge through language	sasaw si	reportatiivinen

Bora (BOA) (Bora) (boralainen)

Evidentialisuutta merkitään kliiteillä (Thiesen & Weber 2012: 306).

Suora, ensikäden tieto on nollamerkitty: "the absence of an evidential clitic (in a declarative sentence) implies first hand information" (Thiesen & Weber 2012: 306).

Nonwitnessed-kliitti -*ʰha* tarkoittaa, että puhuja ei ole aistinut kerrottua tapahtumaa mitenkään. Alla olevissa esimerkeissä puhuja näkee tapahtuman lopputuloksen, muttei ole nähnyt itse tapahtumaa, tekoprosessia tai tulipaloa, joten niistä käytetään *nonwitnessed*-kliittiä. (Thiesen & Weber 2012: 306–307). Esimerkkejä on yksinkertaistettu toonin osalta.

mùʔa mù:rá má áʰhùmi-hùkʰó:-ʔ [éʔ-né-ʰha-a u mɛ:nù]-nè
 1PL vahvistaa SAP nähdä-nyt-(t) se-(ø)-NWIT-REM.P. 2SG tehdä-(ø)
 'We (ex.) have already seen what you made.' (Thiesen & Weber 2012: 306-307)

ó áʰhùmi-ʰ tsʰà-há-ʰha-a [hà: aí:-βè²]-hà
 1SG nähdä-(t) joka-(suoja)-NWIT-REM.P. suoja palaa-sIn -(suoja)⁵
 'I saw a house that had burned (but I did not see it happen).'
 (Thiesen & Weber 2012: 307)

Reportative -*βa* osoittaa puhuja kertoo jotain, mitä joku toinen on sanonut. Evidentialisen käytön lisäksi se on myös epäsuoran sitaatin tunnus ja sitä käytetään kansantarinoissa ja legendoissa. (Thiesen & Weber 2012: 307)

tì:-pʰe-βá pʰè-é-ʔ ú:-mà:
 että-(SGM)-REP mennä-FUT-(t) 2SG-kanssa
 'Someone says that he will go with you.' (Thiesen & Weber 2012: 307)

⁵ Klassifikaattorien glossit on merkitty sulkeisiin (Thiesen & Weber 2012: xxix)

p^hé^{xh}òré-βá *p^hé:-ì:-p^hè* *i* *i:nú-hì-βù*
 huomenna-REP mennä-FUT-(SGM) itse maa(kiekko)-tavoite
 ‘He will go to his country tomorrow (so I was told).’ (Thiesen & Weber 2012: 309)

Reportatiivi *-βa* ja *nonwitnessed -²ha* voivat esiintyä yhdessä. Tällöin reportatiivi osoittaa, että puhuja on kuullut tiedon joltakulta toiselta, kun taas *nonwitnessed* osoittaa, että tällä tiedonlähteellä ei ole ensikädentietoa. (Thiesen & Weber 2012: 309–310.)

hòts^héé-βá-²ha-p^he *úmìβá-²*
 Joseph-REP-NWIT-REM.P. paeta-(t)
 ‘Joseph escaped (some time ago).’ (Thiesen & Weber 2012: 309)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
first hand	Ø	suora
nonwitnessed	<i>-²ha</i>	epäsuora
reportatiivi	<i>-βa</i>	reportatiivinen

Cora (CRN) (El Nayar Cora) (etelä-uto-azteekkilainen)

Evidentiaalisuutta merkitään partikkeleilla ja kliitteillä.

Kliitti *ku* ja yhdistelmä *iku/kú* korostavat väitteen totuudellisuutta (veracity) (Casad 1984: 179). Casad (1984) ei viittaa siihen muuten kuin glossilla EV, kun taas Willetin (1988: 68) termin se on *attested*, ja ilmaisee silmännäkiyyttä.

a'ačú *ku* *rí'i* *na-a-ríh*
 hieman EV hyvin minua-COMPL-tehdä
 ‘It made me a little better.’ (Casad 1984: 179)

Partikkeli *séin* on Casadin (1984: 181) mukaan evidentiaalinen. Sen merkitystä selitetä enempää, mutta sen glossi on EV. Willetin (1988: 68) termi sille on *inferring*.

séin í *v'aška*
 EV ART skorpioni
 ‘Apparently the scorpion dropped down from there.’ (Casad 1984: 181)

Casad (1984) on glossannut partikkelit *nu'u* ja *yée* lyhenteellä QUOT. Näistä *nu'u* merkitsee toisen käden tapahtumia ja *yée* toisen käden suoraa puhetta (”second-hand direct discourse”) (Casad 1984: 179). Myöhemmin *nu'u* on *narrative quotative* ja *yée* on *quotative*, joista *nu'u* osoittaa epäsuoraa sitaattia ja *yée* suoraa: esimerkki on suora sitaatti puhujalta, joka on käyttänyt epäsuoraa siteerausta (*nu'u*) (Casad 1992: 151, 161–162). Casad (1992) ei tosin nimeä partikkeleita kovin selvästi, mutta *narrative quotative* ja *quotative* ovat glossien selitteinä. Willetin (1988: 68) termin *nu'u* on *third hand reported* ja *yée* *second-hand*. Partikkelien ero on siis siinä, että *yée*-partikkeliä käytetään, kun siteerataan suoraan tiettyä henkilöä ja *nu'u*-partikkeliä käytetään epäsuorasta kuulopuheesta.

ayáa *pú* *nú'u* *v'u-hu'-u-ríh*
 siten SUBJ QUOT DISTR-NARR-COMPL-tehdä
 ‘This is, they say, what took place.’ (Casad 1984: 179)

ša-a-tá-uh-ka'an'e *yée* *héice'e*
 2SG.PL-COMPL-PFV-REFL-ponnistella QUOT enemmän
 ‘Pour on the coals, you all, harder!’ (Casad 1984: 179)

ma-ráa-hu'un-n *mú* *nú'u* *yéewí la* *koosta*
 3PL-alavirta-mennä.PL-PTCP 3PL NARR.QUOT QUOT ART rannikko
 ‘They say they are leaving for the coast.’ (Casad 1992: 162)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite	Lähde
EV	<i>ku</i>	suora	Casad (1984)
attested	<i>ku</i>	suora	Willett (1988)
EV	<i>séin</i>	inferentiaalinen	Casad (1984)
inferring	<i>séin</i>	inferentiaalinen	Willett (1988)
QUOT	<i>nu'u</i>	reportatiivinen	Casad (1984)
narrative quotative	<i>nu'u</i>	reportatiivinen	Casad (1992)
third hand reported	<i>nu'u</i>	reportatiivinen	Willett (1988)
QUOT	<i>yée</i>	kvotatiivinen	Casad (1984)

quotative	yée	kvotatiivinen	Casad (1992)
second-hand	yée	kvotatiivinen	Willett (1988)

Desano (DES) (Desano) (tukanolainen > itätukanolainen)

Evidentiaalisuutta merkitään verbiin lisättävillä suffikkeilla. Näistä suffiksi *-jo* merkitsee sekä *inferred-* että *reported-* kategorioita mutta ne erotetaan käyttämällä eri persoonapäätteitä. Kategoriassa *inferred* päätteet ovat *-biN*, *-boN*, *-baN*, *-by* ja kategoriassa *reported* ne ovat *-py*, *-po*, *-daN*, *-do*. Tutkielman tekstissä ja taulukoissa käytetään muotoja *-jo* + *-biN* (3.SG.M) ja *-jo* + *-py* (M)

Observed on nollamerkitty. Se kattaa tapaukset, jotka puhuja havaitsi, tai jotka ovat evidentiaalisuusjärjestelmän ulkopuolella, kuten "statements of general validity". Tällaiset yleisesti pätevät väitteet ovat väitteitä, joihin ei varsinaisesti sisälly havainnointia, ja joita puhuja ei kyseenalaista. Vaikka ilmimerkintää ei ole, väitteet tulkitaan siten, että puhuja on nähnyt tapahtuman. (Kaye 1970: 28, 31–32.)

wydidu eda-á-by

lentokone saapua-NPRES-PE

'an airplane arrived' (Kaye 1970: 32)

Non-visible -ko kattaa tapaukset, jotka luonnostaan tai sijaintinsa takia eivät ole nähtävissä. Sen käyttöön vaikuttaa verbin semantiikka. Joidenkin verbien kanssa sitä ei käytetä ollenkaan, kun taas tunneverbien kanssa sen käyttö on pakollista ('to hurt', 'to be sick', 'to be sad'). Vaihtoehtoisesti *-ko* esiintyy verbien kanssa, jotka voi tulkita joko sisäiseksi prosessiksi tai konkreettiseksi faktaksi ('to know, understand'). Progressiivissa kaikki verbit voivat esiintyä ei-visuaalin kanssa. Tällöin tulkinta on, että puhuja ei näe tapahtumaa meneillään, mutta siitä ei ole juuri epäilystä – puhuja on esimerkiksi voinut nähdä tapahtuman alun. (Kaye 1970: 28, 35–39.)

jyy byhyawede-ko-by

1SG olla.surullinen-EV-PE

'I am sad' (Kaye 1970: 36)

igo koe-GY-i-ko-boN

3SG pestä-PTCP-tehdä-EV-PE

'she is washing (clothes)' (Kaye 1970: 38)

Inferred -jo + *-biN* kattaa tapaukset, joita puhuja ei ole todistanut, mutta joiden hän päättelee tapahtuneen todisteiden perusteella. Sitä käytetään tarinoissa ja legendoissa, jotka eivät ole perinteisiä, vaan peräisin muista kulttuureista. (Kaye 1970: 29, 33–35.)

igyN widi-á-waa-jo-biN

3.SG lähteä-NPRES-tapahtua-EV-PE

'he has left (I did not see him go but he is not here now)' (Kaye 1970: 34)

juhu-gy goaN-byN aadiN-jo-biN

yksi-CLASS jumala olla-EV-PE

'there is one god' (Kaye 1970: 35)

Reported-evidentiaalia -jo + *-py* käytetään, kun puhuja ei ole nähnyt tapahtumaa, vaan joku toinen on kertonut siitä hänelle. Raportoitua evidentiaalia käytetään myös perinteisessä, suullisessa kirjallisuudessa. (Kaye 1970: 29, 32–33.)

wydidu eda-á-jo-do

lentokone saapua-NPRES-EV-PE

'an airplane arrived (I am told)' (Kaye 1970: 33)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
observed	Ø	visuaalinen
non-visible	-ko	ei-visuaalinen
inferred	-jo + -biN	inferentiaalinen
reported	-jo + -py	reportatiivinen

Dulong (DUU) (Drung) (sinotiibetiläinen > nungilainen)

Evidentiaalisuutta merkitään partikkeleilla.

Lähimenneisyyden tempuspartikkeleilla on evidentialinen ero: partikkelia *jĩ* käytetään, kun puhuja on nähnyt tapahtuman (a), ja partikkelia *lũŋ* käytetään, kun puhuja ei nähnyt tapahtumaa (b). (LaPolla 2003a: 679.)

- (a) *àŋ tẽ kà:i jĩ*
3SG AGT syödä PAST/EVID
'He ate.' (I saw him eat.)
- (b) *àŋ tẽ kà:i lũŋ*
3SG AGT syödä PAST/EVID
'He has just eaten.' (I didn't see him eat.)

Hearsay-partikkeli *teĩwã* esiintyy tiheimmin perinteisissä kertomuksissa (LaPolla 2003a: 679).

teãpãũ teãpãũ nũ dẽgĩ kã gu? sã teĩwã
kauan.sitten kauan.sitten TOP koira sanat sanoa osata HS
'(It is said) long ago dogs knew how to talk.'

Termi	Evidentiali	Vertailukäsite
recent past	<i>jĩ</i>	visuaalinen
recent past	<i>lũŋ</i>	ei-visuaalinen
hearsay	<i>teĩwã</i>	reportatiivinen

Duna (DUC) (Duna) (isolaatti)

Dunassa on viisi evidentialisuuskategoriaa, joihin on yhdistynyt teon laatuun ja aikaan liittyviä merkityksiä. Visuaalisessa kategoriassa on omat tunnuksensa statiivisille ja ei-statiivisille (*perfective*) tapahtumille, kun taas muissa kategorioissa merkitään, onko havaitseminen yhtäaikainen (*current*) vai aikaisempi (*previous*) kuin puhehetki. Tutkielman tekstissa ja taulukoissa visuaalisesta kategoriasta käytetään perfektiivistä (ei-statiivista) muotoa ja *sensory*- ja *results*-kategorioista *current*-muotoja. Muodot on lueteltu alla olevassa taulukossa, joka on muokattu San Roquelta ja Loughnanelta (2012: 125).

	Visual	Sensory	Results	Reasoning	Reported
Stative	= <i>rua</i>	-	-	-	-
Perfective	= <i>tia</i>	-	-	-	-
Current	-	= <i>yarua</i>	= <i>rei</i>	= <i>noi</i>	-
Previous	-	= <i>yaritia</i>	= <i>rarua</i>	-	= <i>norua</i>

Visual =tia ilmaisee, että tapahtuma nähtiin (San Roque & Loughnane 2012: 125).

imanoa ita koro=tia
ihmiset sika savustaa-VIS.PREVIOUS
'People steambaked a pig (I saw).' (San Roque & Loughnane 2012:126)

Sensory =yarua osoittaa, että tapahtuma aistittiin muilla aisteilla, eli se kattaa niin kuulo-, haju-, maku- kuin tuntoaistinkin (San Roque & Loughnane 2012: 125).

imanoa ita koro=yaritia
ihmiset sika savustaa-SENS.PREVIOUS
'People steambaked a pig (I smelt/heard).' (San Roque & Loughnane 2012: 126)

Results =rei ilmaisee, että tapahtuma on päätelty evidenssistä, joka on usein nähtävissä – esimerkiksi vaikkapa tulen jäännöksistä voidaan päätellä, että sika on höyrytetty. *Current*-muotoa käytetään, kun todisteita katsotaan, ja *previous*-muotoa käytetään, kun päätelmästä kerrotaan paikalta poistumisen jälkeen. (San Roque & Loughnane 2012: 125–126.) San Roque ja Loughnane tarkastelevat muita kieliä, joissa on erilliset päättelykategoriat sen mukaan, onko evidenssi nähtävissä puhehetkellä vai ei (foe, huli, ipili), mutta dunan kohdalla *current*- ja *previous*-muodot käsitellään samana kategoriana.

imanoa ita koro=rei
ihmiset sika savustaa-RESU.CURRENT
'People steambaked a pig (I infer).' (San Roque & Loughnane 2012: 126)

Reasoning =noi ilmaisee oivallusta tai hypoteesia, johon liittyy ainakin osittain yllättävyyttä ja joka perustuu senhetkiseen evidenssiin. (San Roque & Loughnane 2012: 125). San Roque & Loughnane eivät anna esimerkkiä kliitin käytöstä.

Reported =*norua* osoittaa, että tapahtumasta tiedetään kolmannen käden raportin kautta tai alkuperäisestä lähteestä, johon ei enää pääse käsiksi. San Roque ja Loughnane huomauttavat, että =*norua* voitaisiin analysoida *reasoning*-kategorian *previous*-muodoksi, jolloin se osoittaisi puhehetkeä aikaisemmin havaittua evidenssiä. (San Roque & Loughnane 2012: 125.) San Roque & Loughnane eivät anna esimerkkiä kliitin käytöstä.

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
visual	= <i>tia</i>	visuaalinen
sensory	= <i>yarua</i>	ei-visuaalinen
results	= <i>rei</i>	inferentiaalinen
reasoning	= <i>noi</i>	assumptiivinen
reported	= <i>norua</i>	reportatiivinen

Edolo (ETR) (Edolo) (bosavi)

Edolossa on kolme evidentiaalisuuskategoriaa, joista visuaalista ja ei-visuaalista merkitään verbin taivutuksessa ja raportoitua kliitillä. San Roque ja Loughnane ovat ilmoittaneet myös alkuperäislähteensä termit, ja tässä tutkielmassa on käytetty niitä. (San Roque & Loughnane 2012: 148–149.)

Visual evidence -sio osoittaa puhujalla olevan visuaalista evidenssiä (San Roque & Loughnane 2012: 149).

amalahilä *ilia* *gähëö* *siabulu* *amolä* *gia-sio*
 PRO.VERB.SEQ 3PL.ERG kairapalmu bataatti se.COMIT keittää-VIS
 ‘So then they cooked pandanus and sweet potato together (I saw).’
 (San Roque & Loughnane 2012: 149)

Evidence heard -sabeo ilmaisee kuultua evidenssiä. Ei ole tietoa, kattaako se muista aisteista saadun tiedon. (San Roque & Loughnane 2012: 149–150.)

waibo *amo* *widaea* *sale-lo* *galö-wabeo*
 musta.palmu se kasuaari.ERG täyttää-IRR kertoa-SENS
 ‘Cassowaries eat that black palm, he said.’ (San Roque & Loughnane 2012: 149)

Hearing, he said -kategoriaa =*wabu* käytetään perinteisissä tarinoissa. Keskusteluissa sitä käytetään, kun toistetaan, mitä toinen sanoi. (San Roque & Loughnane 2012: 149.)

siba *fi* *ili-da* *dolö* *boboga* *hü-fi* *fi-i=wabu*
 ennen klaani 3PL-DEF mies lihava ilkeä-klaani istua-PAST=REP
 ‘The old clan were a bunch of big fat people.’ (San Roque & Loughnane 2012: 149)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
visual evidence	= <i>sio</i>	visuaalinen
evidence heard	= <i>sabeo</i>	ei-visuaalinen
hearing, he said	= <i>wabu</i>	reportatiivinen

Enetsi, metsä- (ENF) (Forest Enets) (uralilainen > samojedi)

Evidentiaalisuutta ilmaistaan verbin suffikseilla. Selvimmin metsäenetsissä on audittiivinen kategoria; reportatiivinen ja inferentiaalinen kategoria ovat kiistanalaisempia.

Auditive -monö- ilmaisee kuulohavaintoa, mutta mahdollisesti myös muita aisteja, paitsi näköä (Künnap 2002: 145). Siegl (2013: 300) käyttää myös termiä *auditive*, mutta antaa suffiksin muodossa *-munu*, ja esittää suffiksin koodaavan myös toisen käden tietoa, kuulopuhetta.

(a) *pehon bunek maðu-monö-ða*
 ulkona koira on.haukkumassa-**kuulla**-se
 ‘the dog is heard barking outside’ (Künnap 2002: 145)

(b) *pinuju* *bunik* *moðu-munu-b-uč*
 yö.ADV koira_{ACC} haukkua-AUD-1PL-PAST
 ‘During the night we heard the dog barking’ (Siegl 2013: 300)

Künnapin *narrative -bi-* tarkoittaa, että joku on kertonut puhujalle, puhuja ei ole nähnyt tapahtumaa tai ei ole varma siitä, puhuja kertoo kaukaisesta menneisyydestä tai kyseessä jokapäiväinen tai folkloristinen tarina. Se on erittäin tavallinen kertomuksissa, ja Künnapin esimerkki (a) onkin arkipäivää käsittelevästä tarinasta. (Künnap 2003: 145–146.)

Sieglin kieliopissa suffiksi *-bi* on kuitenkin analysoitu perfektiksi, joka osoittaa edeltävyyttä johonkin viittauspisteeseen nähden. Evidentiaaliset ja miratiiviset tulkinnat ovat Sieglin mukaan sekundaarisia. Esimerkki (b) on johtopäätös keittiössä nähdystä keittokattilasta, eli perfektin evidentiaalinen tulkinta on lähinnä inferentiaalinen. (Siegl 2013: 263–264.)

- (a) *te' nitolū-b'i-δ' aprel' d'iri petayon*
'Reindeer begin-to-calve at the end of April' (Künnap 2002: 145-146)
- (b) *še-xo bui piri-bi*
joku-INDEF keitto_[ACC] keittää-PFV.3SG
'Somebody has cooked soup.' (Siegl 2013: 264)

Sen sijaan Sieglin mukaan verbimuoto *mañu* <say.ASS.3SG> voi toimia kertomuksissa kvotatiivin (*quotative*) tunnuksena. Usein se lyhenee muotoon *mañ*, jolloin se on lähellä kvotatiivista partikkelia. (Siegl 2013: 301.) Koska *mañ* on lähempänä kieliopillista tunnusta, tutkielman tekstissä ja taulukoissa käytetään sitä edustamassa kvotatiivia Sieglin kieliopista.

- bädi-xo ni kebi **mañ** bädi bädi onai bädi-ru-ða //
rauta-INDEF NEG.AUX.3SG olla.synti.CONNEG QUOT rauta rauta oikea rauta-LIM-PX.3SG
pä-da onai pä-da ñi-da ooda-š
puu-PX.ACC.3SG oikea puu-PX.ACC.3SG varsi-PX.ACC.3SG muuttaa
tara-ñu^w // torši vot noda-go-d?
täytyy-ASS.3SG niin PART kuulla-DUR-1SG
'(keeping) something made of iron was not a sin (one says), but only iron. A wooden shaft had to be changed. That's what I was hearing.' (Siegl 2013: 301)

Künnapin kolmas evidentiaalisuuskategoria on *probabilitiv* *-tta*, joka ilmaisee pääteltyä toimintaa. Sillä on kaiken kaikkiaan neljä eri muotoa riippuen siitä, mikä on puhehetken ja päätellyn tapahtuman ajan suhde. Suffiksi *-tta* osoittaa, että tapahtuma on samanaikainen puhehetken kanssa tai juuri äskettäin. Suffiksi *-toba* osoittaa mennyttä tapahtumaa ja rakenne *-t'uδV-* + *-tta* ilmaisee, että tapahtuma on tulevaisuudessa, siis puhehetken jälkeen. Rakenne *t'uδoi-* + *-toba* ilmaisee, että tapahtuma tapahtui menneisyydessä tietyin ehdoin. (Künnap 2002: 146–148.)

Sieglin analyysi on erilainen. *Past probabilitiv mood -sau* ilmaisee mahdollista tapahtumaa menneisyydessä, mutta sen käyttö näyttää päättelynomaiselta (esimerkki (a)). Künnapin *-tta*-suffiksia muistuttava *-ta-* on analysoitu potentiaaliksi, siis modukseksi, jonka käyttö näyttää niin ikään päättelyltä (esimerkki (b)). Lisäksi on *speculative mood*, joka muodostetaan partisiipin ja simlatiivin *-raxa* yhdistelmällä, ja joka ilmaisee todennäköistä tapahtumaa menneisyydessä, nykyisyydessä ja tulevaisuudessa. Myös sen käyttö näyttää olevan lähellä pääteltyä (esimerkki (c)). (Siegl 2013: 288–293.)

- (a) *mud äsi-j? bodu-? kañ-sau*
1SG isä-PX.1SG tundra-LAT mennä-PROB_{PAST}.3SG
'Apparently my father went into the tundra (but I did not see him leaving).'
- (b) *bu täda pä-? pätru-tau*
3SG nyt puu_[ACC.PL] leikata-POT.3SG
'He is probably cutting wood now.' (Siegl 2013: 293)
- (c) *äku-n bu ðiri-ða-raxa-bi-š*
täällä-LOC 3SG elää-PTCP.IPFV-SIMIL-PFV-3SG.PAST
'He seemed to have lived here.' [=SPECL_{NON-FUT}] (Siegl 2013: 289)

Siegl (2013) ei kuitenkaan juuri kuvaa modusten merkityksiä eikä näiden kolmen kohdalla kommentoi myöskään evidentiaalisuusstrategian mahdollisuutta, kuten kommentoi perfektin yhteydessä. On siis jokseenkin mahdotonta päätellä, kuuluuko päättelynomaisuus modusten merkitykseen olennaisesti vai satunnaisesti – ja jos kuuluu, olisiko kyse inferentiaalisesta vai assumptiivisesta päättelystä – vai onko kyse englanninkielisten käännösten ominaisuuksista. Niinpä Sieglin kieliopista on otettu tähän tutkielmaan vain *auditive* ja *quotative*.

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite	Lähde
auditive	<i>-monó-</i>	ei-visuaalinen	Künnap 2002: 145
auditive	<i>-munu</i>	ei-visuaalinen	Siegl 2013: 300
narrative	<i>-bi</i>	reportatiivinen	Künnap 2002: 145

quotative	<i>maí</i>	reportatiivinen	Siegl 2013: 301
probabilitivite	<i>-tta</i>	inferentiaalinen	Künnap 2002: 146

Ersu (ERS) (Ersu) (sinotiibettiläinen > burmo-qiangilainen)

Ersussa on neljä evidentialisuuskategoriaa, joista suora on nollamerkitty, ja muut kolme – inferentiaali, reportatiivi ja kvotatiivi – ovat merkittyjä. Evidentialisuuden merkintä on pakollista, mutta ei joka lauseessa. (Zhang 2014: 133.)

Direct evidence on nollamerkitty ja viittaa näkemiseen, kuulemiseen, tuntemiseen, haistamiseen tai yleiseen tietoon (Zhang 2014: 134).

sipu=tehò loəɿ tə dzo
puu=LOC.SUPRESS turturikyhyky INDEF:yksi EXIST
'There is a turtledove on the tree.' (Zhang 2014: 134)

tʂho tə əɿ=ə
koira INDEF:yksi haukkua=PROG
'A dog is barking.' (Zhang 2014: 134)

ta-ŋo meteo dzolo da-tsha
nyky-päivä:tänään taivas yllä PREF:ylöspäin-olla:kuuma
'It is very hot today.' (Zhang 2014: 134)

thə ŋuə-ʂɿ=bə tse də-xə
DEM.tämä härkä-liha:pihvi=PL todella PREF:ylöspäin-tuoksua.hyvältä
'This beef really smells good.' (Zhang 2014: 134)

aɿ əɿsu=bə tə-ŋo-ŋo vùt-ɕò
1PL.SLF PN:Ersu=PL yksi-päivä-päivä:joka.päivä pää-sittoa:turbaani
də-tsu=gə
PREF:ylöspäin-pitää.yllä=PROG.NPAST
'We Ersu people are wearing a turban every day.' (Zhang 2014: 134)

Inferred tai *inference* =pà osoittaa päättelyä, joka perustuu joko näkyvään tai konkreettiseen evidenssiin tai lopputulokseen tai loogiseen järjelyyn. Esimerkeissä päättely perustuu esimerkiksi näkyviin ja tuntuviin muutoksiin pilvissä ja tuulessa sekä titoon siitä, mitä puheena oleva henkilö tavallisesti tekee tiettyinä aikoina. (Zhang 2014: 133, 135.)

meteo su-ŋo thə-phu=gə=pà
taivas ensi-päivä:huomenna REF:pois-muuttua=PROS=EV:infer
'The weather is going to change tomorrow.' (Zhang 2014: 135)

thə nbò tʂa duá=pà.
3SG.PREST hevonen etsiä go.PFV=EV:infer
'He might have gone to search for his horse.' (Zhang 2014: 135)

Reported dzě viittaa suulliseen tiedonvälitykseen ja kaikkeen ei-ensikäden tietoon (Zhang 2014: 136).

thə ya-ŋo kuaʂa duá=dzě
3SG.PREST viime-päivä:eilen MC:kaupunki mennä.PFV=EV:rep
'It is said that he went to the town yesterday.' (Zhang 2014: 136)

Quotative-kategorialla on monia tunnuksia, jotka ovat kielipillistumassa ja jotka ovat keskenään vaihdettavissa. Niitä käytetään suorien siteerausten yhteydessä ilman sanomista tarkoittavaa verbiä. Tässä tutkielmassa siihen viitataan muodolla dzà. (Zhang 2014: 136–137.)

ɑ-pu=ně, 'na-ka ŋə-dzɿ=ə.' =dzà.
KIN.PREF-isoäiti=TOP PREF:alas-tappaa PREF:ulospäin-syödä=PROS.NPAST =EV:quot
'The old man said like this: '(The ox should) be killed and eaten.' (Zhang 2014: 137)

Termi	Evidentialiaali	Vertailukäsite
direct evidence	∅	suora
inferred, inference	=pà	inferentiaalinen
reported	dzě	reportatiivinen
quotative	dzà	kvotatiivinen

Fasu (FAA) (Fasu) (isolaatti)⁶

San Roque ja Loughnane analyysin mukaan fasussa on kolme verbitaivutukseen kuuluvaa evidentialisuuskategoriaa – participatorinen, visuaalis-sensorinen ja visuaalinen – sekä kolme muuta evidentialisuuskategoriaa. San Roque ja Loughnane ovat ilmoittaneet myös alkuperäislähteensä termit, ja tässä tutkielmassa on käytetty niitä (San Roque & Loughnane 2012: 142–143). Niinpä tutkielman taulukoissa suffiksien *-sua* ja *-rakasa* termeiksi on merkitty *past tense*.

San Roque ja Loughnane (2012) ovat analysoineet kaksi menneen ajan tunnusta evidentialiksi. Suffiksi *-sua* osoittaa puhujan osallistuneen tapahtumaan, josta kertoo, ja San Roque ja Loughnane termien *participatory*, ja tässä tutkielmassa se on luokiteltu ego-evidentialiksi. Toinen suffiksi *-rakasa* ilmaisee puhujan nähneen tai kuulleen tapahtuman menneisyydessä. San Roque ja Loughnane mukaan se kattaa *visual*- ja *sensory*-kategoriat. (San Roque & Loughnane 2012: 142–143.) Tässä tutkielmassa *-rakasa* on luokiteltu suoran evidentialisuuden ryhmään.

ano pu-sua-fa-po

1SG mennä-PAST.PCP-NEG-STATEMENT

‘I did not go.’ (San Roque & Loughnane 2012: 144)

nomo apea pe-rakasa-fa-po

minun talo talo-PAST.VIS/SENS-NEG-STATEMENT

‘He didn’t come to my house.’ (San Roque & Loughnane 2012: 144)

Kategoria *see with eyes* merkitään prefiksin ja suffiksin yhdistelmällä *a-* + *-re*. Se osoittaa, että puhuja näkee tapahtuman sillä hetkellä. San Roque ja Loughnane termien se on *visual*, ja myös tässä tutkielmassa se on luokiteltu visuaaliseksi. (San Roque & Loughnane 2012: 143.)

a-pe-re

VIS-tulla-VIS

‘I see it coming.’ (when seeing the airplane on the horizon) (San Roque & Loughnane 2012: 144)

Suffiksi *-rakae* merkitsee kategoriaa *hear with ears*, joka ilmaisee kuulohavaintoa. Ei ole tietoa, katkaisiko se myös muihin aisteihin perustuvan tiedon. (San Roque & Loughnane 2012: 143–144.)

pe-ra=rakae

tulla-tavanmukainen=SENS

‘I hear it coming.’ (when hearing an airplane before seeing it) (San Roque & Loughnane 2012: 144)

Evidence =*rea* osoittaa puhujan päätelleen sanomansa evidenssistä (San Roque & Loughnane 2012: 143). San Roque & Loughnane eivät anna esimerkkejä kliitistä.

Kategoria *heard from another* merkitään kliitillä =*pakae*. Se ilmaisee puhujan kuulleen tiedon muilta: “The speaker is reporting something that someone else said who in turn has repeated what someone else said who in turn [. . .] etc”. Lähde ei tunneta. (San Roque & Loughnane 2012: 143.)

aikrakano pokoa he atura pu-sua=pakae

sanoa kala vesi alla mennä-PAST.PCP=REP

‘Having spoken, the fish went down into the water, I’ve heard.’

(San Roque & Loughnane 2012: 145)

Termi	Evidentiali	Vertailukäsite
past tense	<i>-sua</i>	ego
past tense	<i>-rakasa</i>	suora
see with eyes	<i>a-</i> + <i>-re</i>	visuaalinen
hear with ears	<i>-rakae</i>	ei-visuaalinen
evidence	= <i>rea</i>	inferentialinen
heard from another	= <i>pakae</i>	reportatiivinen

Foe (FOI) (Foi) (itäkutubulainen)

Evidentialisuutta ilmaistaan verbin suffikseilla, joihin on yhdistynyt myös tempuksen merkitys – muodot alla olevassa taulukossa (Rule 1977: 74). Tutkielman tekstissä ja taulukoissa evidentialeihin viitataan *near past* –muodoilla.

⁶ San Roque ja Loughnane (2012: 142) mukaan ainoa jäsen Länsi-Kutubu-kielikunnassa, joka on alustavasti luokiteltu trans-Uusi-Guinealaisiksi.

	Present	Near Past	Far Past	Future
Participatory / factual	<i>-bubege</i>	<i>-ge</i>	<i>-bi'ae</i>	<i>-'anebege, -'agerege</i>
Seen	<i>-boba'ae</i>	<i>-bo'oge</i>	<i>-bo'owa'ae</i>	<i>-'anege</i>
Unseen (Sense Perception)	<i>-bida'ae</i>	<i>-bidobo'oge</i>	<i>-bidobo'owa'ae</i>	-
Mental deduction	<i>-ada'ae</i>	<i>-adobo'oge</i>	<i>-adobowa'ae</i>	-
Visible evidence	<i>-boba'ae</i>	<i>-iba'ae</i>	<i>-biba'ae</i>	<i>-'aiba'ae, -'oiba'ae</i>
Previous evidence	<i>-bubege</i>	<i>-iyo'oge</i>	<i>-iyo'owa'ae</i>	<i>-'abege</i>

Participatory tai *factual* *-ge* ilmaisee, että puhuja joko osallistuu aktiivisesti ja tietoisesti tai esittää tunnetun tosiasian (Rule 1977: 71).

na mini wa-bubege. 'I am coming today' (Rule 1977: 74)

Seen tai *visuo-perception* *-bo'oge* osoittaa, että puhuja on nähnyt, näkee tai odottaa näkevänsä tapahtuman ja korostaa, että puhuja on todistanut tapahtuman (Rule 1977: 72).

aiya bare wa-boba'ae. 'an air plane is coming' (can see it) (Rule 1977: 74)

Unseen sense perception *-bidobo'oge*: ilmaisee, että puhuja on havainnut tapahtuman muilla aisteilla kuin näöllä (Rule 1977: 72).

aiya bare wa-bida'ae. 'an air plane is coming' (can only hear it) (Rule 1977: 74)

Deduced tai *mental deduction* *-adobo'oge* osoittaa, että puhuja on havainnut jotain ja päättelee siitä tapahtuman (Rule 1977: 72). San Roque & Loughnane (2012: 114, 141) luokittelevat tämän kateogian ryhmään reasoning, joka on heidän termsä assumptiiviselle evidentialisuudelle. Koska Rulen kieliooppi kuitenkin mainitsee havainnoinnin, *-adobo'oge* on tässä tutkielmassa luokiteltu inferentiaalisiksi.

Kabe irabo wa-ada'ae. 'Mr. Irabo is coming' (can hear him speaking and can recognize his voice) (Rule 1977: 74)

Visible evidence *-iba'ae* osoittaa, että puhuja ei ole nähnyt eikä havainnut tapahtumaa, mutta näkee jonkin todisteen sen tapahtumisesta, kuten jalanjäljen tai tyhjän ansan (Rule 1977: 72).

Agu amena wa-boba'ae. 'the Agu men are coming' (can see the smoke rising on the Agu track) (Rule 1977: 74)

Previous evidence *-iyo'oge* ilmaisee, että puhuja on nähnyt todisteen tapahtumasta, mutta todiste ei ole enää nähtävissä, esimerkiksi kun kerrotaan jossain muualla nähdyistä jalanjäljistä (Rule 1977: 72).

Kabe Maduane minage wa-bubege. 'Mr. Maduane is still coming' (both left together, but the speaker came faster than Maduane, and so he knows he's still on the way) (Rule 1977: 74)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
participatory, factual	<i>-ge</i>	ego
seen	<i>-bo'oge</i>	visuaalinen
unseen sense perception	<i>-bidobo'oge</i>	ei-visuaalinen
mental deduction, deduced	<i>-adobo'oge</i>	inferentiaalinen
visible evidence	<i>-iba'ae</i>	inferentiaalinen
previous evidence	<i>-iyo'oge</i>	inferentiaalinen

Grönlanti, länsi- (KAL) (Kalaallisut) (eskimo-aleuttilainen > eskimo)

Evidentiaalisuuden merkintä on ns. hajanaista ("scattered") länsigrönlannissa: erilaisia affikseja eri affiksiryhmistä sekä kliitti ja partikkeli (Fortescue 2003: 291). Affiksit ovat merkitykseltään melko episteemisiä, joten Fortescuen esittelemistä affikseista on valittu tähän tutkielmaan ne, jotka vaikuttavat liittyvän vahvimmin tiedonlähteeseen, joko Fortescuen kommenttien ja esimerkkien mukaan tai verrattuna muissa kielissä oleviin samantyyppisiin kategorioihin.

Affiksin *-(r)pallaC-* merkitys on 'one can hear (someone or something) V-ing' tai 'they say he has V-ed'. Se siis osoittaa evidenssiä kuuloaistista, minkä lisäksi muitakin aistihavaintoja voidaan merkitä sillä, tai kuulopuheeseen perustuvaa tietoa. (Fortescue 2003: 294.)

ani-rpallap-puq

ani-(r)pallaC-3SG.INDIC

'One can/could hear him going out.' (Fortescue 2003: 295)

katap-pallap-puq

pudota-(r)pallaC-3SG.INDIC

‘One can notice something has fallen off (e.g. from the sled, which therefore feels lighter or more sensitive to steer).’ (Fortescue 2003: 295)

angir-pallap-puq

sanoa.kyllä-(r)pallaC-3SG.INDIC

‘He is supposed to have said yes (I have heard).’ (Fortescue 2003: 295)

Affiksi *-sima-* ‘apparently’ osoittaa, että puhuja ei ollut läsnä, vaan päätteli tiedon sanallisesta raportista tai jäljelle jääneestä visuaalisesta evidenssistä. Sitä ei yleensä käyteä ensimmäisen persoonan kanssa, paitsi vitsailevaan sävyyn. Lisäksi sitä voi käyttää vastuusta etääntymiseen. (Fortescue 2003: 292, 298.)

(takuuk masak) siallir-sima-vuq

(katso on märkää) sataa-sima-3SG.INDIC

‘It appears to have rained (said when going outside and seeing a pool of water after it has stopped raining).’ (Fortescue 2003: 293)

Affiksi *-gunar-* ‘it seems that / presumably, probably’ merkitsee joko sensorista tietoa tai loogista päättelyä. Nämä merkitykset erotetaan vain kontekstista. (Fortescue 2003: 292.)

(taa) siallir-unar-puq

(kuuntele!) sataa-gunar-3SG.INDIC

‘It must be raining (to judge from the view through the window or the sound on the roof)’ (Fortescue 2003: 293)

(kingusinnirusukkut sianirvigigiuk)

niri-gunar-puq

(soita hänelle myöhemmin)

syödä-gunar-3SG.INDIC

‘He is probably eating (a logical inference, e.g. from the present time and one’s knowledge of the person’s habits).’ (Fortescue 2003: 293)

Länsi-grönlannissa on sekä enkliitti että partikkeli, joista käytetään termiä *quotative*. Kliittiä *-guuq* ‘one/he says / they say...’ käytetään kaikenlaisesta välitetystä tiedosta. Tiedonlähde jää tarkemmin määrittelemättä. Lisäksi kliittiä *-guuq* käytetään runsaasti perinteisissä kertomuksissa, pikemminkin tyylillisistä kuin tiedollisista syistä. (Fortescue 2003: 295, 299.)

Tuumasi-n-nguuq qilalugaq pizar-aa

Tuumasi-REL-guuq maitovalas ottaa.kiinni-3SG/3SG.INDIC

‘Tuumasi caught a beluga (they say).’ (Fortescue 2003: 295)

Kvotatiivinen partikkeli *unnia* ‘just think, they say that...’ on impersonaalinen (ja lievästi miratiivinen) vastine verbivartalon *unnir-* (‘say that’) taivutetuille muodoille. Toisin kuin kliitillä *-guuq*, partikkelilla on subjektiivinen, juoruileva sävy. (Fortescue 2003: 296.)

unnia Qaanaa-mi najugaqar-tuq

unnia Qaanaaq-LOC elää-3SG.PART

‘They say he lives at Qaanaaq (would you believe).’ (Fortescue 2003: 296)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
‘one can hear V-ing’	-(r)pallaC-	ei-visuaalinen
‘apparently’	-sima-	inferentiaalinen
‘it seems that / presumably’	-gunar-	assumptiivinen
quotative	-guuq	reportatiivinen
quotative	unnia	reportatiivinen

Huli (HUI) (Huli) (nuclear trans New Guinea > Enga-Kewa-Huli)

Hulissa on kolme evidentiaalisuuskategoriaa, jotka ilmaisevat ei-visuaalisiin aisteihin tai päättelyyn perustuvaa tietoa. San Roque ja Loughnane ovat ilmoittaneet myös alkuperäislähteensä termit, ja tässä tutkielmassa on käytetty niitä. (San Roque & Loughnane 2012: 130.)

Kategoria *sense perception* tai *unseen* merkitään suffiksilla *-rua*, joka ilmaisee tiedon perustuvan muihin aistihavaintoihin kuin näköön. Kategorialla on erillinen menneen ajan muoto, mutta tässä tutkielmassa kategoriaan viitataan preesensmuodolla *-rua*. (San Roque & Loughnane 2012: 130.)

mbisigati da pia-rua

keksi(Eng) [?]DEF palaa-PRES.SENS.3

‘The biscuits are burning (can smell them).’ (San Roque & Loughnane 2012: 131)

Visible evidence =*da* osoittaa, että evidenssi on puhujan edessä (Rule 1977: 52, San Roque & Loughnane 2012:130).

i kagua gilibi-ru=da

1SG huono kirjoittaa-1SG.PAST=RESU.CURRENT

‘I wrote badly (going on the evidence of the bad writing on the paper before him).’

(San Roque & Loughnane 2012: 131)

Previous evidence =*ya* ilmaisee, että tapahtuman evidenssi nähtiin aikaisemmin, mutta se ei ole enää nähtävissä. San Roquen ja Loughnanen tutkimissa kieliopeissa sekä =*ya* että =*da* on analysoitu osaksi laajempaa modaalisuusjärjestelmää. (Rule 1977: 52, San Roque & Loughnane 2012: 130–131.)

i kagua gilibi-ru=ya

1SG huono kirjoittaa-1SG.PAST=RESU.PREVIOUS

‘I wrote badly (after having seen his bad writing in his book, and then going home without the book, and telling his parents).’ (San Roque & Loughnane 2012: 131)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
sense perception, unseen	- <i>rua</i>	ei-visuaalinen
visible evidence	= <i>da</i>	inferentiaalinen
previous evidence	= <i>ya</i>	inferentiaalinen

Hup (JUP) (Hupdë) (nadahup-kielikunta)

Evidentiaalisuuskategorioita on viisi, joita merkitään enkliiteillä sekä yhdellä suffiksilla, ja yksi on nollamerkitty. Evidentiaalisuuden merkitseminen on valinnaista. (Epps 2008: 641–642.)

Nollamerkitty kategoria on hupin oletusarvoinen (*default*) kategoria. Ensijaisesti se merkitsee puhujan visuaalisesti havaitsemaa tietoa. Lisäksi sitä käytetään yleisesti tiedetyistä faktoista sekä toimintojen tyypillisestä suorittamisesta. Sitä käytetään myös henkilökohtaisia kokemuksia käsittelevissä kertomuksissa. (Epps 2005: 623–624, Epps 2008: 643–644.) Epps (2008) käyttää lisäksi termiä *visual*, minkä lisäksi kummankin lähteen esimerkeissä käytetään visuaalisuuteen viittaavaa glossia. Niinpä hupin kategorian osalta tutkielmassa otetaan huomioon molemmat termit.

ʔok-nih key-ham-k'et-yi'-ay

tih=ʔäy-ah!

liikkua-NEG

nähdä-mennä-seisoa-TEL-INCH=VIS:Ø

3SG=BN:FEM-DECL

‘She was just standing there looking, without moving! (speaker witnessed event) (Epps 2005: 624)

hĩ hid hæw-æh;

nut hæw-yoʔ ...

hid san'

biʔ-d'oʔ-oh.

vain 3PL

raapia-DECL=VIS:Ø

täällä

raapia-SEQ

3PL

lehti.tötterö

tehdä-ottaa-DECL=VIS:Ø

‘They just scrape it; having scraped this much, they make a leaf-cone.’ (Epps 2005: 624)

ʔah=tãh-ʔip

ʔan

tih

d'oʔ-ʔũh-ũh,

yẽw.

1SG=lapsi-isä

1SG.OBJ

3SG

ottaa-APPL-DECL=VIS:Ø

vyötiäinen

‘My husband used to catch armadillos for me.’ (Epps 2005: 624)

On vielä epäselvää, onko nollamerkitty *default* oma kategoriansa, joka osoittaa visuaalista evidenssiä, vai onko se oletusarvoinen siinä mielessä, että se kattaa kaikki tapaukset, joissa evidentiaalisuutta ei määritellä ollenkaan. On myös ympäristöjä, kuten jotkin modukset, joihin evidentiaalisuuden määrittely ei sovi, joten nollamerkinnän tulkinta evidentiaalisuuskategoriaksi ei ole yksiselitteistä. Toisaalta, tiedonlähteen merkintää voidaan pitää systemaattisena hupissa ja merkinnän puute on melko yhdenmukaista visuaalisesti saadun tai yleisen tiedon kanssa. Niinpä visuaalista ja yleistä tietoa voidaan nollamerkittynä evidentiaalisuuskategoriana, jolloin muut merkinnän puuttumiset johtuvat siitä, että evidentiaalisuus jätetään määrittelemättä. Lisäksi Epps muistuttaa, että hupin evidentiaalisuus on kehittynyt tukanon mallin mukaan ja päättelee, että alun perin nollamerkinnällä ei ole ollut evidentiaalista merkitystä, mutta sen merkitys on kaventunut sopiakseen tukanon visuaalisen kategorian malliin, samalla kun ilmimerkityt kategoriat laajenivat. Kontekstista riippuen puhujat tulkitsevat nollamerkinnän joko visuaaliseksi kategoriaksi tai evidentiaalisuuden puuttueksi. (Epps 2005: 625, Epps 2008: 643, 645.)

Nonvisual =*hõ* merkitsee ensikäden tietoa, joka on ei-visuaalista. Yleisin tiedonlähde on kuulo, mutta myös hajun, maun tai kosketuksen kautta saatu tieto merkitään kliitillä =*hõ*. Sillä ilmaistaan

myös puhujan henkilökohtaiset tilat, kuten sairaudet, tunteet tai halut. Lisäksi kliitillä =*h̥s* voi korostaa henkilökohtaista mielipidettä tai lieventää väitettä kohteliaammaksi. (Epps 2005: 625–627, Epps 2008: 646–647.)

nasia *pæ-s̥w-ĩy=h̥s*

vene mennä.ylävirtaan-COMPL-IPFV=NVIS

‘The boat already went upriver.’ (heard but did not see it) (Epps 2005: 626)

huʔ-d’əh *ni-isap=h̥s*

pium-PL olla.olemassa-AUG=NVIS

‘There are a lot of piums (small biting insects)!’ (I can feel their bites)

(Epps 2005: 626)

‘əh *peʔ-ey=h̥s:*

1SG sairas-IPFV=NVIS

‘I’m sick.’ (Epps 2005: 626)

Inferred =*sud* tai =*cud* osoittaa päättelyä, joka yleensä perustuu konkreettisiin todisteisiin, usein visuaaliseen evidenssiin. Evidenssin ei tosin tarvitse olla konkreettista. Kliitillä =*cud* voidaan myös kommentoida havaittavia tiloja sekä esittää visuaalisia vertailuja, esimerkiksi verrata hiusharjaa alligaattorin luuhun. (Epps 2005: 631–632, Epps 2008: 650–652.) Sitä käytetään myös, kun viitataan muiden kuin puhujan sisäisiin tiloihin, kuten humalaan (Epps 2008: 652). Tutkielman tekstissä ja taulukoissa käytetään muotoa =*cud*.

tih=doʔ *s’om-s̥wĩy=sud*

3SG=lapsi kylpeä-jo=INFER

‘The child already took a bath.’ (we see he’s wet) (Epps 2005: 631)

ʔəh *himihin-yiʔ-iy=cud*

1SG unohtaa-TEL-IPFV=INFER

‘I forgot it, apparently.’ (e.g., looking for something) (Epps 2008: 651)

núp *páy=cud!*

tämä huono=INFER

‘This looks bad/wrong.’ (a folded-over notebook page) (Epps 2008: 651)

hat *k’æg=sud*

alligaattori luu=INFER

‘It looks like an alligator bone (but I know that it isn’t).’

Voisi olla myös: ‘It must be an alligator bone (I think that it is) (Epps 2005: 632)

Hupissa on myös toinen päättelyä ilmaiseva evidentialiaali, *additional inferred -ni-*. Se osoittaa päättelyä tapahtumasta, jota puhuja ei nähnyt, mutta jonka lopputulos on havaittavissa. Monissa tapauksissa *-ni-* ja =*sud* ovat keskenään vaihdettavissa, mutta *-ni-* painottaa päättelytyötä vähemmän ja sitä suositaan, kun varsinaista evidenssiä ei ole saatavilla. Kertomuksissa suffiksia *-ni-* käytetään enemmän kuin kliittiä =*sud*. Ensimmäisessä persoonassa suffiksia *-ni-* voi käyttää vain teoista, joita puhuja ei muista, esimerkiksi koska oli liian nuori tai humalassa. (Epps 2005: 638, Epps 2008: 659–660.)

ʔæg-hũʔ-yiʔ-iy=sud, *diʔ* *pā* *tihʔ* *æg-yiʔ-ni-h*

juoda-lopettaa-TEL-IPFV=INFER pysyä NEG.EX 3SG juoda-TEL-INFER2-DECL

‘He drank it all up; he drank it up and left none.’ (we see from empty pot) (Epps 2005: 638)

n’iʔkan *ʔəh* *masa-ni-h*,

ped.

tuolla.päin 1SG syntyä-INFER2-DECL (nimi)

‘I was born over there, Ped.’ (Epps 2005: 638)

Additional inferred eroaa muodollisesti muista evidentialiaaleista, koska se on suffiksi ja käyttäytyy sen takia eri tavalla. Lisäksi, lähes samanlainen muoto löytyy muistakin lähialueen kielistä (tukano, tariana, desano, wanano). Tarianassa samankaltainen morfeemi *-nhi-* on uudelleenanalysoitu ja tuloksena on tukanon evidentialiaalia muistuttava päättelyevidentialiaali *-nihka*, jolle Aikhenvald on antanut nimen *specific inferred* (ks. tariana myöhemmin). Epps olettaa, että hupin *-ni-*rakenne olisi niin ikään käännöslaina tukanosta. (Epps 2005: 638–639, Epps 2008: 659, 661.)

Reportive = *mah* merkitsee raportoitua, toisen käden tietoa. Sitä käytetään myös silloin, kun kysytään, mitä toinen sanoi tai siteerataan toisen puhetta. Lisäksi sitä käytetään, kun kerrotaan henkilöiden nimiä, myös itseään esitellessä. (Epps 2005: 634, Epps 2008: 654–655.) Reportiivin avulla tulkitaan myös puhekyvyttömiä yksilöiden ääntelyä: esimerkissä (e) viitataan vauvan itkuun. Repotiivi on oletusarvoinen evidentialiaali kertomuksissa, jotka eivät ole ensimmäisessä persoonassa, minkä lisäksi sillä merkitään myös luettu tai esimerkiksi radiosta kuultu tieto. (Epps 2008: 655–656.) Epps (2008) käyttää termiä *reportative*.

- (a) *tih ham-teg=mah*
3SG mennä-FUT=REP
'He'll go (he or another said so).' (Epps 2005: 634)
- (b) *'titi? yuw-uh! nɔ-ɔy=mah.*
likainen tuo-DECL sanoa-IPFV=REP
'"That one is dirty!" he said, they say.' (Epps 2005: 634)
- (c) *hiʔn 'ih=mah?*
mitä=REP
'What did he say?' (Epps 2005: 634)
- (d) *huy=mah ʔāh-āh.*
(nimi)=REP 1SG-DECL
'I am (called) Huy.' (Epps 2005: 635)
- (e) *ʔɔm-ɔy=mah*
pelätä-DYNM=REP
'(He's) scared, he says.' (Epps 2008: 655)

Termi	Evidentialiaali	Vertailukäsite
default, visual	∅	visuaalinen
nonvisual	= <i>hɔ̃</i>	ei-visuaalinen
inferred	= <i>cud</i>	inferentiaalinen
additional inferred	= <i>ni-</i>	assumptiivinen
reportive, reportative	= <i>mah</i>	reportatiivinen

Ingush (INH) (Ingush) (nakh-daghestanilainen > nakhilainen)

Evidentialisuutta merkitään verbin taivutuksessa. Synteettisissä tempuksissa on *witnessed past* ja analyttisissä tempuksissa on *nonwitnessed* sekä *inferential perfect*. Lisäksi on erikseen evidentialiaalisia kategoriota, joihin kuuluu *quotative* ja erilaisia miratiiveja – näistä ainoastaan kvotatiivi on otettu huomioon.

Witnessed-tempus merkitään lisäämällä menneen ajan vartaloon suffiksi *-ar* tai *-(a)ra*. Se osoittaa puhujan nähneen tai muuten todistaneen menneen tapahtuman. Kun toistetaan silminnäkijän kertomus, käytetään 'sanoa'-verbin *witnessed past*-muotoa. (Nichols 2011: 244, 249.) Tutkielman tekstissä ja taulukossa käytetään muotoa *-ar*, koska se on yleisempi (ks. ibid).

Aaz cyngara kinashjka iicar
1SG.ERG 3SG.ABL kirja ostaa.WIT.PAST
'I bought a book from him.' (Nichols 2011: 249)

Nonwitnessed-tempus muodostetaan anteriorisella konverbillä ja klitisoituneella olla-verbin muodolla *=jy*. Se osoittaa mennyttä tapahtumaa, jota puhuja ei todistanut tapahtumaa, mutta jolla nykyaikaan vaikuttava lopputulos. Sitä käytetään, kun puhuja näkee lopputuloksen ja pääättelee tapahtuman, mutta toisaalta se ei välttämättä ilmaise päättelyä. Se on tavallinen tempus legendojen, myyttien ja muiden tarinoiden kerronnassa. (Nichols 2011: 254–255.) *Nonwitnessed* on luonteeltaan inferentiaalinen (Nichols 2011: 278).

Cwa mealxara jar hwo, Tawaibat, fy dead hwuona?
hieman surullinen GM.olla.PAST 2SG (nimi) mitä GM.tehdä.NWIT.GM 2SG.DAT
ealar aaz.
say.WIT.PAST 1SG.ERG
'"You're so sad today, Tawaibat, what happened to you?," I said.' (Nichols 2011: 256)

Inferential perfect muodostetaan anteriorisella konverbillä ja olla-verbin futuurilla *-xugjy*, eli se on samantyyppinen rakenne kuin *nonwitnessed*. Se osoittaa, että puhuja päättelee loogisesti (ei evidenssin pohjalta), mitä on tapahtunut. (Nichols 2011: 259.)

Wa piela=chy wa=chy-jettaa shura cyskuo dwa-manna-xugjy.
2SG.ERG lasi=sisään DX=sisään-GM.kaataa.PTCP maito kissa.ERG DX-juoda-INFER.PF
'The cat must have drunk the milk you poured into the glass.' (Nichols 2011: 259)

Lisäksi on muita rakenteita, kuten *past nonwitnessed*, *past inferential* ja *ongoing inference*, joissa rakenteen olla-verbi tai apuverbi on muissa aikamuodoissa (ks. Nichols 2011: 257–259, 260–261). Näitä muotoja ei kuitenkaan käsitellä tässä tutkielmassa, koska niiden erot *nonwitnessed*- ja *inferential perfect* -tempuksiin ovat pikemminkin erilaisia aikaviittauksia tai käyttökonteksteja kuin eroja tiedonlähteessä.

Quotative tai *hearsay* merkitään verbin 'sanoa' taivutetulla muodolla, joka sijoitetaan finiittisen verbin jälkeen. Tavallisin muoto on preesens *joax*. Se ilmaisee, että puhuja on kuullut tiedon joko tietyltä henkilöltä tai yleisenä kuulopuheena. Sitä käytetään kertomuksissa, niin historiallisissa kuin henkilökohtaisissa sekä sananlaskunomaisissa yleistyksissä. (Nichols 2011: 279–280.)

Ch'woagha xoza ch'ondarjg loqazh xannuu joax yz
erittäin nätti (soitin) soittaa.CONVB:SIM PROG.NAR.P.GM QUOT 3SG
'He is said to have played the ch'ondarjg (stringed instrument) very well.'
(Nichols 2011: 279)

Cwa adam daacar joax cu staancie
yksi henkilö GM.olla:NEG.IPFV QUOT DEM.OBL asema.ADV
'There wasn't a single person at the station (he said).'

Cysjk iisadz le joax
kissa yhdeksän.kertaa kuolla.PRES QUOT
'A cat dies nine times.'

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
witnessed	<i>-ar</i>	suora
nonwitnessed	<i>=jy</i>	inferentiaalinen
inferential	<i>-xugjy</i>	assumptiivinen
quotative, hearsay	<i>joax</i>	reportatiivinen

Ipili (IPI) (Ipili) (Nuclear Trans New Guinea > Enga-Kewa-Huli)

Ipilissä neljä evidentiaalisuuskategoriaa, joista yksi merkitään verbin taivutuksella ja loput kliiteillä. San Roque ja Loughnane ovat ilmoittaneet myös alkuperäislähteensä termit, ja tässä tutkielmassa on käytetty niitä. (San Roque & Loughnane 2012: 134.)

Sensed -lu(a) viittaa kuulohavaintoon, mutta kattaa myös muut aistihavainnot, kuten kylmyyden tai nälän tuntemisen (San Roque & Loughnane 2012: 134).

akali mindi-mane yia mindi pe-ya-lu-a
mies ART-kautta sika ART tappaa-PRES-SENS-3SG
'A pig is being killed by someone. (I hear it).'

Visible evidence *=ya* viittaa fyysisen evidenssin näkemiseen. Sitä käytetään, kun puhuja on tapahtumapaikalla. (San Roque & Loughnane 2012: 134–135.)

akali mindi-mane yia mindi pe-yal-a=ya
mies ART-kautta sika ART tappaa-NRP-3SG=RESU.CURRENT
'A pig has been killed by someone. (I infer from visible evidence).'

Previously visible evidence *=yala* osoittaa aikaisemmin näkynyttä evidenssiä. Sitä käytetään, kun puhuja on lähtenyt tapahtumapaikalta, jossa on nähnyt evidenssin, ja kertoo sen jälkeen päätelmänsä. (San Roque & Loughnane 2012: 134–135.)

akali mindi-mane yia mindi pe-yal-a=yal
mies ART-kautta sika ART tappaa -NRP-3SG=RESU.PREVIOUS
'A pig has been killed by someone. (I infer from visible evidence).'

Reported speech =(e)pia ilmaisee, että muut ovat kertoneet tapahtumasta puhujalle. *Remote past* -taivutuksessa =(e)pia osoittaa, että puhujalla ei ole henkilökohtaista tietoa tapahtumasta. (San Roque & Loughnane 2012: 134)

Jone-to Pita pe-le-a=epia

John-ERG Peter tappaa-FP-3SG=REP

‘John killed Peter. (Someone told me.)’ (San Roque & Loughnane 2012: 135)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
sensed	-lu(a)	ei-visuaalinen
visible evidence	=ya	inferentiaalinen
previous evidence	=yala	inferentiaalinen
reported speech	=(e)pia	reportatiivinen

Jarawara (JAA) (Jamamadí) (arawalainen)

Evidentiaalisuutta ilmaistaan tempussuffikkeilla, reportatiivisuffiksilla sekä sekundaarisella verbillä, joista minkään käyttö ei ole pakollista (Dixon 2003: 165, 185). *Eyewitness*- ja *non-eyewitness* -evidentiaalisuus on fuusioitunut menneen ajan tempuksen tunnuksiin (Dixon 2003: 167). Allaoleva taulukko on muokattu Dixonilta (2003: 168). Tutkielman tekstissä ja taulukoissa käytetään feminiinisiä *immediate past* -muotoja.

	Eyewitness		Non-eyewitness	
	FEM	MASC	FEM	MASC
Immediate past	-(ha)ra	-(ha)re	-(ha)ni	-(hi)no
Recent past	-(ha)ro	-(hi)ri	-(he)te	-(hi)ta
Far past	-(ha)maro	-(hi)mari	-(he)mete	-(hi)mata

Eyewitness -(ha)ra kuvaa puhujan todistamia tapahtumia. Joissakin tapauksissa sitä voi käyttää kuulo- tai hajuistista, etenkin jos subjekti-NP on sopiva, kuten ääneen tai hajuun viittaava. (Dixon 2003: 168, 171.)

moto ati ka-tima-re-ka

moottorivene.M ääni olla.liikkeessä-YLÄVIRTAAN-IPe.M-DECL.M

‘The noise of the motorboat was coming upstream (the noise could be heard)’ (Dixon 2003: 170)

Non-eyewitness -(ha)ni osoittaa, että puhuja ei ole todistanut tapahtumia. Sen *far past* -muotoa käytetään perinteisissä tarinoissa. Sitä voidaan käyttää päätellyistä tilanteista: alla olevassa esimerkissä puhuja on tiennyt Weron nukkuvan ja näkee tämän myöhemmin menevän ulos – on siis varmaa, että Weron on noussut rippumatosta, mutta koska puhuja ei ole nähnyt sitä, kyse on pikemminkin päätelystä ja se merkitään *immediate past non-eyewitness* (IPn) -tempuksella. (Dixon 2003: 168.)

Wero kisa-me-no, ka-me-hiri-ka

nimi.M tulla.alas-BACK-IPn.M olla.liikkeessä-BACK-RPe.M-DECL.M

‘Wero got down from his hammock (which I didn’t see), and went out (which I did see)’

(Dixon 2003: 169)

Sekundaarinen verbi *awine*, jonka Dixon glossaa ‘seem’, merkitsee muun muassa ‘it seems/appears that’ tai ‘I guess’. Eräässä esimerkissä Dixon on esitellyt puhujille parranajokoneen ja selittänyt että siinä on moottori. Puhujat käyttivät vastauskommentissaan sekundaarista verbiä *awine*. Verbillä on myös maskuliininen muoto *awa*. (Dixon 2003: 181–182.) Sen merkitys näyttäisi olevan päättelyn ja mielipiteen ilmaisun välimaastossa.

faha kowi-ha awine-ke

vesi.F olla.syvä-F SEEM.F-DECL.F

‘The water appears to be deep (at this spot in the river).’

moto kiha awine-ke

moottori.M olla.F SEEM.F-DECL.F

‘[It] appears to have a motor.’ (Dixon 2003: 182)

Reported -(ha)mone on yksi modaalisisista suffikseista. Se korostaa, että puhuja kertoo jotain, mitä muut ovat kertoneet hänelle. Alla olevassa esimerkissä puhuja ei ole itse todistanut tapahtumaa. Lisäksi sitä voidaan käyttää muistuttamaan toista siitä, mitä hän aikaisemmin sanoi. Suffiksia käytetään usein myös tarinankerronnassa *non-eyewitness*-tempuksen ohella. Sillä on myös maskuliininen muoto -(hi)mona. (Dixon 2003: 177–178.)

Kamo awi naboe-**himonaha** Faha.biri jaa
 nimi.M tapiiri.M tappaa-**REP.M** paikka paikanmääre
 ‘Kamo is reported to have killed a tapir at Fahabiri.’ (Dixon 2003: 177)

ti-fimiha-**mone**, ti-na
 2SGS-olla.nälkinen-**REP.F** 2SGA-AUX(sanoa).F
 ‘You were hungry, you said.’ (Dixon 2003: 178)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
eyewitness	-(ha)ra	suora
non-eyewitness	-(ha)ni	epäsuora
‘seem’	awine	inferentiaalinen
reported	-(ha)mone	reportatiivinen

Kalmukki (XAL) (Kalmyk) (mongolilainen > itä-mongolilainen⁷)

Kalmukin evidentiaalisuusjärjestelmän pääasiallinen ero on suoran ja epäsuoran välillä, joita merkitään synteettisillä tunnuksilla. Lisäksi epäsuoraa voi edelleen tarkentaa analyttisillä rakenteilla. Kaiken kaikkiaan kalmukin evidentiaalisuuskategoriat ovt *direct*, *indirect*, *inferred*, *assumed*, *prospective*, *reported* ja *common knowledge*. Evidentiaaleihin on fuusioitunut TAM-merkityksiä, ja logiikkaan perustuvissa kategorioissa – *inferred*, *assumed* ja *prospective* – eri aikamuodot viittaavat havainnon ja päättelyhetken ajalliseen suhteeseen. (Skribnik & Seesing 2014: 148, 152.) Alla oleva taulukko kaikista muodoista on muokatta Skribnikiltä & Seesingiltä (2014: 152, 157).

Tutkielman tekstissä ja taulukoissa käytetään menneitä muotoja. Reportatiivin toinen menneen ajan rakenne, *-sn bilä*, joka viittaa varmaan lähteeseen, käsitellään erikseen kvotatiivina. Prospektiivista, jolla ei ole menneisyyden muotoja, käytetään *remote future* -muotoa.

Evidentiaalisuus	Tunnus	TAM
Direct	-la	past
	-dg bilä	past habitual
	-A bilä	past continuative
Indirect	-ž	past
	-dg bää-ž	past habitual
	-sn bää-ž	pluperfect
Inferred	-dg bäädlä	present (current evidence)
	-dg bol-ža-na	present (current evidence), varma
	-sn bäädlä	past (current evidence)
	-sn bol-ža-na I	past (current evidence), varma
	-sn bol-ža-na II	pluperfect (previous evid.)
	-x bäädlä	future (current evidence)
Assumed	-dg bol-x	present
	-sn bol-x	past
Prospective	-x bol-v I	future-in-the-past (prev. evid.)
	-x bol-(ža-)na	near future (current evid.)
	-x bol-x	remote future (current evid.)
Reported	-ž ginä	past
	-sn bilä	past, reliable source
	-x bol-v II	future, personal interviews
Common knowledge	-dg ginä	-

Direct -la ilmaisee suoraa havaintoa. Puhuja on todistanut tapahtuman tai osallistunut siihen. Sitä käytetään myös tarinoissa, jotka puhuja on todistanut. (Skribnik & Seesing 2014: 152, 164.)

xürm özkldür ekl-lä
 häät eilen alkaa-**WIT.EV**

‘The wedding began yesterday’ (Skribnik & Seesing 2014: 152)

Indirect-evidentiaalisuus -ž jättää tiedonlähteen määrittelemättä: se voi olla kuulopuhe tai päättely, minkä lisäksi suffiksi voi osoittaa myös hallitsematonta tapahtumaa tai unta. Sitä käytetään perinte-

⁷ Artikkelin mukaan länsi-mongolilainen (Skribnik & Seesing 2014: 148)

sissä ketomuksissa ja kansansaduissa osoittamaan ensikäden lähteen puuttuminen. (Skribnik & Seesing 2014: 155, 164.)

<i>čirā-d-ān</i>	<i>zahan</i>	<i>pomad zōvār</i>	<i>zuzanar</i>	<i>türk-ž</i>
kasvot-DAT-REFL	valkoinen	puuteri erittäin	paksusti	levittää-INDIR.EV

'Her face is unnaturally white; (she) will have spread white powder on her face very thickly' (Skribnik & Seesing 2014: 155)

<i>vaxtjor</i>	<i>jum</i>	<i>üz-ž</i>	<i>uga</i>
vahtimestari	jotain	nähdä-INDIR.EV	NEG

'The porter did not see anything / claimed not to have seen anything' (from a police report about a theft) (Skribnik & Seesing 2014: 156)

Inferred -sn bāādltā ilmaisee puhujan päätelmiä, ja sitä merkitään erilaisilla rakenteilla sen mukaan, onko evidenssi samanaikaista vai aikaisempaa kuin puhehetki ja miten varma puhuja on päätelmästään. Nykyisen evidenssin tulkinta lähes samanaikaisesti puhehetken kanssa merkitään rakenteella *-dg bol-ža-na*, jos tapahtuma jatkuu vielä, ja rakenteella *-sn bol-ža-na*, jos tapahtuma on aikaisempi. Jos puhuja ei ole niin varma päätelmästä, käytetään *bāādltā*-muotoja. Aikaisemman evidenssin tulkinta esitetään samalla rakenteella kuin menneen tapahtuman päättely nykyisestä evidenssistä, eli *-sn bol-ža-na*. Inferentiaalirakenteet viittaavat intensiivisempään päättelyprosessiin kuin epäsuoran evidentialin inferentiaaliset tulkinnot. (Skribnik & Seesing 2014: 157–159.)

<i>en</i>	<i>xoir-in</i>	<i>negn-d-n'</i>	<i>mōṅg es giž posylk ir-sn</i>	<i>bāādltā</i>
tämä	kaksi-GEN	yksi-DAT-POSS.3	raha tai paketti tulla-PTCP.PFV	PART

(On watching two students cooking a big dinner) 'Probably one of these two has received money or a (food) parcel (from the parents)' (Skribnik & Seesing 2014: 158)

<i>xur</i>	<i>or-x</i>	<i>bāādltā</i>
sataa	tulla-PTCP.FUT	PART

(Look, a big cloud is coming) 'Probably it will rain' (Skribnik & Seesing 2014: 158)

Assumed-evidentialia *-sn bol-x* käytetään, kun jokin asiantila ja siihen liittyvät aistilliset tai tiedolliset vihjeet tulkitaan tai selitetään puhujan tietojen pohjalta (Skribnik & Seesing 2014: 159).

<i>gerṭks-m</i>	<i>nama-g</i>	<i>kūlā-žā-dg</i>	<i>bol-x</i>
perhe-POSS.1SG	GM-ACC	odottaa-PROG-PTCP.HAB	tulla.joksikin-PTCP.FUT

(I will go home now) 'My family is probably waiting for me' (Skribnik & Seesing 2014: 159)

Prospective -x bol-x ilmaisee oletuksia tulevaisuudesta. Sitä voisi pitää *inferred-* tai *assumed-* kategorioiden futuurimuotona, mutta Skribnik ja Seesing analysoivat sen erilliseksi kategoriaksi, koska sillä on ominaisuuksia, joita kahdella muulla kategorialla ei ole: päättelyn lähteenä voi käyttää tulevaa, odotettua asiointilaa ja temporaaliset ominaisuudet heijastavat sekä puhehetkeä että asiointilaa. Puhuja voi ennustaa lähitulevaisuuden tapahtuman loogisena seurauksena nykyisestä asiointilasta (lähitulevaisuus *-x bol-(ža-)na*), tai ennustaa kaukaisen tulevaisuuden odotetun asiointilan pohjalta (kaukainen tulevaisuus *-x bol-x*) tai ennustaa aikaisemman asiointilan pohjalta (future-in-the-past *-x bol-v*, menneen tilanteen looginen seuraus). Ennusteet voivat perustua yhteisön normeihin ja sääntöihin tai tapahtumien loogisiin seurauksiin. (Skribnik & Seesing 2014: 160–161.)

<i>noolda-hi-n'</i>	<i>tadn ke-x</i>	<i>bol-ža-na-t</i>
tapella-ACC-POSS.3	sinä tehdä-PTCP.FUT	tulla.joksikin-PROG-PRES-2PL

<i>bidn bolxla,</i>	<i>zug zal'vr-x</i>	<i>bol-ža-na-vidn</i>
me tulla.joksikin-CONVB.COND	vain rukoilla-PTCP.FUT	tulla.joksikin-PROG-PRES-1PL

'You (young people) will have to continue the fight. As for us, we (being old now) will have only to pray' (Skribnik & Seesing 2014: 160)

*Reported-*kategoria ilmaisee muilta kuultua tietoa. Rakenne *-ž ginā* on kieliopillistunut siteerausverbistä *gi-* partikkeliksi *ginā*. Se kuitenkin enää viittaa tiettyyn puhujaan kuten alkuperäinen verbi, vaan on nimenomaan raportoiva. Lisäksi prospektiivirakenne *-x bol-v* kuuluu myös osittain *reported-* kategoriaan, koska sitä käytetään sanomalehtikielessä ilmaisemaan raportoitua tietoa suunnitelluista tulevista tapahtumista, esimerkiksi haastatteluissa. (Skribnik & Seesing 2014: 161–163)

<i>Batah-as</i>	<i>bičg ir-ž</i>	<i>ginā, ünn-ij?</i>
B-ABL	kirje tulla-INDIR.EV	REP totuus-Q

'Is it true that (as they say) a letter from Bata has come?' (Skribnik & Seesing 2014: 162)

en tör-müd-ig xahllhn-d ministr on'g-an ög-x
 tämä aihe-PL-ACC tutkimus-DAT ministeri välittää-REFL antaa-PTCP.FUT
bol-v

tulla.joksikin-PAST

‘The minister will pay attention to the study of these questions’ (Skribnik & Seesing 2014: 163)

Reported-kategoriaan kuuluu myös toinen menneeseen viittaava rakenne: *-sn bilä*. Se osoittaa, että kuulopuhe on kuultu tiedon todistaneelta tai kokeneelta henkilöltä. Rakenne on erittäin tyypillinen sanomalehtiteksteissä ja esiintyy melkein pelkästään niissä. (Skribnik & Seesing 2014: 162.) Koska rakenne viittaa tiettyyn henkilöön tiedonlähteenä, ja täsmää kvotatiivin vertailukäsitteeseen, se on tässä tutkielmassa laskettu kvotatiiviseksi evidentialiksi.

en xö-d Zugärsän hääxül-d čign üzül-gd-sn bilä
 tämä lammas-PL venäläinen messut-DAT jopa näyttää-PASS-PTCP. PFV olla:WIT.EV
 ‘These sheep were shown even at the All-Russian exhibition’ (Skribnik & Seesing 2014: 162)

Viimeinen kategoria, *common knowledge -dg ginä* on niin ikään kieliopillistunut siteerausverbistä *gi-*. Se esiintyy enimmäkseen sananlaskuissa ja viittaa yleiseen tietoon. (Skribnik & Seesing 2014: 163) Se voisi olla osa *reported*-kategoriaa, koska rakenne on peräisin siteerausverbistä ja sananlaskut ovat usein suullisesti välittyvää tietoa, esimerkiksi wankaketsuassa sananlaskunomaiset arvoitukset merkitään muun kansanperinnetiedon tavoin reportatiivilla (esim. Floyd 1993: 221; vrt. myös ingushista Nichols 1994: 279–280). Lisäksi, Skribnik ja Seesing jakavat evidentialit joko loogisten operaatioiden (*inferred, assumed, prospective*) tai kommunikoidun tiedon ryhmään, ja *common knowledge* kuuluu jälkimmäiseen ryhmään yhdessä *reported*-kategorian kanssa (ks. Skribnik & Seesing 2014: 169). Toisaalta, Skribnik ja Seesing ovat käsitelleet sen erillisenä kategoriana, joten myös tässä tutkielmassa on pitäyditty samassa ratkaisussa.

äämtxä-g asr-ž tus uga bol-d-mn ginä
 pelkuri-ACC välittää-CONVB.IPFV hyöty NEG tulla.joksikin-PTCP.HAB-AFF REP
 ‘Taking care of a coward is useless (as everyone knows)’ (Skribnik & Seesing 2014: 163)

Termi	Evidentialisuus	Vertailukäsite
direct	-la	suora
indirect	-ž	epäsuora
inferred	-sn bäädlä	inferentiaalinen
assumed	-sn bol-x	assumptiivinen
prospective	-x bol-x	assumptiivinen
reported	-ž ginä	reportatiivinen
reported	-sn bilä	kvotatiivinen
common knowledge	-dg ginä	yleistieto

Kashaya (KJU) (Kashaya) (pomolainen)

Evidentialisuutta ilmaistaan verbin suffikseilla.

Factual-visual osoittaa, että puhuja on saanut tietonsa näkemällä tapahtuman. Faktuaalia *-wä* käytetään imperfektiivisistä tai päättymättömistä tapahtumista sekä faktoista tai yleisistä totuuksista (a), visuaalia *-ya* taas perfektiivisistä tai päättyneistä tapahtumista (b). (Oswalt 1961: 244–245, Oswalt 1986: 36–37.)

- (a) /ših^hta=yac^hma cahno-w/
 lintu=PL.SUBJ ääni-FACT⁸
 ‘Birds sing’ or ‘(I see/saw) birds are/were singing.’ (Oswalt 1986: 37)

- (b) /mo-mú-l-i?-ya-m ʔ/
 juosta-ympäri-REFL-VIS-RESP
 ‘He ran all the way around’ (Oswalt 1961: 245)

Auditorinen evidentiali *-vnnä* ilmaisee, että puhujan tieto perustuu kuulohavaintoon (Oswalt 1961: 242, Oswalt 1986: 37). Oswalt on käyttänyt siitä termejä *aural* (1961) ja *auditory* (1986).

ʔana₁ háyu₂ cahno-nn-e-ʔ c^hi₄
 todella koira haukkua-AUD-NONFINAL voi.juku
 ‘Boy₄, the dog₂ is₃ really₁ barking₃ (heard but not seen)’ (Oswalt 1961: 242)

⁸ Oswaltin (1961) esimerkit on glossannut S.K. niiltä osin kuin mahdollista

Päätelyä ilmaisevia evidentialleja on kaksi. Niistä ensimmäinen *-qa* kuului varsinaiseen evidentiali-suffiksien sarjaan ja tarkoittaa, että puhuja ei nähnyt tapahtumaa, mutta päätteli sen tapahtumaan liittyvistä todisteista ("circumstantial evidence"). Sitä suositetaan, kun todisteet ovat kiistattomia tai huomataan pian tapahtuman jälkeen. (Oswalt 1961: 243, Oswalt 1986: 38.) Tästä evidentialista on käytetty termejä *circumstantial* (1961) ja *inferential I* (1986).

sinam-qa 'He must have drowned' (puhuja näkee esim. kelluvan ruumiin) (Oswalt 1961: 243)

Toinen inferentiali *-bi* kuuluu toiseen suffiksiryhmään, ja sillä on toisenlaiset esiintymisympäristöt. Inferentiali II tarkoittaa, että toiminta pääteltiin tilanteen logiikasta tai myöhemmin saadusta tiedosta. Sitä käytetään, kun päätely vaatii enemmän järkeilyä. (Oswalt 1961: 237, Oswalt 1986: 41.) Käytetyt termit ovat *inferential* (1961) ja *inferential II* (1986).

sinam?-bi-w 'He must have drowned' (henkilö ei ole palannut purjehdukselta) (Oswalt 1961: 243)

Kuulopuhetta tai muilta saatua tietoa ilmaistaan suffiksilla *-do*, joka on yleinen myös tarinankerronnassa (Oswalt 1961: 242, Oswalt 1986: 40–42). Oswalt (1961, 1986) käyttää termiä *quotative*.

mul=i-do- *hayu cáhno-w*
sitten=ASS-QUOT-NONFINAL koira ääni-ABS
'Then, they say, the dog barked.' (Oswalt 1986: 41)

Performatiivi ilmaisee, että puhuja on itse suorittanut teon ja tietää siitä sitä kautta. Siitä on kaksi eri muotoa: imperfektiivinen *-ela* (a) ja perfektiivinen *-mela* (b). (Oswalt 1961: 246–247, Oswalt 1986: 34.) Käytetyt termit ovat *performative* ja *performative complete* (1961) sekä *imperfective performative* ja *perfective performative* (1986). Tutkielman tekstissä ja taulukoissa performatiiviin viitataan imperfektiivisellä muodolla *-ela*.

(a) *mo-má-t^h-ela* .
run-sisään.täältä-NEG-PERFM.IPFV
'I didn't come in.' 'I'm not coming in.' (Oswalt 1961: 247)

(b) *mo-má-c^h-mela* .
run-sisään.täältä-PERFM.PFV.
'I ran/came in.' 'I am coming in.' (Oswalt 1986: 247)

Termi	Evidentiali	Vertailukäsite	Lähde
factual-visual	<i>-wá, -yá</i>	visuaalinen	Oswalt 1961, 1986
aural	<i>-vnná</i>	ei-visuaalinen	Oswalt 1961
auditory	<i>-vnná</i>	ei-visuaalinen	Oswalt 1986
circumstantial	<i>-qa</i>	inferentialinen	Oswalt 1961
inferential I	<i>-qa</i>	inferentialinen	Oswalt 1986
inferential	<i>-bi-</i>	assumptiivinen	Oswalt 1961
inferential II	<i>-bi-</i>	assumptiivinen	Oswalt 1986
quotative	<i>-do</i>	reportatiivinen	Oswalt 1961, 1986
performative	<i>-ela</i>	ego	Oswalt 1961
imperfective performative	<i>-ela</i>	ego	Oswalt 1986
performative complete	<i>-mela</i>	ego	Oswalt 1961
perfective performative	<i>-mela</i>	ego	Oswalt 1986

Ketsua, wanka- (QXW) (Jauja Wanca Quechua) (ketsualainen)

Evidentialisuutta merkitään suffikseilla.

Direct -mi osoittaa, että puhujalla on suora aistihavainto tapahtumasta ja sanottu perustuu puhujan henkilökohtaiseen kokemukseen. Sitä käytetään puhujan psykologisista ja fyysisistä tiloista, tietoisuudesta ja omatunnosta sekä puhujan kykyjen ja tietämyksen rajoituksiin viitattaessa. Se osoittaa myös havaintoa tai suoraa kokemusta muista entiteeteistä, mikä yleensä tarkoittaa näköhavaintoa, mutta *-mi* voi viitata myös esimerkiksi kuulo- tai makuhavaintoihin. Myös unet lasketaan puhujan havaitsemiksi tapahtumiksi. Lisäksi perheenjäseniä ja yhteisön historiaa koskeva tieto voidaan käsittää henkilökohtaiseksi ja merkitä suoraksi. (Floyd 1993: 68, 84–87, 91–92, 102–106.)

'Yaa Wanuku-*hta* *li-sha*' *ni-pti-ki* *llaki-sha-m* *ka-la-a*
1SG Huanuco-ACC mennä-1FUT sanoa-DS-2 surullinen-ATTR-DIR olla-PAST-1
'When you said you were going to Huanuco I was sad.' (Floyd 1993: 86)

Trabaja-n-ña-m li-ku-n.

työ-PMOT-nyt-**DIR** mennä-REFL-3

‘He’s gone to work. (I saw him go)’ (Floyd 1993: 91)

Chay-chru Lurin yaku-kuna-si llalla-ku-n-mi.

se-LOC Lurin vesi-PL-myös olla.suolainen-REFL-3-**DIR**

‘Even the water around Lurin is salty.’ (Floyd 1993: 92)

Conjecture -chra ilmaisee tiedon olevan päättelyä, joka perustuu jonkinlaiseen evidenssiin. Sillä on paljon viestin vaimentamiseen ja todennäköisyyteen liittyviä merkityksiä ja käyttöjä. Ylipäättään *-chra* osoittaa, ettei puhujalla ole suoraa kokemusta, mihin sisältyy sekä spekulatiivista että päättelyn ilmaisu. Päättely tapahtuu todisteiden pohjalta: puhuja ei ole havainnut tai kokenut tapahtumaa, mutta joidenkin havaintojen tai uskomusten perusteella hän voi tehdä johtopäätöksiä tapahtuneesta. Vaikka päättely ja spekulatio ovat luonteeltaan erilaisia – päättelylle on aina jokin motivaatio, pohja, kun taas spekulatio on enemmän oletusta – wankaketsuassa niitä eri erota morfologisesti vaan molemmat merkitään suffiksilla *-chra*. Floyd käyttää termiä *conjecture* kattamaan sekä tiedonlähteeseen (päättely, spekulointi, arvaus) että validaatioon (ei-sitoutuminen) liittyvät merkitykset. (Floyd 1993: 146, 148–151, 154–157.)

walmi ima-wan-si puli-n-chra

nainen mitä-kanssa-INDEF kävellä-3-**CONJEC**

‘He’s probably running around with some other woman’ (Floyd 1993: 43)

Reportative -shi osoittaa tiedon olevan paljastavaa Floydin yleistysten mukaan, ja prototyyppisin paljastus on kuulopuhe, jolloin puhuja saa tiedon toisesta lähteestä. Semanttisesti reportatiivin käyttö jakautuu kahteen kenttään. Reportatiiviseen kenttään kuuluvat kuulopuhe, kansantarinat ja arvoitukset, ja miratiiviseen kenttään taas kuuluvat arvoitukset ja ”haaste”-rakenne. Eri käytöt juontuvat informaatiotietojen konseptualisoinnista. Tähän liittyy kaksi näkökulmaa: tulkinta tiedon alkuperästä sekä paljastetun tiedon luonne. Kaikkiin reportatiivin käyttöihin liittyy jonkinlainen muutos alkuperässä. Raportoitu tieto taas luonnostaan esittää tapahtuman, joka oletettavasti tapahtui ja josta puhujalla ei ole muuta todistetta, eli on paljastavaa. (Floyd 1993: 192, 196–198.)

Tutkielman kannalta keskeisin käyttö on kuulopuheen ilmaisu ja se on myös prototyyppisin käyttö suffiksille *-shi*. Se yleisin käyttö keskusteluissa, muut käytöt voi tulkita sen laajentumiksi, ja puhujat pitävät kuulopuheen merkintää perusmerkityksenä. kuin muut Tällöin *-shi* viittaa tietoon, joka on peräisin toisen käden lähteestä. Reportatiivista voi käyttää vain tiedosta, jonka alkuperäinen lähde ei ole läsnä puhetilanteessa. Lisäksi, kuulopuhe on tietoa, joka on paljastettu puhujalle – vrt. suora ja konjekturaalinen evidenssi ilmaisevat tietoa, johon puhuja on päätenyt, joko suorien (*-mi*) tai epäsuorien (*-chra*) todisteiden kautta. Kuulopuhe on tietoa, johon puhujalla ei tavallisesti ole pääsyä. (Floyd 1993: 199, 201, 204–205.)

Marya-si llaki-sh-ari ka-ya-n

Mary-myös surullinen-**REP-EMPH** olla-IPFV-3

‘Mary is sad as well (I hear)’ (Floyd 1993: 43)

Lishi-sh prista-ka-mu-la.

Lishi-**REP** lainata-REF-AFAR-PAST

‘(I was told) Lishi borrowed it’ (Floyd 1993: 199)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
direct	<i>-mi</i>	suora
conjecture	<i>-chra</i>	inferentiaalinen
reportative	<i>-shi</i>	reportatiivinen

Kwakiutl (KWK) (Kwakiutl) (wakashilainen > pohjoiswakashilainen)

Tiedonähdettä merkitään muutamalla suffiksilla, jotka kuuluvat laajempaan subjektiivisia arvioita tai asenteita osoittavien suffiksien ryhmään (Boas 1911: 491, 496). Suffiksit ovat:

- *-xEnt* ‘evidently (as is shown by evidence)’
- *-^ll(a)* ‘it is said’
- *-Emsk^u* ‘as I told you before’
- *-Eng^a* ‘in a dream’

Tässä tutkielmassa suffiksit on luokiteltu seuraavasti:

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
‘evidently’	-xEnt	inferentiaallinen
‘it is said’	- ^{el} l(a)	reportatiivinen
‘as I told you before’	-Emsk ^u	kvotatiivinen
‘in a dream’	-Eng ^a	muu

Ladakhi (LBJ) (Ladakhi) (sinotiibetiläinen > bodilainen)

Verbin taivutukseen kuuluu orientaatioksi nimetty semanttinen komponentti, joka ilmaisee puhujan sitoumusta tai osallisuutta toimintaan. Esimerkiksi, oliko puhuja todistaja vai ei, miten puhuja tietää (esim. suorasti, epäsuorasti), onko kyseessä puhujan oma kokemus tai tuntemus vai raportti jonkun toisen toiminnast. (Koshal 1979: 184–185.)

Observed -dug kuvaa nykyisiä tai menneitä tapahtumia, jotka puhuja on nähnyt (Koshal 1979: 195–196, 198–199).

kho-e lčəŋ-mə čəd-duk
3SG-ERG puu-kuolla leikata-OBS⁹

‘He cuts the tree (direct observation)’ (Koshal 1979: 195)

Fact-based inferential -(C)og ilmaisee, että päättely perustuu konkreettisten faktojen tai tapahtumien näkemiseen. Menneissä muodoissa on pikemminkin kyse siitä, että päättely perustuu tavanmukaiseen toimintaan tai rutiiniin. (Koshal 1979: 209–211.)

kho-ə zurmo sənte duk ši-ok
he-DAT kipu.DIRC erittäin olla kuolla-INFER

‘He is very sick, (he) will die’ (Koshal 1979: 210)

lə-dəks-lə rgun-lə khə bəps-sok-pin
ladakh-DAT talvi-DAT lumi.DIRC pudota-INFER-PAST

‘In winter snow used to fall in Ladakh.’ (Koshal 1979: 211)

Toisenlaiset päättelymuodot, *appearance-based inferential*, ilmaisevat, että päättelyn perustana on ”outward appearances of a reality”. Nämä inferentiaalit muodostetaan suffiksin *-thig* avulla ja lisäämällä siihen vielä toinen suffiksi. Suffiksiyhdistelmä *-thig-rəg* (a) ilmaisee, että puhuja ei itse näe toimintaa eikä tiedä siitä, mutta voi päätellä sen tapahtuvan, koska se on tekijän tapana. Esimerkkien perusteella myös äänten kuuleminen voi olla päättelyn pohjana. Suffikseja *-thig-yot* (b) käytetään, kun puhujasta näyttää, että toiminta on voinut tapahtua aikaisemmin ja hän on voinut jopa nähdä sen, muttei muista sitä kunnolla. Yhdistelmä *-thik-soŋ* (c) ilmaisee, että toiminta on voinut tapahtua menneisyudessa puhujan näkemättä, mutta puhujalla on epävarmaa tai osittaista tietoa siitä. Suffiksit *-thig-duk* (d) osoittavat, että esine tai henkilö ei ole selvästi tunnistettavissa (esim. etäisyyden takia), ja puhuja joutuu arvaamaan. (Koshal 1979: 211–215.) Tutkielman tekstissä ja taulukoissa kaikkiin *appearance-based inferential* -muotoihin viitataan suffiksilla *-thig*.

(a) *dolmə yon-thig-rək*
Dolma tulla-INFER-ääni

‘Dolma is coming (a guess by hearing footsteps, voice, etc.)’ (Koshal 1979: 212)

(b) *kho-e ŋe kə-ne pene khyer-thig-yot*
3SG-ERG 1SG.GEN POSTP-ABL raha.DIRC ottaa-INFER-havaittu

‘He might have taken money from me’ (Koshal 1979: 213)

(c) *kho i-khəŋpe nəŋ-ŋə duk-thik-son*
3SG.DIRC PROX.tämä-talo POSTP-DAT jäädä-INFER-ei.havaittu

‘He might have lived in this house’ (Koshal 1979: 214)

(d) *ə-pumo rdemo yot-thig-duk*
DST.tuo-tyttö.DIRC kaunis olla-INFER-arvattu
‘(It seems that) that girl is beautiful’ (Koshal 1979: 215)

⁹ Esimerkkien morfirajoja, glossausta ja muuta ulkoasua on tarkistettu osittain Bhatilta (1999: 72–74), minkä lisäksi glossilyhtenteistä on pyritty tekemään selkeämpiä, erityisesti evidentiaalisuuden osalta. Koshalin (1979) kieliopissa morfeemirajat ja glossit eivät aina täsmää, eivätkä Bhatin glossit ole kovin yksityiskohtaisia, joten glosseissa voi olla virheitä.

Lisäksi on *attested inferential -tok*, jota käytetään, kun puhuja ei ole nähnyt tapahtumaa eikä hänellä ole siitä mitään suoraa tietoa, mutta hän voi päätellä sen muunlaisten todisteiden perusteella (Koshal 1979: 216).

kho-e *khənpə-somə-žik* *ños-tok*
3SG-ERG talo-uusi.DIRC-INDEF ostaa-ATTES
'He bought a new house.' (Koshal 1979: 216)

Reportive-muotoja merkitään suffiksilla *-yod* ja niitä käytetään raportoidessa nykyisiä tai menneitä tekoja: "to report an action taking place in the present time", "the occurrence of an action in the past is reported". Se kuvaa myös toimintaa, jota joku yleensä tekee tai teki, esimerkiksi ammatin tai tavan takia. (Koshal 1979: 193–194, 197.) Sen sanotaan myös viittaavan varmaan tietoon ("an action being reported on the basis of definite knowledge", id: 193), kuten myös sitä läheisesti muistuttuva kopula *yod*. Kopula viittaa myös sekä suoraan että epäsuoraan tietoon, kuten kirjoista tai radiosta saatun tietoon. Siihen näyttäisi liittyvän myös varmuus, koska jos puhuja ei ole täysin varma, käytetään toista kopulaa. (Koshal 1979: 186–187.) Ylipäätään *-yod* (myös kopulana) näyttäisi osoittavan, että jokin asia tai tapahtuma tiedetään, mahdollisesti koska se on habituaalista, ja siinä näyttää yhdistyvän visuaalinen, yleistiedollinen ja assumptiivinen semantiikka. Toisaalta nähdylle tapahtumille on oma suffiksinsa, samoin universaaleille ja historiallisille totuuksille ja yleisille väittämille, joten reportiivi *-yod* luokitellaan tässä tutkielmassa assumptiiviseksi.

pəlldən-ni *spe-čhə* *sil-lət*
Paldan-ERG kirja-DIRC lukea-REP
'Paldan reads a book' (Koshal 1979: 194)

Narrative-muotoja käytetään kuvaamaan toimintaa tarinoissa. Niitä käytetään vain tarinoissa ja ne ilmaisevat, että puhuja ei ole nähnyt tapahtumia eikä hänellä ole niistä suoraa tietoa. Narratiiviset muodot muodostetaan suffiksilla *-kək* tai *-tshuk*, joilla on hieman erilaiset esiintymisympäristöt. Lisäksi *-tshuk* on eri merkityksiä persoonasta riippuen: jos subjektina on ensimmäinen tai toinen persoona, se ilmaisee puhujan yllätyneisyyttä. (Koshal 1979: 205–207, 217–225.) Tutkielman tekstissä ja taulukoissa narratiiveihin viitataan suffiksilla *-kək*.

mi-gun *i-ləm-ne* *čhen-yot-kək*
mies-PL PROX.tämä-polku-ABL mennä-REP-NARR
'Men had been passing by this way (lit. going from this way)' (Koshal 1979: 206)

kho-e *šin* *šəg-gin-yot-pin-tshuk*
3SG-ERG puu.DIRC halkaista-CONT-REP-PAST-NARR
'He was splitting wood' (Koshal 1979: 222)

Historical -ə-nog kuvaa yleisiä tai historiallisia totuuksia sekä yleisiä väittämiä (Koshal 1979: 196–197)

ñi-mə *zəktəŋ* *šər-ne* *šər-rə-nok*
aurinko-kuolla päivittäin itä-ABL nousta-HIST
'The sun rises daily in the east' (Koshal 1979: 196)

Experiential -ə-rəg kuvaa kokemuksia, tunteita ja tuntemuksia. Sitä käytetään tavallisesti ensimmäisen persoonan kanssa, ja ensisijaisesti se osoittaa puhujan tuntemuksia tai kokemuksia. Kun sillä ilmaistaan itse-kokemusta ("self-experience"), sitä voi käyttää vain ensimmäisen persoonan kanssa. (Koshal 1979: 207–209.) Koska sen käyttö on yhteydessä ensimmäiseen persoonaan, se on tässä tutkielmassa luokiteltu ego-evidentiaaliksi.

ŋə *ltoks-sə-rək*
1SG.DIRC to.be.hungry-EXPER
'I feel hungry' / 'I am hungry.' (Koshal 1979: 208)

kho *čhə-ə-rək*
3SG go-EXPER
'He is going (the speaker feels)' (Koshal 1979: 208)

ŋə *thəd-də-rək*
1SG.DIRC to.be.happy-EXPER
'I am happy.' (Koshal 1979: 208)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
observed	- <i>dug</i>	visuaalinen
fact-based inferential	-(C) <i>og</i>	inferentiaali
appearance-based inferential	- <i>thig</i>	assumptiivinen
attested inferential	- <i>tok</i>	assumptiivinen
reportive	- <i>yod</i>	assumptiivinen
narrative	- <i>kək</i>	muu / narratiivinen
historical	- <i>ə-nog</i>	yleistieto
experiential	- <i>ə-rəg</i>	ego

Makah (MYH) (Makah) (wakashilainen > eteläwakashilainen)

Evidentiaalisuutta merkitään suffikseilla, jotka kuuluvat eri suffiksiryhmiin. Ulkoisten indikatiiviseen ryhmään kuuluvat evidentiaalit *-qadi*, *-pi:t* ja *-caqil* ja ei-indikatiiviseen ryhmään kuuluvat suffiksi *-xa:-...-š*, *-wa:t* ja *-ča*. Lisäksi sisäisten formatiivisten eli leksikaalisten suffiksien joukkoon kuuluvat suffiksit *-ckwi*, *kuk* ja *-pat*, joilla on evidentiaalinen merkitys tietyissä yhteyksissä. (Jacobsen 1986, ryhmiin jakautumisesta id: 11.) Evidentiaalisuuden merkintä on siis hajanaista, minkä lisäksi suffiksien merkityksissä on päällekkäisyyttä, erityisesti päättelyyn liittyvissä merkityksissä.

Suffiksi *-qadi* merkitsee kuulemiseen perustuvaa evidenssiä, kun suoraa kokemusta tai näköhavaintoa ei ole. Sillä ilmaistaan myös tunteeseen tai tuntoon perustuva evidenssi: sekä sisäiset tilat, kuten puhujan omat tunteet, että ulkoiset tapahtumat, kuten maanjäristys. (Jacobsen 1986: 13–14.)

babaldī-qadi 'He sounds like a white man' (Jacobsen 1986: 13)

taqi-qadpi 'It seems like an earthquake' (Jacobsen 1986: 14)

Suffiksi *-pi:t* ilmaisee päättelyä fyysisestä evidenssistä, yleensä lopputuloksesta, kun itse tapahtumaa ei ole nähty. Suffiksi voidaan lisätä myös substantiiveihin, kuten *?aḷi-tqʷal* 'karhu'. (Jacobsen 1986: 12).

caxʷi-?asaḷ-pi-d 'It must have run over it.' (seeing results, remains, damage) (Jacobsen 1986: 12)

?aḷi-tqʷal-pi-d 'It must have been a bear' (when seeing the tracks) (Jacobsen 1986: 12)

Suffiksi *-ckwi* muodostaa substantiiveja, jotka viittaavat jonkin toiminnan jälkiin. Yhdistettynä sanaan *bukwač* 'deer' se tekee peuran jäljistä tiedonlähteen. Suffiksi *-pi:t* on vähemmän tarkka evidenssin luonteesta. Suffiksia *-ckwi* käytetään, kun viitataan jonkin asian jäännöksiin tai identifioidaan ne. (Jacobsen 1986: 20–21.)

bukwač-ckpi 'It was a deer.' (when seeing the tracks) (Jacobsen 1986: 20)

vrt. *bukwač-č ḷi-yit* 'It's deer tracks' (*ḷi-yit* 'tracks') (Jacobsen 1986: 21)

tuḥ- 'head' > *tuḥ-cki* 'skull' (Jacobsen 1986: 21)

his- 'to chop' > *his-ckwi-?* 'It's chips from chopping.' (Jacobsen 1986: 21)

Suffiksi *-kuk* on evidentiaalinen vain toisen persoonan kanssa, jolloin se osoittaa ulkonäköön perustuvaa evidenssiä. Ylipäätään makahissa suositaan evidentiaaleja toisen persoonan kanssa, jotta väitteet olisivat vähemmän loukkaavia. Suffiksilla *-kuk* muodostetaan myös nominaalisia johdoksia, jotka perustuvat fyysiseen samankaltaisuuteen. (Jacobsen 1986: 22)

ḷa-ci-wiḷ-ku-wic 'you look like you're getting fat' (Jacobsen 1986: 22)

vrt. *ḷa-ci-w?alic* 'You're getting fat'

myös: *ḷa-ci-wiḷ-qadpi-c* 'It sounds like you're getting fat' (joku valittaa tiukoista vaatteistaan) (Jacobsen 1986: 13)

čisaq- 'sand' > *čičisaq-kuk* 'sugar' lit. 'looks like sand' (Jacobsen 1986: 22)

Suffiksi *-pat* kuvailee hajua tai makua, mutta osoittaa myös niihin perustuvaa evidenssiä (Jacobsen 1986: 23).

ciḥ- 'sour' > *ciḥi-pat* 'It's sour' (Jacobsen 1986: 23)

ḷuṣakt-pat 'It smells like dried fish' (Jacobsen 1986: 23)

ḷuṣakd 'It's dried fish' (Jacobsen 1986: 23)

Suffiksi *-caqil* ilmaisee epävarmaa visuaalista evidenssiä, ikään kuin jotain katsotaan kaukaa (Jacobsen 1986: 15). Mahdollisesti kysymys on pikemminkin nähdyn tapahtuman tulkinnasta tai selittämisestä kuin varsinaisesta näkemisestä. Tässä tutkielmassa suffiksi on luokiteltu assumptiiviseksi, koska kuvatulainen tunnistaminen tai tulkinta todennäköisesti edellyttää aikaisempaa kokemusta tai maailmantietoa.

ṭapsčil-caqil 'It looks like he dived in' (Jacobsen 1986: 15)

vrt. *ʔapsčil* ‘He dived in.’ (Jacobsen 1986: 15)

Inferred probability -*xa:-...-š* merkitsee todennäköisyyttä, joka on päätelty määrittelemättömästä evidenssistä (Jacobsen 1986: 19). Sekin on luokiteltu assumptiiviseksi.

ʔukye-ʔit-xa-su-l-š ‘They probably gave it to you’ (Jacobsen 1986: 19)

Quotative marker -*wa:t* osoittaa kuulopuhe-evidenssia. Se esiintyy runsaasti tarinoissa ja myyteissä. (Jacobsen 1986: 16.)

xu-biʔadibit-wa-d ‘He was snoring (I was told).’ (Jacobsen 1986: 16)

Suffiksi -*ča:* on *nonindicative quotative*, jota näköjään käytetään ei-indikatiivisissa ympäristöissä, joissa kvotatiivia -*wa:t* ei voi käyttää, kuten interrogatiivisissa moduksessa (Jacobsen 1986: 18).

ba-qi-daɣa-ʔi-ča teʔiliq ‘How did he say the sick person is?’ (Jacobsen 1986: 18)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
–	- <i>qadi</i>	ei-visuaalinen
–	- <i>pi:t</i>	inferentiaalinen
–	- <i>ck^{wi}</i>	inferentiaalinen
–	- <i>kuk</i>	inferentiaalinen
–	- <i>pał</i>	inferentiaalinen
–	- <i>caqił</i>	assumptiivinen
Inferred probability	- <i>xa:-...-š</i>	assumptiivinen
Quotative	- <i>wa:t</i>	reportatiivinen
Nonindicative quotative	- <i>ča:</i>	reportatiivinen

Mamaindê (WMD) (Mamaindê) (nambikauralainen > pohjoisnambikuaralainen)

Mamaindên järjestelmä on yhdistynyt tempus- ja evidentiaalisuusjärjestelmä. Evidentiaalisuuden osalta on neljä peruskategoriaa – *visual*, *non-visual*, *inferred* ja *general knowledge* – sekä niiden kanssa esiintyvä lisäjärjestelmä, jossa on *reported second-hand* ja *reported third-hand*. (Eberhard 2009: 446, 451–452.) Tempus- ja evidentiaalisuusmuodot on lueteltu alla olevassa taulukossa (Eberhard 2009: 455).

Tutkielman tekstissa ja taulukoissa evidentiaaleista käytetään *recent past* -muotoja. *Reported second hand* -kategoriaan viitataan morfeemilla -*satau* ja *reported third hand* -kategoriaan morfeemilla -*šin*. *General knowledge* -kategoriasta käytetään muotoa -*nĩnta*.

	Present	Recent past	Interm. Past	Distant Past
Visual	- <i>latha</i> (3.p.)	- <i>nān</i>	<i>let-nān</i>	- <i>hĩn?</i>
Non-Visual (Internal state)	- <i>nha</i> / <i>nha?</i>	- <i>hĩn</i>	- <i>le-hĩn</i>	- <i>le-hĩn</i>
Inferred (Mirative)	- <i>sihna</i>	- <i>ntĩn</i>	- <i>le-ntĩn</i>	- <i>sihĩn?</i>
Reported 2nd hand	- <i>satau-nha</i>	- <i>satau-hĩn</i>	- <i>satau-le-hĩn</i>	- <i>satau-le-hĩn</i>
Reported 3rd hand	- <i>šin-nha</i>			
General Knowledge	- <i>nĩnta</i> / - <i>ĩnta</i> / - <i>nta</i>			

Visual -*nān* ilmaisee, että puhuja itse todisti tapahtuman. Preesens-muotoa voi käyttää vain kolmannessa persoonassa. (Eberhard 2009: 455.)

waʔnĩn-soʔka *janān-tu* *sun-let-Ø-nān-wa*
 shamaani-NCL.HUM jaguaari-FNS tappaa-I.PAST-SUBJ3-PAST/VIS-DECL
 ‘The shaman killed a jaguar (yesterday) (and I know this because I saw him do it)’
 (Eberhard 2009: 456)

Non-visual -*hĩn* osoittaa, että puhuja sai tietonsa muiden aistien kuin näön kautta, esimerkiksi kuulemalla. Sen toissijaiseen käyttöön kuuluu puhujan sisäisten tilojen, kuten tunteiden ja ajatusten kuvaaminen. (Eberhard 2009: 457, 465.)

waʔnĩn-soʔka *janān-tu* *sun-let-Ø-hĩn-wa*
 shamaani-NCL.HUM jaguaari-FNS tappaa-I.PAST-SUBJ3-PAST/NVIS-DECL
 ‘The shaman killed a jaguar (yesterday) (and I know this because I heard the commotion and the gunshot)’ (Eberhard 2009: 457)

Inferred -*ntĩn* osoittaa, että puhuja päätteli tiedon tilanteeseen liittyvästä evidenssistä. Sillä on myös miratiivisia käyttäjiä. (Eberhard 2009: 458, 466.)

waʔn̄n-soʔka *jan̄n-tu* *sun-let-Ø-nt̄n-wa*
 shamaani-NCL.HUM jaguaari-FNS tappa-I.PAST-SUBJ3-PAST/INF-DECL
 ‘The shaman killed a jaguar (yesterday) (and I know this because he was dressing a jaguar skin today)’ (Eberhard 2009: 459)

Reported-tunnukset muodostavat oman paradigmansa ja ne liitetään eri kohtaan verbissä kuin muut evidentialit. Niissä ei ole tempuksen merkitystä. (Eberhard 2009: 459.)

Reported second-hand -satau ilmaisee muilta kuultua tietoa, jonka alkuperäinen lähde jää tyyppillisesti mainitsematta. Sitä seuraa aina ei-visuaalinen suffiksi. (Eberhard 2009: 460.)

waʔn̄n-soʔka *jan̄n-tu* *sun-satau-le-Ø-h̄n-wa*
 shamaani-NCL.HUM jaguaari-FNS tappa-REP-I.PAST-SUBJ3-PAST/NVIS-DECL
 ‘The shaman killed a jaguar (yesterday) (and I know this because someone told me)’
 (Eberhard 2009: 460)

Reported third hand -s̄n osoittaa puhujan kertovan, mitä sanovat kuulleensa kolmannesta lähteestä. Sitä käytetään vain preesensin ei-visuaalin kanssa. (Eberhard 2009: 462.)

waʔn̄n-soʔka *jan̄n-tu* *sun-s̄n-Ø-n̄ha-wa*
 shamaani-NCL.HUM jaguaari-FNS tappa-REP3-SUBJ3-PRES/NVIS-DECL
 ‘The shaman killed a jaguar (yesterday) (and I know this because someone said they were told that it was so)’ (Eberhard 2009: 462)

General knowledge -n̄nta viittaa tietoon, jonka jokainen yhteisöön kuuluva aikuinen tietää. Se kattaa habituaaliset tapahtumat, joista kaikki tietävät, tai väitteet, joihin kaikki uskovat, minkä takia se on luonteenomainen myyteille. Suffiksi *-n̄nta* ei osoita aikaa, mutta koska sitä käytetään myyttisissä ja historiallisissa yhteyksissä, sitä käytetään eniten, kun viitataan kaukiseen menneisyyteen tai myyttiseen aikaan. (Eberhard 2009: 463.)

waʔn̄n-soʔka *jan̄n-tu* *sun-jeʔ-Ø-̄nta-wa*
 shamaani-NCL.HUM jaguaari-FNS tappa-EMPH-SUBJ3-G.KN-DECL
 ‘The shaman killed a jaguar (everyone knows this because that is what we always do)’
 (Eberhard 2009: 463)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
visual	<i>-n̄n</i>	visuaalinen
non-visual	<i>-h̄n</i>	ei-visuaalinen
inferred	<i>-nt̄n</i>	inferentiaalinen
reported second-hand	<i>-satau</i>	reportatiivinen
reported third hand	<i>-s̄n</i>	reportatiivinen
general knowledge	<i>-n̄nta</i>	yleistieto

Maricopa (MRC) (Maricopa) (cochimi-yumalainen > yumalainen)

Evidentiaalisuutta merkitään suffikseilla, jotka ilmaisevat sensorista lähdettä, sekä reportatiivisella kliitillä (Gordon 1986: 75–76).

‘Sight evidential’ *-(k)ʔyuu* ilmaisee, että lauseen tieto on puhujan ensikäden tietoa ja puhuja on suoraan nähnyt tapahtuman (Gordon 1986: 77).

M-iima-ʔyuu

2-tanssia-SEE.EV

‘You danced (I know because I saw it).’ (Gordon 1986: 77)

ʔ-iima-kʔyuu

1-tanssia-k.SEE.EV

‘I danced (for sure, in the past).’ (Gordon 1986: 77)

‘Hearing and other nonvisual sensory evidential’ -suffiksi *-(k)ʔa* merkitsee niin ikään puhujan ensikäden tietoa. Näkemisen sijaan *-(k)ʔa* ilmaisee muulla tavoin aistittua ensikäden tietoa. Tyypillisesti sitä käytetään kommunikaatioverbien tai ääniin liittyvien verbien kanssa. Se ei viittaa aisteihin perustuvaan päättelyyn, vaan suoraan todistajuuteen. (Gordon 1986a: 77–78.) Glossiluettelossa *-(k)ʔa* on *nonsight sensory evidential*, joten tutkielmassa otetaan huomioon myös tämä termi.

Ashvar-ʔa

laulaa-HR.EV

‘He sang (I know because I heard it).’

'-ashvar-*k'a*

1-laulaa-**k.HR.EV**

'I sang (for sure, in the past; I heard/felt myself)'

Ensimmäisen persoonan kanssa suffiksit eivät ole kovin evidentialisia; näyttävät pikemminkin osoittavan, että toiminta on jo tapahtunut. Suffiksia -(*k*)'a ei kovin tyypillisesti käytetä ensimmäisen persoonan kanssa – tyypillisen konteksti on puheverbien kanssa, kun kerrotaan, mitä puhujalle on sanottu (Gordon 1986a: 77–78, ks. 85)

Pam-shi 'im nyip ny-mhan-k ii-'a.

Pam.SUBJ sanoa-m minä 3/1-kuten-k sanoa-**HR.EV**

'Pam told me that she like me.'

Reportative-rakenne muodostetaan verbin 'say' muodosta (*'ish*), joka klitisoidaan verbiin ja jonka perään liitetään *hearing*-evidentiali. Rakenteella ilmaistaan, että puhuja ei mene takuuseen totuudesta, vaan pelkää toistaa jotain, mitä on kuullut puhuttavan. (Gordon 1986a: 86.)

Bonnie-sh chuy-k-'ish-'a.

Bonnie-SUBJ mennä.naimisiin-k-**say+sh**-**HR.EV**

'(They say, I hear tell) Bonnie got married.'

Termi	Evidentiali	Vertailukäsite
'sight'	-(<i>k</i>)'yuu	visuaalinen
'hearing and other nonvisual sensory', nonsight sensory	-(<i>k</i>)'a	ei-visuaalinen
reportative	(<i>'ish</i>)	reportatiivinen

Matses (MCF) (Matsés) (pano-tacanalainen > panolainen)

Evidentialisuutta ilmaistaan suffiksilla, joihin on yhdistynyt myös tempus. Allaoleva taulukko on muokattu Fleckiltä (2003: 424.) Tutkielman tekstissä ja taulukoissa evidentialeihin viitataan *recent past* -muodoilla.

	Present	Recent Past	Distant Past	Remote Past	Inaccessible past
Experiential	-e	-o	-onda	-denne	
Inferential		-ac	-nēdac	-ampic/ -nēdampic	
Conjecture		-ash	-nēdash		
Mythical / historical					(-pa)-ac (cadennec)
Hearsay	direct quote + quotative (ca/que) + experiential/conjecture suffix				

Kuulopuhetta ilmaistaan kvotatiivisten verbien *ca* 'tell, say to' ja *que* 'say' avulla (Fleck 2003: 419). Koska ne ovat pikemminkin leksikaalisia keinoja ilmaista evidentialisuutta, ne jäävät tämän tutkielman ulkopuolelle (ks. myös id: 398). Lisäksi myyttiset tapahtumat merkitään rakenteella, joka yhdistää evidentialista taivutusta ja kvotatiivi-rakennetta (Fleck 2003: 421). Myös tämä rakenne jää tutkielman ulkopuolelle, koska se näyttää olevan pikemminkin kyseisten kategorioiden erikoiskäyttöä, ja puhuja käyttävät rakennetta eri tarvin kertoessaan myyttejä.

Experiential -o merkitsee suoraan koettuja menneitä tapahtumia. Sen käyttö edellyttää, että puhuja todisti tilanteen samalla kun se tapahtui. Mikä tahansa aistiahavainto käy – näkeminen on ensisijaista, mutta tilanteesta riippuen muut aistit voivat olla suorempia. Esimerkiksi koiran haukun kuuleminen on suorempaa kuin koiran avoimen suun näkeminen ja pinnan karheuden tunteminen on suorempaa kuin sen "näkeminen". Epäsuoremmat tai vähemmän optimaaliset havainnot johtavat kuitenkin myös eksperientiaaliin, kunhan tapahtuma havaitaan tapahtumahetkellä. Esimerkiksi sateen ropinan kuuleminen on epäsuorempaan kuin sateen tunteminen iholla, mutta merkitään silti eksperientiaalilla, koska havainto tehdään sateen aikana. Jos ärsykkeet eivät ole riittäviä, eksperientiaalin ohella voidaan käyttää epävarmuuden tunnusta (-*chit*). Oleellista on, että tapahtuma ja havainto tapahtumasta ovat samanaikaiset. (Fleck 2003: 399, 402–403.)

is-Ø a-bi cho-e-c

nähdä-IMP siellä-EMPH tulla-**PRES-INDIC**

'Look! Here, he comes now.' (lit. 'Look! There he is coming.') (Fleck 2003: 403)

Inferential -ac tarkoittaa, että puhuja ei todistanut itse tapahtumaa, mutta pystyy päättämään sen tapahtumisen lopputuloksena olevasta evidenssistä. Niinpä inferentiaalia ei voi käyttää puhehetkellä tapahtuvista tapahtumista (presens) tai tulevaisuudesta. Toiseksi, puhujan täytyy itse nähdä todisteet – muuten käytetään kuulopuherakennetta. Kolmanneksi, todisteiden on oltava ainakin potentiaalisesti suorassa yhteydessä pääteltyn tapahtumaan – muuten käytetään arvelua/konjektuuria. Todisteiden ei kuitenkaan tarvitse olla ratkaisevia tai vakuuttavia, vaan tarvittaessa voidaan lisätä epävarmuutta ilmaiseva suffiksi. Esimerkiksi henkilön äkillinen poissaolo juhlista on ratkaiseva todiste päätelmälle hänen lähdöstään (a), muttei vaikkapa lähtemiselle kyllästymisen takia, joten jälkimmäinen päätelmä on merkittävä epävarmuuden ja kontrastin tunnuksilla (b). Sen sijaan pelkkä toteamus kyllästymisestä vaatii konjektuurin (c). (Fleck 2003: 405–406.)

- (a) *debi nid-ac*
Davy mennä-INFER
'Davy (evidently) left' (Fleck 2003: 406)
- (b) *chiesh-do-ash-bi-en* *debi nid-chit-ac*
kyllästyä-INCEP-jälkeen: S/A>S-EMPH-CONTR Davy mennä-UNCERT-INFER
'Davy (evidently) left, probably because he got bored.' (Fleck 2003: 406)
- (c) *debi chiesh-do-ash*
Davy kyllästyä-INCEP-CONJEC
'I suppose Davy got bored.' (Fleck 2003: 406)

Conjecture (arvelu) -ash tarkoittaa, että puhuja kertoo tapahtumasta, jota ei ole todistanut, josta ei kuullut muilta ja josta ei ole jäänyt todisteita. Esimerkiksi kadonneen koiran omistaja voi arvella, että jagaari on syönyt koiran. Arveluun liittyy usein epävarmuutta, mutta puhuja ei silti välttämättä ole epävarma: esimerkiksi kauan sitten eläneen henkilön kuolemasta voi olla varma, mutta siitä on kuitenkin käytettävä konjektuuria, koska puhuja ei nähnyt kuolemaa, ei kuullut tai lukenut siitä eikä hänellä ole todisteita kuolemasta. *Conjecture*-suffiksit esiintyvät vain yhdessä ympäristössä: finiittisen verbin ainoana taivutuksena. (Fleck 2003: 417–418.)

migued cadau uënës-nēdash
Miguel Grau kuolla-DIST.PAST.CONJEC
'Miguel Grau is dead.' (lit. 'Miguel Grau has died long ago.')

ne-bi poshto daēdpatsēc-quio ic-an-ash
nyt-EMPH apina muutama-AUG olla-INCEP-CONJEC
'Now there has started to be very few woolly monkeys.' (Fleck 2003: 418)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
experiential	-o	suora
inferential	-ac	inferentiaalinen
conjecture	-ash	assumptiivinen

Mosetén (CAS) (Mosetén-Chimané) (isolaatti)

Evidentiaalisuutta merkitään kahdella partikkelilla ja yhdellä suffiksilla; näistä suffiksi ei ole enää produktiivinen. Evidentiaalit käsitellään osana modaalisuutta, ne eivät ole pakollisia ja niitä käytetään vain kun tiedonlähdeä korostetaan. (Sakel 2004: 339.)

Sensory experience -evidentiaali *ishtyi'* ilmaisee sensorista evidentiaalista modaalisuutta: puhuja on kokenut jotain ja on siis varma siitä. Se kattaa sekä visuaalisen että auditorisen evidenssin. Sitä käytetään usein ensimmäisen persoonan subjektien kanssa. Sillä merkitään myös kuulohavaintoon pohjautuva päätelmiä. (Sakel 2004: 340–341.)

Mō-wě ishtyi' jady-i-ki-'yāe
3F-DR SENS.EV mennä.ja.tulla.takaisin-VST-DK-F.SUBJ-1SG
'I went there (and came back).'

Yāe se'w-e-' wa-ti aka'-khan. Mi' ishtyi' kēdēāj
1SG kuulla-VST-3F.OBJ itku-VST.M.SUBJ talo-INES 3M.SG SENS.EV vauva
nā'-i khin'.
syntyä-VST.M.SUBJ nyt
'I heard it cry in the house. The baby has been born now.'

Deductive *-(a)ke* käytetään, kun puhuja näkee tai kuulee jotain, mistä hän voi päätellä tapahtuman, vaikkei ole sitä itse todistanutkaan. Evidentiaali on epäproduktiivinen ja esiintyy vain paikkojen nimissä ja muissa leksikaalistuneissa muodoissa. Esimerkiksi paikassa nimeltä *Jebaka-ke* vanha mies joutui jaguaarin syömäksi, eikä kukaan nähnyt tapahtumaa, vaan se pääteltiin ruumiin jäännöksistä, mikä näkyy paikan nimessä. Lisäksi käytetään leksikaalisesti joissakin verbeissä, kuten 'finding a dead body and deducing from it that the person has died', jolloin verbiä käytetään, kun tapahtumaa ei ole nähty. Esimerkissä puhuja löytää kuolleen koiransa, muttei ole nähnyt itse kuolintapahtumaa. Muista modaalisuus- ja diskurssitunnuksista poiketen se on suffiksi. (Sakel 2004: 341.)

Me'-ki khin' mö'-yä' jae'mä ye-i-in jeba-ka-ke-ya'
 no-CONTR nyt 3F-AD DM sanoa-3F.OBJ-PL syödä-MI-DEDUC-ADES
mö'-yä' räei me' ti'-i-'
 3F-ADES EMPH no nimi-VST-F.SUBJ
 'So now they call it "in the place where the unseen eating was" up there, that is its name.'
 (Sakel 2004: 341)

Mö' yäe-si' achae saen-a-ke inöj.
 3F.SG 1SG-L F.koira kuolla-VST-DEDUC hetki
 'My dog died a moment ago.' (Sakel 2004: 342)

Hearsay katyi' ilmaisee, että tieto raportoitua, eli puhuja ei ole itse kokenut sitä. Sitä käytetään kuulopuheesta, kansanperinnetiedosta (*folklore information*) ja yleisestä tiedosta. Se esiintyy vain tilanteissa, jotka erityisesti keskittyvät kuulopuhetietoon. Partikkeliä käytetään usein tarinoissa, joissa painopiste on kuulopuhe-kansanperinnetiedossa. (Sakel 2004: 339–340.)

Anik-dya'-tyi'-ki Illimani yäe-nä-ki yi se'w-a-ksi
 EMPH-MO-MO-CONTR Illimani 1SG-FOC-CO sanoa.M.SUBJ kuulla-VST-3PL.OBJ.M.SUBJ
Illampo-katyi'
 Illampo-HS
 'is it really Illimani, although I have heard that it was Illampo.' (Sakel 2004: 340)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
sensory experience	<i>ishtyi'</i>	suora
deductive	<i>-(a)ke</i>	inferentiaalinen
hearsay	<i>katyi'</i>	reportatiivinen

Musqueam (HUR) (Halkomelem) (salishilainen)

Musqueamissa on partikkeleja, jotka ilmaiset tiedon laatua ja varmuuden astetta (Suttles 2004: 34).

Partikkeli *mə* 'certainty' (allomorfi *mə*) osoittaa, ettei väitteestä ole epäilystäkään. Se voi myös vahvistaa inferentiaalia ('it must be a bear') ja se voi esiintyä myös kvotatiivin kanssa osoittamassa varmuutta toisen henkilön sanoihin. (Suttles 2004: 382–384.)

spéʔeθ mə
 karhu CERT
 'It's a bear.' (certainly, observably) (Suttles 2004: 382)

spéʔeθ yax" mə
 karhu INFER CERT
 'It must be a bear.' (Suttles 2004: 383)

Partikkeli *yax"* 'inferential' osoittaa, että väite perustuu päättelyyn (Suttles 2004: 34, 373).

ni yax" wəl-háye?
 AUX INFER jo-lähteä
 'He must have left.' (Suttles 2004: 373)

Partikkeli *čtwa?* 'speculative' osoittaa, että väite perustuu oletukseen (supposition) ja se on heikompi kuin inferentiaali. Lisäksi sitä käytetään usein viittauksissa ajankohtiin osoittamassa arviota sekä narratiivien attributiivisissa lauseissa osoittamassa, että attributio perustuu pikemminkin traditioon kuin havaintoon. (Suttles 2004: 384–385)

spéʔeθ čtwa?
 karhu SPECL
 'It might be a bear' (Suttles 2004: 384)

ni ctwa? wəl-tàx^w swéyəl.
 AUX SPECL jo-juuri.nyt päivä
 ‘It must be noon by now.’ (Suttles 2004: 385)

Partikkeli *cə* ‘quotative’ ilmaisee, että väite perustuu kuulopuheeseen (Suttle 2004: 373–374).

spéʔeθ cə
 karhu QUOT
 ‘It is said to be a bear. It is supposed to be a bear.’ (Suttles 2004: 374)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
‘certainty’	<i>mə</i>	suora
‘inferential’	<i>yəx^w</i>	inferentiaalinen
‘speculative’	<i>ctwa?</i>	assumptiivinen
quotative	<i>cə</i>	kvotatiivinen

Mýky (IRN) (Irántxe) (isolaatti)

Mýkyssä verbin suffiksit jaetaan 11 ryhmään, joista ryhmissä 4 ja 7 on evidentiaalisia suffikseja. Suffiksiryhmä 4 muodostaa evidentiaalisuus/kielto -järjestelmän, jonka käyttö on valinnaista. Kielto-suffiksin lisäksi ryhmään kuuluvat *inferred -aka*, *speculative -étiro* ja *reported -maka*. (Monserrat & Dixon 2003: 239–240.) Kielto-suffiksia ei käsitellä tässä tutkielmassa.

Ryhmän 7 suffikseihin on fuusioitunut *visual-* ja *non-visual-* merkitys subjektin persoonan ja luvun sekä tempuksen (*present & immediate past*, *non-immediate past* sekä *irrealis*) lisäksi. *Visual-* ja *non-visual-* merkitys erotetaan toisen persoonan yhteydessä muissa kuin irrealiksessa, mutta kolmannen persoonan yhteydessä vain *non-immediate past* -tempuksessa eikä ensimmäisen persoonan suffikseissa eroa ole ollenkaan. (Monserrat & Dixon 2003: 237–238.) Alla olevassa taulukossa on toisen persoonan muodot (Monserrat & Dixon 2003: 239), joihin viitataan jatkossa 2SG *present* -muodoilla *si* (*visual*) ja *-hmĩ* (*non-visual*).

	Present / immediate past		Non-immediate past	
	visual	non-visual	visual	non-visual
2SG	<i>-si</i>	<i>-hmĩ</i>	<i>-xu</i>	<i>-hmjũ</i>
2DU	<i>-mé-xi</i>	<i>-mé-hmi</i>	<i>-mé-xu</i>	<i>-mé-hmjũ</i>
2PL	<i>-má-xi</i>	<i>-má-hmĩ</i>	<i>-má-xu</i>	<i>-má-hmjũ</i>

Visual-suffiksi *-si* ilmaisee, että puhuja näki tapahtuman (Monserrat & Dixon 2003: 238).

jamã-pju-si ka
 antaa-3PL.OBJ-2SG.SUBJ.PRES.VIS nuoli
 ‘you (sg) just gave them (an) arrow’ (and the speaker saw it) (Monserrat & Dixon 2003: 239)

Non-visual -hmĩ osoittaa, että puhuja ei nähnyt tapahtumaa (Monserrat & Dixon 2003: 238).

matosi manã-Ø-méhmĩ
 apina tappaa-3SG.OBJ-2DU.SUBJ.PRES.NVIS
 ‘you two just killed (a) monkey’ (and the speaker didn’t see it) (Monserrat & Dixon 2003: 239)

Inferred-suffiksin *-aka* merkitys on ‘it appears that’ (Monserrat & Dixon 2003: 240).

kəja=kao-aka-Ø
 olla.herkullinen=PALJON-INFER-3SG
 ‘it appears to be delicious’ (Monserrat & Dixon 2003: 240)

Speculative -étiro tarkoittaa ‘it is likely that’ (Monserrat & Dixon 2003: 240)

maromỹ manã-étiro-o-Ø
 huomenna sataa-SPECL-FUT-3SG
 ‘it’ll probably rain tomorrow’ (Monserrat & Dixon 2003: 240)

Reported-suffiksin *-maka* merkitys on ‘someone said this’, ja sitä käytetään usein myyteissä ja perinteisissä tarinoissa (Monserrat & Dixon 2003: 240).

alỹ-maka-Ø
 kuolla-REP-3SG
 ‘it is said that he just died’ (Monserrat & Dixon 2003: 240)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
visual	- <i>si</i>	visuaalinen
non-visual	- <i>hmĩ</i>	ei-visuaalinen
inferred	- <i>aka</i>	inferentiaalinen
speculative	- <i>étiro</i>	assumptiivinen
reported	- <i>maka</i>	reportatiivinen

Nambikuara (NAB) (Southern Nambikuára) (nambikuaralainen)

Evidentiaalisuutta ilmaistaan verbin suffeikseilla, joihin on fuusioitunut tempuksen ja tiedonlähteen merkitykset. Lowe (1999: 274) kutsuu tiedonlähteen ilmaisua evidentiaalisuudeksi, kun taas Kroeker (2001: 62) puhuu orientaatiosta samassa merkityksessä ja nostaa esille vielä verifikaation, joka viittaa todistajaan: oliko todistajana vain puhuja (individuaalinen verifikaatio) vai puhuja ja kuulija (kollektiivinen verifikaatio). Lowen tunnistamat evidentiaalisuuskategorioiden ovat *observational*, *inferential*, *quotative* ja *internal* ja Kroekerin kategorioiden ovat *observation*, *deduction*, *customary* ja *narration* (Lowe 1999: 274–275, Kroeker 2001: 62). Lowe ja Kroeker eivät kumpikaan esitä kokonaista paradigmaa, mutta Lowe luettelee muutamia suffikseja, jotka on järjestetty alla olevaan taulukkoon (Lowe 1999: 275).

Tutkielman tekstissä ja taulukoissa Lowen (1999) kategorioihin viitataan keltaisella korostetuilla muodoilla, ja Kroekerin (2001) viitataan individuaalisen verifikaation *past tense* -muodoilla, jotka on poimittu esimerkeistä.

Observed	currently observed by both speaker and hearer: - <i>na</i> ³
	observed action: - <i>na</i> ²
	observed circumstances: - <i>ta</i> ²
Inferential	<i>nĩn</i> ² / - <i>nũ</i> ²
Quotative	- <i>ta</i> ¹
Internal	present tense internal: - <i>nha</i> ²
	recent past tense internal: - <i>hẽ</i> ²
	mid past internal: - <i>hẽ</i> ¹

Lowen *observational* tai *observed* -*na*² sekä Kroekerin *observation* -*na*²-*hẽ*³ osoittavat, että puhuja on nähnyt tapahtuman (Lowe 1999: 274, Kroeker 2001: 62). Kroekerin esimerkin morfeemi- ja glossijaot eivät täsmää, mutta yksikön kolmannen persoonan suffiksi on Ø, joten kahden suffiksin yhdistelmä -*na*²-*hẽ*³ on tulkittu observaationsuffiksiksi. Sama pätee *deduction*-suffiksiin.

*wa*³*kon*³-*na*²-*ra*²

työskennellä-OBS.ACTION-PFV

‘He worked.’ (I observed, recently) (Lowe 1999: 275)

*wa*³*ko*³*n*-Ø-*na*²-*hẽ*³-*la*².

työskennellä-3SG-T/E.IN.OBS.PAST-PFV

‘He worked yesterday’ (Kroeker 2001: 62)

Lowen *inferential* -*nĩn*² tarkoittaa, että puhujan väite perustuu joko samanaikaisen tapahtuman näkemiseen ja tulkintaan tai olosuhteiden näkemiseen ja niistä päättelyyn. Näiden eri vaihtoehtojen merkitsemiseen on eri suffiksit. (Lowe 1999: 274.) On kuitenkin epäselvää, mikä suffiksi merkitsee toista vaihtoehtoa: Lowen esimerkeissä, joissa on kuvattunlainen päättelyero, on molemmissa suffiksi -*nĩn*². Ehkä ero ilmaistaan yhdistämällä inferentiaalisuffiksia erityyppisiin *observational*-suffikkeihin.

*wa*³*kon*³-*nĩn*²-*na*²-*wa*²

työskennellä-INFER-OBS.ACTION-IPFV

‘He is working.’ (I inferred from observed **associated action** from a distance recently)

(Lowe 1999: 276)

*wa*³*kon*³-*nĩn*²-*ta*²-*wa*²

työskennellä-INFER-OBS.CIRCUMSTANCES-IPFV

‘He worked.’ (I inferred from observed **circumstances** recently) (Lowe 1999: 275)

Kroekerin *deduction* -*nũ*²-*hẽ*³ osoittaa niin ikään, että puhuja ei todistanut tapahtumaa, vaan päätteli sen jonkin toisen tapahtuman perusteella (Kroeker 2001: 62, 63).

*Wa*³*ko*³*n*-Ø-*nũ*²-*hẽ*³-*la*².

työskennellä-3SG-T/E.IN.DEDUC.PAST-PFV

‘He must have worked yesterday.’ (Kroeker 2001: 63)

Lowen *internal* $-h\tilde{e}^1$ osoittaa, että puhuja nojaa “mututuntumaansa” (*gut feeling*) siitä, miten asioiden on oltava (Lowe 1999: 275).

$wa^3kon^3-ta^1-h\tilde{e}^1-ra^2$

työskennellä-QUOT-MID.PAST.INTERNAL-PFV

‘He worked.’ (I was told, in the past) (Lowe 1999: 275)

Kroekerin *customary* $-te^2ju^2h\tilde{e}^3$ ilmaisee, että puhuja tieto perustuu siihen, että toiminta tapahtuu aina samalla tavalla, kuten eläinten tavat (Kroeker 2001: 62, 63).

$Ti^3ka^3l-a^2$ kai^3l-a^2 $yain-\emptyset-te^2ju^2h\tilde{e}^3-la^2$.

muurahaiskarhu-DEF

muurahainen-DEF

syödä-3SG-T/E.IN.CUST.PAST-PFV

‘The anteater habitually eats ants.’ (Kroeker 2001: 63)

Lowen *quotative* $-ta^1$ ja Kroekerin *narration* $-ta^1h\tilde{e}^1$ ilmaisevat, että puhuja on kuullut tiedon muilta (Lowe 1999: 275, Kroeker 2001: 62–63).

$wa^3kon^3-ta^1-h\tilde{e}^1-ra^2$

työskennellä-QUOT-MID.PAST.INTERNAL-PFV

‘He worked.’ (I was told, in the past) (Lowe 1999: 275)

$wa^3ko^3n-\emptyset-ta^1h\tilde{e}^1-la^2$.

työskennellä-3SG-T/E.IN.NARR.PAST-PFV

‘I was told that he worked.’ (Kroeker 2001: 64)

Lisäksi Lowen mukaan määräisiä substantiiveja voi taivuttaa muun muassa evidentialisuuden suhteen, jolloin käytössä olevat kategoriat ovat *observational*, *inferential* ja *quotative* (Lowe 1999: 282).

$wa^3lin^3-su^3-n^3ti^2$

maniokki-CL:LUU-OBS.REC.P.GIVEN

‘The manioc root that both you and I saw recently.’ (Lowe 1999: 282)

$wa^3lin^3-su^3-n\tilde{u}^1ti^2$

maniokki-CL:LUU-INFER.DEF.UNMARKED

‘The manioc root that must have been at some time past, as inferred by me (but not by you).’

(Lowe 1999: 283)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite	Lähde
Observational, observed	$-na^2$	visuaalinen	Lowe 1999
Observation	$-na^2-h\tilde{e}^3$	visuaalinen	Kroeker 2001
Inferential	$-n\tilde{u}n^2$	inferentiaalinen	Lowe 1999
Deduction	$-n\tilde{u}^2-h\tilde{e}^3$	inferentiaalinen	Kroeker 2001
Internal	$-h\tilde{e}^1$	assumptiivinen	Lowe 1999
Customary	$-te^2ju^2h\tilde{e}^3$	assumptiivinen	Kroeker 2001
Quotative	$-ta^1$	reportatiivinen	Lowe 1999
Narration	$-ta^1h\tilde{e}^1$	reportatiivinen	Kroeker 2001

Nenetsi, tundra- (YRK) (Nenets) (uralilainen > samojedi)

Evidentiaalisuus on osa laajempaa modusjärjestelmää: joillakin moduksilla on evidentiaalinen merkitys (Nikolaeva 2014: 85). Tähän tutkielmaan on otettu mukaan *inferential*, *approximative* ja *reportative*. Lähellä evidentiaalisuutta olisi ollut myös esimerkiksi *probabilitive*, joka liittyy päättelyyn, mutta näytti kuitenkin ilmaisevan pikemminkin todennäköisyyttä ja epävarmuutta (Nikolaeva 2014: 99). Lisäksi ei-finiittisten muotojen joukossa on *auditive* (Nikolaeva 2014: 106, 113).

Auditive-suffiksi $-m(an)oh$ kuvaa pääasiallisesti auditorisia havaintoja (esimerkit (a, b)). Lisäksi se ilmaisee myös maun kautta saatua tietoa sekä tuntoaistimuksia ja fyysisiä havaintoja (c, d). Tietyt verbit, jotka on johdettu odoratiivisella affiksilla, ilmaisevat hajuaistimusta auditiivin kanssa (e). Joskus auditiivi voi ilmaista myös epävarmuutta tai kuulopuhetta, mutta ne ovat harvinaisia käyttöjä, sillä samat merkitykset ilmaistaan tyypillisemmin moduksilla. (Nikolaeva 2014: 113–114.)

(a) $yes'a-q$ $s'ep^{\circ}nta$ $m'un'a$ $s'ey^{\circ}ra-won-toh$

metalli-PL

tasku-GEN.3SG

sisällä

kilinä-AUD-3PL

‘The chinking of money is heard in his pocket.’ (Nikolaeva 2014: 113)

- (b) *sarm'ik°-q* *ɲob'er-mon-toh*
 susi-PL ulvoa-AUD-3PL
 'The howling of the wolves is heard.' (Nikolaeva 2014: 113)
- (c) *ya səwa ɲæ-wanon-ta*
 keitto hyvä olla-AUD-3SG
 'The soup is good (I tasted it).' (Nikolaeva 2014: 113)
- (d) *p'ib'in°* *tərka°-q,* *sædoɲodoh* *tīd°nə-wanon-toh*
 saappat.PL.1SG tiukka-3PL sauma.PL.3PL ratketa-AUD-3PL
 'The boots are too tight for me, their seams are breaking.' (Nikolaeva 2014: 114)
- (e) *ɲoba-w°* *p'id'e-yə-wanon-ta*
 käsine-1SG kärventynyt-V-AUD-3SG
 'My glove smells singed.' (Nikolaeva 2014: 114)

Inferential-modus *-miə* merkitsee tapahtumia, joita ei voi todistaa suorasti: puhujalla ei ole suoraa evidenssiä väitteelle, mutta on silti varma siitä. Väite perustuu tapahtuman tai siihen liittyvän toisen tapahtuman lopputuloksista tehtyyn päättelyyn (esimerkit (a, b)). Lisäksi inferentiaali ilmaisee ihmisten fysiologisia ja mentaalisia prosesseja (c), esineiden fyysisiä prosesseja, joita ei voi todistaa (d) sekä luonnon ilmiöitä (e). Yksikön ensimmäisen persoonan yhteydessä inferentiaali ilmaisee muun muassa tahattomia tai odottamattomia tilanteita. Lisäksi inferentiaalilla on miratiivisia ja eksklamatii-visia käyttäjiä. Kysymyksissä inferentiaali osoittaa, että puhuja ei tiennyt kysytystä tapahtumasta. Inferentiaali voi ilmaista myös kuulopuhetta, vaikka se ei olekaan tyypillinen merkitys. Inferentiaalilla ja muilla moduksilla on enemmän temporaalisia muotoja kuin ei-finiittisellä auditiivilla. (Nikolaeva 2014: 93–95, 106.)

- (a) *tīnaq* *ya-mtoh* *war'ol'e-wedoh*
 poro.PL.1PL paikka-ACC.3PL talloa-INFER.3PL>SG.OBJ
 'The reindeer have trampled that place.' (Nikolaeva 2014: 93)
- (b) *təɲok° ɲod'i* *məq°la-wedaq*
 paljon marja.PL.ACC kerätä-INFER.2PL>PL.OBJ
 'You have collected very many berries.' (Nikolaeva 2014: 93)
- (c) *ɲæwa-da* *məl'e°* *sero-mi°*
 pää-3SG jo harmaantua-INFER
 'His hair has already turned grey.' (Nikolaeva 2014: 94)
- (d) *s'ar°* *sel-mi°*
 tupakka kuivua-INFER
 'The tobacco got dry.' (Nikolaeva 2014: 94)
- (e) *sæw°-qn'i* *si°ləbta-b°q-n'i* *num-ta* *məl'e° yale-miəs°°*
 silmä-PL.GEN.1SG avata-COND-1SG taivas-3SG jo aamunkoitto-INFER.PAST
 'When I opened my eyes, the day had already broken.' (Nikolaeva 2014: 94)

Approximative-moduksen *-meəɾəxə* merkitys on 'it seems, it looks like'. Puhuja on nähnyt tilanteen tai se on hänelle tuttu aikaisemmista kokemuksista (esimerkki (a)). Preesensissä approximatiivi voi osoittaa visuaalisiin ominaisuuksiin perustuvaa vertailua ('looks like') (b). Joskus harvoin preesensillä on inferentiaalinen merkitys, jolloin puhuja päätelee toisen käden evidenssin pohjalta, esimerkiksi huoneeseen jääneestä takista (c). (Nikolaeva 2014: 101–102.)

- (a) *noxa-m* *xada-nar°xa*
 napakettu-ACC tappaa-IPFV.APRX
 'It looks like he killed a polar fox.' (Nikolaeva 2014: 102)
- (b) *vid°-h* *xəy°lə-da* *m'ūd°tə-narəxa*
 vesi-GEN kyynel-3SG kelkka-IPFV.APRX
 'His tears are pouring one after another (lit. like sleds in a caravan).' (Nikolaeva 2014: 102)

- (c) *n'is'a-m'i tūr-merəxa=n'uq!*
isä-1SG saapua-PFV.APRX-EXCL
'My father must have come!' (Nikolaeva 2014: 102)

Reportative -rəxamiə ilmaisee, että tapahtumaa ei ole todistettu, mutta se tunnetaan kuulopuheesta (esimerkit a, b). Koska tieto on toisen käden tietoa, reportatiivi ilmaisee pienempää varmuutta kuin inferentiaali. Joissakin tapauksissa *rəxamiə* voi osoittaa ensikäden ei-visuaalista havaintoa, kuten makua (c). Tällöin sitä voi käyttää silloin, kun puhujalle on kerrottu, ettei kala ole kypsää, tai kun puhuja on itse maistanut kalaa ja toteaa sen perusteella, ettei kala ole kypsää. Ensimmäisen persoonan yhteydessä reportatiivi ilmaisee inferentiaalinen tavoin tahattomia tapahtumia. (Nikolaeva 2014: 96–97.)

- (a) *xawoq siŋk'r'-x'na pedar'iq n'ana xē-r'xawi°*
korva.PL.GEN uutiset-LOC metsä.PL.GEN suunta mennä-REP
'They say he went to the forest.' (Nikolaeva 2014: 96)
- (b) *n'is'a-m'i tu-l'xawi=n'uq!*
isä-1SG saapua-REP-EXCL
'My father must have come!' (Nikolaeva 2014: 96)
- (c) *xaled° n'ul'rtə°-q, n'i-r'xawi°-q p'i-q*
kala.PL.2SG pehmeä-3PL NEG-REP-3PL keitetty-CONN
'The fish is soft, apparently it isn't cooked.' (Nikolaeva 2014: 96)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
auditive	<i>-m(an)oh</i>	ei-visuaalinen
inferential	<i>-miə</i>	inferentiaalinen
approximative	<i>-meəraxə</i>	assumptiivinen
reportative	<i>-rəxamiə</i>	reportatiivinen

Oksapmin (OPM) (Oksapmin) (Nuclear Trans New Guinea > Keski- ja Etelä – Uusi Guinea)

Menneen ajan verbitaivutuksessa on pakollisesti tempus, aspekti, evidentiaalisuus ja luku. Evidentiaalisuusero on *personal-factual* vs. *visual-sensory* (ks. Loughnane 2009: 248, 281–293). Taivutusmuodot ovat allaolevassa taulukossa. Tutkielman tekstissä ja taulukoissa käytetään verbitaivutuksen perfektiviisiä yksikön *far past* -muotoja.

Muissa tempuksissa *personal-factual* vs. *visual-sensory* -ero merkitään kliitillä =*xe* 'visual-sensory evidence', jolloin kliitin puute tulkitaan *personal-factual*-muodoksi. Lisäksi on *inferred*-partikkeli *sa* sekä modaalinen kliitti =*li* 'reported evidence'. (Loughnane 2009: 249, 341, 390, 398).

	Personal-factual			Visual-sensory		
	PERF	IMPERF	HAB	PERF	IMPERF	HAB
Today-past SG	-Ø, -x	-l	-	-nuŋ	-pat-nuŋ	-
Today-past PL	-ja			-n-gwe	-pti-gwe	
Yesterday-past SG	-l	-t	-	-ngwel	pat-gwel	-
Yesterday-past PL					pti-gwel	
Far past SG	-p	-	-sux	(-n)-gop	-pat-gop	-nipat
Far past PL	-pa		-sxe	(-n)-gopa	-pti-gopa	-nipti

Personal-factual -p ilmaisee, että puhuja tietoisesti ja tahtoen suoritti teon tai tapahtumia pidetään faktana. Sitä käytetään ensimmäisen persoonan väitteissä, joissa puhuja on tietoinen tekijä sekä kyseenalaistamattomista faktoista, joista puhujalle on kerääntynyt tietoa elämän aikana. Tällaisia faktoja ovat esimerkiksi historialliset tapahtumat tai muut yleisesti tiedetyt seikat. *Personal-factual*-suffikseja käytetään myös toisen persoonan kysymyksissä, kun puhuja olettaa kuulijan olleen tietoinen tekijä. Alla on esimerkki tilanteesta, jossa puhuja kertoo, mitä hän on itse sanonut, sekä historiallisesta faktasta ja kysymyksestä. (Loughnane 2009: 248–249, 254–255.)

- nox natan oxe kol max=a p-ti-p*
1SG PN 3SG.M.POSS sisko DEM=EMPH kertoa-PFV-PER.FP.SG
'I told him, "I'm, you know, Nathan's sister."' (Loughnane 2009: 248)

- aw-xenil ixile dik j=olxol nuxul*
isovanhemmat.1POSS-PL 3PL.POSS aika DEM.DST=3SG.M.REFL 1PL.EX
kukumi jox moxe-sxe
morsianhinta DEF ostaa-HAB.PER.FP.PL

‘In the elders time, we used to pay bride price.’ (Loughnane 2009: 255)

go koli ox=nuy=xe wa de-l=d=o
 2SG PN 3SG.M=OBJ=FOC nähdä TEHDÄ-IPFV.PER.TODP=PQ=EMPH¹⁰
 ‘Did you see Koli?’ (Loughnane 2009: 254)

Visual-sensory -gop ilmaisee, että puhuja on nähnyt, kuullut tai muuten aistinut tapahtuman. Sitä käytetään myös ensimmäisen persoonan väitteissä, kun puhujalla ei ole henkilökohtais-faktuaalista evidenssiä tai kun vastuu evidenssistä siirretään pragmaattisista syistä kuulijalle, esimerkiksi ensimmäisen persoonan kysymyksissä. Sitä käytetään myös, kun kerrotaan puhujan omista teoista unessa. Kysymyksissä visuaalis-sensorinen evidentialia osoittaa, että kuulijalla oletetaan olevan aistitietoa tapahtumasta. (Loughnane 2009: 248, 256, 258–259.)

jæxe ox gi=n-p-n-gop=o
 sitten 3SG.M SITEN=1/2.OBJ-kertoa-PFV-VIS.FP.SG=QUOT
 ‘Then he told me as follows.’ (Loughnane 2009: 248)

nox tom din wanxe n-x-n-gwel
 1SG vesi janoinen paljon 1/2.OBJ-TEHDÄ-PFV-VIS.YESTP
 ‘(I felt that) I was really thirsty.’ (Loughnane 2009: 258)

nox go=təp tabubil xən ed-gop ma ku dus
 1SG 2SG=ASSC PN across stay.PFV-VIS.FP.SG REL night middle
nox gup x-el x-n-gop=d=a
 1SG snore TEHDÄ-IPFV.PER.TODP be-PFV-VIS.FP.SG=PQ=EMPH
 ‘When I stayed with you in Tabubil, did you hear me snore during the night?’
 (Loughnane 2009: 259)

On huomattava, että normaalissa ensimmäisen persoonan väitteessä *visual-sensory* on epäkieliopillinen (Loughnane 2009: 254).

**/? nuxut gəl ml de-n-gopa*
 1DU leikata TEHDÄ(.SEQ) syödä-PFV-VIS.FP.PL
 ‘We cut it up and ate it.’ (Loughnane 2009: 254)

nuxut gəl ml di-pa
 1DU leikata TEHDÄ(.SEQ) syödä.PFV-PER.FP.PL
 ‘We cut it up and ate it.’ (Loughnane 2009: 254)

Yllä esitetty *personal-factual-* ja *visual-sensory*-taivutus kuuluu menneeseen tempukseen. Muissa tempuksissa visuaalis-sensorista evidenssiä voi ilmaista modaalisella kliitillä =*xe* ‘visual-sensory evidence’. Tavallisimmin =*xe* esiintyy preesens-muotojen kanssa, mutta voi tietyin ehdoin esiintyä myös *personal-factual*-menneisyyden kanssa. (Loughnane 2009: 249, 390, 398–399.)

ixil gwe lel=xe mal=a ulaw x-t pti=o
 3PL pieni jokin=FOC kyllä=EMPH kunnolla TEHDÄ-SIM pysyä-IPFV.PL(.PRES)=QUOT
n-pli-ja=xe
 1/2.OBJ-kertoa-PRES.PL=VIS
 ‘(I saw/heard that) the kids (Lit. some small ones) told me that they were well.’
 (Loughnane 2009: 398)

Inferred-partikkeli *sa* ilmaisee, että puhuja ei todistanut tapahtumaa, mutta siitä on muuta evidenssiä tai sen voi päätellä. Allaolevassa esimerkissä puhujan lapsi on kuollut, mistä hän pääättelee Jumalan koettelevan häntä. (Loughnane 2009: 341.) Partikkelista käytetään kerran myös nimeä *assumed*, mutta koska se on glossattu inferentiaaliksi (alun perin INFR), tutkielmassa otetaan huomioon vain termi *inferred*.

nox=ja sa tlaj-im n-xe-l=o
 1SG=OBJ INFER yrittää(Eng)-TR 1/2.OBJ-TEHDÄ-IPFV.PER.TODP=QUOT
da=x-ti-p
 ajatus=TEHDÄ-PFV-PER.FP.SG
 ‘I thought that God must have been testing me.’ (Loughnane 2009: 341)

¹⁰ Oksapminissa on ns. kevyitä verbejä (‘light verbs’), jotka Loughnane glossaa isoilla kirjaimilla (ks. Loughnane 2009: 310). Näissä esimerkeissä esiintyy TEHDÄ

Reported-kliitti =*li* kuuluu modaalisten kliittien joukkoon ja osoittaa, että tieto on saatu kuulopuheen kautta. Myyteissä ja legendoissa se esiintyy jokaisen lauseen lopussa. Kliitin käyttö *personal-factual*-muotojen kanssa osoittaa, että nykyinen puhuja on kuullut tapahtumasta henkilöltä, joka suoritti teon. Alla olevassa esimerkissä (b) laukun unohtanut henkilö on kertonut unohduksesta nykyiselle puhujalle. Kerronnallisen dramatiikan takia samaa yhdistelmää käytetään, kun kerrotaan myyttien päähenkilöiden teoista (esimerkki (a)). Visuaalis-sensoristen muotojen käyttö osoittaa, että nykyinen puhuja on kuullut tapahtumasta henkilöltä, joka todisti sen (esimerkki (c)). (Loughnane 2009: 404–408.)

- (a) *xan nəgmd-il mox pt-sxe=li*
mies SS.SIB-PL ANPH pysyä-HAB.PER.FP.PL=REP
'(It is said that) there were once five brothers.' (Loughnane 2009: 404, 407)

- (b) *jəxe uxe in tit tabubil jə-xət*
sitten 3SGF.POSS verkkokassi INDEF PN DEM.DST-ylös
wə=m-ti-p=li
jättää=MAKE-PFV-PER.FP.SG=REP
'She had reportedly left her bag up at Tabubil.' (Loughnane 2009: 405, 406)

- (c) *ap tit tux ml-pat-gop=li*
talo INDEF savu tulla-ylös-IPFV.SG-VIS.FP.SG=REP
'(It is said that) ((he) saw that) there was smoke coming up from a house.'
(Loughnane 2009: 408)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
personal-factual	- <i>p</i>	ego
visual-sensory	- <i>gop</i>	suora
inferred	<i>sa</i>	inferentiaalinen
reported	= <i>li</i>	reportatiivinen

Patwin (PWI) (Patwin) (wintulainen)

Evidentiaalisuutta merkitään suffikseilla, mutta ne eivät muodosta yhteinäistä järjestelmää. Evidentiaalisuffiksi voi esimerkiksi kuulua paradigmaan, jonka muut jäsenet eivät ole evidentiaalisia, ja suffikseilla voi olla muita, ei-evidentiaalisia käyttöjä. Whistlerin analyysissä deklaratiivinen modus, kvotatiivinen modus sekä evidentiaalinkaltaiset episteemiset modaalit on laskettu evidentiaaleiksi. (Whistler 1986: 62.) Moduksilla on useampi eri muoto ja modaaaleilla erilaisia allomorfeja, joista tähän tutkielmaan on valittu jokin (tarkemmin ks. Whistler 1986: 63, 69).

Deklaratiivista modusta (*declarative mode*) merkitään suffiksilla -*s* ja siinä on useita rakenteita, jotka ovat lähellä evidentiaalisuutta. Tärkein on apuverbi *be(·)s*, lokationaalinen 'to be there', 'to be present in full view', jota käytetään suorana sensorisena evidentiaalina. Usein se implikoi, että kohde on suoraan näköpiirissä. (Whistler 1986: 67–68.)

- pi! pi! pi! me·m were·-be-s*
siellä siellä siellä vesi tulla-**be-s**
'Look! Look! Look! The water is coming!' (Whistler 1986: 68)

Indirect-evidentiaali -*boti* merkitsee muuhun suoran sensoriseen evidenssiin perustuvaa tietoa. Se kattaa useamman evidenssityypin: kuulopuheen, loogisen päättelyn ja tilanteeseen tai ulkonäköön perustuvan päättelyn. Alla oleva esimerkki on uskottava selitys äidin poissaololle, josta ei muuten ole todisteita. (Whistler 1986: 69–70.)

- ma-ne·m we·l tiwnana hara·-boti*
sinun-äiti suola ostaa mennä-EV
'Your mother must have gone to buy salt.' (Whistler 1986: 70)

Confident inference -*m?a* 'must have' viittaa varmaa tai lähes varmaan tietoon, joka perustuu päättelyyn. Se toimii irreaalisissa lauseissa joko episteemisenä modaalina tai evidentiaalina. (Whistler 1986: 69, 72–73.)

- po-ka na·no hili· harme-m?a*
joku-IRR minun helmet ottaa-**must**
'Somebody must have taken my beads' (Whistler 1986: 72)

Circumstantial inference -monʔa osoittaa ulkoiisiin seikkoihin perustuva päättelyä ja sen merkitys on suurin piirtein 'seems as if, appears to be' (Whistler 1986: 69, 73).

nay čo·wi-la pi čoyi-monʔa-sa
1SG.GEN katsoa-jos 3SG sairas-näyttää.siltä-DEF.PAST
'It seems to me that he's [gotten] sick.' (Whistler 1986: 73)

Tentative inference -mtʰer ilmaisee, että perusteet ovat riittämättömät varmalle tiedolle. Se on pikemminkin mielipide kuin väite, oletus, joka perustuu hatariin todisteisiin. Sillä on erillinen irrealiteetissa käytettävä variantti, joka osoittaa väitteen perustuvan päättelyyn tai tilanteeseen liittyvään evidenssiin, muttei suoraan tietoon. (Whistler 1986: 69, 71–72.)

loti-ti-mtʰere-s
myrsky-DEF.FUT-saattaa-s
'Looks like it's gonna storm.' (Whistler 1986: 71)

Quotative-modus ʔupu osoittaa, että puhuja on kuullut tiedon joltakulta toiselta. Sitä käytetään yleisesti tarinoissa ja myyteissä. Yhdistelmällä *-ʔum*, joka koostuu verbistä *-ʔu* 'to say' ja subjunktiivista *-m/-mu*, merkitään suoria sitaatteja, kun taas partikkelia *ʔupu* käytetään narratiivisissa toteamuksissa. Alla olevassa esimerkissä partikkeli korvaa kokonaan sanomisen verbin ja suffiksilla merkitään henkilöltä suoraan siteerattu lause. (Whistler 1986: 64–66.)

pi:t ʔupu ču ʔi-s ʔa pakʰe-ʔum.
sitten QUOT 1SG se.on-s isoisä.VOC-QUOT
'Then [Bullethawk replied]: "It's me, grandpa."' (Whistler 1986: 65)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
declarative mode	-s	suora
indirect	-boti	epäsuora
confident inference	-mʔa	inferentiaalinen
circumstantial inference	-monʔa	inferentiaalinen
tentative inference	-mtʰer	assumptiivinen
quotative mode	ʔupu	reportatiivinne

Pomo, etelä- (PEQ) (Southern pomo) (pomolainen)

Evidentiaalisuutta merkitään verbiin liitettävillä suffiksilla.

Factual -a yhdistää sekä faktuaalisia että visuaalisia merkityksiä. Sitä käytetään tapahtumista, jotka on todistettu tai koettu tavalla, joka ei ole auditorinen. (Walker 2013: 320.)

si:ma=ʔto pʰi-ʔt'a-wa
nukkua=1SG.PAT näköaistin.avulla-huomata-EV
'I feel sleepy, getting sleepy' (Walker 2013: 321)

ha:ča-t-lokʰč'-a
siipien.avulla-lentää-PL.ACT-DIRX-EV
'they're flying out' (Walker 2013: 321)

Aural -Vnʔda ilmaisee, että puhuja on kuullut tapahtuman, muttei nähnyt sitä (Walker 2013: 322). Suffiksista ei ole esimerkkejä.

Inferential -ka osoittaa puhujan päättelyä (Walker 2013: 323).

ʔam:a=wi din:a-ka
maa=INSTR peittää-EV
'it's [apparently] covered w[ith] dirt'

Quotative -do viittaa kuulopuheeseen. Sitä käytetään usein tarinoiden alussa osoittamaan, että kertomus on kulkenut suullisena tietona. (Walker 2013: 322.)

liklis=yey yo-do ku:lu=nhkʰay ho:li-wʔdu-n
petolintu.laji=AGT AUX=QUOT ulkopuolelle=puolustaa lähteä-HAB-S.SIM
'Sparrowhawk, it is said, always went to the outside to trap birds' (Walker 2013: 323)

Performative -I:a osoittaa puhujan kertovan jotain, mitä on itse tehnyt (Walker 2013: 323).

si:ma mi:ti-I:a
nukkua maata-EV
'I'm going to sleep'

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
factual	-a	visuaalinen
aural	<i>Vn?da</i>	ei-visuaalinen
inferential	-ka	inferentiaalinen
quotative	-do	kvotatiivinen
performative	-l:a	ego

Pomo, itä- (PEB) (Eastern pomo) (pomolainen)

Evidentiaalisuutta merkitään neljällä suffiksilla, jotka kuuluvat *independent verb forming modal suffix* -ryhmään, ja siinä reaalisy-ryhmään (McLendon 2003: 101, 120–121). Myös aikaisemmassa tutkimuksessa evidentiaalit on luokiteltu modaalisuuden osaksi (McLendon 1996: 536). Tosin vanhemmassa kirjallisuudessa *logical*-suffiksi kuuluu eri ryhmiin kuin muut evidentiaalit (McLendon 1975: 78, McLendon 1975: 523).

Direct knowledge (McLendon 2003) tai *indicative* (McLendon 1975) -ya osoittaa, että toiminta on tapahtunut tai tapahtuu (McLendon 1975: 95, McLendon 2003: 106). McLendon (1996: 537) mainitsee, että indikatiivi -ya toimii tiedonlähteen suhteen merkitsemättömänä modaalina Puhuja tietää siitä suorasti, pääosin koska on itse tehnyt tai kokenut sen. Sen käyttöön ei välttämättä liity visuaalista evidenssiä, esimerkiksi sairastumisesta ja unohtamisesta puhuttaessa. Suffiksi on yleisempi ensimmäisessä persoonassa kuin kolmannessa mahdollisesti koska puhuja itse tietää parhaiten oman tietonsa. (McLendon 2003: 106–109.)

mi-p-al p^ha-bé-k-a

3SG-M-PAT polttaa-PUNCT-DIR.EV

‘He got burned’ (I have direct evidence) (McLendon 2003: 102)

méya-lal mi-p’ wá-l-a

tänne-kohti 3-SG.M.AGT mennä-CONT-DIR.EV

‘He’s coming here’ (I know he’s coming) (McLendon 2003: 106)

wí q’a-lálma-ya

1SG.PAT sairas-tulla.joksikin-DIR.EV

‘I got sick’ (I experienced it) (McLendon 2003: 106)

bá· wi di-qó·x-a

se 1SG.PAT unohtaa-DIR.EV

‘I forgot’ (McLendon 2003: 107)

Non-visual sensory (McLendon 2003) tai *nonvisual* (McLendon 1975, McLendon 1996) -ink’e ilmaisee, että puhujan tieto perustuu muiden aistien kuin näön havaintoihin. Jos persoonaa ei ole merkitty, evidentiaali implikoi, että ensimmäinen persoona on mukana ja on patientti tai kokija. Jos jokin muu persoona on merkitty, evidentiaali viittaa vain kuulohavaintoon. (McLendon 1975: 98–99, McLendon 1996: 536, McLendon 2003: 102.) Lisäksi -ink’e merkitsee puhujan sisäisiä kokemuksia, kun muiden persoonien kohdalla käytetään joko suoraa evidentiaalia tai inferentiaalia (McLendon 2003: 103).

bá· háyu-he?mì·p’ k^hé·š ka-Nú·l-inke du·wé
se koira-AGT paljon puhua-NVIS.SENS.EV viime.yönä
‘The dog was barking a lot last night’ (McLendon 1996: 536)

bi-Yá p^ha-bé-k^h-ink’e

käsi polttaa-PUNCT-SENS.EV

‘I burned my hand’ (I feel the burning of my hand) (McLendon 2003: 101)

kó·pi? mi·šé-nk’e

kahvi haistaa-SENS.EV

‘I smell coffee’ (McLendon 2003: 103)

ku·Má má-l-ink’e

vihollinen mennä.ympäri-SENS.EV

‘I hear a night prowler going around / A night prowler is going around’
(McLendon 2003: 103)

kʰé:ʃ *kʰí-lma-nk'e*
 paljon pelokas-SENS.EV
 'I'm afraid (of the dark)' (McLendon 2003: 103)

Logical inferential (McLendon 2003) tai *logical* (McLendon 1975, McLendon 1996) *-ine* osoittaa, että tieto ei ole peräisin suorasta havainnoinnista, kuulopuheesta tai aistihavainnosta, vaan perustuu loogiseen päättelyyn ja on hypoteesi tapahtuman todisteiden selittämiseksi (McLendon 1975: 87–88, McLendon 1996: 537, McLendon 2003: 104). Tilanteeseen liittyvä evidenssi voi olla peräisin aisteista. Tällöin inferentiaalia käytetään, kun puhuja tekee aistihavainnosta päätelmän, kun taas sensorista evidentialia käytetään, kun puhuja toteaa havainnon. (McLendon 2003: 105.)

bé-k-al *pʰa-bé-k-ine*
 3PL-PAT polttaa-PUNCT-INFER
 'They must have gotten burned' (I see circumstantial evidence – signs of a fire, bandages, burn cream) (McLendon 2003: 101)

bá-ʔ=kʰi *pʰu-di-yaki-ne-he*
 SPEC.ANPH=3AGT varastaa-PL.AGT-INFER-ANT
 'They must have stolen it' ('You know it's taken because you left it there, and now it's disappeared') (McLendon 2003: 104)

šá-heʔ *mo-wós-k-ine*
 kala-SPEC kypsä-PUNCT-INFER
 'Fish must be ripe' (one smells that fermentation has reached the desired point)
 (McLendon 2003: 105)

šá-heʔ *mi-šé-nk'e*
 kala-SPEC haistaa-PUNCT-SENS
 'I smell the fish' (said of one's perception, not inferring the estate of the fish)
 (McLendon 2003: 105)

Hearsay -le ilmaisee, että puhujan tieto on peräisin jonkun toisen kertomasta. Suffiksi esiintyy yhdes-
 sä kuulopuhepartikkelin tai -kliitin *xa* kanssa. Yhdistelmää käytetään aina tarinoissa ja myyteissä.
 (McLendon 1975: 99, 173; McLendon 1996: 536, McLendon 2003: 105–106, 119.)

bé-k-al *pʰa-bé-kʰ-le*
 3PL-PAT polttaa-PUNCT-HS
 'They got burned, they say' (I am reporting what I was told) (McLendon 2003: 102)

bá-y=xa *xáy* *kʰíl-ayax-le*
 siellä-LOC=HS keppi roikkua.pystysuoraan-FUT-HS
 'They're going to have a dance, they say' (lit. the (invitation) stick will be hung up there)
 (McLendon 2003: 105)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite	Lähde
indicative	<i>-ya</i>	visuaalinen	McLendon 1975
direct knowledge	<i>-ya</i>	visuaalinen	McLendon 2003
nonvisual	<i>-ink'e</i>	ei-visuaalinen	McLendon 1975, 1996
non-visual sensory	<i>-ink'e</i>	ei-visuaalinen	McLendon 2003
logical	<i>-ine</i>	inferentiaalinen	McLendon 1975, 1996
logical inferential	<i>-ine</i>	inferentiaalinen	McLendon 2003
hearsay	<i>-le</i>	reportatiivinen	McLendon 1975, 1996, 2003

Pomo, kaakkois- (POM) (Southeastern pomo) (pomolainen)

Modaalisten morfeemien joukossa oman semanttisen ryhmänsä, "evidence of assertion", muodostavat kolme evidentiaalista enklittiä. (Moshinsky 1974: 66, 70–71.)

Visual -ya osoittaa, että asiasta tiedetään, koska siitä on visuaalista evidenssiä (Moshinsky 1974: 71).

ʔuyi *ʔà* *ba* *čì-n-do* *nú-n-ya*
 3SG.M.SUBJ 1SG.SUBJ SUBJ tehdä-ABS-QUOT sanoa-ABS-VIS¹¹

¹¹ Kaikki esimerkit glossannut S.K..

‘He said that I did it’ (Moshinsky 1974: 71)

Introspective -qo ilmaisee, että tieto on peräisin puhujan ajatuksista tai aisteista (Moshinsky 1974: 71).

wit ʔiéʔ-ki-ŋ-qo

1SG.OBJ painava-MOMENT-ABS-INTROS

‘it’s too heavy for me’ (Moshinsky 1974: 71)

ɕma xqó-q-ɕi-ŋ-qo

hyvämaku-CAUS-REFL-ABS-INTROS

‘it’s good to a sense (tastes/smells/feels/sounds/looks good) (Moshinsky 1974: 71)

Quotative -do osoittaa, että lause on joko suora sitaatti tai tietoa, joka on saatu muilta (Moshinsky 1974: 70).

til-mli-di-n-do

sinne-heittä-POT-ABS-QUOT

‘he’s gonna throw it away’

Termi	Evidentiaalia	Vertailukäsite
visual	-ya	visuaalinen
introspective	-qo	ei-visuaalinen
quotative	-do	reportatiivinen

Qiang (CNG) (Northern Qiang) (sinotiibetiläinen > burmo-qiangilainen)

Qiangissa on kolme evidentiaalisuuskategoriaa (LaPolla 2003b: 197).

Visual tai *direct*¹² on joko nollamerkitty tai merkitty suffiksilla *-u/-wu*. Nollamerkityn lauseen oletetaan olevan varmaa tietoa, todennäköisimmin siksi, että puhuja on nähnyt tilanteen. Nollamerkintä voi siis ilmaista visuaalista evidenssiä, yleisesti tiedettyjä faktoja sekä vahvoihin johtopäätöksiin johtavia havaintoja (esimerkki (a)). Ilmimerkintä *-u/-wu* korostaa puhujan näkemistä tai tiedon yleisyyttä. Se on kuitenkin harvinaista ja sitä käytetään yleensä vain silloin, kun tekijä on elollinen ja on välttämätöntä korostaa, että teko nähtiin (b). Ilmimerkintää voidaan käyttää vain visuaalisesta aistihavainnosta – muista aistihavainnosta on käytettävä inferentiaalia. (LaPolla 2003b: 197–199.) Tutkielman tekstissä ja taulukoissa visuaalista evidentiaalia käsitellään nollamerkittynä, koska se on kielen kannalta tavallisempi.

(a) *ʔũ tɛɛxun tu-pu-ji-n.*

2SG mennä.naimisiin DIRX-tehdä-ASP-2SG

‘You got married.’ (I saw you get married) (LaPolla 2003b: 198)

(b) *The: zdzyta: ɦa-qə-(w)u*

3SG Chengdu.LOC DIRX-mennä-VIS

‘He went to Chengdu.’ (The speaker saw the person leave and that person has not yet returned) (LaPolla 2003b: 198)

Inferential/mirative-suffiksilla *-k* on sekä inferentiaalinen että miratiivinen merkitys¹³. Jos toiminta on aktiveetti, tulkinta on inferentiaalinen (a), ja jos toiminta on tila tai toiminnan tuloksena syntyvä tila, tulkinta on miratiivinen. Päätely voi perustua näköhavaintoihin tai muihin aisteihin, jolloin inferentiaali onkin ainoa vaihtoehto (b). (LaPolla 2003b: 200–201.)

(a) *The: zdzyta: ɦa-qə-k*

3SG Chengdu.LOC DIRX-mennä-INFER

‘He went to Chengdu.’ (henkilön oli tarkoitus lähteä ja matkalaukut ovat poissa) (LaPolla 2003b: 200)

(b) *Mi ʒbə ʒete-k*

henkilö rumpu lyödä-INF

‘Someone is playing drums.’ (It seems to me from hearing a noise that sounds like drums) (LaPolla 2003b: 200)

¹² Jatkossa ja muualla käytetään termiä *visual*, sillä *direct* esiintyy vain väliotsikossa (LaPolla 2003b: 198) ja itse tekstissä ja glosseissa käytetään termiä *visual*.

¹³ Jatkossa ja tutkielmassa muuallakin otetaan huomioon vain termi *inferential*, sillä suffiksin miratiiviset merkitykset ja käytöt eivät ole olennaisia tämän tutkielman kannalta.

Hearsay-suffiksia *-i* käytetään tulevista, parhaillaan meneillään olevista tai hiljattain menneistä tapahtumista (a). Kertomuksissa sitä voidaan käyttää kaukaisesta menneisyydestä (b), mutta tällöin se esiintyy yleensä yhdessä inferentiaalin kanssa. Jos suffiksia *-i* käytetään ensimmäisen persoonan tunnuksen kanssa, lause tulkitaan suoraksi lainaukseksi (c) – jos ensimmäisen persoonan tunnusta ei ole, oletus on, että puhuja on kuullut tiedon muuta kautta. (LaPolla 2003b: 204–205.)

- (a) *The: zdzyta: fia-qə-i*
3SG Chengdu.LOC DIRX-mennä-HS
'He went to Chengdu.' (I heard) (LaPolla 2003b: 204)
- (b) *Qe:lotʂu-ka, mutu-la mujuqu zguə-zi we-i*
ennen-LOC taivas-LOC aurinko yhdeksän-CL olla.olemassa-HS
'(It is said) in the past there were nine suns in the sky' (LaPolla 2003b: 205)
- (c) *The: ɛteimi zdza-i (<zdzi-a-i)*
3SG sydän sairas:1SG-HS
'He's unhappy.' (he told me) (LaPolla 2003b: 205)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
visual	Ø	visuaalinen
inferential	-k	inferentiaalinen
hearsay	-i	reportatiivinen

Shilluk (SHK) (Shilluk) (niloottinen > länsiniloottinen)

Evidentiaalisuutta merkitään verbin morfologialla sekä partikkelilla. Menneessä tempuksessa erotetaan kolme evidenssityyppiä: *direct*, *inferential* ja *hearsay*. (Miller & Gilley 2007: 191–192.)

Direct merkitään menneen ajan prefiksillä *á-*. Sitä käytetään, kun puhuja on tapahtumien silminnäkijä. Ensimmäisen persoonan yhteydessä *á-* osoittaa, että puhuja suoritti teon. Toisen persoonan kanssa prefiksia *á-* käytetään vain kysymyksissä tai huudahduksissa. (Miller & Gilley 2007: 192, 197.)

- ɔyàn á-'kwāl' yī cōl*
lehmä PAST-varastaa.TR ERG Col
'Col stole the cow' (and I saw him do it) (Miller & Gilley 2007: 192)

Inferential merkitään perfektiivisellä prefiksillä *ó-* sekä suffiksilla *-ɔ̃*. Sitä käytetään, kun puhuja ei ollut silminnäkijä, mutta hänellä on evidenssiä totuudesta ja pystyy siten päättämään tapahtuman. Intransitiivisilla verbeillä on vain suffiksi *-ɔ̃*. Ensimmäisen persoonan kahdalla inferentiaali osoittaa, että puhuja ei ollut tietoinen teostaan tai että kukaan muu ei nähnyt tekoa. (Miller & Gilley 2007: 193, 195, 197.)

- ɔyàn ó-'kwālɔ̃ yī cōl*
lehmä PFV-varastaa.TR ERG Col
'Col stole the cow' (I didn't see the action, but I've been assured that he did it)
(Miller & Gilley 2007: 193)

Hearsay muodostetaan lisäämällä partikkeli *i* perfektiiviseen lauseeseen. Sitä käytetään, kun väite perustuu kuulopuheeseen ja puhuja kertoo, mitä muut sanovat. Sitä ei voi käyttää menneessä tempuksessa, koska mennyt tempus viittaa suoraan evidenssiin. Ensimmäisen persoonan kohdalla partikkeli *i* ilmaisee, että puhuja uskoo olevansa virheellisesti syytetty. Tämä tulkinta pätee myös toisessa persoonassa, minkä lisäksi toisen persoonan lause voidaan tulkita myös retoriseksi kysymykseksi. (Miller & Gilley 2007: 193–194, 197–198.)

- i ɔyàn ó-'kwālɔ̃ yī cōl*
HS lehmä PFV-varastaa.TR ERG Col
'It is reported that Col stole the cow' (i.e. he has been accused) (Miller & Gilley 2007: 194)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
direct	<i>á-</i>	visuaalinen
inferential	<i>ó- -ɔ̃</i>	inferentiaalinen
hearsay	<i>i</i>	reportatiivinen

Shipibo-konibo (SHP) (Shipibo-Conibo) (pano-tacanalainen > panolainen)

Evidentiaalisuutta merkitään suffikseilla. Ensisijaisesti merkitään *ensi-* ja toisen käden tieto, jotka ovat pakollisia. Niiden lisäksi voidaan merkitä kahdenlaista päättelyä. (Valenzuela 2003: 33–34.)

Direct -ra osoittaa, että puhuja on tilanteen suorittaja tai havainnoija tai hänellä on ensikäden aistihavaintoa mistä tahansa aistista. Tietyissä konteksteissa, kuten varoituksissa ja yleisesti tiedetyissä faktoissa, *-ra* osoittaa varmuutta. Sitä käytetään myös henkilökohtaisista kokemuksista ja televisiosta nähdystä tiedosta. Yhdessä päättely- tai spekulatioevidentiaalien kanssa visuaali tarkoittaa, että päättely perustuu puhujalta peräisin olevaan evidenssiin. (Valenzuela 2003: 35, 52.)

Jawen jema-ra ani iki
POSS3 kylä.ABS-**DIR.EV** iso COP
'Her village is large. (I have been there)' (Valenzuela 2003: 34)

Shee a-rá-kan-ai yapa.
ONOM:paistaa tehdä.TR-**DIR.EV**-PL-INCOMPL kala:ABS
'Fish is being fried. (I smell it and hear it, but cannot see it.)'
(Valenzuela 2003: 37)

Mi-a-ra rono-n natex-na-ke.
2-ABS-**DIR.EV** käärme-ERG purra-PREVEN-COMPL
'Be careful, the snake could bite you.' (Valenzuela 2003: 37)

Nokon jane r-iki Inkan Soi.
POSS1 nimi.ABS **DIR.EV**-COP Inkan Soi
'My name is Inkan Soi.' (Valenzuela 2003: 35)

Inferential -bira merkitsee päättelyä, joka perustuu järkeilyyn tai havaittavaan evidenssiin. Se sisältää jonkin verran epävarmuutta, koska puhuja ei ole suoraan havainnut tilannetta. Yleensä *-bira* ei esiinny yksinään, vaan toimii lisäyksenä tai tarkennuksena suoraan tai reportatiiviseen evidentiaaliin. Lisäksi *-bira* voi muun muassa ilmaista epäpääntöä, esimerkiksi kun yrittää muistaa jotain, tai lieventää pyyntöä. (Valenzuela 2003: 44, 46.)

Ani-ra i-bira-[a]i jawen jema
iso-**DIR.EV** olla-**INFER**-INCOMPL POSS3 kylä:ABS
'Her village must be large (e.g. because it has a secondary school)' (Valenzuela 2003: 34)

Speculative -mein tarkoittaa 'one asks oneself, I am (just) guessing'. Sitä käytetään, kun evidenssi on heikkoa tai jopa olematonta. Esimerkiksi, jos joku koputtaa oveen, eikä vieraita ole odotettu, pohdinta vieraasta merkitään spekulatiivilla. Jos jotakuta odotettaisiin, tulija voitaisiin päätellä ja merkitä inferentiaalialla *-bira*. Spekulatiivilla *-mein* on myös miratiivinen funktio: sitä voidaan käyttää, kun puhuja on hämmentynyt tai yllättynyt odottamattomasta tai ristiriitaisesta tilanteesta. Lisäksi sillä voidaan ilmaista kohteliaisuutta. (Valenzuela 2003: 47–48.)

Tso-a-mein i-ti iki?
kylä-ABS-**SPECL** olla-INF AUX
'Who could it be?' (Valenzuela 2003: 47)

Ani-mein(-ra) iki jawen jema
iso-**SPECL**-**DIR.EV** COP POSS3 kylä:ABS
'Perhaps her village is large. (I am just guessing, I ask myself)' (Valenzuela 2003: 34)

Reportative -ronki ilmaisee, puhuja ei suorittanut tai kokenut tilannetta itse, vaan sai tiedon tunnetusta tai anonyymistä lähteestä. Kuitenkaan se ei ilmaise epäuskoa tai epäluotettavuutta. Sitä käytetään perinteisissä tarinoissa, minkä lisäksi sillä merkitään unet, radiosta kuultu tieto sekä kaikenlainen luettu tieto. (Valenzuela 2003: 37–38, 50, 52.) Shipibo-konibossa on myös toinen reportatiivi *-ki*, jolla suurin piirtein sama merkitys kuin reportatiivilla *-ronki*, mutta käyttäytyy toisella tavalla (Valenzuela 2003: 41–42). Tutkielmassa on otettu huomioon vain *-ronki* edustamaan reportatiivikategoriaa.

Jawen jema-ronki ani iki
POSS3 kylä:ABS-**REP** iso COP
'Her village is large. (I have been there, I have been told that it is large)'

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
direct	<i>-ra</i>	suora

inferential	-bira	inferentiaalinen
speculative	-mein	assumptiivinen
reportative	-ronki	reportatiivinen

Tariana (TAE) (Tariana) (arawakalainen)

Evidentiaalisuutta merkitään enkliteillä, joihin on fuusioitunut myös tempuksen merkitys. Tällöin ei-futuurisissa tempuksissa on neljä evidentiaalisuuseroa – *visual*, *nonvisual*, *inferred* ja *reported* – joiden lisäksi nuorimmat puhujat ovat kehittäneet viidennen *specific inferred* -evidentiaalin. (Aikhenvald 2003: 131, 135.) Evidentiaalien eri muodot on lueteltu allaolevassa taulukossa (muokattu, Aikhenvald 2003: 133). Tekstissä ja tutkielman taulukoissa evidentiaaleihin viitataan *recent past* -muodoilla.

	Present	Recent past	Remote past
Visual	-naka	-ka	-na
Non-Visual	-mha	-mahka	-mhana
Inferred 'specific'	-	-nihka	-nhi-na
Inferred 'generic'	-	-si-ka	-si-na
Reported	-pida	-pida-ka	-pida-na

Visual -ka viittaa tietoon, joka on saatu näkemällä. Sitä käytetään tapahtumista, jotka voi havaita sekä tapahtumista, joista puhuja ottaa vastuun. Sitä käytetään myös yleisesti tunnetuista ja havaittavista asioista (esimerkki (b)) tai puhujan tietämistä faktoista (c). Lisäksi omaelämäkerralliset tarinat kerrotaan visuaalisilla evidentiaaleilla. (Aikhenvald 2003: 136–138.)

- (a) *Ceci tfinu-nuku du-kwisa-ka*
Cecília koira-TOP.NON.A/S 3SGF-moittia-REC.P.VIS
'Cecília scolded the dog' (I saw it) (Aikhenvald 2003: 134)
- (b) *hĩ kupje ne-ya-naka*
DEM.ANIM kala 3PL-kutea-PRES.VIS
'(During this month) fish spawn' (Aikhenvald 2003: 137)
- (c) *karu-ma-naka*
pelästyä-EXC-PRES.VIS
'it is very dangerous (to walk in the jungle at night)' (Aikhenvald 2003: 138)

Nonvisual-evidentiaalia *-mahka* käytetään tilanteista, jotka puhuja on kuullut, haistanut, maistanut tai tuntenut, mutta ei nähnyt. Lisäksi sitä käytetään hallitsemattomista toiminnoista, kuten eksymisestä, tunteista ja fyysisistä tiloista. Sillä kuvataan ensimmäisen persoonan kokemat mentaaliset ja fyysiset prosessit ja tilat, kuten haluaminen, tunteminen ja kehon tuntemukset. Muiden persoonien kohdalla käytetään normaalisti visuaalia, jos tilan voi havaita. Unista kerrottaessa käytetään ei-visuaalista evidentiaalia. (Aikhenvald 2003: 136, 138, 149, 160.)

iri puisani-pu-mha
veri lihan.haju-AUG-PRES.NVIS
'There is a smell of (human) blood' (said the evil spirit) (Aikhenvald 2003: 138)

nu-na adaki di-nu-mha-niki
1SG-OBJ kuume 3SGNF-tulla-PRES.NVIS-COMPL
'I am overcome with fever' (Aikhenvald 2003: 139)

nhesiri-mha (nuha)
pitää-PRES.NVIS minä
'I like it' (Aikhenvald 2003: 149)

'*Specific*' *inferred -nihka* on uusi kehitys tarianassa. Se viittaa tapahtumiin, joita puhuja ei ole nähnyt, mutta joista voi nähdä ilmiselvää tai suoraa evidenssiä. Sitä pidetään luotettavampana kuin geneeristä päättelyä, koska visuaalista ylipäättään arvostetaan enemmän. (Aikhenvald 2003: 135–136, 140.) Myöhemmässä tutkimuksessa Aikhenvald (esim. 2004: 2) käyttää termiä *inferred*.

Ceci tfinu-nuku du-kwisa-nihka
Cecília koira-TOP.NON.A/S 3SGF-moittia-SPEC.INFER.REC.P.
'Cecília scolded the dog' (I infer it on the basis of obvious evidence)

mese inari ma:tfite di-ña di-wapa-nhina
 sitten mucura.rotta paha.NCL:ANIM 3SGNF-elää 3SGNF-odottaa-SPEC.INFER.REM.P
 ‘A nasty mucura rat lived there’ (Aikhenvald 2003:140)

‘Generic’ *inferred -si-ka* viittaa tietoon, joka on saatu järkeilyn tai maalaisjärjen kautta. Tapahtumaa ei koettu tai havaittu, mutta siitä on evidenssiä tai muuta tietoa, jonka perusteella puhuja voi tehdä päätelmiä. Esimerkiksi koiran surullinen olemus ja tietämys koirien tavallisesta käytöksestä voivat johtaa päätelmään, että koiraa toruttu. Tai esimerkiksi yhteisön arkielämän perusteella voi päätellä, että tuoreen lesken on vaikea elää monen lapsen. Lisäksi sitä käytetään kulttuurisesti tärkeissä tarinoissa, kuten tarinoissa kansan esi-isistä, sekä käännöksissä. Sillä voidaan myös kuvata toisen tai kolmannen persoonan tuntemuksia, jos kyseinen henkilö ei niitä näkyvästi osoita. (Aikhenvald 2003: 135–136, 139, 150.) Myöhemmässä tutkimuksessa Aikhevald (esim. 2004: 2) käyttää termiä *assumed*.

Ceci tfinu-nuku du-kwisa-sika
 Cecilia koira-TOP.NON.A/S 3SGF-moittia-REC.P.INFER
 ‘Cecilia scolded the dog’ (I inferred it) (Aikhenvald 2003: 135)

di-sa-do-nuku ma:tfi-sika
 3SGNF-puoliso-FEM-TOP.NON.A/S paha-REC.P.INFER
 ‘it is bad for her (to be left on her own with seven children) (Aikhenvald 2003: 139)

Reported -pida-ka ilmaisee tietoa, jonka muut ovat kertoneet. Alkuperäinen kertoja voidaan mainita tai jättää mainitsematta. Myytit ja perinteiset tarinat kerrotaan *reported-evidentiaaleilla*, minkä lisäksi niitä voi käyttää vastuun etäännyttämiseen. Kulttuurinen tieto, kuten paikkojen nimet, merkitään *reported-evidentiaaleilla*, jos puhuja on epävarma tiedosta – tietävimmät ja varhimmat puhujat käyttävät visuaalia. (Aikhenvald 2003: 136, 140–141.)

Ceci tfinu-nuku du-kwisa-pidaka
 Cecilia koira-TOP.NON.A/S 3SGF-moittia-REC.P.REP
 ‘Cecilia scolded the dog’ (I have learned it from someone else) (Aikhenvald 2003: 135)

paita-pidana itfiri ka-inu
 yksi.NUM.CL:ANIM-REM.P.REP riista REL-tappaa
 ‘There was one (man), a hunter’ (Aikhenvald 2003: 140)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite	Lähde
visual	-ka	visuaalinen	Aikhenvald 2003, 2004
nonvisual	-mahka	ei-visuaalinen	Aikhenvald 2003, 2004
‘specific’ inferred	-nihka	inferentiaalinen	Aikhenvald 2003
inferred	-nihka	inferentiaalinen	Aikhevald 2004
‘generic’ inferred	-si-ka	assumptiivinen	Aikhenvald 2003
assumed	-sika	assumptiivinen	Aikhenvald 2004
reported	-pida-ka	reportatiivinen	Aikhenvald 2003, 2004

Tiibetti (BOD) (Tibetan) (sinotiibetiläinen > bodilainen)

Evidentiaalisuutta merkitään erilaisilla rakenteilla, jotka ovat alla olevassa taulukossa (ELPA = eksistentiaaliset, lokatiiviset, possessiiviset ja attributiiviset lauseet) (Garrett 2001: 11). Tutkielman tekstissä ja taulukoissa evidentiaaleihin viitataan perfektin suffikseilla.

	EGO	Direct	Indirect
copula	<i>yin</i>		<i>red</i>
simple past	<i>V-pa-yin</i>	<i>V-song</i>	<i>V-pa-red</i>
future	<i>V-gi-yin</i>		<i>V-gi-red</i>
imperfective	<i>V-gi-yod</i>	<i>V-gi-‘dug</i>	<i>V-gi-yod.red</i>
perfect	<i>V-yod</i>	<i>V-‘dug</i>	<i>V-yod.red</i>
ELPA	<i>yod</i>	<i>‘dug</i>	<i>yod.red</i>

Garrett (2001) glossaa rakenteet kokonaisina, kuten *-pa-yin* [EGO PAST]. Tätä tutkielmaa varten erilliset morfit on glossattu Aghan kieliopin (1993) mukaan: *-pa* ja *-gi* ovat nominalisoijia ja *yin*, *yod*, *‘dug* ja *red* ovat apuverbejä ja glossataan AUX. (Agha 1993: 93, 114, 216, ks. 217–224). Aghalla on näille tarkemmat lyhenteet, mutta ne poikkeavat Garrettin terminologiasta, joten selvyuden vuoksi hyödynnetään Garretin lyhenteitä, kuten *-pa-yin* ‘NMLZ-EGO.AUX’, jotta apuverbeistä näkee, mistä evidentiaalisuudesta on kyse. Kopulat ja ELPA-verbit glossataan esim. EGO.COP, ja *-song* DIR.PAST.

Ego -yod viittaa henkilökohtaiseen ja välittömään tietoon, joka ei ole välittynyt havainnoinnin tai päättelyn kautta. Välittömään tietoon kuuluvat myös itse-tieto (self-knowledge) ja asenteet itsestä. Egoa käytetään ensimmäisen persoonan tahdonalaisista teoista (a) – ei-tehdonalaisista teoista sitä voi käyttää, jos kyseessä on joko gneerinen tai habituaalinen (b). Vastaavassa yhteydessä suora -'dug kuvaa väliaikaista tai erityistä tilannetta, ks. esimerkki (c) suoran evidentialisuuden alla. Lisäksi mentaalisten tilojen kanssa ego -yod esittää puhujan yleisen mielen tilan (c), mutta suora -'dug sen hetkisen tilan, ks. esim. (d) suoran evidentialisuuden alla. Egoa käytetään tietynlaisten performatiivien kanssa (d). Garrett esittää, että ego on oletusarvoinen evidentialisuus silloin kun muuta evidentialisuutta ei merkitä. (Garrett 2001: 5, 73, 104–105, 116–117, 141, 154, 163–165, 174–175.)

- (a) *kha.sa nga khong-gi-nang-la phyin-pa-yin*
eilen minä hän-GEN-talo-LOC mennä-NMLZ-EGO.AUX
'Yesterday I went to his house.' (Garrett 2001: 13, 163)
- (b) *nga phyi.logs-la 'gro-dus rtag.par grod.khog ltogs-gi-yod*
minä ulos-LOC mennä-kun aina vatsa nälkä-NMLZ-EGO.AUX
'Whenever I go out, I'm always hungry.' (Garrett 2001: 174)
- (c) *nga skyid.po yod*
minä onnellinen EGO.ELPA
'I am (generally) happy.' (Garrett 2001: 15, 73)
- (d) *mo.Ta 'di khyed.rang-la yin*
auto tämä sinä-LOC EGO.COP
'This car is for you.' (I'm giving it to you.) (Garrett 2001: 141)

Direct -'dug osoittaa, että väite perustuu havaittuun evidenssiin – yleensä nähtyyn, mutta muutkin aistihavainnot kelpaavat suoriksi. Käyttäessään suoraa evidentialia puhuja esittää tietävänsä jotain, ja tiedon on perustuttava suoraan tiedonsaantitapaan, eli havainnointiin, kuten näkemiseen. Jotta tapahtumasta voisi käyttää suoraa evidentialisuutta, sen oltava havaittava, mikä vuorostaa edellyttää sijoitettavuutta (locatability). Sijoitettavuuden ja havaittavuuden asettamien rajoitusten takia suoralla ei ole futurimuotoa eikä kopulaa – tulevia tapahtumia tai muiden henkilöiden tahtoa ei voi havaita eikä kopulaarisia tilanteita voi sijoittaa (Garrett 2001: 5, 52, 60–61, 65–66.)

- (a) *kho phyin-song*
3SG mennä-DIR.PAST
'He left.' (eg. I saw him) (Garrett 2001: 14)
- (b) *dir mo.Ta mang.po 'dug*
täällä auto monta DIR.ELPA
'There are a lot of cars here.' (eg. I see them) (Garrett 2001: 15, 72)
- (c) *da.lta rang nga grod.khog ltogs-gi-'dug/*-yod*
juuri nyt minä vatsa nälkä-NMLZ-DIR.AUX / *EGO.AUX
'Right now I'm hungry.'
- (d) *nga skyid.po 'dug*
minä onnellinen DIR.ELPA
'I am happy.' (Garrett 2001: 73)

Indirect -yod.red kattaa sekä päättelyn että kuulopuheen. Kuulopuheen merkitykseen liittyen -yod.red on tavallinen ei-henkilökohtaisissa narratiiveissa ja tarinoissa. Sitä käytetään myös kaukaisesta menneisyydestä, silloinkin kun agentti on tahdonalainen ja ensimmäisessä persoonassa – tapahtuma on niin kaukainen, esimerkiksi varhaisesta lapsuudesta, ettei puhuja muista suoraan osallistuneensa siihen. (Garrett 2001: 5, 39–40, 42–43.)

- kho phyin-pa-red*
3SG mennä-NMLZ-INDIR.AUX
'He left.' (eg. I infer, it is known) (Garrett 2001: 14)

- de.ring 'dir mchod.chang spro.bo zhe.drag yod.red*
tänään täällä viini herkullinen erittäin INDIR.ELPA
'The wine here today is very delicious (I've been told; I assume)'

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
ego	-yod	ego
direct	-‘dug	suora
indirect	-yod.red	epäsuora

Tsafiki (COF) (Tsafiki) (barbakoalainen)

Tsafikin evidentiaalisuudessa on kolme pääkategoriaa: suora sensorinen kokemus, fyysisestä evidenssistä päättely sekä yleisistä maailmantiedosta päättely. Lisäksi on kuulopuhe-evidentiaali, joka esiintyy yhdessä muiden evidentialien kanssa. (Dickinson 2000: 407–408.)

Direct sensory experience on nollamerkitty verbi ja osoittaa suoraan todistettuja tapahtumia. (Dickinson 2000: 407, Dickinson 2002: 102). Lisäksi sitä käytetään, jos tieto on integroitunut puhujan muuhun tietämykseen tai jos puhuja on osallistunut tapahtumaan. (Dickinson 2000: 409.)

Manuel ano fi-e

Manuel ruoka syödä-DECL

‘Manuel ate.’ (The speaker saw him.) (Dickinson 2000: 407)

Ensimmäinen päättelyevidentiaali on *inferred from direct physical evidence* tai *inferential*, jota merkitään suffiksilla -nu. Se osoittaa päättelyn perustuvan fyysiseen evidenssiin, kuten likaisiin lautasiin. (Dickinson 2000: 407–408, Dickinson 2002: 102.) Lisäksi sillä on miratiivisia käyttöjä, ja ensimmäisen persoonan kohdalla se osoittaa tiedostamattomia tai tahattomia tekoja (Dickinson 2000: 410–412). Tutkielmassa on otettu huomioon molemmat termit *inferred* ja *inferential*.

Manuel ano fi-nu-e

Manuel ruoka syödä-EV/MIR-DECL

‘Manuel has eaten.’ (The speaker sees the dirty dishes.) (Dickinson 2000: 408)

tse lowa=bi ne=chi keere-i-i-nu-e

1FEM sänky=LOC pois=LOC heittää-tulla.joksikin-NCONGR-EV/MIR-DECL

‘I must have fallen out of bed.’ (I’m on the floor) (Dickinson 2000: 412)

Toinen päättelyevidentiaali on *deduced from general knowledge* tai *deductive*, jota merkitään nominalisoidulla verbillä ja verbi luokan tunnuksella, NMLZ + VCL (*verb class marker* VCL). Se ilmaisee päättelyn perustuvan puhujan yleiseen tietoon vaikkapa muiden tavoista. (Dickinson 2000: 407, Dickinson 2002: 102–103, 308.) Lisäksi sillä voidaan merkitä ensimmäisen persoonan tekoja, joita puhuja ei muista tai joista ei ole evidenssiä saatavilla (Dickinson 2000: 412–413). Tutkielmassa on otettu huomioon molemmat termit *deduced* ja *deductive*.

Manuel ano fi-n-ki-e

Manuel ruoka syödä-NMLZ-VCL:do-DECL

‘Manuel must have eaten.’ (He always eats at 8:00, it’s now 9:00.) (Dickinson 2000: 408)

Hearsay tai *reportative* merkitään suffiksilla -ti, jota voi käyttää vain muiden evidentiaalien kanssa; toinen evidentiaali kertoo, mikä oli alkuperäisen puhujan tiedonlähde. Sitä voi toistaa useamman kerran osoittamaan, kuinka monta puhujaa on nykyisen ja alkuperäisen puhujan välissä. (Dickinson 2000: 408, Dickinson 2002: 103–104.)

Manuel ano fi-nu-ti-e

Manuel ruoka syödä-EV/MIR-HS-DECL

‘Manuel has eaten.’ (They didn’t see him but they have direct physical evidence) (Dickinson 2000: 408)

man-to=ka

ji-ti-e

ti-ti-e

ti-e

toinen-maa=LOC mennä-HS-DCL sanoa-HS-DCL sanoa-DCL

‘They say they say they say he went to Santo Domingo.’ (Dickinson 2000: 408)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite	Lähde
direct sensory experience	Ø	visuaalinen	Dickinson 2000, 2002
inferred	-nu	inferentiaalinen	Dickinson 2000, 2002
inferential	-nu	inferentiaalinen	Dickinson 2000: 411
deduced	NMLZ + VCL	assumptiivinen	Dickinson 2000, 2002
deductive	NMLZ + VCL	assumptiivinen	Dickinson 2000: 412
hearsay	-ti	reportatiivinen	Dickinson 2000

reportative	-ti	reportatiivinen	Dickinson 2002
-------------	-----	-----------------	----------------

Tsetseeni (CHE) (Chechen) (Nakh-daghestanilainen > nakhilainen)

Tempuksissa on *witnessed past* -ira ja *inferential past* -(i)na (38). Lisäksi sanomisen ja kysymisen verbit ottavat lauseita, joissa finiittiverbejä seuraa *quotative älla* 'having said' tai *bo:xuš* 'saying'. (Nichols 1994: 38, 61.) Tutkielman tekstissä ja taulukoissa kvotatiiviin viitataan muodolla *älla*. Tempuksista ja kvotatiivista ei ollut esimerkkejä.

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
witnessed	-ira	suora
inferential	-(i)na	inferentiaalinen
quotative	älla	reportatiivinen

Tuyuca (TUE) (Tuyuca) (tukanolainen > itätukanolainen)

Evidentiaalisuutta ilmaistaan verbin suffikeilla, joihin on fuusioitunut myös tempuksen, persoonan, suvun ja luvun merkitykset. Suffiksit on lueteltu alla olevassa taulukossa. (Barnes 1984: 258.) Tekstissä ja tutkielman taulukoissa evidentiaaleista käytetään menneen ajan yksikön kolmannen persoonan feminiinisiä muotoja.

		Visual	Nonvisual	Apparent	Assumed	Secondhand
Past	other	-wi	-ti	-yu	-hīyu	-yiro
	3 M.SG	-wi	-ti	-yi	-hīyi	-yigi
	3 F.SG	-wo	-to	-yo	-hīyo	-yigo
	3 PL	-wa	-ta	-ya	-hīya	-yira
Pres.	other	-a	-ga	-	-ku	-
	3 M.SG	-i	-gi	-hīi	-ki	-
	3 F.SG	-yo	-go	-hīo	-ko	-
	3 PL	-ya	-ga	-hīra	-kua	-

Visual-suffiksia -wo käytetään kuvaamaan tapahtumia, jotka puhuja näki tai joissa puhuja oli itse tekijänä. Tietyissä yhdistelmäarakenteissa visuaalia voi käyttää nähdystä lopputuloksesta, vaikkei puhuja olisikaan nähnyt itse tapahtumaa. Lisäksi sitä käytetään "ajattomista" ilmauksista. Visuaalia suositetaan ja käytetään aina kun mahdollista. (Barnes 1984: 259, 262.)

wáa-wi 'He went' (Barnes 1984: 259)

wáarigi nī-wi 'He went' (He was here earlier and later I couldn't find him)

ĩsá kōnēa hī-a 'We call them woodpeckers.' (Barnes 1984: 259)

Nonvisual -to ilmaisee kuulo-, maku-, haju- ja tuntoaistimuksia. Sitä käytetään myös silloin, jos asiat tai tapahtumat eivät ylipäätään ole nähtävissä jonkin esteen takia. Sitä käytetään myös puhujan omista tuntemuksista tai tiedoista. *Nonvisual* osoittaa, että mitään evidenssiä ei ole nähty, mutta jos myöhemmin nähdään jotain evidenssiä lopputuloksesta, evidentiaali vaihdetaan visuaaliksi. (Barnes 1984: 259–260, 263.)

mūtūru bisi-ti 'The motor roared' (Barnes 1984: 260)

pāaga pūnī-ga 'My stomach hurts'

Apparent-evidentiaalia -yo käytetään, kun puhuja tekee johtopäätöksiä suorasta evidenssistä. Se osoittaa, että puhuja ei ollut tietoinen tapahtumasta silloin kun se tapahtui, mutta jälkikäteen pystyi päättämään sen. (Barnes 1984: 260, 263.)

kōāhā-yu '(Apparently) I threw it away' (said with reference to a missing earring)

Assumed -hīyo osoittaa, että puhujalla on aikaisempaa tietoa asiantiloista tai yleisestä käytöksestä (Barnes 1984: 262).

universidādpi bué-hīyo 'She studied at the university' (since she is a teacher)

Secondhand -yigo osoittaa, että puhujalla ei ole ensikäden tietoa, vaan hän kertoo muilta kuulemaansa tietoa. Sitä käytetään myös legendoja kerrottaessa. (Barnes 1984: 261.)

weérige booá-yigi 'He wanted some fishhooks' (toistettiin toisen henkilön sanat)

Barnes on kuvannut kategorioita binääristen piirteiden *firsthand*, *direct*, *visual* ja *past* avulla. Tällöin +*past* tarkoittaa, että puhuja sai informaation ennen puhehetkeä tai puhuja päättelee tapahtuman olleen

ennen puhehetkeä. (Barnes 1984: 267–268.) Alla on lueteltu evidentialien piirre-arvot (muokattu kaaviosta, Barnes 1984: 267).

visual: +firsthand, +direct, +visual, +/-past
 nonvisual: +firsthand, +direct, -visual, +/-past
 apparent: +firsthand, -direct, +/-past
 assumed: -firsthand, -direct, +/-past
 secondhand: -firsthand, +direct

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsité
visual	-wo	visuaalinen
nonvisual	-to	ei-visuaalinen
apparent	-yo	inferentiaalinen
assumed	-h̃yo	assumptiivinen
secondhand	-yigo	reportatiivinen

Wanano (GVC) (Kotiria) (tukanolainen > itätukanolainen)

Evidentialisuuskategoriat ovat modaalisuuden alajärjestelmä. Kategorioita on viisi, joista *hearsay* jakautuu kahteen eri tyyppiin. Lisäksi kategorioissa *visual* ja *assertion* erotetaan perfekti ja imperfekti, minkä lisäksi *visual*-kategoriasa on vielä eri muodot eri persoonille. (Stenzel 2008: 406, 409–410.) Stenzel käyttää kategorioiden kuvaamisessa käsitteitä firsthand vs. non-firsthand, external vs. internal, direct vs. indirect sekä visual vs. non-visual, ja muodot on listattu alla olevassa taulukossa, joka on muokattu Stenzeliltä (2008: 410).

Jatkossa *visual*-kategoriaan viitataan ensimmäisen persoonan imperfektiivisellä muodolla ja *assertion*-kategoriaan niin ikään perfektiivisellä suffiksilla. *Non-visual* ja *inference* merkitään raken-teilla (ks. myöhemmin), mutta yksinkertaisuuden vuoksi niihin viitataan verbijuurella *koa* ja nominali-soijalla *-ri*. *Hearsay*-kategorian suffiksit käsitellään kuitenkin erikseen, koska niiden määritelmät sopivat eri vertailukäsitteisiin.

	Visual		Non-visual	Inference	Assertion	Hearsay	
	1 st	non-1 st				quot	diff
perf	-i	-re	koa(-ta)	-ri hi	-a	-yu'ka	-yu'ti
imperf	-ha	-ra			-ka		

Visual -ha ilmaisee, että puhuja on kokenut tai suoraan havainnut tapahtuman. Se on suoraa, ulkoista ensikäden tietoa. (Stenzel 2008: 411–412.)

yu'ʰ hi-ha ko-iro
 1SG COP-VIS.IPFV.1 sukulainen-NOM:SG
 'I am your/a relative.' (Stenzel 2008: 412)

Non-visual *koa* on suoraa ja ulkoista ensikäden tietoa kuten *visual*, mutta eroaa siitä siten, että tieto on saatu muilla aisteilla kuin näöllä. Useimmiten kyseessä on kuulohavainto, mutta kategoria kattaa muutkin aistit, kuten maun. *Non-visual*in tunnus ei ole pelkästään *koa*, vaan sen avulla muodostettu rakenne. *Koa* on verbijuuri, jonka merkitys on jotakuinkin 'perceive by non-visual means'. Kuuloha-vainnon tapauksessa *koa*-verbiin yhdistetään liikeverbi *ta* 'to come', jonka jälkeen lisätään vielä joko *visual*- tai *assertion*-suffiksi (*visual*, kun kyse suorasta evidenssistä ja *assertion* narratiiveissa tai kun viitataan sisäisiin aistimuksiin). Muiden aistihavaintojen kuin kuulon kohdalla *visual* tai *assertion* lisätään suoraan *koa*-verbiin. Niinpä *non-visual*in varsinainen tunnus on rakenne *koa* (+ *ta*) + VIS/ASSERT. Lisäksi rakennetta edeltävä verbi nominalisoidaan. (Stenzel 2008: 411, 417–418.)

bora-~su-ka wa'a-ro koa-ta-a
 katua-COMPL-EMPH mennä-NMLZ NON.VIS-tulla-ASSERT.PFV
 '(The curupira) fell right down.' (lit: his falling down was perceived/heard) (Stenzel 2008: 417)

to di'i ~doa-ro koa-ka
 3SG.POSS liha olla.hyvä-ADV NON.VIS-ASSERT.IPFV
 'Its (a cow's) meat tastes good.' (Stenzel 2008: 417)

Inference -ri ilmaisee puhujan johtopäätöstä, joka perustuu johonkin havaittavaan lopputulokseen. Kategorioiden *visual* ja *non-visual* tavoin *inference* on ulkoista ensikäden tietoa, mutta on niistä poiketen epäsuoraa, koska puhuja ei havaitse itse tapahtumaa vaan sen lopputuloksen. Myös *inference*-kategoria merkitään rakenteella. Pääverbi nominalisoidaan suffiksilla -ri, minkä jälkeen tulee kopula *hi*, johon suffiksoidaan visuaalinen tai assertiivinen suffiksi. Kaiken kaikkiaan rakenne on siis verbi +

-ri hi + VIS/ASSERT. Tällöin imperfektiivinen visuaali osoittaa, että evidenssi on vielä saatavissa, kun taas perfektiivinen visuaali osoittaa, ettei se ole. Perfektiivinen assertiivi taas on oletusarvoinen tunnus myyttien ja ei-henkilökohtaisten tarinoiden kertojalle. Esimerkissä (a) karkaaminen päätellään tyhjistä riippumatoista ja esimerkissä (b) pojan kohtalo päätellään siitä, ettei tämä koskaan palannut metsästysretkeltä. (Stenzel 2008: 419–420.)

- (a) *yoa-ta-pu* *wiha-tu 'su-ri* *hi-ra*
olla.kaukana-REF-LOC MOV.ulos-juuri.valmis-NMLZ.INFER COP-VIS.IPFV.2/3
'They're already gone (they've escaped).' (Stenzel 2008: 419)
- (b) *yu* *~ba-ku-re* *~waha-roka-ri* *hi-re*
1SG.POSS lapsi-M-OBJ tappaa-DST-NMLZ.INFER COP-VIS.PFV.2/3
'My son's been killed.' (poika ei koskaan palannut metsästysretkeltä)

Assertion -ka ilmaisee myös ensikäden tietoa, mutta muista – *visual*, *non-visual* ja *inference* – poiketen se on sisäistä, ei ulkoista. Tällöin evidenssi on peräisin puhujan omista aiemmista kokemuksista tai kulttuurisesta, historiallisesta tai fyysisestä maailmantiedosta. Imperfektiivistä muotoa käytetään kuvaamaan tunteita, ruumiin tuntemuksia, kognitiivisia prosesseja sekä kykyjä, siis puhujan sisäisiä kokemuksia tunteita, joista ei ole ulkoista evidenssiä (esimerkki (a)). Sillä merkitään myös järjeilijät oletukset muiden ihmisten tiloista ja teoista. Tällöinkään ei ole ole saatavissa ulkoista evidenssiä, vaan tieto on peräisin puhujan henkilötuntemuksesta, aikaisemmin kokemuksista tai yleisestä maailmantiedosta. Esimerkin (b) johtopäätös perustuu puhujan aikaisempaa tietoon curupiran käytöksestä. Imperfektiivistä muotoa käytetään myös tiedosta, joka sisäistetty osana kulttuurista ja historiallista perintöä. Esimerkki (c) kertoo eräästä apinalajista. (Stenzel 2008: 420–423.)

- (a) *~phudi-yu 'du-a-ka*
sattua-INTENS-AFFEC-ASSERT.IPFV
'It hurts a lot.' (Stenzel 2008: 421)
- (b) *yu 'u-re* *a 'ri-ro* *chu-dua-ro* *~di-ka*
1SG-OBJ DEM.PROX-SG syödä-DESID-NMLZ olla.PROG-ASSERT.IPFV
'This one (the curupira) wants (lit: is wanting) to eat me.' (Stenzel 2008: 422)
- (c) *ti-ro* *chu-ka* *~phu-ri* *~wia-~phu-ri-re*
ANPH-SG syödä-ASSERT.IPFV lehti-PL olla.vihreä-lehti-PL-OBJ
'It eats green leaves.' (Stenzel 2008: 423)

Assertion-kategorian perfektiivinen muoto on oletusarvoinen tunnus myyteissä ja perinteisissä kertomuksissa (Stenzel 2008: 420.)

- ~ku-ta* *hi-a* *~ku-iro* *~bu-ro* *to* *~pho 'da-~be 're*
yksi-REF COP-NMLZ yksi-NMLZ:SG mies-SG 3SG.POSS lapset-COMIT/INSTR
wa 'i-~kida *ko 'ta-ro-wa 'a-a* *~bakaka-pu*
eläin-PL odottaa-NMLZ-mennä-ASSERT.PFV metsä-LOC
'Once a man and his children went hunting in the forest.' (Stenzel 2008: 420)

Hearsay-kategoria on muista kategorioista poiketen ei-ensikäden tietoa. Se ilmaisee muilta osapuolilta saatua tietoa ja sillä on kaksi erillistä muotoa, *quotative hearsay -yu 'ka* ja *diffuse hearsay -yu 'ti*, jotka eroavat lähdereferentin suhteen. Suffiksi *-yu 'ka* viittaa tiettyyn referenttiin alkuperäisenä lähteenä ja sitä käytetään tiedosta, joka on kuultu äskettäin, useimmiten henkilöltä, joka oli itse osallisena kerrottuun tapahtumaan. Sen sijaan suffiksi *-yu 'ti* osoittaa, ettei puhuja enää pääse käsiksi alkuperäiseen lähteeseen ja referentti on tunnistamaton tai hajanainen (*diffuse*). Sitä käytetään huhuista ja kaukaa tulevista uutisista. (Stenzel 2008: 410–411.)

- (a) *ti-ro* *wu 'u-pu* *wa 'a-yu 'ka*
ANPH-SG talo-LOC mennä-HS.QUOT
(Someone told me that) 'He went home.'
- (b) *ti-ro* *wu 'u-pu* *wa 'a-yu 'ti*
ANPH-SG talo-LOC mennä-HS.DIFF
(They say that) 'He went home.' (Stenzel 2008: 410)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
visual	<i>-ha</i>	visuaalinen

nonvisual	<i>koa</i>	ei-visuaalinen
inference	<i>-ri</i>	inferentiaalinen
assertion	<i>-ka</i>	assumptiivinen
quotative hearsay	<i>-yu'ka</i>	kvotatiivinen
diffuse hearsay	<i>-yu'ti</i>	reportatiivinen

Washo (WAS) (Washo) (isolaatti)

Evidentiaalisuutta ilmaistaan verbiin liitettävillä suffikseilla. *Prefinal*-suffiksien ryhmässä *visual*, *auditive* ja *mirative* muodostavat oman semanttisen kategoriansa. (Jacobsen 1964: 606.)

Visual -iye? ilmaisee, että puhujan tieto tilanteesta perustuu suoraan havaitsemiseen. Englanninkielisessä käännöksessä on usein 'I see that'. (Jacobsen 1964: 626.)

Auditive -delem osoittaa, että väite perustuu puhujan kuulohavaintoon. Englanninkielisessä käännöksessä on usein 'I hear'. (Jacobsen 1964: 627.)

Mirative -á?yi? ilmaisee, että puhuja ei ole nähnyt tapahtumaa, vaan on päätellyt sen havaitsemalla tapahtuman vaikutukset ('the speaker knows - - inferentially from observation of its effects'). Yleensä se välittää myös yllätyneisyyttä. (Jacobsen 1964: 630.)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
visual	<i>-iye?</i>	visuaalinen
auditive	<i>-delem</i>	ei-visuaalinen
mirative	<i>-á?yi?</i>	inferentiaalinen

Wintu (WIT) (Wintu) (wintulainen)

Evidentiaalisuutta merkitään suffikseilla, paitsi visuaalista evidenssiä, jota merkitään apuverbeillä ja persoonataivutuksella (Pitkin 1984: 146).

Visuaalinen evidentiaali on erilainen kuin muut: sitä ilmaistaan ensimmäisen persoonan suffiksilla *-da* sekä apuverbeillä *bEy* ja *?el*. Muiden persoonan tunnusten kanssa *-da* osoittaa visuaalista evidenssiä ja siten varmasti ja luotettavasti tiedettyä totuutta. Se kontrastoi muiden evidentiaalien kanssa ja on komplementaarisessa distributiiossa apuverbien *bEy* ja *?el* kanssa. Persoonan tunnuksena *-da* kontrastoi muiden persoonien kanssa, ja voi esiintyä muiden evidentiaalien kanssa, jolloin se tulkitaan persoonan tunnukseksi. (Pitkin 1984: 136–139, 146, 148.)

Apuverbi *?el* ilmaisee visuaalista havaintoa ja että väite tiedetään todeksi ensikäden havainnon perusteella. Se voidaan kääntää 'I see/saw' (a). Apuverbi *bEy* on imperfektiivisen aspektin attributiivinen apuverbi (*imperfective aspect attributive auxiliary*) ja osallistuu predikointeihin, jotka ovat yleensä, luotettavasti ja jatkuvasta totta. Yhdessä persoonan tunnusten ja dubitatiivin kanssa se osoittaa visuaalista evidenssiä teoille ja tapahtumille (b). (Pitkin 1984: 174–175, 181–184.) Pitkin käyttää kategoriasta termiä *visual*. Tutkielman tekstissä ja taulukoissa *visual*-evidentiaaliin viitataan apuverbeillä *?el*.

(a) *ča-wa ?ele* 'I saw) them singing right now, they just sang'

(b) *kupa-be* 'he is chopping wood' (if I see or have seen him)

Ei-visuaalinen evidentiaali *-nt^he* osoittaa, että puhuja tietää asiasta muiden aistien kuin näön kautta (kuulo, tunto, haju, maku). (Pitkin 1984: 130, 148, Schlichter 1986: 46–47.) Pitkinin (1984) termi on *non-visual sensory*, Schlichterin (1986) *nonvisual sensorial*.

hire-nt^he qewel 'the house is burning' (feel and smell it) (Pitkin 1984: 131)

pi kupant^he 'he is chopping wood' (I hear the noise or feel chips flying)

Heket wira wača-bint^he-m.

joku tulla itkeä-IPFV:DUB

'Someone is coming crying (I hear).' (Schlichter 1986: 47)¹⁴

Po-m yel-hurawint^he-m.

maa tuhota-SEQ:DUB

'The earth will be destroyed (I know, feel).' (Schlichter 1986: 47)

Inferential -re ilmaisee, että tieto on päätelty tilanteeseen liittyvistä aistihavainnoista ('circumstantial sensory evidence'), logiikasta tai luonnollisesta välttämättömyydestä. (Pitkin 1984: 133, Schlichter 1986: 51). Päätely on induktiivista (Pitkin 1984: 148).

¹⁴ Schlichterin esimerkeissä ei valitettavasti ollut kaikkia morfeemirajoja ja relevanteja lyhenteitä.

nicay hara-re nor 'my nephew has gone south' (I infer from seeing specific trace)
pi kupare 'he is chopping wood' (he and his axe are gone from the cabin) (Pitkin 1984: 134)

Piya mayto-n dekna-sto-n piya ma-n biyakire-m.
 nuo jalat askeleet se EXCL olla:COMPL:DUB
 'Those tracks of steps! That must have been him.' (Schlichter 1986: 51)

Hadi winthu-h minelbire-m.
 no mutta! henkilö kuolla:IPFV:DUB
 'Why, a person must have died (I see or hear someone cry)!' (Schlichter 1986: 51)

Evidentiaali *-?el* ilmaisee, että tieto on päätelty kokemuksesta ja perustuu puhujan kokemuksiin samanlaisista tilanteista tai toistuvista olosuhteista (Pitkin 1984: 134, Schlichter 1986: 52). Väite perustuu systemaattiseen ajatteluun ilman induktiivista päättelyä ja sensorista evidenssiä (Pitkin 1984: 149). Pitkin (1984) käyttää termiä *experiential* ja Schlichter (1986) *expectational*.

cala biya?el 'I guess that may be good' (it was good last time) (Pitkin 1984: 134)
pi kupa?el 'he is chopping wood' (tiedetään aiemmasta käyttäytymisestä)

Tima minel?el, pira?el.
 kylmä kuolla nälkiintyä
 'He might freeze to death, he might starve (it's cold and he's alone, helpless, sick).'

Hearsay -ke osoittaa, että tiedonlähde on kuulopuhe (Pitkin 1984: 131, esim. 133, Schlichter 1986: 49). Sitä käytetään laajasti myyttien kerronnassa, juoruilussa sekä kuvatessa jotain, mitä ei ole kokenut. Siihen ei liity suoraa havaintoa, logiikkaa tai päättelyä, vaan *-ke* osoittaa puhujan toistavan muiden kertomaa eikä puhuja ota vastuuta luotettavuudesta, totuudesta tai varmuudesta. (Pitkin 1984: 131, 149.)

pi kupake 'he is chopping wood, I hear'

Minel kirke-m.
 kuolla COMPL:DUB
 'He has died (I'm told).' (Schlichter 1986: 49)

Pitkin (1984: 149) luonnehtii evidentiaaleja piirteiden avulla:

visual *?el*: +visual, -logic
 non-visual sensory *-nt^{he}*: -visual, +sensory, -logic
 inferential *-re*: -visual, +sensory, +logic
 experiential *-?el*: -visual, -sensory, +logic
 hearsay *-ke*: -visual, -sensory, -logic

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite	Lähde
visual	<i>?el</i>	visuaalinen	Pitkin 1984
nonvisual sensory	<i>-nt^{he}</i>	ei-visuaalinen	Pitkin 1984
nonvisual sensorial	<i>-nt^{he}</i>	ei-visuaalinen	Schlichter 1986
inferential	<i>-re</i>	inferentiaalinen	Pitkin 1984, Schlichter 1986
experiential	<i>-?el</i>	assumptiivinen	Pitkin 1984
expectational	<i>-?el</i>	assumptiivinen	Schlichter 1986
hearsay	<i>-ke</i>	reportatiivinen	Pitkin 1984, Schlichter 1986

Wutun (WUH) (Wutunhua) (sinotiibetiläinen > siniittinen)

Wutunissa merkitään sekä egoforisuutta (puhujan osallisuutta) että evidentiaalisuutta (tiedonlähdettä). Puhujan osallisuus, joka suurin mahdollinen tieto, merkitään ego-tunnuksella, kun taas puhujan osallistumattomuus ja siten epäsuorempi tieto merkitään ei-ego-evidentiaaleilla, eli sensoris-inferentiaalilla tai faktuaalilla. Lisäksi wutunissa on raportoitua puhetta ilmaisevia evidentiaalisuus-strategioita, jotka jäävät tämän tutkielman ulkopuolelle. (Sandman 2016: 206.)

Ego -yek viittaa puhujan henkilökohtaiseen osallisuuteen ja sitä pidetään suorimpana tiedonlähteenä. Sitä merkitään suffiksilla *-yek*, eksistentiaalisella kopulalla *yek* tai suffiksilla *-lio* perfektissä. Egoa käytetään ensimmäisen persoonan väitteissä, kun teko on tahdonalainen ja puhujan hallinnassa. Tällöin puhujan tieto perustuu hänen omaan toimintaansa ja tietoisuuteensa. Egolla voidaan viitata

myös puhujan perheenjäseniin tai omaisuuteen. Kysymyksissä ego käytetään toisen persoonan yhteydessä. (Sandman 2016: 208–210.) Tutkielman tekstissä ja taulukoissa egoon viitataan suffiksilla *-yek*.

ngu huan che-di-yek

1SG ruoka juoda-PROG-EGO

‘I am eating (I know because I am doing it).’ (Sandman 2016: 207)

je ngu-de huaiqa hai-yek
tämä 1SG-ATTR kirja EQU-EGO

‘This is my book’ (Sandman 2016: 210)

Ei-ego-evidentiaaleja ovat *sensory-inferential* ja *factual*. Niitä käytetään toisen ja kolmannen persoonan väitteissä. (Sandman 2016: 209.)

Sensory-inferential merkitään suffiksilla *-li*. Se osoittaa, että puhujalla on joko suoraa sensorista evidenssiä tai pääteltyä evidenssiä. Puhuja on siis osallinen havainnoijana, muttei tapahtuman alullepanijana. Kysymyksissä sitä käytetään ensimmäisen persoonan yhteydessä. (Sandman 2016: 208–210.)

gu huan xhe-di-li

3SG ruoka juoda-PROG-SEN-INF

‘S/he is eating (as I see/infer)’ (Sandman 2016: 207)

Factual merkitään nominalisoijalla ja apuverbillä *re*. Sitä käytetään toisen ja kolmannen persoonan väitteissä ja se ilmaisee, että väite perustuu yleiseen tietoon. (Sandman 2016: 208–210.)

alak-de gu hong hai-de re

lama-ATTR se vale EQU-NMLZ FACT

‘What the lama is saying is a lie.’ (Sandman 2016: 209)

Termi	Evidentiaali	Vertailukäsite
ego	<i>-yek</i>	ego
sensory-inferential	<i>-li</i>	ei-visuaalinen, inferentiaalinen
factual	<i>re</i>	yleistieto